शिर्षक	ग्रंथकार	विषय	विस्तार (पुर्ण/ अपूर्ण)	टिकाकार	आकार	पृष्ठे	लिपी	सामग्री	Lines per page	Letters per line	Condition & age (शके/विकम सवंत)
धर्मसिंधुसार तृतीय परिच्छेद	—	धर्म	अपूर्ण	-	7/12	80	संस्कृत	कागद	12	62	

M-2943

अथधर्मसिंधुसारेतृतीयपरिच्छेदेपूर्वार्धंप्रारभ्यते

सं·सिं·
१

श्रीगणेशायनमः॥ ॥श्रीपांडुरंगमकलंककलानिधानकांताननंयदनुधानमनंमुधान॥श्रीवत्सकौस्तुभरमोल्लसितोरसंतंवंदेपदाब्जामृतनंददुदारसंतं॥
१॥भीमाभियंस्तकरुणार्णवमाशुतोषंदीनेष्टपोषमघसंहतिसिंधुशोषं॥श्रीरुक्मिणीमतिमुषंपुरुषंपरंतंवंदेदुरंतचरितंहृदिसंचरंतं॥२॥वंदेप्रतिघ्नंतम
घानिशंकरंधत्तांसमेमूर्ध्निदिवानिशंकरं॥शिवांचविघ्नेशमथोपितामहंसरस्वतीमाशुमजेपितामहं॥३॥श्रीलक्ष्मींगरुडंसहस्रशिरसंप्रद्युम्नमीशांक
पिंश्रीसूर्यंविधुभौमविद्गुरुकविच्छायासुतान्यग्नमुखं॥इंद्राद्यान्विबुधान्गुरूंश्चजननींतातंलसनंताभिधंनत्वार्यान्विननौमिमाधवमुखान्धर्माब्धि
सारंमितं॥४॥दृष्ट्वापूर्वनिबंधान्प्राच्यांश्चनवांश्चतेषुसिद्धार्थान्॥प्रायेणमूलवचनान्युज्झित्वास्यिलिखामिबालबोधाय॥उक्त्वाधर्माब्धिसारेऽस्मि-
न्निर्णयंकालगोचरं॥परिच्छेदेप्रथमेजेद्वितीयेत्वयथाक्रमं॥६॥गर्भाधानादिसंस्कारान्धर्मान्नित्याद्यादिसंमतान्॥वक्ष्येसंक्षेपतःसंतोऽनुगृह्णंतुद
यालवः॥७॥काशीनाथाभिधेनाचानंतोपाध्यायसूनुना॥निर्णीयतेयदेतत्तुशोधनीयंमनीषिभिः॥८॥ ॥तत्रादौगर्भाधानसंस्कारउच्यते॥ ॥अ
थतदुपयोगितयाप्रथमरजोदर्शनेदुष्टमासादिनिर्णीयते॥तत्रचैत्रज्येष्ठाषाढभाद्रपदकार्तिकपौषमासादिदुष्टाः॥प्रतिपद्रिक्ताष्टमीषष्ठीद्वादशीपं
चदश्योऽनिष्टफलास्तिथयः॥तथारविभौममंदवारेषुभरणीकृत्तिकार्द्राश्लेषामघापूर्वात्रयविशाखाज्येष्ठानक्षत्रेषुविष्कंभगंडातिगंडशूलव्याघा
तवज्रपरिघपूर्वार्धव्यतीपातवैधृतियोगेषुविष्ट्यांग्रहणेरात्रिसंध्यापराह्णकालेषुनिद्रायांजीर्णरक्तनीलचित्रवस्त्रेषुनग्नत्वेपरगृहेपरग्रामेषुअ-
ल्पाधिकनीलादिरक्तत्वेचानिष्टफलं॥संमार्जनीकाष्ठतृणाग्निशूर्पान्हस्तेदधानाकुलटास्यात्॥वस्त्रेविषमारक्तबिंदवःपुत्रफलाःसमाःकन्या
फलाः॥ ॥अथप्रथमर्तौअक्षतैरासनंकृत्वातत्रतामुपवेश्यपतिपुत्रवत्यःस्त्रियोहरिद्राकुंकुमगंधपुष्पस्रक्तांबूलादिनस्यैदत्वा॥दीपैर्नीराज्य

सदीपालंकृतेगृहेतांवासयेयुः॥सुवासिनीभ्योगंधादिकंलवणमुद्गादिचदद्यात्॥ ॥अथसर्वर्तुसाधारणनियमाः॥ ॥त्रिरात्रमस्पृश्याभूत्वा
अभ्यंगांजनस्नानदिवास्वापाग्निस्पर्शदंतधावनमांसाशनसूर्याद्यवलोकान्भूमौरेखाकरणंचवर्जयेदधःशयीत॥अंजलिनाताम्रलोहपात्रेणवाजलं
नपिबेत्॥याखर्वपात्रेणपिबतितस्याःखर्वःपुत्रः॥नखच्छेदनेकुनखीपुत्रः॥पर्णेनपात्रेउन्मत्तइति॥द्वितीयादिषुऋतुषुप्रवासगंधमाल्यादिधारण
तांबूलगोरसभक्षणपीठाद्यारोहणंवर्जयेत्॥मृन्मयेआयसेभूमौवाभुंजीत॥रजस्वलानैमित्तिकग्रहणादिनिमित्तकस्नानप्राप्तौनोदकमज्जनरूपं-
स्नानं किंतुपात्रांतरितजलेनस्नात्वा॥नवस्त्रपीडनंकुर्यान्नान्यद्वासश्चधारयेत्॥एवंमृताशौचादिनिमित्तकस्नानप्राप्तावपि॥स्वगोत्रयोर्योनिसं
बंधिन्योर्वाब्राह्मण्योःरजस्वलयोःपरस्परंस्पर्शेउच्छिष्टरीत्यानदेवस्नानमात्रेणशुद्धिः॥बुद्ध्यास्पर्शेएकरात्रमुपवासः॥गोत्रादिसंबंधाभावेअ
बुद्ध्यास्पर्शेतस्मिन्दिनेस्नात्वानभुंजीत॥मत्यास्पर्शेतुआशुद्धेर्नभुंजीत॥भोजनेतुशुद्ध्यनंतरंतावद्दिनसंख्ययोपवसेत्॥उपवासाशक्तौतु
तत्प्रत्याम्नायब्राह्मणभोजनादिकुर्यात्॥सर्वत्रशुद्ध्युत्तरंपंचगव्याशनंज्ञेयं॥शूद्रीब्राह्मण्योरजस्वलयोःस्पर्शेआशुद्धेरभोजनं॥शुद्धौकृ
च्छ्रप्रायश्चित्तंब्राह्मण्याः॥शूद्र्यास्तुपादकृच्छ्रमात्रं॥रजस्वलायाःसूतिकायावाचांडालस्पर्शेआशुद्धेर्नभोजनंअतिकृच्छ्रंच॥अमत्या
स्पर्शेप्राजापत्यं॥दंडादिपरंपरयाचांडालादिस्पर्शेस्नानमात्रं॥भुंजानायाःस्पर्शेप्राजापत्यंद्वादशब्राह्मणभोजनंच॥मिताक्षरायांतु॥पतितांत्य-
जचांडालैःकामतःस्पर्शेआशुद्धेरभुक्त्वाशुद्ध्युत्तरंप्रथमेऽह्निस्पर्शेत्र्यहमुपवासः॥द्वितीयेद्व्यहं॥तृतीयेएकाहः॥अकामतस्तुआशुद्धेरभोजन
मात्रं॥एवंग्रामकुक्कुटसूकरश्ववायसरजकादिस्पर्शेऽपिअशक्तौतुस्नात्वायावन्नक्षत्रदर्शनमभोजनं॥भुंजानायाःश्वचांडालादिस्पर्शेआशु

ह्वरभोजनंषड्रात्रंगोमूत्रयावकाहारः॥अशक्तौसुवर्णदानंविप्रभोजनंवा॥उच्छिष्टयोरजस्वलयोः स्पर्शेउच्छिष्टचांडालेनस्पर्शेवाकृच्छ्रेणशु-
द्धिः॥उच्छिष्टद्विजस्पर्शेरजस्वलायास्त्र्यहमूर्ध्वोच्छिष्टेअधरोच्छिष्टेत्वेकाहमुपवासइत्युक्तं॥उच्छिष्टशूद्रस्पर्शेअधिकंकल्प्यं॥पुष्पिण्याः
सूतक्याद्यशुद्धनरस्पर्शेआशुद्धेरभोजनं॥भोजनेतुकृच्छ्रं॥पंचनखवद्विश्वाफेकशफपशुस्पर्शेअंडजस्पर्शेचाशुद्धेरभोजनं॥रजस्वलायाःश्व
जंबूकगर्दभदंशेआशुद्धेरभोजनं॥शुद्धौपंचरात्रमुपवासः॥नाभेरूर्ध्वंदंशेदशरात्रं॥मूर्ध्निदंशेविंशतिरात्रं॥भुंजानारजस्वलारजस्वलांपश्य
तिचेदाशुद्धेरभोजनं॥चांडालंपश्यतिचेदुपवासत्रयमपि॥कामतश्चांडालंपश्यतिचेत्प्राजापत्यं॥रजस्वलायाःशवसूतिकाभ्यांस्पर्शेशुद्ध्यंतेत्रि
रात्रमुपवासः॥आशुद्धेरभोजनंचभोजनेतुकृच्छ्रं॥सर्वत्रब्रह्मकूर्चविधानात्पंचगव्याशनमुक्तमेव॥आशौचिभिः स्पर्शेस्नानात्प्राकूरजोद-
र्शनेचतुर्थदिनपर्यंतमभोजनं॥अशक्तौतुसद्यःस्नात्वाभुंजीत॥एवंबंधुमरणश्रवणेस्नानात्प्राग्रजोदर्शनेपि॥तथारजोदर्शनोत्तरंबंधुमर
णश्रवणेपिशक्तायाआशुद्धेरभोजनंअशक्तायाःसद्यःस्नानेनभोजनं॥सर्वत्रास्पृश्यस्पर्शेअशक्तायाःस्नानेकृतेभोजनं॥शुद्ध्यंतेअन
शनप्रत्याम्नायइतिकेचित्रजस्वलायाःप्रथमदिननिर्णयस्तुरात्रेःपूर्वभागद्वयेपूर्वदिनंप्रथमं॥तृतीयभागेरजोदर्शनेउत्तरदिनंप्रथमं॥य
द्वाअर्धरात्रात्पूर्वंपूर्वदिनंप्रथमं॥अर्धरात्रादूर्ध्वंउत्तरदिनंप्रथमं॥एवंजननमरणाशौचेपिज्ञेयं॥यस्याःप्रायेणमासेरजोदर्शनंतस्याःसप्त
दशदिनपर्यंतंपुनःरजोदर्शनेस्नानाच्छुद्धिः॥अष्टादशाहेएकरात्रमशुचित्वं॥एकोनविंशेह्निद्विरात्रं॥विंशतिप्रभृतित्रिरात्रं॥यस्याःप्रायःप
क्षेपक्षेरजोदर्शनंतस्याःदशदिनपर्यंतंस्नानाच्छुद्धिः॥एकादशाहेरजोदृष्टौएकाहः॥द्वादशेह्निद्विरात्रमूर्ध्वंत्रिरात्रं॥रोगेणयद्रजःस्त्रीणा

मन्वहंप्रनिवर्तते ॥ तत्रनास्पृश्यत्वं किंतु रजोनिवृत्तिपर्यंतंपाकदेवपित्र्यकर्मानधिकारमात्रं ॥ रोगजेवर्तमानेपिमासजंरजोनिर्यात्येवतत्रसा
वधानासतीत्रिरात्रमशुचिर्भवेत् ॥ यत्तुगर्भिण्याः प्राक्प्रसवात् रोगजरजोदर्शनंतत्रत्रिदिनमेवाशौचं ॥ प्रसूतिकायाःकिंचिदूनमासा
त्पूर्वंरजोनिवृत्तौस्नानमात्रंपूर्णमासेत्रिरात्रं ॥ उच्छिष्टास्त्रीयदिरजस्वलाभवतितदाशुद्ध्यंतव्यहमधरोच्छिष्टेत्वेकाहमुपवासः ॥ अविज्ञा
तरजोदोषायदिगृहेव्यवहरतितदातयास्पृष्टं ॥ गोरसमृन्मृद्भांडादिकंजलादिकंचनत्याज्यं ॥ सूतकवत्ज्ञानकालमारभ्यैवदोषात् ॥ अशु
चित्वंतुज्ञानदिनमारभ्यत्रिदिनमितिकेचित् ॥ अन्येतुद्वितीयादिदिनेरजसिज्ञातेसूतकवच्छेषदिनैरेवशुद्धिरित्याहुः ॥ एवंत्रिदिनंस्थि-
त्वाचतुर्थेह्निषष्टिवारंमृत्तिकाशौचेनमलंप्रक्षाल्यदंतधावनपूर्वकंसंगवकालेस्नायात् ॥ सूर्योदयात्प्राक्स्नानेत्वनाचारः ॥ चतुर्थेह्निरजो
निवृत्तौभर्तृशुश्रूषणादौशुद्धिः ॥ पंचमेह्निदैवपित्र्यकर्मणिशुद्धिः ॥ कानिचिद्दिनानिरजोयद्यनुवर्ततेतदातन्निवृत्तिपर्यंतंदैवपित्र्ययो
र्नशुद्धिः ॥ रोगेणत्वनुवृत्तौप्रागुक्तं ॥ केचित्तुचतुर्थदिवसेदर्शेष्ट्यादिश्रौतकर्माणिकर्तव्यानीत्याहुः ॥ अपरेतुइतरदिनापेक्षयाचतुर्थदिन
स्यैवानुकूलत्वेतत्रैवगर्भाधानंदुष्टरजोदर्शनशांतिश्चकर्तव्या ॥ महासंकटेश्रीसूक्तहोमपूर्वकाभिषेकोपनयनादिकमपिचतुर्थेह्निकर्तव्य
मित्याहुः ॥ अयंचतुर्थेह्न्यधिकारनिर्णयः ॥ सर्वथारजोनिवृत्तावेवज्ञातव्यः ॥ यदिज्वरादिभिरातुराचतुर्थेऽह्निस्नातुमशक्तातदातामा
न्यानातुरानरोवादशवारंस्पृष्ट्वास्नायादाचमेच्च ॥ प्रतिस्नानमातुरस्यवस्त्रमन्यदन्यत्परिधापनीयं ॥ अंतेस्पृष्टानांसर्ववस्त्राणांत्याग
आर्द्रवस्त्रादिव्यवधानेनशुद्धवस्त्रग्रहणंतेब्राह्मणभोजनात्पुण्याहवाचनाच्चशुद्धिः ॥ सर्वेषामप्यातुराणामेवंशुद्धिर्विधीयते ॥

एवंशकृच्छ्रंनेशुभदिनेदुष्टरजोदर्शनेप्रयुक्तांशौनकोक्तांभुवनेश्वरींशांतिंग्रंथांतरोक्तांवाशांतिंविधायगर्भाधानंकार्यं॥सूर्यग्रहेरजो
दर्शनेहेमंसूर्यबिंबंतन्नक्षत्ररूपंचसीसेनराहुंचकृत्वासंपूज्यार्कसमिद्भिःसूर्यंनक्षत्रेशंप्लक्षैराहुंदूर्वाभिर्हुत्वाज्यचरुतिलैश्चजुहुयात्॥चंद्रग्रहे
राजतंचंद्रबिंबंपालाशश्चसमिधइतिविशेषः॥ग्रहणव्यतीपातादिबहुतरदोषेरजोदर्शनेतु द्वितीयादिरजोदर्शनेशांतिपूर्वकंगर्भाधानंकार्यं
गर्भाधानेगुरुशुक्रास्ताधिकमासादिदोषोनास्ति॥यदितुप्रथमरजोदर्शनेशांतिर्नकृताद्वितीयादिरजोदर्शनेशुक्रास्तादिदोषप्रसक्तिस्तदा
निमित्तानंतरमेव॥यत्रनैमित्तिकानुष्ठानंतत्रास्तादिदोषाभावोमुख्यकालातिक्रमेतुअस्तादिदोषोस्त्येवेतिसामान्यनिर्णयानुसारेणऋतु-
शांतिरस्तादौनकार्या॥तदनुरोधेनगर्भाधानंनकार्यमितिभाति॥शांतिश्चसग्रहमखैवकार्या॥शांतौभुवनेश्वरीप्रधानदेवताइंद्रेंद्राण्यौ-
पार्श्वदेवते॥एवंकलशत्रयेपिप्रतिमात्रयस्थापनं॥ग्रहाणामर्कादिसमिधश्चरुराज्यंचद्रव्यं॥प्रधानदेवतायादूर्वातिलमिश्रगोधूमाःपा
यसंआज्यंचेतिहविश्चतुष्टयं॥एवंपार्श्वदेवतयोरपि॥पायसस्यस्थंडिलाग्नौश्रपणमेवकार्यं॥ननुगृहसिद्धस्यग्रहणंग्रहहोमार्थंगृहसि
द्धचरुः॥पात्रासादनकालेपायसश्रपणार्थमेकास्थालीगृहसिद्धान्नसंस्कारार्थमपरेतिस्थालीद्वयं॥अनेककर्तृकाज्यहोमप्रसक्तावनेकस्रु
वासादनं॥आज्येनसहहविस्त्रयस्यगृहसिद्धान्नस्यचपर्यग्निकरणंस्रुवादिसंमार्गो तेगृहसिद्धान्नमासादितचरुस्थाल्यामादायाग्ना-
वधिश्रित्याभिघारणादिबर्हिरासादनांतंकुर्यात्ततःपायसाभिघारणाद्यासादनांतं॥अन्वाधानेहविस्त्यागेचप्रधानदेवतायाभुवनेश्वरिपदे
नसवितृपदेनचोच्चारः गायत्र्याहोमोक्तेः आज्यभागांतेयजमानोन्वाधानानुसारेणप्रतिदैवतमष्टाविंशत्याहुतिपर्याप्तमर्का दिजातीय-

समिद्भर्वाज्यात्मकंहविस्त्रयंसूर्यायसोमायभौमायबुधायबृहस्पतयेशुक्रायशनयेराहवेकेतवेनमम॥ अष्टाष्टसंख्यापर्याप्तंतद्धविस्त्रयंतत्तदधि
देवताप्रत्यधिदेवताभ्योनमम॥ चतुश्चतुःसंख्यापर्याप्तंतद्धविस्त्रयंविनायकादिभ्यः क्रतुसंरक्षणक्रतुसाद्गुण्यदेवताभ्योनमम॥ अष्टोत्तरशत
संख्याकाहुतिपर्याप्तंदूर्वातिलमिश्रगोधूमपायसाज्येतिहविश्चतुष्टयंभुवनेश्वर्यैनमम॥ यद्वासावित्रेनमम॥ एवमष्टाविंशतिसंख्यापर्याप्तंतच्चतुष्ट
यंइंद्रेंद्राणीभ्यांनममेतित्यागंकुर्यात्॥ बहुतरदोषेऽष्टोत्तरसहस्रसंख्याकोहोमोभुवनेश्वर्याइंद्रेंद्राण्योरष्टोत्तरसंख्याकइंद्रेंद्राण्योर्होमःकृ
ताकृतः॥ होमांतेग्रहादिबलयः॥ भुवनेश्वर्यादिबलयोऽभिषेकश्चेतिसंक्षेपः॥ समंत्रकःसविस्तरःप्रयोगःस्वस्वशाखीयानुसारेणज्ञेयः॥ संक
ल्पःस्वस्तिवाग्विप्रवरणंभूतनिःसृतिः॥ पंचगव्यैर्भूमिशुद्धिर्मुख्यदेवतपूजनं॥ १॥ अग्निप्रतिष्ठासूर्यादिग्रहस्थापनपूजनं॥ देवतान्वाहि-
तिःपात्रासादनंहविषांकृतिः॥ यथाक्रमंत्यागहोमावितिपौर्वांगिकः क्रमः॥ पूजास्विष्टंनवाहुत्याबलिःपूर्णाहुतिस्तथा॥ ३॥ पूर्णपात्रविमोको
ह्यग्न्यर्चनांतेभिषेचनं॥ मानस्तोकेतिभूतिश्चदेवपूजाविसर्जने॥ ४॥ श्रेयोग्रहोदक्षिणादिदानंकर्मेश्वरार्पणं॥ क्रमोयमुत्तरांगानामायः-
स्मार्तैर्विनिस्थितिः॥ ५॥ एवंमदनरत्नोक्ताबौधायनोक्ताचशांतिःकौस्तुभेद्रष्टव्या॥ प्राग्रजोदर्शनात्पत्नीगमनेब्रह्महत्यादिदोषोक्तेःकिंचि
त्प्रायश्चित्तंविधेयमितिभाति॥ ऋतौतुगमनमावश्यं॥ अन्यथाभ्रूणहत्यादोषः॥ अयंचमनोसिकामेसतिहर्षादिनास्त्रियमनुपगच्छतोज्ञेयः
विरक्तस्यनकोपिदोषइतिश्रीभागवतेलोकेव्यवायेतिपद्यटीकायांचस्पष्टं॥ ऋतुकालस्तुरजोदर्शनदिनमारभ्यषोडशदिनपर्यंतंज्ञेयः॥ तत्रप्रथ
मदिनचतुष्टयैकादशत्रयोदशदिनेषुगमनंवर्ज्यं॥ अवशिष्टदिनेषुपुत्रार्थिनासमदिनेकन्यार्थिनाविषमदिनेगमनंकार्यं॥ तत्राप्युत्तरोत्तररात्रीणां

प्राशस्त्यं॥एकस्यांरात्रौसकृदेवगमनंकार्यं॥सकृद्गमनंचयुग्मासुसर्वासुआवश्यकमितिकेचित्॥अन्यकालेप्रतिबंधआदिनाममुनासंभवेश्राद्धैकाद
श्यादिदिनेपिऋतुगमनंकार्यमितिकेचित्॥ अथानृतौगमनविचारः ॥स्त्रीणांवरमनुस्मरन्पत्नीच्छयानृतावपिगच्छन्नदोषभाक्॥किंतुब्र-
ह्मचर्यहानिमात्रं॥ऋतौगच्छतियोभार्यामनृतौनैवगच्छति॥यावज्जीवंब्रह्मचारीमुनिभिःपरिकीर्तितः॥ अथस्त्रीगमनेनिषिद्धकालः॥ अष्ट-
मीचतुर्दशीपौर्णिमामावास्यासूर्यसंक्रांतिव्यतीपातपरिघपूर्वदलवैधृतिसंध्यासुमातापित्रोर्मृतदिनेश्राद्धतत्पूर्वदिनेजन्मनक्षत्रेदिवाचस्त्रीग
मनंवर्ज्यं॥ अथगर्भाधानकालः॥चतुर्थीषष्ठीचतुर्दश्यष्टमीपंचदशीरहिताःतिथयःप्रशस्ताः चंद्रबुधगुरुशुक्रवाराःशुभाः मूलमघादि
रेवतीज्येष्ठानक्षत्राणिवर्ज्यानि भरणीकृत्तिकार्द्राश्लेषापूर्वात्रयविशाखामध्यमानि शेषाणिशुभानि सर्वकार्येषुगोचरेचंद्रबलमावश्य
कं॥ अथचंद्रबलविचारः तद्यथा चंद्रोन्नप्रधनंसौख्यंरोगंकार्यंक्षतिंश्रियं स्त्रियंमृत्युंनृपभयंसुखंमायंव्ययंक्रमात् १ स्थानेषुद्वाद
शस्वेतज्जन्मराशेःप्रयच्छति शुक्लपक्षेशशिश्रेष्ठोद्विपंचनवमेष्वपि २ अथानेकभार्यस्यऋतुयौगपद्येविवाहक्रमेणऋतुक्रमेणवागर्भाधा
नं अथऋतावप्यगमनेदोषापवादः व्याधितोबंधनस्थोवाप्रवासेष्वथपर्वसु वृद्धांवंध्यामसद्वृत्तांमृतापत्यामपुष्पिणीं कन्यासूंबहुपु
त्रांचअगच्छन्नैवदोषभाक् अथगर्भाधानेऔपासनं तत्रप्रथमर्तुगमनंगर्भाधानंहोमंगृह्याग्नौकृत्वाकार्यं द्वितीयादिकऋतुगमनेचनहो
मादिकं॥ येषांसूत्रेहोमोनोक्तस्तैर्होमवर्जमंत्रपाठादिरूपोगर्भाधानसंस्कारःप्रथमगमनेकार्यः आहिताग्नेरर्धाधानिनोः नाहिताग्नेश्चौ
पासनाग्निसिद्धिसत्वेनत्रैवहोमः अथगृह्याग्निविच्छेदप्रायश्चित्तं औपासनाग्निविच्छेदेद्वादशाहपर्यंतंप्रत्याहंस्थाल्याज्याहुत्यातंतंउ

र्वं प्रायश्चित्तपूर्वकं पुनःसंधानविधिनाग्निमुत्पाद्यतत्रकार्यः तत्रप्रत्यब्दंप्राजापत्यकृच्छ्रप्रायश्चित्तं तत्रेत्थंसंकल्पः ममगृह्याग्निविच्छेददिनादा
रभ्यैतावंतंकालंगृह्याग्निविच्छेदजनितदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं गृह्याग्निविच्छेददिनादारभ्यैतावदब्दपर्यंतंप्रत्यब्दमेकैककृ-
च्छ्रान्यथाशक्तिप्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतरजतनिष्कनिष्कार्धनिष्कपादनिष्कपादार्धान्यतमद्रव्यदानेनाहमाचरिष्ये तथाएतावद्दिनेषुगृ-
ह्याग्निविच्छेदेनलुप्तसायंप्रातरौपासनहोमद्रव्यंलुप्तदर्शपौर्णमासस्थालीपाकादिकर्मपर्याप्तव्रीह्याज्यद्रव्यंचतन्निष्क्रयंवादातुमहमुत्सृजे कृ
च्छ्रप्रत्याम्नायांतरविकीर्णायांतयोहः कार्यः अशीतिगुंजात्मकोनिष्कपादः अयंचतुर्गुणितोनिष्कः एवंसंकल्प्य विच्छिन्नस्यगृह्याग्नेःपुनः
संधानंकरिष्यइतिसंकल्पपूर्वकंस्वस्वसूत्रानुसारेणगृह्याग्निंसंसाधयेत् अथसर्वाधान्यर्धाधानिनोगृह्यसिद्धिविचारः सर्वाधानिनोप्येवमेवपु
नःसंधानेनगृह्याग्निमुत्पाद्यगर्भाधानपुंसवनादिहोमःकार्यः तत्रकृच्छ्रसंकल्पोहोमादिद्रव्यदानसंकल्पश्चनकार्यः॥ गर्भाधानहोमंकर्तुंगृह्यपुनः-
संधानंकरिष्येइत्येवसंकल्प्य गर्भाधानांतेऽग्नित्यागः अर्धाधानिनामपिपक्षद्वयं गृह्याग्नौसायंप्रातर्होमस्थालीपाकाःकार्याइत्येकःपक्षः गृह्या
ग्निःकेवलंसंरक्ष्योनतुतत्रहोमादिकार्यमित्यपरः॥ आद्यपक्षेपूर्वहोमादिद्रव्यदानंकार्यं होमाद्यकरणपक्षेप्रायश्चित्तमात्रंकार्यं नतुद्रव्यदानं अ
थाग्निद्वयसंसर्गः द्विभार्यस्याग्निद्वयंसंसर्गात्पूर्वमुभयाग्न्यनुगतौउभयविच्छेददिनादब्दगणनयापृथक्पृथक्होमद्रव्यदानंस्थालीपाकद्रव्य
दानंचकृत्वापुनःसंधानद्वयेनाग्निद्वयमुत्पाद्याग्निद्वयसंसर्गंविधायतत्रगर्भाधानहोमः अग्निद्वयसंसर्गात्पूर्वंएकाग्न्यनुगतौतन्मात्रप्रायश्चित्तं
तद्धोमद्रव्यमात्रदानंचकार्यं नतुस्थालीपाकद्रव्यदानं भार्यांतरस्यासन्निधानेयस्यांगर्भाधानंतदग्निविच्छेदप्रायश्चित्तादिनागृह्यमुत्पाद्यत

ध.सिं.
५

ग्रहोमः सर्वत्रपुनःसंधानेस्थालीपाकानारंभेस्थालीपाकादिद्रव्यदानंकृत्वाकृतं अथगर्भाधानसंकल्पः एवंयथायथंगृह्याग्निसिद्धिंकृ- त्वाममास्यांभार्यायांसंस्कारातिशयद्वारा ऽस्यांजनिष्यमाणसर्वगर्भाणांबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्रीपर० गर्भाधानाख्यंकर्म करिष्ये तदंगत्वेनस्वस्तिवाचनेत्यादिसंकल्प्य पुण्याहवाचनमातृकापूजननांदीश्राद्धादिकृत्वा यथागृह्यंगर्भाधानसंस्कारःकार्यः अत्रगर्भाधानकर्मणो ब्रह्मदेवताकत्वात्पुण्याहवाचनांतेकर्मांगदेवताब्रह्माप्रीयतामितिवदेत् औपासनांगस्वस्तिवाचने अग्निसूर्यप्रजापतयःप्रीयंतां स्थाली पाकारंभेअग्निःप्रीयतामिति एवमन्यत्रग्रंथांतराद्रूह्यं अथनांदीश्राद्धविचारः गौर्यादिमातृकापूजनंनांदीश्राद्धांगं यत्रनांदीश्राद्धंन क्रियतेतत्रमातृकापूजनमपिनकार्यं तत्रपूर्वंमातृपार्वणं ततःपितृपार्वणं ततःसपत्नीकमातामहपार्वणमितिपार्वणत्रयात्मकंनांदीश्रा द्धं मातृजीवनेसपत्नमातृमरणेपिनमातृपार्वणं एवंमातामह्याजीवनेमातामहीसपत्न्यामरणेपिनमातामहादेःसपत्नीकत्वं एवंदर्शादा वपिमातृजीवनेसपत्नमातृमरणेपिनसपत्नीकत्वंपित्रादेः अत्रस्वधाशब्दस्थानेस्वाहाशब्दः सव्येनैवसर्वाःक्रियाः प्रतिपार्वणंदेवाश्चयुग्मा ब्राह्मणाः कुशस्थानेदूर्वाः विवाहादिमंगलकर्मांगेवृद्धिश्राद्धेयज्ञादिकर्मांगेतुअमूलादर्भाग्राह्याः दूर्वादर्भाश्चयुग्माएव उदङ्मुखःकृ तांप्राङ्मुखाविप्राः प्राङ्मुखोवाकर्ता उदङ्मुखाविप्राः पूर्वाह्णकालः प्रदक्षिणंकर्म आधानांगत्वपराह्णेकार्यं पुत्रजन्मादिनिमित्तकं रात्रावपि एवंचविश्वेदेवार्थंविप्रसहिताअष्टौविप्राः अत्यशक्तौचत्वारोवा वृद्धिश्राद्धेविश्वेदेवाःसत्यवसुसंज्ञकाः सोमयागगर्भाधानपुं सवनसीमंतोन्नयनाधानादिकर्मांगभूतवृद्धिश्राद्धेक्रतुदक्षसंज्ञकोगर्भाधानादिसंस्कारेषुवापीदेवप्रतिष्ठादिपूर्तकर्मस्वपूर्वाधानादिषुसत्या

५

सस्त्रीकारेकाम्यवृषोत्सर्गेगृहप्रवेशेतीर्थयात्रायांश्रवणाकर्मसर्पबल्याश्वयुज्याग्रयणादिपाकसंस्थानांप्रथमारंभेनांदीश्राद्धमावश्यकं पुनरा
धानेसोमयागादिभिन्नेअसकृत्क्रियमाणेकर्मणि अष्टकादिश्राद्धकर्मसुच नांदीश्राद्धंनकार्यं गर्भाधानपुंसवनसीमंतचौलमौंजीविवाहातिरि
क्तसंस्कारेषुश्रवणाकर्मादिषुचनांदीश्राद्धंवैकल्पिकं जातकर्मांगंपुत्रजन्मनिमित्तकंचनांदीश्राद्धंपृथगेव जन्मकालेएवजातकर्मणिक्रियमाणेपु
त्रजन्मनिमित्तकंजातकर्मांगंचवृद्धिश्राद्धंतंत्रेणकरिष्ये इतिसंकल्प्यसकृदेवकार्यं नामकर्मणासहजातकर्मचिकीर्षायांपुत्रजन्मनि-
मित्तंजन्मकाले ऽ वहेम्नाकृत्वाकर्मांगंनामकर्मकालेकार्यं तदानदकरणेनामकर्मकालेएवपुत्रजन्मनिमित्तकंजातकर्मनामकर्मांगंचनांदी-
श्राद्धंतंत्रेणकरिष्येइतिसंकल्प्यैकमेवकार्यं ॥एवंचौलादिकर्मणासहजातकर्मादिषुक्रियमाणेषुपुत्रजन्मनिमित्तचौलांतसंस्कारांगंचनांदीश्रा
द्धंतंत्रेणकरिष्येइतिसंकल्पः तथाचसहैवक्रियमाणेषुचौलादिष्वन्येषुचकर्मसुनांदीश्राद्धस्यसकृदेवानुष्ठानंनप्रतिकर्मपृथगनुष्ठानं एवंयमल-
योर्युगपदेकसंस्कारकरणेपिज्ञेयं ऋक्शाखिभिःकात्यायनैश्चपितृपितामहप्रपितामहाइतिपितृपूर्वकउच्चारःकार्यः अन्यशाखिभिस्तुप्र
पितामहपितामहपितरोनांदीमुखाइतिप्रपितामहपूर्वकउच्चारः मातृपार्वणेनांदीमुखशब्देङीषविकल्पान्नांदीमुख्यइतिनांदीमुखाइतिप-
क्षद्वयंउच्चारे अनादिसंज्ञात्वेननखमुखात्संज्ञायामितिनिषेधानवतारादितिपुरुषार्थचिंतामणिकारः अथवृद्धिश्राद्धकर्तुर्जीवत्पितृक
त्वेनिर्णयः जीवेत्तुयदिवर्गाद्यस्तंवर्गंतुपरित्यजेदितिन्यायेनजीवत्पितृकः स्वापत्यसंस्कारेषुमातृमातामहपार्वणयुतंनांदीश्राद्धंकुर्यात् मा
तरिजीवंत्यांमातामहपार्वणकमेव मातामहेजीवतिमातृपार्वणकमेव केवलमातृपार्वणेविश्वेदेवानकार्याः वर्गत्रयाद्येषुमातृपितृमातामहेषुजी

ध॰सिं॰
६

वत्कृतनांदीश्राद्धलोपएवस्वकृतसंस्कारेषूचितः द्वितीयविवाहाधानपुत्रेष्टिसोमयागादिषुस्वसंस्कारकर्मसुयेभ्यएवपितादद्यात्तेभ्योदद्यात् तथा चमृ
तमातृमातामहकोपिजीवत्पितृकः स्वसंस्कारेपितुर्मातृपितामहीप्रपितामह्यः पितुःपितृपितामहप्रपितामहाः पितुर्मातामहमातृपितामहमातृ
प्रपितामहाः इत्येवंपार्वणत्रयमुद्दिश्यश्राद्धंकुर्यात् नतुस्वमातृमातामहपार्वणोद्देशः पितरिमातामहेचजीवतिस्वसंस्कारेपितामहस्यमातृपि
तामहीप्रपितामह्यइत्याद्युद्देशः एवंप्रपितामहेपियोज्यं पितुर्मात्रादिजीवनेतत्पार्वणलोपएव तथाच येभ्यएवपितादद्यादितिपक्षस्यवर्गाद्य
जीवनेतत्पार्वणलोपइति द्वारलोपपक्षस्यचस्वसंस्कारस्वापत्यसंस्कारभेदेनव्यवस्थासिद्धांतितेतिज्ञेयं केचित्तुपक्षद्वयस्यैच्छिकोविकल्पोनतु
व्यवस्थितइत्याहुः एवंभूतपितृकस्यजीवन्मातृमातामहस्यपितृपार्वणेनैवनांदीश्राद्धसिद्धिर्ज्ञेया समावर्तनस्यमाणवककर्तृकत्वेपितदंगभू
तनांदीश्राद्धेपितुस्तदभावेज्येष्ठभ्रात्रादेरधिकारइतिकेचित् तत्रपितापुत्रसमावर्तनेस्वपितृभ्योनांदीश्राद्धंकुर्यात् पिताजीवत्पितृकश्चेत्स्वकृ
तसंस्कारत्वाद्द्वारलोपपक्षोयुक्तइतिभाति माणवकपितुःप्रवासादिनाऽसन्निधानेभ्रात्रादिर्माणवकस्यपितुर्मातृपितामहीप्रपितामह्यः-
त्याद्युच्चार्यश्राद्धंकुर्यात् मृतपितृकमाणवकसमावर्तनंपितृव्यभ्रात्रादिःस्वमाणवकस्यमातृपितामहीत्याद्युच्चारयेत् भ्रात्रादेरभा
वेस्वयमेवस्वपितृभ्योदद्यात् एवंजीवत्पितृकोपिपितुरसन्निधानेभ्रात्रादेरभावेपितुःपितृभ्यःस्वयमेवनांदीमुखंकुर्यात् उपनय
नेनकर्माधिकारस्यजातत्वात् एवंविवाहेपिद्रष्टव्यं मृतपितृकस्यचौलोपनयनादिकंपितृव्यमातुलादिःकुर्वन्नस्यसंस्कार्यस्यपितृपितामहेत्याद्यु
च्चार्यश्राद्धंकुर्यात् जीवतःपितुरसन्निधानेनकुर्वन्मातुलादिरस्यसंस्कार्यस्यपितुर्जनकादीनुद्दिश्यकुर्यान्नतुसंस्कार्यस्यमृतानपिमात्रादीनि

तृ॰प॰पू॰

तिसंक्षेपः नांदीश्राद्धेपिंडदानंकुलधर्मानुसारेणवैकल्पिकं पिंडेषुदधिमधुबदर द्राक्षामलकमिश्रणं दक्षिणायांद्राक्षामलकानि प्रथमांतेनसंकल्पः सर्व
त्रोच्चारेसंबंधनामगोत्रंवर्जयेत् मालतीमल्लिकाकेतकीकमलानांमालादेया नतुरक्तपुष्पाणां कुंकुमचंदनाद्यलंकृताःसर्वे नांदीश्राद्धारंभेपाकांतरेणवै
श्वदेवः साग्निकानग्निकैःसर्वशाखिभिःकार्यः द्वयोर्द्वयोर्विप्रयोर्युगपन्निमंत्रणं भवद्भ्यांक्षणःक्रियतामोंतथा प्राप्नुतांभवंतौ प्राप्नुवावेत्युक्तिः
शन्नोदेवीत्यनुमंत्र्य यवानेवक्षिपेत् यवोसिसोमदेवत्योगोसवेदेवनिर्मितः प्रत्नवद्भिःप्रत्तःपुष्ट्यानांदीमुखान्पितॄनिमाल्लोकान्प्रीणयाहिनःस्वाहा
नमइतिपित्र्येमंत्रः द्विर्द्विर्गंधादि दानं पाणिहोमोऽग्नयेकव्यवाहनायस्वाहा सोमायपितृमतेस्वाहेति अत्रश्राद्धेनापसव्यंनतिलाःनचपितृतीर्थे
नदानं पावमानीश्रावंतीःशकुनिसूक्तंस्वस्तिसूक्तंचश्रावयेत् मधुवाताइतितृचस्थानेउपास्मैगायतेतिपंचर्चः अक्षन्नमीमदंतेतिच तृप्तिप्रश्नस्थानेसं
पन्नमिति दैवेरुचितमितिर्वप्रश्नः पूर्वाग्रेषुकुशेषु दूर्वासुवा एकस्यद्वौद्वौपिंडौ अक्षय्यस्थानेनांदीमुखाःपितरःप्रीयंतां स्वधावाचनस्थानेनांदीमुखान्पि
तॄन्वाचयिष्येइत्यादि नस्वधांप्रयुंजीत स्वमूष्टुवाजिनमितिविप्रविसर्जनं केचिन्नांदीश्राद्धांतेवैश्वदेवोबह्वृचानामित्याहुः नात्रश्राद्धांगतर्पणं अ
त्राहिताग्निनापिंडदानंकार्यं पितुर्मात्रादिवर्गत्रयोद्देशेनश्राद्धेपितुर्मातामहीचैवतथैवप्रपितामहीत्यादिश्लोकपाठः द्वारलोपपक्षेयत्पार्वणलोपस्त
त्पार्वणविषयश्लोकैकदेशलोपः केवलमातृपार्वणेदेवानकार्याः एताभवंतुसुप्रीताइत्यूहः कार्यः सांकल्पविधिनासंक्षिप्तनांदीश्राद्धप्रयोगःप्रयोग
रत्नादौद्रष्टव्यः इतिनांदीश्राद्धविचारः एवंस्वस्तिवाचनंक्रतुदक्षसंज्ञकविश्वेदेवयुतंचनांदीश्राद्धंगर्भाधानांगंकृत्वायथाचारंगर्भाधानसंस्कारःका
र्यः आश्वलायनैर्गृह्याग्नौप्राजापत्यंचरुं हुत्वाविष्णुंषड्वारंसकृत्प्रजापतिंचाज्येनहुत्वाजपोपस्थानेनस्तःकरणादिकंकार्यं विष्णुर्योनिंजपेत्सूक्तंयोनिं

स्पृष्ट्वाग्निभिर्व्रती गर्भाधानंततःकुर्यात्सपुत्रोजायतेध्रुवं एवंनेजमेषेत्यादिजपोपि सर्वथाहोमासंभवेऽश्वगंधारसमुदीर्ष्वांतइतिमंत्रेणदक्षिणनासाया
मासिंच्योपगमनंकार्यं एवंगर्भाधानसंस्कारमकृत्वास्त्रीगमनेगर्भोत्पत्तौतत्प्रायश्चित्तंगोदानंकृत्वापुंसवनंकार्यं अथमैथुनांतेऋतौतुगर्भशंकित्वा
त्स्नानंमैथुनिनःस्मृतं अनृतौतुयदागच्छेच्छौचंमूत्रपुरीषवदित्यत्रारीत्याशौचंकृत्वाचामेत् आचमनंविना मूत्रपुरीषोत्सर्गेतु तैलाभ्यक्तस्त्वना
चांतःश्मश्रुकर्मणिमैथुने मूत्रोच्चारंयदाकुर्यादहोरात्रेणशुद्ध्यतीत्येकाहोपवासः स्त्रीणांतुनस्नानं शयनादुत्थितानारीशुचिःस्यादशुचिःपुमानि
त्युक्तेः इतिगर्भाधानाद्युपयोगिनिर्णयः एवंकृतेपिगर्भाधानेयदिगर्भोत्पत्त्यभावोमृतापत्यतावा तदाप्रतिबंधकप्रेतोपद्रवनिवृत्त्यर्थंनारायण
बलिर्नागबलिश्चकार्यः तत्रनारायणबलिः शुक्लैकादश्यांपंचम्यांश्रवणेवा कालांतरानुपलब्धेः तत्प्रयोगःपरिशिष्टस्मृत्यर्थसारानुसारीकौस्तुभे
शुक्लैकादश्यांनदीतीरेदेवालयादौतिथ्यादिकीर्तनांते मदीयकुलादिवृद्धिप्रतिबंधकप्रेतस्यप्रेतत्वनिवृत्त्यर्थंनारायणबलिंकरिष्ये विधिनास्था-
पितकुंभद्वयेहेमादिप्रतिमयोर्विष्णुंवैवस्वतंयमंचावाह्यपुरुषसूक्तेनयमायसोमंमितिचषोडशोपचारैःसंपूजयेत् अत्रकेचित्कुंभपंचकेब्रह्मविष्णु
शिवयमप्रेतान्पूजयंति तत्पूर्वभागेरेखायांदक्षिणाग्रकुशेषुशुंधंतांविष्णुरूपीप्रेतइतिदशस्थानेषुदक्षिणसंस्थामपोनिनीयमधुघृततिल
युतान्दशपिंडान् काश्यपगोत्रदेवदत्तप्रेतविष्णुदैवतअयंतेपिंडइतिदक्षिणमुखःप्राचीनावीतिवामंजान्वाच्यपितृतीर्थेनदद्यात् गंधादिभिरभ्यर्च्य प्रवाह
णांतंकृत्वाविसर्जयेत् तस्यामेवरात्रौश्वःकरिष्यमाणश्राद्धेक्षणःक्रियतामितिएकंत्रीन्पंचवाविप्रान्निमंत्र्योपोषितोजागरंकुर्यात् श्वोभूतेमध्याह्ने
विष्णुंसंपूज्यविष्णुरूपंप्रेतं विष्णुब्रह्मशिवयमप्रेतान्वोद्दिश्यैकोद्दिष्टविधिनापादप्रक्षालनादितृप्तिप्रश्नांतंकृत्वा रेखाकरणाद्यवनेजनांतंतूष्णीं कु-

त्वाविष्णवेब्रह्मणेशिवायसपरिवारयमायेतिचतुरःपिंडान्नाममंत्रैर्दत्वाविष्णुरूपंप्रेतंध्यायन् काश्यपगोत्रदेवदत्तविष्णुरूपप्रेत अयंतेपिंडइतिपंचमं
पिंडंदत्वा अर्चनादिप्रवाहणांते आचांतान्दक्षिणादिभिःसंतोष्य तेष्वेकस्मैगुणवतेप्रेतबुद्ध्यावस्त्राभरणादिदत्वाविप्रान्वदेत् भवंतःप्रेतायतिलोद-
कांजलिदानंकुर्वंत्विति तेचपवित्रपाणयःकुशातिल तुलसीयुततिलांजलिंप्रेतायकाश्यपगोत्रायविष्णुरूपिणे अयंतिलांजलिरितिदद्युः विप्रान्वाच
येत् अनेननारायणबलिकर्मणाभगवान्विष्णुरिमंदेवदत्तंप्रेतंशुद्धमपापमर्हंकरोत्वितिविसृज्यस्नात्वाभुंजीतेति सिंधौतुकुंभपंचकेविष्णुब्रह्मशि
वयमप्रेतेतिपंचकंपूजयेत् स्वर्णरूप्यताम्रलोहमयाश्चत्वारः प्रेतोदर्भमयः अग्निंप्रतिष्ठाप्य श्रपितचरुंनारायणायपुरुषसूक्तेनषोडशाहुतिभिर्हुत्वाद
शपिंडांतेपुरुषसूक्ताभिमंत्रितशंखोदकेनप्रेतंप्रत्यृचंतर्पयेत् विष्ण्वादिचतुर्भ्योबलिंदद्यात् श्वोभूतेएकोद्दिष्टविधिनाश्राद्धपंचकंक रिष्यइतिसं-
कल्प्य विप्रपंचकंपाद्यादिपिंडदानांतेतर्पणादीतिविशेषउक्तः शेषंपूर्ववत् अयनागबलिः सचदर्शेपौर्णमास्यांपंचम्यामाश्लेषायुतनवम्यांवा
कार्यः तत्रपर्षदंप्रदक्षिणीकृत्यनत्वातदग्रेगोवृषनिष्क्रयंनिधाय सभार्यस्यममेहजन्मनिजन्मांतरेवाजातसर्पवधदोषपरिहारार्थं प्रायश्चित्तमुप
दिशंतुभवंतः सर्वधर्मविवेक्तारइत्यादि० विप्रैश्चतुर्दशकृच्छ्रप्रायश्चित्तेनामुकप्रत्याम्नायद्वारापूर्वोत्तरांगसहितेनाचरितेनतवशुद्धिर्भविष्यती-
त्युपदिष्टोदेशकालौसंकीर्त्यपर्षदुपदिष्टंचतुर्दशकृच्छ्रप्रायश्चित्तममुकप्रत्याम्नायेनाहमाचरिष्यइतिसंकल्प्य वपनादिविधिनातदाचरेत् वपना
संभवेद्विगुणः कृच्छ्रप्रत्याम्नायः सर्पवधदोषपरिहारार्थंइमंलोहदंडंसदक्षिणंतुभ्यमहंसंप्रददइतिदत्वा गुर्वनुज्ञांलब्ध्वागोधूमव्रीहितिला-
न्यतममपिष्टेनसर्पाकृतिंकृत्वाशूर्पेनिधायसर्पंप्रार्थयेत् एहिपूर्वमृतःसर्पअस्मिन्पिष्टेसमाविश संस्कारार्थंमहंभक्त्याप्रार्थयामिसमाहितःआ

ध॰सिं॰
८

वाहनादिषोडशोपचारैःसंपूज्य नत्वा भोसर्पइमंबलिंगृहाणममाभ्युदयंकुर्विति बलिंदत्वापादौप्रक्षाल्याचामेत् देशकालौसंकीर्त्यसभार्यस्यममेह
जन्मनिजन्मांतरेवाज्ञानादज्ञानाद्वाजातसर्पवधोत्थदोषपरिहारार्थंसर्पसंस्कारकर्मकरिष्ये इतिसंकल्प्य स्थंडिलेऽग्निंप्रतिष्ठाप्यध्यात्वाऽस्मिन्स
र्पसंस्कारहोमकर्मणिदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्ये चक्षुषीआज्येनेत्यंतेऽग्नावग्निंवायुंसूर्यंआज्येनसर्पमुखेप्रजापतिमाज्येनाज्यशेषे-
णसर्पंसद्योयक्ष्ये इतिसमिधावाधायाग्नेराग्नेय्यांदिशिप्रोक्षितभूमौचितिंकृत्वाग्निंचितिंचपरिसमुह्याग्नेयाग्रदर्भैः परिस्तीर्यपरिषिच्य षट्
पात्रासादनादिचक्षुषीहुत्वासर्पंचित्यामारोप्यजलंश्रोत्रंचस्पृष्ट्वाग्नौ भूःस्वाहा अग्नयइदमित्यादिव्याहृतीर्हुत्वासमस्तव्याहृतिभिश्चतु
र्थींसर्पमुखेजुहुयात् आज्यशेषंस्रुवेणैवसर्पदेहेनिषिंचेत् गात्रस्निग्धकृदादिशेषं चमसजलैःसमस्तव्याहृत्यासर्पपाणिनाप्रोक्ष्य अग्ने
रक्षाणोवसिष्ठोऽग्निर्गायत्री सर्पाग्निदानेविनि॰ अग्नेरक्षाणोऋक् अथोपस्थानं नमोऽस्तुसर्पेभ्योयेकेचपृथिवीमनु येऽअंतरिक्षेये
दिवितेभ्यःसर्पेभ्योनमः येदोरोचनेदिवोयेवासूर्यस्यरश्मिषु येषामप्सुसदःकृतंतेभ्य॰ याइषवोयातुधानानांयेवावनस्पतीँ२रनु येवा
वटेषुशेरतेतेभ्य॰ आहिराहिमहाभोगिन्सर्पोपद्रवदुःखतः संततिंदेहिमेपुण्यांनिर्दुष्टांदीर्घदेहिनीं प्रपन्नंपाहिमांभक्त्याकृपालोदीन
वत्सल ज्ञानतोऽज्ञानतोवापिकृतःसर्पवधोमया जन्मांतरेतथैतस्मिन्यत्पूर्वैरथवाविभो तत्पापंनाशयक्षिप्रमपराधंक्षमस्वमे इतिसंप्रा-
र्थ्यनागेंद्रंस्नात्वागत्यततःपुनः व्याहृतिभिःक्षीराज्येनाग्निंसंप्रोक्ष्य हुतेसर्पजलेनाग्निंसिंचेत् यज्ञोपवीतिनासर्वंसर्पसंस्कारकर्मतु ना
स्थिसंचयनंकुर्यात्स्नात्वाचस्वगृहंव्रजेत् सभार्यस्यकर्तुस्त्रिरात्रमाशौचं ब्रह्मचर्यंचकार्यं चतुर्थेऽहनिसचैलंस्नात्वा घृतपायसभक्ष्यैरष्टौ

व॰प॰भू॰
८

द्विप्रान्भोजयेत् तद्यथा सर्पस्वरूपिणेब्राह्मणायइदंपाद्यं अनंतस्वरूपिणे० शेषस्वरूपिणे० कपिलस्वरूपिणे० नागस्वरूपि० कालिकस्वरूपि०
शंखपालस्वरूपिणे० भूधरस्वरूपिणे० इत्यष्टस्वदलास्यपादौप्रक्षाल्यानभ्य सर्पस्वरूपिणेब्राह्मणायइदमासनं आस्यतां एवमनंतादिषु ततः
सर्पस्थानेक्षणः क्रियतामित्यादि ओंतथा प्राप्नोतु भवान् प्राप्नुवानि भोसर्पइदंतेगंधं एवमनंतादिषु एवंपुष्पधूपदीपवस्त्रादिदत्वा अन्नंपरि
विष्य प्रोक्ष्यसर्पायइदमन्नंपरिविष्टंपरिवेक्ष्यमाणंचदत्तंदास्यमानंचात्रसेरमृतरूपेणस्वाहासंपद्यतांनमम एवमनंतादिभ्योपिआचांतेषु भो
सर्पअयंतेबलिरित्यादिनाममंत्रैर्बलिदानं तेषुपिंडेषुवस्त्रादिपूजाचकार्या इदमपिसर्वंसव्येनैवविप्रेभ्यस्तांबूलदक्षिणादिदत्वा आचार्यं
संपूज्य कलशेस्वर्णनागमावाहनादिषोडशोपचारैः संपूज्यमार्थयेत् ब्रह्मलोकेचयेसर्पाः शेषनागपुरोगमाः नमोऽस्तुतेभ्यः सुप्रीताः
प्रसन्नाः संतुमेसदा विष्णुलोकेचयेसर्पावासुकिप्रमुखाश्चये नमोस्तु० रुद्रलोकेचयेसर्पास्तक्षकप्रमुखास्तथा नमोस्तु० खांडवस्यत-
थादाहेस्वर्गंयेचसमाश्रिताः नमोस्तु० सर्पसत्रेचयेसर्पा आस्तिकेनचरक्षिताः नमोस्तु० मलयेचैवयेसर्पाः कर्कोटप्रमुखाश्चये नमोस्तु०
धर्मलोकेचयेसर्पावैतरिण्यांसमाश्रिताः नमो० येसर्पाः पार्वतीयेषुदरीसंधिषुसंस्थिताः नमो० ग्रामेवायदिवारण्येयेसर्पाः प्रचरंतिहि
नमो० पृथिव्यांचैवयेसर्पायेसर्पाबलिसंस्थिताः नमो० रसातलेचयेसर्पा अनंताद्यामहाबलाः नमो० एवंस्तुत्वादेशकालौसंकीर्त्यकृ
तस्यसंस्कारकर्मणः सांगतासिद्ध्यर्थमिमंहेमनागंसकलशंसवस्त्रंसदक्षिणंतुभ्यमहंसंप्रददेनमम अनेनस्वर्णनागदानेनानंताद्योना
गदेवताः प्रीयंतां आचार्यायगोदानं यस्यस्मृत्या० मयायत्कृतंसर्पसंस्कारारव्यंकर्मतद्भवतांविप्राणांवचनात्परमेश्वरप्रसादात्सर्वंपरि

पूर्णमस्तु तथास्त्विति तेब्रूयुः ब्राह्मणांस्तोषयेत् सांगतार्थंब्राह्मणान्भोजयेत् कृत्वासर्पस्यसंस्कारमनेनविधिनानरः विरोगोजायतेक्षिप्रंसंततिंलभ
तेशुभां इतिसर्पबलिः एवंपुत्रोत्पत्त्यासिद्धोकर्मविपाकग्रंथोक्तहरिवंशश्रवणविधानंकुर्यात् तच्चषडब्दंचतुरब्दंत्र्यब्दंसार्धाब्दंअब्दंवाप्रायश्चित्तं-
कृत्वावाकार्यं तत्रत्रिंशत्कृच्छ्रात्मकोब्दः कृच्छ्रस्तुद्वादशादिनसाध्यः तथाहि प्रथमेदिनेमाध्यान्हेहविष्यस्यैकभक्तस्यषड्विंशतिर्ग्रासाभोक्त-
व्याः द्वितीयेहनिनक्तंद्वाविंशतिर्ग्रासाः तृतीयेअयाचितस्यचतुर्विंशतिर्ग्रासाः चतुर्थेहनिनिरशनं अयंपादकृच्छ्रः कथंचित्त्रिगुणीकृतोयं
प्राजापत्यःकृच्छ्रः एकभक्तनक्तायाचितद्व्युपवासद्वयैरर्धकृच्छ्रः यद्वा त्र्यहमयाचितंत्र्यहमुपवासइत्यर्धकृच्छ्रः एकभक्तनक्तायाचितोप
वासैः कथंचित्त्रिगुणैः पादोनकृच्छ्रः एषुनवदिनेषुभोजनप्राप्तिस्तत्रग्रासनियमंत्यक्त्वापाणिपूरान्नभोजनेअतिकृच्छ्रः एकग्रासपर्याप्तस्य
प्राणधारणपर्याप्तस्यवादुग्धस्यएकविंशतिदिनेषुभक्षणेकृच्छ्रातिकृच्छ्रः एकदिनेसकुशोदकमिश्रपंचगव्याशनंएकउपवासइतिद्विरात्रिकः
सांतपनकृच्छ्रः पंचगव्यकुशोदकानामसमिश्राणामेकैकस्यैकैकदिनेअशनमेकउपवासइतिसप्ताहसाध्योमहासांतपनः त्र्यहंमिश्रितपंचग
व्याशनेयतिसांतपनं तप्तानांघृतदुग्धजलानामेकैकस्यत्रिदिनेपानमुपवासत्रयंतप्तकृच्छ्रः शीतानांपानेशीतकृच्छ्रः द्वादशाहोपवासेन
पराककृच्छ्रः यद्वा तप्तानांघृतादीनामेकैकदिनेऽशनंचतुर्थेउपवासइतिदिनचतुष्टयसाध्यस्तप्तकृच्छ्रः शुक्लपक्षेप्रतिपदादितिथिषुमयू
रांडसमानेकैकग्रासान्वर्धयेत् पूर्णमास्यांपंचदशग्रासाः क्षयेच्चतुर्दश वृद्धौषोडशसंपद्यंते कृष्णापक्षेएकैकग्रासन्ह्रासेनअमायामुपवा
सइतिमाससाध्यंयवमध्यसंज्ञंचांद्रायणं कृष्णपक्षेप्रतिपदिचतुर्दशग्रासान्भुक्त्वाएकैकग्रासन्ह्रासेनदर्शेअनशनं शुक्लेवृद्धिरितिकृष्णा-

दिस्युक्तांतेतंपिपीलिकामध्यचांद्रायणं कृच्छ्रचांद्रायणादेः त्रिकालस्नानग्रासाभिमंत्रणादिविधियुतः प्रयोगः प्रायश्चित्तप्रकरणेज्ञेयः अ
तिकृच्छ्रादिलक्षणंप्रसंगादत्रोक्तं अब्दगणनातुप्राजापत्यकृच्छ्रैरेव अथप्रत्याम्नायाः तत्रप्राजापत्यप्रत्याम्नायाद्दशसहस्रगायत्रीजपः १ गाय
त्र्यासहस्रतिलहोमः २ क्वचित्सहस्रंव्याहृत्यातिलहोमउक्तः ३ शतद्वयंप्राणायामः द्वादशब्राह्मणभोजनं ४ यावत्केशशोषणंविरम्यती-
र्थेद्वादशस्नानानि ५ वेदसंहितापारायणं ६ योजनयात्रा ७ द्वादशसहस्रनमस्काराः ८ द्वात्रिंशदुत्तरशतंप्राणायामान्कृत्वाअहोरात्रमु
पोषितःप्राङ्मुखस्तिष्ठेत् ९ गोमूत्रेणयावकभक्षणेऐकाहिककृच्छ्रं १० कश्चित्तुद्वैकादशिनीजपात्कृच्छ्रमाह ११ पावकेष्टिः १२ पावमानेष्टिः
१३ षडुपवासाः प्राजापत्यप्रत्याम्नायाः १४ एकविप्रभोजनमुपवासस्य अत्यशक्तौसहस्रगायत्रीजपोद्वादशप्राणायामावेतिस्मृत्यर्थसारे
१५ प्राजापत्येष्वशक्तस्तुधेनुंदद्यात्पयस्विनीं धेनोरभावेनिष्कंस्यात्तदर्धपादमेववा अशीतिगुंजात्मकः कर्षः चत्वारः कर्षानिष्कं निष्क
निष्कार्धनिष्कपादान्यतमप्रमाणंहैमंरौप्यंवाधेनुमौल्यंवादेयं अत्यशक्तेननिष्कपादार्धरजतंतत्समंधान्यादिवादेयं अतिकृच्छ्रेगोद्वयं -
सांतपनेगोद्वयं पराकेतप्तकृच्छ्रेचगोत्रयं कृच्छ्रातिकृच्छ्रेगवांचतुष्टयंत्रयंवा मासंपयोव्रतेयावकव्रतेमासोपवासेपंचगावः मासंगोमूत्र-
यावकव्रतेषट्गावः चांद्रायणेऽष्टौपंचचतस्रस्तिस्रोगावः अथप्रायश्चित्तप्रयोगः सचैलंस्नात्वाशक्तौक्लिन्नवस्त्रः पर्षदग्रेगोद्वयप्रत्या
म्नायंनिष्कादिप्रमाणंब्रह्मदंडंनिधायसाष्टांगंप्रणम्यपर्षदंप्रदक्षिणीकुर्यात् सर्वधर्मविवेक्तारोगोप्तारःसकलाद्विजाः ममदेहस्यसंशु-
द्धिंकुर्वंतुद्विजसत्तमाः मयाकृतंमहाघोरंज्ञातमज्ञातकिल्बिषं प्रसादःक्रियतांमह्यंशुभानुज्ञांप्रयच्छथ पूज्यैःकृतःपवित्रोहंभवेयं

द्विजसत्तमाः ममानुगृह्णंतु भवंतइतिवदेत् विप्रैः किंतेकार्यं मिथ्यामावादीः सत्यमेववदेतिपृष्टः स्वपापंख्यापयेत् मयाममपत्न्यावाइहज
न्मनिजन्मांतरेवा अनपत्यत्वमृतापत्यत्वादिनिदानभूतबालघातविप्ररत्नापहारादिदुरितंकृतंतस्यनाशायकरिष्यमाणेहरिवंशश्रवणादौकर्म
विपाकोक्तेविधानेअधिकारार्थंदीर्घायुष्मत्पुत्रादिसंततिप्राप्तयेप्रायश्चित्तमुपदिशंतु भवंतइतिप्रार्थयेत् तेचपापिनापूजितानुवादकाग्रेष
डब्दंत्र्यब्दसार्धाब्दान्यतमप्रायश्चित्तेनपूर्वोत्तरांगसहितेनाचरितेनत्वशुद्धिर्भविष्यतितेनत्वंकृतार्थोभविष्यसीतिवदेयुः अनुवादकःपापि
नंवदेत् ततः कर्ताओमित्यंगीकृत्यपर्षदंविसृज्यदेशकालौसंकीर्त्य सभार्यस्यममैतज्जन्मजन्मांतरार्जितानपत्यत्वमृतापत्यत्वादिनिदान-
भूतबालघातविप्ररत्नापहारादिजन्यदुरितसमूलनाशकर्मविपाकोक्तविधिनाधिकारसिद्धिद्वारादीर्घायुष्मद्बहुपुत्रादिसंततिप्राप्तयेषडब्दं
त्र्यब्दंसार्धाब्दंवाप्रायश्चित्तंपूर्वोत्तरांगसहितममुकप्रत्याम्नायेनाहमाचरिष्येइतिसंकल्प्य दिनांतेकेशनखरोमादिवापयित्वास्नात्वा आयु
र्बलंयशोवर्चः प्रजाःपशुवसूनिच ब्रह्मप्रज्ञांचमेधांचत्वंनोदेहिवनस्पते इतिविहितकाष्ठेनदंतधावनंकुर्यात् ततोदशस्नानानि ततोभ
स्मस्नानं ईशानायनमइतिशिरसि तत्पुरुषायनमइतिमुखे अघोरायनमइतिहृदये वामदेवायनमोगुह्ये सद्योजातायनमःपादयोः प्र
णवेनसर्वांगेभस्मविलिंपेत् ईशानादिपादोपेतैर्मंत्रैर्वाभस्मलेपः अथगोमयस्नानं गोमयमादाय प्रणवेनदिक्षुदक्षिणभागंतीर्थेत्तोन
रभागंप्रक्षिप्य अश्वमानस्तोकइतिअभिमंत्र्य गंधद्वारामितिसर्वांगमालिप्य हिरण्यशृंगमितिद्वाभ्यांप्रार्थ्य याःप्रवतइतितीर्थंअभिमृ
श्यस्नात्वाद्विराचामेत् अथमृत्तिकास्नानं अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुंधरे शिरसाधारयिष्यामिरक्षस्वमांपदेपदे इतिमृत्तिका

मभिमंत्र्य उद्धृतासिवराहेणकृष्णेनशतबाहुना मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुष्कृतंकृतं इतितामादाय नमोमित्रस्येतिसूर्यायप्रदर्श्य गंध-
द्वारामितिमंत्रेणस्योनापृथिवीतिमंत्रेणवाइदंविष्णुरितिवाशिरःप्रभृत्यंगानिविलिंपेत् द्विराचामेत् अथवारिस्नानं आपोअस्मानित्यप्सु
भास्कराभिमुखस्थितः इदंविष्णुर्जपित्वाचप्रतिस्रोतोनिमज्जति ततःपंचगव्यकुशोदकैःसमंत्रकैःपृथक्पृथक्स्नात्वा स्नानांगतर्पणा
दिकुर्यात् विष्णुश्राद्धंपूर्वांगगोप्रदानंचकृत्वाऽग्निंप्रतिष्ठाप्यपंचगव्यहोमंव्याहृतिभिरष्टोत्तरशतंअष्टाविंशतिवाऽज्यहोमंकृत्वाप्रतंगृही
ष्युद्धतिविप्रान्प्रार्थ्य हुतशेषंपंचगव्येनप्रणवेनपिबेत् मुख्यप्रायश्चित्तकृच्छ्रान्संकल्पानुसारेणानुष्ठायव्याहृत्याज्यहोमविष्णुश्राद्धगोदानानि
पूर्ववत्कुर्यात् आज्यहोमेपंचगव्यहोमेचइध्माधानादिस्थालीपाकेतिकर्तव्यतांकेचिन्नेच्छंति व्याहृत्याज्यहोमेपापापहमहाविष्णुर्देवतेति
केचित् पंचगव्यविधिस्तुताम्रेपालाशेवापात्रेतामप्रायागोमूत्रं अष्टमाषप्रमाणंगायत्र्यादाय गंधद्वारामितिश्वेतगोशकृत्षोडशमाषमादाय
आप्यायस्वेतिपीतगोक्षीरंद्वादशमाषं दधिक्राव्णइतिनीलगोदधिदशमाषं तेजोसिशुक्रमसीतिकृष्णागोघृतमष्टमाषमादाय तत्रदेवस्य
त्वेतिकुशोदकंचतुर्माषंप्रक्षिप्य प्रणवेनालोडयेत् अत्रमाषःपंचगुंजात्मकः तत्सप्तपत्रैःसाग्रैःकुशैर्जुहुयात् इरावतीतिपृथ्वीं १ इदंवि-
ष्णुरितिविष्णुं २मानस्तोकेतिरुद्रं ३ शंनोदेवीत्यपः ४ ब्रह्मजज्ञानमितिब्रह्माणंवाअग्निंसोमंचनाम्नागायत्र्यासूर्यंप्रजापतेनत्वदिति-
समस्तव्याहृतिभिर्वाप्रजापतिंप्रणवेनप्रजापतिंअग्निंस्विष्टकृतंचनाम्नेत्येताःपंचगव्येन अग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिंचेतिवामहाविष्णुंवाआ
ज्येनाष्टाविंशतिसंख्याहुतिभिरित्यन्वाधानं स्त्रीशूद्राणांहोमोनकार्यः केचिद्ब्राह्मणद्वाराहोमःकार्यइत्याहुः स्त्रीशूद्राणांपंचगव्यपाने

विकल्पइतिमहार्णवः स्त्रीशूद्रौविप्रैः पंचगव्यंकारयित्वातूष्णींपिबतइतिस्मृत्यर्थसारः अयंप्रायश्चित्तविधिः कृच्छ्रन्यूनप्रायश्चित्तेषुनकार्यः
कृच्छ्रप्रभृतिषुसर्वत्रप्रायश्चित्तेष्वनुष्ठेयः एवंकृच्छ्राद्यनुष्ठायसूर्यारुणसंवादमहार्णवादिकर्मविपाकग्रंथोक्तंहरिवंशश्रवणादिकर्मकुर्यात्
तत्रशुभेदिनेदेशकालौसंकीर्त्य अनेकजन्मार्जितानपत्यत्वमृतापत्यत्वादिनिदानभूतबालघातनिक्षेपापहरणविप्ररत्नापहरणादिजन्यदुरितस
मूलनाशद्वारादीर्घायुष्मत्बहुपुत्रादिसंततिप्राप्तिकामोहरिवंशंश्रोष्यामि इत्येकस्यकर्तृत्वेदंपत्योः कर्तृत्वेश्रोष्यावइतिसंकल्प्य गणेशपू
जनेस्वस्तिवाचननांदीश्राद्धा निविनायकशांतिंचकृत्वा हरिवंशश्रवणार्थंश्रावयितारमेकंत्वाह्मणइतिविप्रंकृत्वावस्त्रालंकारैः पूजयेत् वाच
कंप्रत्यहंपायसादिनाभोजयेत् दंपतीप्रतिदिनंत्र्यायंतामित्यादिवैदिकैः करास्त्वामित्यादिपौराणैश्चमंत्रैः कस्नातावलंकृतौतदेकचित्तौशर-
णंतौतैलतांबूलक्षौरमैथुनखट्वाशयनानियावत्समाप्तिवर्जयंतौ हविष्यंभुंजीयातां अनेवाचकायगांकवर्णत्रयमेकंवासकवर्णदक्षिणांद-
त्वाप्रत्यवरोहमंत्रेणसहस्रंतिलाज्यंहुत्वाशतंविप्रान्चतुर्विंशतिमिथुनानिवापायसेनभोजयेदितिहरिवंशश्रवणप्रयोगः अथविधानांतरा
णि सौवर्णबालकंकृत्वादद्याद्दोलासमन्वितं अथवावृषभंदद्याद्विप्रोद्वाहमथवा महारुद्रजपोवापिलक्षपत्रैः शिवार्चनं स्वर्णधेनुः
प्रदातव्यासवत्सावायथाविधि घृतकुंभप्रदानंवासंक्षेपादिदमीरितं अथवाप्रत्यहंपार्थिवलिंगपूजांकृत्वा अभिलाषाष्टकजपंसंवत्स
रंकुर्यात् अभिलाषाष्टकस्तोत्रंकौस्तुभेज्ञेयं एवमपिफलाप्राप्तौदत्तपुत्रोग्राह्यः अथदत्तकेग्राह्याग्राह्यविचारः ब्राह्मणानांसोदर-
भ्रातृपुत्रोमुख्यत्वात्प्रथमंग्राह्यः तदभावेसगोत्रसपिंडोयःकश्चित्सापत्नभ्रातृपुत्रोवा तदभावेत्वसगोत्रसपिंडोमातुलकुलजोपि

तृष्वस्त्रादिकुलजः तदभावेतुअसपिंडःसमानगोत्रः तदभावेतुअसपिंडःपृथग्गोत्रोपि असगोत्रसपिंडेषुभागिनेयदौहित्रौवर्ज्यौ एवंविरुद्धसं
बंधापत्यापुत्रबुद्ध्यनर्होमातुलोपिनग्राह्यः अतएवसगोत्रसपिंडेषुभ्रातापितृव्योवानग्राह्यः विप्रादीनांवर्णानांसमानवर्णएव तत्रापिदेशभे
दभयुक्तगुर्जरलाभस्वादिनासमानजातीयएव सर्वोपिसभ्रातृकएवग्राह्यः तत्रापिज्येष्ठपुत्रोनग्राह्योनदेयः शूद्रस्यदौहित्रभागिनेयावपि
ग्राह्यौ अत्रमूलं भ्रातृणामेकजातानामेकश्चेत्पुत्रवान्भवेत् सर्वेतेतेनपुत्रेणपुत्रिणोमनुरब्रवीत् अनेनवचनेनअपुत्रस्यलोकोस्तिजाय
मानोवैभाब्राह्मणस्त्रिभिर्ऋणवान्जायतइत्यादिशास्त्रबोधितस्याप्रजत्वप्रयुक्तदोषस्यनिर्वृत्तिर्विधिना अस्वीकृतेनापिभ्रातृपुत्रेणपितृव्य-
स्यभवतीतिबोध्यते अतःपुत्रसदृशत्वात्ग्राह्येषुमुख्यइतिज्ञाप्यते मुख्याभावेनसदृशःप्रतिनिधिरितिन्यायात् नचास्मादेववाक्याद्विधि
वत्प्रतिग्रहंविनैवतस्यपुत्रत्वमितिशंक्यं तथासतिऔरसदत्तकादिद्वादशविधपुत्रवदेतस्यपत्नीतःपूर्वमेवधनहारित्वपिंडदत्वोचित्येनपत्नी
दुहितरश्चैवपितरौभ्रातरस्तथा तत्सुतागोत्रजाबंधुरितितत्क्रमवाक्येभ्रातृनंतरंभ्रातृसुतनिवेशानुपपत्तेः तस्मात्पत्नीतःपूर्वमदीयपिं
डदानधनग्रहणेधिकारीकश्चित्स्वबलिनिकामनायांविधिवत्स्वीकृतएवनथाधिकारीभवतिनान्यथा तादृशकामनायाअभावेतुपितृऋणापा
करणादिपारलौकिकमात्रार्थंदत्तपुत्रोनग्राह्यः भ्रातृपुत्रेणैवतत्सिद्धेरित्येववचनतात्पर्यं क्वचिद्देशेवैदिकविधिंविनापिदातृगृहीतृसंमतिराज
पुरुषाद्यनुमत्यादिलौकिकव्यापारमात्रेणोपनयनादिसंस्कारकरणमात्रेणचसपिंडपितृत्वसिद्धिव्यवहारोदृश्यते तत्रमूलंनोपलभ्यते सर्वासा
मेकपत्नीनामेकाचेत्पुत्रिणीभवेत् सर्वास्तास्तेनपुत्रेणपुत्रिण्योमनुरब्रवीत् इतिवचनंतुसापत्नपुत्रस्यागृहीतस्यापिपुत्रत्वपिंडदानाद्यधि-

कारित्वविधायकं तेनएकसपत्न्याः सपुत्रत्वेअन्यसपत्न्यापुत्रोनग्राह्यः दौहित्रोभागिनेयश्चशूद्राणांविहितःस्मृतः ब्राह्मणादित्रयेनास्तिभा
गिनेयस्सुतः क्वचित् नत्वेवैकंपुत्रंदद्यात्प्रतिगृण्हीयाद्वेतिनज्येष्ठंपुत्रंदद्यादितिच अत्रौरसानेकपुत्रेणपुत्रदानंकार्यमितिविधीयते तेनपूर्वंदत्त-
कोगृहीतः ननऔरसोजातस्तादृशानेकपुत्रेणदत्तकएकलऔरसोवानदेयः सधवयास्त्रियापत्यनुज्ञयापुत्रोगृहीतव्योदातव्यश्च भर्त्रनु
ज्ञाभावेतुनग्राह्योनदेयः एवंविधवयापिस्त्रियात्वयापुत्रः स्वीकार्यइत्युक्त्वाभर्तरिमृतेग्राह्यः स्पष्टमीदृशानुज्ञाभावेभर्तृजीवनदशायांत
न्मरणोत्तरं आप्तमुखाद्वापुत्रस्वीकारविषयकभर्त्रभिप्रायंज्ञातवत्यापि ग्राह्यइतिसर्वसंमतं एतदुभयविधभर्त्रनुज्ञाभावेपितच्छास्त्रात्नित्य
काम्यव्रतादिधर्माचरणइवपुत्रप्रतिग्रहेपि नापुत्रस्यलोकोस्तीत्यादिसामान्यशास्त्रादेवविधवायाअधिकारः नस्त्रीपुत्रंदद्यात्प्रतिगृह्णीयाद्वा
न्यत्रभर्त्रनुज्ञानादिति वसिष्ठवाक्यंतु भर्त्रनुज्ञारहितांप्रतिपुत्रप्रतिग्रहाभ्यनुज्ञापरं नतुपुत्रग्रहणनिषेधपरं शास्त्रप्राप्तनिषेधायोगात्
अतस्तादृशास्त्रियाः पुत्रग्रहप्रतिबंधेनवृत्तिलोपपिंडविच्छेदादिकुर्वन्नरकभाग्भवति योब्राह्मणस्यवृत्तौतुप्रतिकूलंसमाचरेत् विड्भुजां
तुकृमीणांस्यादितिशास्त्रादितिकौस्तुभेविचारः स्त्रीभिः पुत्रस्वीकारव्रतादिवद्विप्रद्वाराहोमादिकंकार्यं एवंशूद्रेणापि विप्रःशूद्रादिद क्षि
णामादायवैदिकमंत्रैस्तदीयहोमादिकरोतितत्रशूद्रः पुण्यफलभाग्भवति किंतुविप्रस्यैवप्रत्यवायः पुत्रंप्रतिगृह्य गृहीत्वाजातकर्माद्याश्चू
डाद्यावासंस्काराः कार्याइतिमुख्यःपक्षः असंभवेसगोत्रसपिंडेषुकृतोपनयनोपिविवाहितोपिदत्तकोभवति असंजातपुत्रएवविवाहितोग्रा
ह्यइतिप्रभाति असपिंडसगोत्रेषुकृतोपनयनएवेत्यपिभाति भिन्नगोत्रस्तु अकृतोपनयनएवग्राह्यः केचित्तुकृतोपनयनोपिभिन्नगोत्रोग्रा

ग्रहस्याहुः इतिग्राह्याग्राह्यविवेकः अथऋग्वेदिनांपुत्रप्रतिग्रहप्रयोगः पूर्वेद्युःकृतोपवासः पवित्रपाणिः प्राणानायम्य देशकालौसंकीर्त्य म
मात्मजत्वप्रयुक्तपैतृकऋणापाकरणपुन्नामनरकत्राणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं शौनकोक्तविधिनापुत्रप्रतिग्रहंकरिष्ये तदंगत्वेनस्वस्तिवाच
नंआचार्यवरणंविष्णुपूजनमन्नदानंचकरिष्ये आचार्यमधुपर्केणविष्णुंसंपूज्यब्राह्मणादिभोजनंसंकल्पयेत् आचार्यः यजमानानुज्ञया
पुत्रप्रतिग्रहांगत्वेनविहितंहोमंकरिष्यइतिसंकल्प्य अग्निंप्रतिष्ठाप्य चक्षुषीआज्येनेत्यंतमुक्त्वा सकृदग्निंसूर्यांसावित्रींषड्वारंचरुणा अ-
ग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिंचाज्येनशेषेणस्विष्टकृतमित्याद्यन्वाधाय अष्टाविंशतिमुष्टीस्तूष्णींनिरूप्यतथैवप्रोक्ष्याज्योत्पवनांतंकुर्यात् दातारं
गत्वाएतस्मैपुत्रंदेहीतियाचयेत् दाता देशकालौसंकीर्त्यश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंपुत्रदानंकरिष्ये इतिसंकल्प्य गणपतिपूजनांतेप्रतिगृहीतारं
यथाशक्त्यासंपूज्य येयज्ञेनेतिपंचानांनाभानेदिष्टोमानवोविश्वेदेवास्त्रिष्टुप् पंचम्यनुष्टुप् पुत्रदानेविनियोगः येयज्ञेनेतिऋक्पंचकांतेदमं
पुत्रंतवपैतृकऋणापाकरणपुन्नामनरकत्राणसिद्ध्यर्थंआत्मनःश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंतुभ्यमहंसंप्रददेनमम प्रतिगृह्णातुपुत्रंभवान् इतिप्रति
गृहीतृहस्तेजलंक्षिपेत् ग्रहीतादेवस्येतिहस्ताभ्यांप्रतिगृह्यस्वांकेउपविश्य अंगादंगात्संभवसीतिमंत्रेणमूर्धनिजिघ्रेत् वस्त्रकुंडलाद्यलं
कृत्वागीतवाद्यैः स्वस्तिमंत्रैश्चस्वगृहमानीयपादौप्रक्षाल्याग्निमभ्याचार्यदक्षिणतः स्वयंस्वदक्षिणेपत्न्याउत्संगेपुत्रइत्यउपविशेत् आचार्यो बर्हिरा
सादनाद्याज्यभागांतेचरुमवदाय यस्त्वाहृदेतिहृद्याराद्रेयोदस्नःश्रुतोग्निस्त्रिष्टुप् पुत्रप्रतिग्रहांगहोमेविनियोगः यस्त्वाहृदेतिऋक्पंचकेनक
मशावदानंजुहुयात् यजमानोग्नये० तुभ्यमग्रेपर्यवहन्नित्यस्यसावित्रीसूर्यासावित्र्यनुष्टुप् ॐ तुभ्यमग्रे० सूर्यांसावित्र्यादइदं सोमोदद

प.सिं.
१२

दिनिपंचानांसूर्यासावित्रीसूर्यासावित्री अनुष्टुभोजगतीत्रिष्टुबनुष्टुभ ॐ सोमोददत ऋक् ५ पंचस्वपिसूर्यासा० एवंसमस्तचर्वाहुतीर्हुत्वा-
ज्यंव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्हुत्वास्विष्टकृदादिसमाप्याचार्यायधेनुंदत्वाविप्रान्भोजयेत् अथयजुर्वेदिनांबौधायनोक्तरीत्याप्रयोगः तत्ररा
त्रः शिष्टानांबंधूनांचानुमतिंलब्ध्वा संकल्पादिआचार्यपूजनांतंप्राग्वत्कुर्यात् ब्राह्मणभोजनसंकल्पांतेआचार्योदेवयजमानोल्लेखनादि आ
प्रणीताभ्यः कुर्यात् ग्रहीतादातुःसमक्षंगत्वा पुत्रंमेदेहीतिस्वयमेवभिक्षेत् दाताददामीत्याह दातुःसंकल्पादिपुत्रदानांतंपूर्ववत् ग्रहीताथ
र्मायत्वागृह्णामिसंतत्यैत्वागृह्णामीतिपरिगृह्यैनंपुत्रंवस्त्रकुंडलांगुलीयकैरलंकुर्यात् आचार्यः कुशमयंबर्हिः पालाशमिध्मंचसंपाद्यपरिधानप्र
भृति अग्निमुखंकृत्वान्वारब्धेपणासादनांतेपूर्वांगहोमंकृत्वा यस्त्वाहृदाकीरिणेतिपुरोनुवाक्यामुक्त्वायस्मैत्वंसुकृतेइतियाज्ययाहुत्वा व्यस्तसम-
स्तव्याहृतीर्हुत्वास्विष्टकृदादिकुर्यात् आचार्यायदक्षिणावस्त्रकुंडलांगुलीयकंदद्यादितिपरगोत्रोत्पन्नदत्तकस्योपनयनमात्रेपालकगोत्रेणाकृ
तेउपनयनोत्तरंमपिग्रहेत्वादनकेनाभिवादनश्राद्धादिकर्मसुगोत्रद्वयोच्चारः कार्यः चूडादिसंस्कारेःपालकेनकृतेपालकैकगोत्रएवविवाहेतुसर्वदत्त
कैर्जनकपालकयोरुभयोरपिपित्रोर्गोत्रप्रवरसंबंधिनीकन्यावर्जनीया नात्रसाप्तपुरुषंपांचपुरुषमित्येवंपुरुषनियमउपलभ्यते सापिंड्यंतु
जनकगोत्रेणोपनयनेजनकपितृमात्रोः कुलेसाप्तपुरुषंपंचपुरुषंग्रहीतृमातापित्रकुलेत्रिपुरुषं ग्रहीतृगोत्रेणोपनयनमात्रेकृतेउभयत्रपांचपु-
रुषंपितृकुले मातृकुलेतुत्रिपुरुषं जातकर्माद्युपनयनांतसंस्कारेग्रहीत्राकृतेग्रहीतृकुलेसाप्तपुरुषं मातृतःपंचपुरुषं अन्योन्यूनंजनककुले
कल्प्यं केचित्तुदत्तकप्रवेशोकुलद्वयेपिसर्वयान्यूनमेवसापिंड्यमित्याहुः एवंदत्तकसंततेरपिसापिंड्यंज्ञेयं दत्तकस्यमरणेपूर्वापरपित्रोस्त्रिरा

तृ.प.पू.
१३

त्रं सपिंडानामेकाहमाशौचं उपनीतदत्तकमरणादौपालकसपिंडानांदशाहादीतिनीलकंठीयेदत्तकनिर्णये एवंदत्तकेनापिपूर्वापरपित्रोर्मृतौ
त्रिरात्रं पूर्वापरसपिंडानांमरणेएकाहः पित्रोरौर्ध्वदेहिककरणेतुकर्मांगंदशाहमेव दत्तकस्यपुत्रपौत्रादेर्जननमरणयोःसपिंडानामेकाहः स
गोत्रसपिंडेदत्तीकृतेतुसर्वेषांदशरात्रमेव पत्नीदुहित्रादिसत्त्वेपिदत्तकएवपितृधनभागीभवति दत्तकग्रहणोत्तरमौरसेजातेदत्तकश्चतुर्था
शभागीनसमभागी केचित्तुअनिग्रहीत्वाजातायुपनयनांतसंस्कारेविधानेचकृतेऔरससमानांशभागीत्वंसंस्कारमात्रकरणेविधानाभावेवि
वाहमात्रलाभोनान्यधनलाभः कतिपयसंस्कारकरणेचतुर्थांशलाभइत्याहुः दत्तसत्वेप्यौरसस्यैवपित्रोः पिंडदानेऽधिकारः जनकस्यपिंडदाना
भावेदत्तएवजनकपालकयोरुभयोरपिश्राद्धंकुर्यात् धनंचोभयोर्गृह्णीयादितिनीलकंठीये एवंदत्तकन्यायाअपिस्वीकारउक्तविधिनाकार्यः
तत्रपरगोत्रोत्पन्नायाग्रहणेविवाहेगोत्रद्वयवर्जनंभारवत् पुत्रपत्न्योरभावेदत्तकन्यैवपितृधनभागिनी इतिदत्तोपयोगीसर्वनिर्णयः अथ
कन्यानामेवोत्पत्तौपुत्रार्थंपुत्रकामेष्टिः ऋतुकालात्षष्ठेदिनेसभार्यः कृताभ्यंगःप्राणानायम्य देशकालौसंकीर्त्य पुत्रकामःपुत्रकामेष्टिंक
रिष्येइतिसंकल्प्य स्वस्तिवाचनादिनांदीश्राद्धांतेऽग्निंप्रतिष्ठाप्य चक्षुषीआज्येनात्रप्रधानं अग्निंपंचवारंवरुणंपंचवारंविष्णुंपृथिवींविष्णु
सोमंसूर्यांसावित्रींपायसेनशेषेणस्विष्टकृतमित्यादिनिर्वापकालेतूष्णींषष्टिमुष्टीन्निरूप्य तथैवमोक्ष्य श्वेतवत्सश्वेतगोक्षीरेणचरुंपक्त्वा
ज्यभागांते आतेगर्भइति अग्निरेतुइतिसूक्तद्वयस्यहिरण्यगर्भऋषिः क्रमेणाग्निवरुणौदेवते अनुष्टुब्जगत्यौछंदसी पायसचरुहोमेवि
नियोगः ॐ आतेगर्भोयोनिमैतुपुमान्बाणइवेषुधिं आवीरोजायतांपुत्रस्तेदशमास्यःस्वाहा अग्नयइदं० करोमितेप्राजापत्यमागर्भोयोनि

मैनुते अनूनः पूर्णोजायतामश्लोणोपिशाचधीनः स्वाहा अग्नयइ॰ पुमांस्तेपुत्रानारितंपुमाननुजायतां तानिभद्राणिबीजान्यृषभाजन-
नयंतुनौस्वाहा अग्नय॰ यानिभद्राणिबीजान्यृषभाजनयंतिनः तैस्त्वंपुत्रान्विंदस्वसाप्रसूर्धेनुकाभवस्वाहा अग्नय॰ कामःसमृध्यतांमह्य
मपराजितमेवमे यंकामंकामयेदेवतन्मेवायोसमर्धयस्वाहा अग्नय॰ अग्निरैतुप्रथमोदेवतानांसोस्यैप्रजांमुंचतुमृत्युपाशात् तदयंराजाव-
रुणोनुमन्यतांयथेयंस्त्रीपौत्रमघंनरोदात्स्वाहा वरुणाय॰ इमामग्निस्त्रायतांगार्हपत्यः प्रजामस्यैनयतुदीर्घमायुः अशून्योपस्थाजीवता
मस्तुमातापौत्रमानंदमभिप्रबुध्यतामियंस्वाहा वरुणाय॰ मानेगृहेनिशिघोषउत्थादन्यत्रत्वद्रुदंत्यःसंविशंतु मात्वंविकेश्युरआवधिष्ठा
जीवपत्नीपतिलोकेविराजपश्यंतीप्रजांसुमनस्यमानास्वाहा वरुणाय॰ अप्रजस्त्वांपौत्रमृत्युं पाप्मानमुतवाघंशीर्ष्णस्रजमिवोन्मुच्यद्वि
षद्भ्यः प्रतिमुंचामिपाशंस्वाहा वरुणाय॰ देवकृतंब्राह्मणकल्पमानंतेनहन्मियोनिषदःपिशाचान् क्रव्यादोमृत्यूनधरान्पातयामिदीर्घमायु
स्तवंतुपुत्राः स्वाहा वरु॰ नेजमेषेतितिसृणांविष्णुस्त्वष्टागर्भकर्ताविष्णुर्पृथ्वीविष्णावोनुष्टुप् नेजमेष॰ विष्णाव॰ यथेयंपृथिवी॰ पृथि-
व्याइ॰ विष्णोःश्रेष्ठेन॰ विष्णाव॰ सोमोधेनुंराहुगणोगोतमः सोमस्त्रिष्टुप् सोमोधेनुं॰ सोमायेदं॰ तांपूषन्सूर्यासावित्रीसूर्यासावित्रीत्रि
ष्टुप् पायसहोमेवि॰ तांपूषन्छिव॰ सूर्यासावित्र्याइदं इतिपंचदशाहुतीर्हुत्वा स्विष्टकृद्धोमंकृत्वा दंपती अपश्यंत्वेतिद्वयोःप्रजावान्प्रा
जापत्यः प्रजापतिस्त्रिष्टुप् हुतशेषचरुप्राशनेवि॰ अपश्यंत्वेतिद्वाभ्यांप्राश्य पिशंगभृष्टिमभित्यस्यदैवोदासिःपरुच्छेपोइंद्रोगायत्री
नाभ्यालंभनेवि॰ ॐ पिशंगभृ॰ इतिदंपतीनाभ्यालंभनंकुर्वतां यजमानः प्रायश्चित्तादिहोमशेषंसमाप्य विप्रेभ्योगोसुवर्णादिदक्षि

गांन्दत्वा रात्रौ दंपती दर्भास्तरणे शयीयातां इति पुत्रकामेष्टिप्रयोगः अथ पुंसवनं तच्चाव्यक्ते गर्भे द्वितीये तृतीये चतुर्थे षष्ठे ऽष्टमे वा मासे सीमंतेन
सह वा कार्यं शुक्लपंचमीमारभ्य कृष्णापंचमीपर्यंतं चतुर्थीनवमीचतुर्दशीपंचदशीवर्जितेतिथौ सूर्यभौमगुरुवारे शुभप्रशस्तं क्वचिच्चंद्रबुधशुक्र
वारा उक्ताः नक्षत्राणि तु पुन्नामकानि प्रशस्तानि तानि च पुष्यश्रवणपुनर्वसुहस्तमृगाभिजिन्मूलानुराधाश्विनीत्येतानि अत्र पुष्यो मुख्यः त
दभावे श्रवणस्तदभावे हस्तादीनि अयमेवानवलोभनस्यापि कालः पुंसवनेन सह करणीयत्वविधानात् पुंसवनानवलोभने प्रतिगर्भं कार्ये ग-
र्भसंस्कारत्वात् गर्भाधानसीमंतोन्नयने तु स्त्रीसंस्कारत्वात्प्रतिगर्भं नावर्तेते किंतु प्रथमगर्भ एव कार्ये प्रथमगर्भे लोपे तु प्रतिगर्भं तयोर्लोपे प्राय-
श्चित्तमावश्यकं नच प्रथमापत्ये तयोः प्रायश्चित्तेन द्वितीयादिगर्भाणां संस्कारसिद्धिर्भवति प्रायश्चित्तेन हि प्रत्यवायपरिहारमात्रं नत्वपूर्वख्या
तिशयोत्पादनं तत्तु संस्कारविधिनैवेति युक्तं प्रतिगर्भं प्रायश्चित्तं पुंसवनानवलोभनयोस्तु प्रथमगर्भेनुष्ठानेपि प्रतिगर्भं तयोर्लोपे प्रायश्चित्तं
तच्च पादकृच्छ्रं प्रतिसंस्कारं कार्यं बुद्धिकृतलोपे द्विगुणं पुंसवने पतिः कर्ता तदभावे देवरादिः अथ सीमंतकालः तच्च चतुर्थे ऽष्टमे षष्ठे पंचमे मा
सि वा विहितं नवमे मासि वा कुर्याद्यावद्गर्भविमोचनं स्त्री यद्यकृतसीमंता प्रसूयेत न कदाचन गृहीतपुत्रा विधिवत्तातं संस्कारमर्हति पक्षतिथिवा
रनक्षत्राणि पुंसवनोक्तान्येव प्रशस्तानि क्वचिद्दशमीपर्यंतं कृष्णापि ग्राह्यः षष्ठ्यष्टमीद्वादश्योरिक्ताः पंचदशी च वर्ज्याः तासु संकटे चतुर्थी चतुर्द
शीपौर्णमास्यौ ग्राह्याः क्रमेणाष्टचतुर्दशदशनाडिका आद्यास्त्यक्त्वा षष्ठ्यष्टमीद्वादश्योपि ग्राह्याः पुन्नक्षत्राणामलाभे रेवतीरोहिण्युत्तरात्रयाणि
ग्राह्याणि उक्तनक्षत्राणां प्रथमांत्यपादौ त्यक्त्वा मध्यमपादद्वयं ग्राह्यमित्युक्तं इदं कर्म सकृदेव कार्यमित्युक्तं कात्यायनानां तु गर्भसंस्कारत्वात्प्रति

गर्भभावर्तनीयं सीमंतोन्नयनेपतिरेवकर्ता गर्भाधानलोपेतत्प्रायश्चित्तार्थं विप्रायगांदत्वापुंसवनादिकंकार्यं तत्राश्वलायनानांदेशकालौसंकी
र्तनांतेममास्यांभार्यायामुत्पत्स्यमानगर्भस्यगार्भिकबैजिकदोषपरिहारपुंरूपतासिद्धिज्ञानोदयप्रतिरोधपरिहारद्वाराश्रीप॰ पुंसवनमनवलो
भनेममास्यांभार्यायांगर्भाभिवृद्धिपरिपंथिपिशितरुधिरप्रियाअलक्ष्मीभूतराक्षसीगणदूरनिरसनक्षेमसकलसौभाग्यनिदानमहालक्ष्मीस
मावेशनद्वाराप्रतिगर्भंबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराचश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंस्त्रीसंस्काररूपंसीमंतोन्नयनाख्यंकर्मचतंत्रेणकरिष्येइति
संकल्पः सीमंतेनसहत्रयाणांकरणेक्रमः नांदीश्राद्धेक्रतुदक्षसंज्ञकाविश्वेदेवाः पुंसवनस्यपृथक्त्वेपवमानसंज्ञकमग्निंपासनाग्निंप्रतिष्ठापये
त् त्रयाणांसहत्वेमंगलनामानंप्रतिष्ठापयेत् गृह्याग्निविच्छेदेसर्वाधानिनश्चाग्न्युत्पत्तिः पूर्ववत् पुंसवनेप्रजापतिंचरुणा सीमंतेधातारंद्वि
राकांद्विर्विष्णुंत्रिः प्रजापतिंसकृदाज्येनजुहुयात् शक्तेनशतंशतं सीमंतान्नभोजनप्रायश्चित्तंपारिजाते ब्रह्मौदनेचसोमेचसीमंतोन्नय
नेतथा जातश्राद्धेतयाभुक्त्वाभोक्ताचांद्रायणंचरेत् यद्वा अराइवेतिमंत्रस्यशतवारंजपः एतच्च आधानांगब्रह्मौदनांगभोजनइवसीमं
तांगभोजनेज्ञेयं नतुतद्दिनेनक्तं हेमोक्त्मात्रस्येतिपारिजातोक्तमुक्तं अथगर्भिणीधर्माः गर्भिणीकुंजराश्वादिशैलहर्म्यादिरोहणं व्या
यामंशीघ्रगमनंशकटारोहणंत्यजेत् नभस्मादावुपविशेन्मुसलोलूखलादिषु त्यजेज्जलावगाहंचशून्यंसद्मतरोस्तलं कलहंगात्रभंगंचती
क्ष्णात्युष्णादिभक्षणं संध्यायामतिशीताम्लगुर्वाहारंपरित्यजेत् व्यवायशोकासृङ्मोक्षंदिवास्वापंनिशिस्थितिं भस्मांगारनखैर्भूमिले
खनंशयनंसदा त्यजेदमंगलंवाक्यंनचहास्याधिकाभवेत् नमुक्तकेशानोद्विग्नाकुक्कुटासनगानच गर्भरक्षासदाकार्यानित्यंशौचनिषेवणा

त् प्रशस्तमंत्रलिखनाच्छस्तमाल्यानुलेपनात् विशुद्धगेहवसनाद्दानैरश्वादिपूजनैः हरिद्राकुंकुमंचैवसिंदूरंकज्जलंतथा केशसंस्कारतां-
बूलंमांगल्याभरणंशुभं चतुर्थेमासिषष्ठेवाप्यष्टमेगर्भिणीवधूः यात्रांविवर्जयेन्नित्यमाषष्ठात्तुविशेषतः अथपतिधर्माः गर्भिणीवांछितंद्र-
व्यंतस्यैदद्याद्यथोचितं सूतेचिरायुषंपुत्रमन्यथादोषमर्हति सिंधुस्नानंद्रुमच्छेदंवपनंप्रेतवाहनं विदेशगमनंचैवनकुर्याद्गर्भिणीपतिः वप-
नंमैथुनंतीर्थंश्राद्धभोजनमेवच वर्जयेत्सप्तमान्मासान्नावआरोहणंतथा युद्धादिवास्तुकरणंनखकेशविकर्तनं चौलंशवानुगमनंविवाहं
चविवर्जयेत् मुंडनंपिंडदानंचप्रेतकर्मचसर्वशः नजीवत्पितृकः कुर्याद्गुर्विणीपतिरेवच अत्रकर्तनमपिनिषिध्यते वपनस्यनिषेधेपिकर्त-
नंतुविधीयतइतिवाक्यंतुजीवत्पितृकादीनांयोवपननिषेधस्तत्रकर्तनविधिपरं तदपवादः क्षौरंनैमित्तिकंकुर्यान्निषेधेसत्यपिध्रुवं पित्रोः
प्रेतविधानंचगर्भिणीपतिराचरेत् अन्वष्टक्याष्टकयोर्गर्भिणीपतिः पिंडदानंकुर्यात् केचित्पित्रोः प्रतिसांवत्सरिकेपिंडदानंकुर्वंति दर्शमहाल
यादिषुनैवकार्यं अथगर्भस्रावहरंकांचनयज्ञोपवीतदानंमहार्णवे इदंस्त्रीकर्तृकं शुभदिनेस्त्री आचम्यदेशकालौसंकीर्त्यममगर्भस्रावनिदान
सकलदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंवायुपुराणोक्तंसुवर्णयज्ञोपवीतदानविधिंकरिष्ये इतिसंकल्प्य पलेनतदर्धेनयथाशक्तिवाहेमंय-
ज्ञोपवीतंग्रंथिप्रदेशेमौक्तिकयुतंकृत्वातथैववज्रमणियुतंराजतंमुक्तरीयंचकृत्वाभयंपंचगव्येनगायत्र्याप्रक्षाल्य ताम्रपात्रेद्रोणमितंदधिनि
क्षिप्य तन्मध्येद्रोणमितमाज्यंनिक्षिप्याज्योपरितदुभयंसंस्थाप्य भर्ताब्राह्मणोवागायत्रीमंत्रेणगंधादिभिः पूजयेत् अष्टगुंजात्मकोमाषः
दशमाषाः सुवर्णं पलकुडवप्रस्थाढकद्रोणाः सुवर्णादिपूर्वपूर्वंचतुर्गुणाः दध्याज्ययोर्द्रोणपरिमाणाभावेशक्त्यनुसारिप्रमाणं ब्राह्मण

प्र·सिं·
५५

द्वाराआज्यमधुमिश्रैस्तिलैरष्टोत्तरशतंगायत्र्याव्याहृतिभिर्वाहोमंकारयेत् त्यागंभर्तावास्त्रीवाकुर्यात् होमंकर्तारंविप्रंवस्त्राद्यैःसंपूज्य प्रा
ङ्मुखायतस्मैउदङ्मुखावास्त्रीदानंकुर्यात् तद्यथा उपवीतंपरिमितंब्रह्मणाविधृतंपुरा भवतोकास्यदानेनगर्भंसंधारयेत्त्वहं इतिमंत्रेणावि
प्रस्यनामगोत्रेउच्चार्यनाम्नपात्रस्थदध्याज्यसंस्थंसुपूजितं सोत्तरीयकमिदंयज्ञोपवीतंगर्भस्त्रावनिदानदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यै
तुभ्यमहंसंप्रददेनमम प्रतिगृह्यतां विप्रःप्रतिगृह्णामीत्यादि यथाशक्तिदक्षिणांदत्वा अन्येभ्योऽपियथाशक्तिदक्षिणांदत्वाप्रतिग्रहीतुर
नुज्ञांनमस्कारक्षमापनादिकृत्वा विप्रभोजनंसंकल्प्य कर्मेश्वरायार्पयेत् एतत्स्वकर्माभवेत्सातुबालकंहंतियाविषैरित्युक्तेर्बालहत्याप्रायश्चि
त्तंकृत्वाकार्यं अन्यत्रतुस्वर्णधेनुदानहरिवंशश्रवणादीन्युक्ताघृतपूर्णताम्रकलशदानादिविधानानिउक्तानि अथसूतिकागृहप्रवेशः गृहेनै
ऋत्यांसूतिकागृहंकृत्वातत्रअश्विनीरोहिणीमृगपुनर्वसुपुष्यत्र्युत्तराहस्तचित्रास्वात्यनुराधाधनिष्ठाशततारकानक्षत्रेषुरिक्तादिवर्ज्यतिथिषुचंद्रा
नुकूल्येशुभलग्नेसूतिकाप्रवेशोगार्गविप्रदेवपूजनंकृत्वामंत्रवाद्यघोषेणसापत्यस्त्रीभिःसहकार्यः असंभवेसद्योवा प्रसवप्रतिबंधेऋग्विधा
ने प्रमंदिनेइत्यृचंविजिहीष्वेतिसूक्तंवाजपेत् एताभ्यामभिमंत्रितजलंवापाययेत् तेनसुखप्रसवः शीघ्रप्रसवमंत्रस्तु हिमवत्युत्तरेपार्श्वे
सुरथानामयक्षिणी तस्याःस्मरणमात्रेणविशल्यागर्भिणीभवेत् ॐ क्लीं ॐ स्वाहेतिमंत्रेणदूर्वांकुरेणतिलतैलंशतंसहस्रंवाभिमंत्र्यकिं-
चित्पाययेत किंचिन्मात्रस्यगर्भेलेपश्च तस्यगलेपेशीघ्रंसुखप्रसवः अस्थिमात्रावशिष्टगोमस्तकस्यसूतिकागृहोपरिनिधानेसुखप्रसवः वं
शनिंबयोस्त्वक्तुलसीमूलंकपित्थपत्रंकरवीरबीजंचसमभागंमहिषीदुग्धेनपेषयित्वा तेनसतैलेनयोनिलेपेसद्यःप्रसवः अथजातकर्म

त्रं·प·पू·
१६

मूलज्येष्ठाव्यतीपातादावनुत्पन्नस्यजातमात्रस्यपुत्रस्यपितासुखंकुलदेवतावृद्धप्रणामपूर्वकमवलोक्यनद्यादावुदङ्मुखःस्नायात् तदसंभवेगृहे
आनीताभिःशीताभिःस्वर्णयुताभिरद्भिःस्नायात् एतच्चरात्रावपिनद्यादौकार्यं अथाचक्षोरात्रावग्निसंनिधौस्वर्णयुतशीतोदकैः मूलादिषु
जननेतुमुखमदृष्ट्वैवस्नानं देशांतरगतेजनकेपुत्रजन्मश्रवणोत्तरंस्नानं सर्वत्रस्नानात्प्रागस्पृश्यत्वं एवंकन्योत्पत्तावपिस्नानंतत्प्राक् अ-
स्पृश्यत्वंचज्ञेयं अन्यसपिंडाशौचमध्येजननेपिपितुस्तात्कालिकीस्नानदानादौजातकर्मणिचशुद्धिः केचिन्मृताशौचेपुत्रजननेजातकर्मा-
शौचांतेकार्यमित्याहुः नालच्छेदनात्पूर्वंसंपूर्णसंध्यावंदनादिकर्मणिनाशौचं प्रथमदिनेपंचमषष्ठदशमदिनेचदानप्रतिग्रहयोर्नदोषः कृत
मन्नंनग्राह्यं ज्योतिष्टोमादिदीक्षाव्रतास्वयमन्येनवाजातकर्मनकार्यं किंत्ववभृथस्नानांतेदीक्षांविसृज्यस्वयंकार्यं श्रेष्ठःकनिष्ठेनपुंसव
नादिकंनकारयेत् जातकर्मतुकारयेत् अतिक्रांतंतुस्वयमेवकुर्यात् महारोगार्तोजातकर्मस्वयंनकुर्यात् अच्छिन्ननाभिकर्तव्यंश्राद्धंवैपुत्रज
न्मनि पुत्रपदेनकन्यापिगृह्यते तथाचसंस्कारांगभिन्नंकन्यापुत्रयोर्जन्मनिमित्तकंनांदीश्राद्धंविधीयते एतच्चरात्रावपिकार्यं तच्चहेम्नैव-
कार्यंनत्वन्नादिना तथाच स्नातोऽलंकृतःपिता अकृतनालच्छेदमपीतस्तन्यमन्यैरस्पृष्टंप्रक्षालितंकुमारंमातुरुत्संगेकारयित्वाऽऽचमनादि
देशकालादिकीर्तनांते अस्यकुमारस्यगर्भांबुपानजनितदोषनिबर्हणायुर्मेधाभिवृद्धिबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंजा
तकर्मकरिष्ये तदादौचस्वस्तिपुण्याहवाचनंमातृकापूजनंकरिष्ये हिरण्येनपुत्रजन्मनिमित्तकंजातकर्मांगंचनांदीश्राद्धंतंत्रेणकरिष्ये इतिसं
कल्प्य यथागृह्यंकुर्यात् ततोदद्यात्सुवर्णंचभूमिंगांतुरगंरथं छत्रंछागंचमाल्यंचशयनंचासनंगृहं तिलपूर्णानिपात्राणिसहिरण्यानि-

वैर्षाहं भक्षयित्वातु पक्वान्नं हिमश्मीद्धायणंचरेत् सूतकेतुसकुल्यानांनदोषोमुनिरब्रवीत् अथारिक्तपाणिर्ज्योतिर्विदंसंपूज्य तस्माज्जन्म
लग्नगतशुभाशुभग्रहान्निर्णयंज्ञात्वाप्रतिकूलग्रहानुकूल्यार्थंतत्तद्ग्रहप्रीत्यर्थंदानानिकुर्यात् ग्रहमंत्रजपादिशांतिसूक्तजपादिकर्मणिविप्रा
न्वानियोजयेत् ततोनालच्छेदंकारयित्वाहिरण्योदकेनमातुर्दक्षिणस्तनंप्रक्षाल्यमात्राकुमारंपाययेत् तत्रइमंकुमारइत्यादिमंत्रंविप्रा-
दिःपठेत् जातकर्माद्यन्नप्राशनांतसंस्कारेषुआश्वलायनानांहोमःकृताकृतः होमपक्षेनांदीश्राद्धांतेजातकर्मांगहोमंकरिष्येइतिसंक
ल्प्य लौकिकाग्निंप्रतिष्ठाप्यान्वाधानाद्याज्यभागांते अग्निमिंद्रंप्रजापतिंविश्वान्देवान्ब्रह्माणंआज्येनजुहुयात् मधुसर्पिःप्राशनादिमूर्धाघ्राणां
तेस्विष्टकृदादिकुर्यादितिक्रमः अन्येषांयथागृह्यंहोमादिज्ञेयं कुमार्याअपिजातकर्मादिसंस्काराश्चौलांताःसर्वेअमंत्रकाःकार्याः विवाहस्तुसमं
त्रकः अतःकन्यायाजातकर्मादिसंस्कारलोपेतत्तत्कालेविवाहकालेवाप्रायश्चित्तंकृत्वाविवाहःकार्यः अत्रसर्वत्रजातकर्मनामकर्मादौमुख्यकाला
तिक्रमेगुर्वाद्यस्तरहितेशुभनक्षत्रादौजातकर्मादिकंकार्यं तत्रजातकर्मणिनक्षत्राणिरोहिणीत्र्युत्तराश्विनीहस्तपुष्यानुराधारेवतीमृगचित्राश्र
वणादित्रयस्वातीपुनर्वसवः रिक्तापर्वरहितास्तिथयः सौमशनिभिन्नावाराः भद्रावैधृत्यादिशून्येस्थिरेद्विलग्नेशुभं अथपंचमषष्ठदिनयो
र्जन्मदानापूजनं रात्रेःप्रथमयामेपित्रादिःस्नात्वाचम्यदेशकालौसंकीर्त्य अस्यशिशोःसमातृकस्यायुरारोग्यप्राप्तिसकलारिष्टशांतिद्वारा-
श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंविघ्नेशस्यजन्मदानांषष्ठीदेव्याःजीवंत्यपरनाम्न्याःशस्त्रगर्भाभगवत्याश्चपूजनंकरिष्येइतिसंकल्प्य तंडुलपुंजेषुविघ्ने-
शंजन्मदाश्चनाममंत्रेणावाह्य आयाहिवरदेदेविमहाषष्ठीतिविश्रुते शक्तिभिःसहबालंमेरक्षजागरवासरे इतिषष्ठीदेवीमावाह्य नाम्नाप्र

गवतीमावाह्यनामभिः शक्तिस्त्वंसर्वदेवानांलोकानांहितकारिणी मातर्बलिमिमंरक्षमहाषष्ठिनमोस्तुते इतिमंत्रेणषोडशोपचारैः संपूज्य
मार्थयेत् लंबोदरमहाभागसर्वोपद्रवनाशन त्वत्प्रसादादविघ्नेशचिरंजीवतुबालकः जननीसर्वभूतानांबालानांचविशेषतः नारायणीस्व
रूपेणबालंमेरक्षसर्वदा प्रेतभूतपिशाचेभ्योडाकिनीयोगिनीषुच मातेवरक्षबालंमेश्वापदेपन्नगेषुच गौरीपुत्रोयथास्कंदः शिशुःत्वेरक्षि
तःपुरा तथाममाप्ययंबालःषष्ठिकेरक्षतांनमः विप्रेभ्यस्तांबूलदक्षिणादिदद्यात् रात्रौजागरणंकुर्यात् पंचमषष्ठदिनयोर्दानप्रतिग्रहयोर्न
दोषः॥दशमदिनेबलिदानंस्त्रीयेभ्योन्नदानंचकार्यं अथाशौचिकर्तव्यनिर्णयः सूतकेमृतकेकुर्यात्प्राणायाममंत्रकं तथामार्जनमंत्रांस्तुमनसोच्चा
र्यमार्जयेत् गायत्रींसम्यगुच्चार्यसूर्यायार्घ्यंनिवेदयेत् उपस्थानंनैवकार्यंमार्जनंतुकृताकृतं सूर्यंध्यायन्नमस्कुर्याद्गायत्रीजपोनकार्यः
अर्घ्यांतामानसीसंध्येत्युक्तेः केचिन्मनसागायत्रीजपःकार्यइत्याहुः वैश्वदेवः ब्रह्मयज्ञादयःपंचमहायज्ञानकार्याः वेदाभ्यासोनकार्यःऔ
पासनहोमपिंडपितृयज्ञावसगोत्रेणकारयेत् केचिच्छ्रौतकर्मणिसद्यःशुध्युक्तेरग्निहोत्रहोमः स्नात्वाचम्यस्वयंकार्यइत्याहुः अपरेतुसर्वस्या
प्याशौचापवादस्यअनन्यगतिकत्वात् सतिब्राह्मणेब्राह्मणद्वारैवकार्यः ब्राह्मणाभावेस्वयंकार्यइत्याहुः स्थालीपाकोनकार्यः आशौचांतेकार्यः स
र्वथालोपप्रसक्तौस्थालीपाकोपिब्राह्मणद्वाराकार्यः अन्वाधानोत्तरंसूतकप्राप्तौब्राह्मणद्वाराश्रौतेनेष्टिस्थालीपाकौ होमादौत्यागःस्नात्वास्वयं
कार्यः दर्शादिश्राद्धस्यलोपएव प्रतिसांवत्सरिकश्राद्धं आशौचांतेएकादशाहेकार्यं तत्रासंभवेदर्शव्यतीपातादिपर्वणिएवंपत्न्यामृतुमत्याम
पिपिंडयज्ञदर्शश्राद्धेकार्ये अन्वाधानोत्तरंरजोदोषेइष्टिस्थालीपाकौकार्यौ अन्यथाकालांतरेदानप्रतिग्रहाध्ययनानिवर्ज्यानि आशौचेन्य

स्यान्नंनाश्नीयात् पितृयज्ञस्थालीपाकश्रवणाकर्मादिसंस्थानांप्रथमारंभोब्राह्मणद्वाराप्याशौचयोर्नभवति प्रथमारंभोत्तरंश्रवणाकर्मा
दिकंविप्रद्वाराशौचेपिपत्न्यार्तवेपिकार्यं आग्रयणंतुनभवति अग्निसमारोपप्रत्यवरोहौ आशौचेनभवतः तेनसमारोपोत्तरमाशौचेदर्शादि-
पर्वप्राप्तावग्निनाशात्तैत्तिरीयादीनांत्रिदिनंहोमलोपेबह्वृचानांद्वादशादिनंहोमलोपेआशौचांतेश्रौतस्मार्तयोः पुनराधानमेवसमारोपप्रत्यव
रोहयोरन्यकर्तृकत्वाभावात् अग्न्यनुगमनेप्रायश्चित्तपूर्वकंपुनरुत्पत्तिरन्यदा भवति भोजनकालेआशौचप्राप्तौमुखस्थंग्रासंत्यक्त्वास्ना
यात् तद्ग्रासभक्षणेएकोपवासः सर्वान्नभक्षणेत्रिरात्रोपवासः सूतकेमृतकेचैवनदोषोराहुदर्शनेइत्युक्तेर्ग्रहणेस्नानश्राद्धदानजपादिकमा
शौचेपिकार्यं एवंसंक्रांतिस्नानदानादिकमपिसंकटेनांदीश्राद्धोत्तरंमौंजीविवाहयोर्नाशौचं संकटेमधुपर्कोत्तरमृत्विजांनाशौचं यजमानस्य
दीक्षणीयोत्तरंप्रागवभृथान्नाशौचं अवभृथमाशौचोत्तरंकार्यं व्रतेषुनाशौचमित्युक्तेरनंतव्रतादिकमन्यैःकारयेत् प्रारब्धान्नसत्रस्या
न्नदानादिषुनाशौचं पूर्वसंकल्पितान्नेषुनदोषःपरिकीर्तितः उदकदुग्धदधिघृतलवणफलमूलभर्जिताद्यन्नानांसूतकिगृहस्थितानां
स्वयंग्रहणेदोषाभावः सूतकीहस्तात्तुनग्राह्यं केचित्तंडुलादिकमपक्वान्नंग्राह्यमाहुः इतिसंक्षेपेणनिर्णयोविशेषस्तुवक्ष्यते अथसूतिकाशु
द्धिः दशाहांतेसूतिकायाअस्पृश्यत्वनिवृत्तिर्नामकर्मजातकर्मादिमासकर्माधिकारश्च जातेष्टिविवाहोपनयनादिकर्मसुतुपुत्रप्रसूनांविंशति
रात्रांतेधिकारः कन्याप्रसूनांमासांतेधिकारः अथजन्मनिदुष्टकालस्तच्छांतयश्चनिर्णीयंते तत्रादौगोप्रसवः यत्रजन्मकालेपितुर्मातुःस्व-
स्यचारिष्टमुक्तंतत्रगोप्रसवशांतिस्तत्तन्नक्षत्रादिशांतिश्चकार्या धनाद्यरिष्टेषुनकार्या मूलाश्लेषाज्येष्ठामघानक्षत्रेषुजननेचतुर्थपादादिषुपि-

भायरिष्टाभावेपिगोप्रसवः अश्विनीरेवतीपुष्यचित्रासुनक्षत्रशांत्यभावेपिगोप्रसवशांतिरेवकार्या तत्रास्यशिशोरमुकदुष्टकालोत्पत्तिसूचिता
रिष्टनिवृत्यर्थंगोप्रसवशांतिंकरिष्येइतिसंकल्प्य गणेशपूजनमात्रंकृत्वा अंगादंगादितिमंत्रेणशिरःमूर्धावघ्राणांतेप्रयोगमध्यएवपुण्याहवाच
नमितिकौस्तुभमयूखौ पुण्याहवाचनंशारदोक्तंकृत्वामूर्धावघ्राणांते अस्यगोमुखप्रसवस्यपुण्याहंभवंतोब्रुवंत्वितिसर्ववाक्यमेवमित्यवदेत ऋ-
त्विजश्चप्रतिब्रूयुर्नतुशारदोक्तमितिकमलाकरः नांदीश्राद्धंनकार्यं अग्निप्रतिष्ठांतेकस्मिंश्चित्पीठेनवग्रहान् अधिदेवतादिसहितान्प्रतिष्ठाप्या
न्वाधानंकुर्यात् आज्यभागांतेअपः आपोहिष्ठेतितृचेनअप्सुमेसोमइतिगायत्र्याऋचाचमीलितदधिमध्वाज्येनप्रत्यृचंअष्टाष्टसंख्याहुतिभि
र्विष्णुंतद्विष्णोरित्यृचामीलितदधिमध्वाज्येनाष्टाहुतिभिः यमग्रहणंअसौम्यामितिसूक्तेनप्रत्यृचमष्टाष्टमीलितदधिमध्वाज्याहुतिभिर्नवग्रहान्द
धिमध्वाज्येनाष्टाष्टसंख्याहुतिभिः शेषेणेत्यादिमयूखवादयः कमलाकरस्तु दधिमध्वाज्येनापश्चतुर्वारंविष्णुं सकृद्वयमग्रहणमसौम्यामितिसूक्ते
नप्रत्यृचमष्टाष्टसंख्याहुतिभिर्नवग्रहानेकैकयाहुत्याशेषेणस्विष्टकृतमित्याह आज्यभागहोमोत्तरएकस्मिन्कुंभेविष्णुवरुणौप्रतिमयोःसंपूज्यो
प्रतिमास्वविष्णुवरुणयमग्रहणःपूज्याइतिमयूखे ततोयथान्वाधानहोमइतिसंक्षेपः अवशिष्टप्रयोगःशांतिग्रंथेषु एवमग्रेपिदेवताद्रव्याहुति-
संख्यानिमित्तफलमात्रंलिख्यतेविस्तरस्त्वन्यत्रज्ञेयः अथकृष्णचतुर्दशीजननशांतिः कृष्णपक्षेचतुर्दश्यांप्रसूतौषड्विधंफलं चतुर्दशींचषड्भा
गांकुर्यादादौशुभंस्मृतं द्वितीयेपितरंहंतितृतीयेमातरंतथा चतुर्थेमातुलंहंतिपंचमेवंशनाशनं षष्ठेतुधनहानिःस्यादात्मनोवंशनाशनं तत्रच
तुर्दश्याःषडंशानांमध्येद्वितीयतृतीयषष्ठांशेषुजननेगोमुखप्रसवपूर्वकंचतुर्दशीशांतिः अन्यभागेकेवलचतुर्दशीशांतिः अस्यशिशोःकृष्ण-

चतुर्दश्यां अमुकांशजननसूचितसर्वारिष्टनिरसनद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं मित्यादिसंकल्पः आग्नेयादिषु चतुर्दिक्षु चत्वारः कुंभा मध्ये शतछि
द्रकुंभे प्रतिमायां रुद्रावाहनं मयूखे तु पीठदेवो रुद्रप्रतिमायां संपूज्य तत्प्राच्यामुदीच्यां वा शतछिद्रादिपंचकलशस्थापनं पूजनं अन्वाधाने ग्रहान्
ष्टाष्टसंख्यसमिदाज्यचरुभिरधिदेवतादीन् एकैकसंख्यसमिच्चर्वाज्याहुतिभिः रुद्रं अश्वत्थप्लक्षपलाशखदिरसमिद्भिश्चर्वाहुतिभिराज्याहुति
भिर्माषैस्तिलैः सर्षपैश्च प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशताष्टाविंशत्यन्यतरसंख्यया त्र्यंबकमिति मंत्रेण अग्निं वायुं सूर्यं प्रजापतिं च तिलाहुतिभिरष्टसं
ख्याभिः सकृद्व्यस्तसमस्तव्याहृतिभिः यद्वा प्रजापतिमेव समस्तव्याहृतिभिस्तिलैः शेषेणेत्यादि अथ सिनीवालीकुहूदर्शजननशांतिः
तत्रामावास्यायाः प्रथमो यामः सिनीवाली अंत्योपांत्ययामौ कुहूः मध्यवर्ती पंचयामात्मा दर्शः इति केचित् अपरे चतुर्दशीमानयुतेऽहोरात्रे वर्तमा
नाऽमावास्या सिनीवाली प्रतिपन्मानयुतेऽहोरात्रे वर्तमाना कुहूः तेनामाद्यावासरत्रयस्पर्शित्वलक्षणदिनक्षयाभावे सूर्योदयस्पर्शित्वाभा
वलक्षणक्षयाभावे च दर्शो नास्त्येव उदयात्पूर्वाहोरात्रे वर्तमानायाः सिनीवालित्वात् उदयोत्तरं वर्तमानायाः कुहूत्वात् दिनक्षये सर्वाप्यमा-
दर्शसंज्ञा न तत्र सिनीवालीकुहूभागौ केवलचतुर्दशीकेवलप्रतिपद्युक्तत्वाभावात् एवं दिनवृद्धौ त्रिदिनस्पर्शी मध्यदिनस्था षष्टिनाडीमिता
मावास्या दर्शसंज्ञा चतुर्दश्यादियोगाभावात् पूर्वोत्तरदिनस्थौ भागौ सिनीवालीकुहूसंज्ञावित्याहुः इदं मयूखे स्पष्टं सिनीवाल्यां प्रसू
ता स्याद्यस्य भार्या पशुस्तथा गजाश्वमहिषी चैव शक्रस्यापि श्रियं हरेत् गोपक्षिमृगदासीनां प्रसूतिरपि वित्तहृत् कुहूप्रसूतिरत्यर्थं सर्व
दोषकरी स्मृता यस्य प्रसूतिरेतेषां तस्यायुर्धननाशनं शांत्यभावे हानित्यागमत्र जाता न संशयः अत्यागे नाशयेत्किंचित्स्वयं वा नाशमाप्नु

यात् सिनीवालीजननसूचितेत्यादिः कुहूजनमसूचितारिष्टनाशेत्यादिश्च संकल्पः कुहूजननेगोप्रसवोपीतिकेचित् अत्रोभयत्रापिचतुर्दशी-
शांतिवच्छतच्छिद्रकलशसहिताः पंचकलशाः मध्येरुद्रः प्रधानदेवता इंद्रः पितरश्च पार्श्वदेवतेइति प्रतिमात्रयंइंद्रस्यपितॄणांचप्रधानरुद्रन्यू
नसंख्ययाप्रधानोक्तसर्वद्रव्यैर्होमः अवशिष्टान्वाधानदेवताहश्चतुर्दशीशांतिवत् प्रधानदेवतापूजोत्तरंगोवस्त्रस्वर्णदानानिकृत्वा गोभू-
तिलहिरण्याज्यवासोधान्यगुडानिच रौप्यंलवणमित्येतद्दशदानानिदापयेत् क्षीराज्यगुडदानंचकृत्वाहोमंसमारभेत् एतानिदानानिऋ-
त्विग्भ्योदेयानि तेनांतेपृथक्दक्षिणादानंनकार्यं अतएवात्रगवादेर्दक्षिणारूपत्वात्सदक्षिणंदानंनभवति अन्यत्रदशदानादीनांसदक्षि
णंदानंकार्यं अथैतेषांमानं ऋषभोमानंगोचर्मसप्तहस्तोदंडः त्रिंशद्दंडावर्तनं दशावर्तनानिगोचर्म तिलानांद्रोणः सुवर्णरजतयोर्दशमाषनद
र्धतदर्धान्यतमं आज्यस्यचत्वारिंशत्पलानि वाससस्त्रिहस्तत्वं धान्यस्यपंचद्रोणाः एवंगुडलवणयोः एतावत्प्रमाणाशक्तौनित्यनैमित्तिकेय
थाशक्तिदेयानि यथाशक्तिहिरण्यंवातत्तत्प्रतिनिधित्वेनहिरण्यगर्भेतिमंत्रेणदेयं नैमित्तिकादेरकरणेप्रत्यवायात् अभ्युदयादिफलार्थं
तुदशदानानिशक्तिंविनानकार्याणीतिभाति होमांतेबलिदानाभिषेकादि इतिसिनीवालीकुहूशांतिः अथदर्शशांतिः अथालोदर्शजा
तानांमातापित्रोर्दरिद्रता तद्दोषपरिहारार्थंशांतिंवक्ष्यामितेसदा अस्यदर्शजननसूचितारिष्टनिरासार्थंशांतिंकरिष्येइतिसंकल्पः स्थं
डिलात्पूर्वदेशेकलशंप्रतिष्ठाप्यकलशाग्न्योर्मध्येसर्वतोभद्रपीठेब्रह्मादिमंडलदेवता आवाह्य तन्मध्येस्वर्णप्रतिमायांयेचेहेतिमंत्रेण
पितॄनावाहयेत् तद्दक्षिणेरजतप्रतिमायां आप्यायस्वेतिसोमप्तुत्तरतस्ताम्रप्रतिमायांसवितापश्चात्तादितिसूर्यंचावाह्यसंपूज्याग्निप्र

निधाय सर्वतोभद्रेशान्यांग्रहस्थापनादि अन्वाधाने आदित्यादिग्रहान् अमुकसंख्याभिः समिच्चर्वाज्याहुतिभिः पितॄन् अष्टाविंशतिसं-
ख्याकाभिः समिच्चरुभ्यांसामंसूर्यंच प्रत्येकमष्टोत्तरशतसंख्याभिः समिच्चर्वाहुतिभिः शेषेणस्विष्टकृतमित्यादि अत्रस्विष्टकृता पूर्वमानापि
तृशिम्भूनांकलशोदकेनाभिषेककरणं स्विष्टकृद्बलिदानादीतिविशेषः इतिदर्शशांतिः अथनक्षत्रशांतिः तत्रमूलनक्षत्रफलं पितामि-
येतमूलाद्येपादे पुत्रजनिर्यदि द्वितीयेजननीनाशोधननाशस्तृतीयके चतुर्थेकुलनाशोऽतःशांतिःकार्याप्रयत्नतो केचिच्चतुर्थचरणःशु-
भउक्तोमनीषिभिः एवंचदुहितुर्ज्ञेयंमूलजातफलंबुधैः केचित्तु नकन्याहन्तिमूलर्क्षेपितरंमातरंतथा मूलजाश्वशुरंहन्ति श्वश्रूमाश्लेष-
जासुता ज्येष्ठायांतुपतिज्येष्ठं विशाखोत्थातुदेवरं शांतिर्वाप्यमूलास्याश्चेत्तर्हिदोषोमविघ्नइत्याहुः अभुक्तमूलसंभवंपरित्यजेत्तुबा-
लकं समाष्टकंपितास्यवानतन्मुखंविलोकयेत् ज्येष्ठांतेघटिकाचैकामूलादौघटिकाद्वयं अभुक्तमूलमथवासंधिनाडीचतुष्टयं वृषा-
लिसिंहवृषघटेनमूलंदिविस्थितंयुग्मतुलांगनांत्ये पातालगंमेषधनुःकुलीरनक्रेषुमर्त्येवनिसंस्थमाहुरिति एतल्लग्नफलंस्वर्गेमूलेभवेद्रा-
ज्यंपातालेचधनागमः मृत्युलोकेयदामूलंतदाशून्यंसमादिशेत् नवमासंसार्पदोषोमूलदोषोष्टवर्षकं ज्येष्ठामासान्पंचदशतावद्दर्शन-
वर्जनं व्यतीपातेंगहानिःस्यात्परिघेमृत्युमादिशेत् वैधृतौपितृहानिःस्यान्मातृदोषंवधमाव्रजेत् मूलेसमूलनाशःस्यात्कुलनाशोऽष्टमोभ-
वेत् विकृतांगस्त्रहीनश्चसंध्ययोरुभयोरपि तद्वत्संदंतजातस्य पादजातस्यथैवच तस्माच्छांतिंप्रकुर्वीतग्रहाणांक्रूरचेतसां व्यतीपा-
तादौग्रहमखसहितातत्तच्छांतिरावश्यकंकार्या इतरशांतिषुग्रहमखोनावश्यकइत्यर्थः मुख्यकालंप्रवक्ष्यामिशांतिहोमस्यायत्नतः

जातस्य द्वादशाहे तु जन्मर्क्षे वा शुभे दिने जननाद्द्वादशाहे शांतिकरणे शांत्यंगनक्षत्राहुतिवन्हिचक्रावलोकनादिकं नावश्यकं कालांतरे आव
श्यकं एवमन्यशांतिष्वपि ज्ञेयं तद्यथा शु॰ क्लादितस्तिथिः सैका वारयुक्ताब्धिशेषिता खेगुणे भुवि वासोऽग्नेर्द्व्येकयोः स्याद्धोदिवि भू
मावग्निः शुभः होमाहुतिः सूर्यभतस्त्रिभं त्रिभं गण्यं मुहुस्तत्र च चंद्रभावधि सूर्यज्ञशुक्रार्कजचंद्रभूमिजार्जीवस्तमः केतुरसत्यसन्मुखे सं
स्कारनित्यकर्मसु निमित्ताव्यवहितनैमित्तिकेषु रोगातुरे च वन्हिचक्रादिकं नापेक्षितं अग्नेः स्थापनवेलायां पूर्णाहुत्यामथापि वा आहुतिर्व
न्हिवासश्च विलोक्यौ शांतिकर्मणि ध्युत्तरारोहिणीश्रवणधनिष्ठाशततारकापुनर्वसुस्वातीमघाश्विनीहस्तपुष्यानुराधारेवतीनक्षत्रेषु गुरु
शुक्रास्तमलमासरहिते शुभवारतिथ्यादौ शांतिः कार्या निमित्ताव्यवहितनैमित्तिके रोगशांतौ च अस्तादिदोषो नास्ति प्रसंगात्सर्वशांत्युपयोगी शु॰
भदिननिर्णयः अभुक्तमूलोत्पन्नो वर्षाष्टकं शिशुत्यागः ततः शांतिः तदन्यमूलोत्पत्तौ द्वादशाहे अव्यवहितनागामिमूलर्क्षयुते शुभदिने वा अन्यत्र शु॰
भदिने वा गोप्रसवशांतिं कृत्वाऽस्य शिशोर्मूलप्रथमचरणोत्पत्तिसूचितारिष्टनिरासार्थं सग्रहमखशांतिं करिष्ये इति संकल्पयेत् द्वितीयादिपादो
त्पत्तौ संकल्पेन योहः ब्रह्मसदस्यौ कृताकृतौ ऋत्विजोऽष्टौ चत्वारो वा मध्यकलशे स्वर्णप्रतिमायां रुद्रावाहनादि तस्य चतुर्दिक्षु कुंभचतुष्टयेऽ
क्षतपुंजेषु वरुणपूजा पद्मामध्यकुंभे प्रतिमासु निर्ऋतिमिंद्रमपश्चावाह्य पद्मस्य चतुर्विंशतिदलेषु उत्तराषाढाद्यनुराधांत चतुर्विंशतिनक्षत्रा
णां विश्वेदेवादि चतुर्विंशतिदेवतास्तंडुलपुंजादिष्वावाह्य दिक्षु लोकपालांश्चावाह्य पूजयेत् अग्निग्रहस्थापनांतेऽन्वाधानेर्कादिग्रहान्समि
द्वर्वाज्याहुतिभिः निर्ऋतिं प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्याभिर्घृतमिश्रपायससमिदाज्यचर्वाहुतिभिः यद्वा पायसेनाष्टोत्तरशतसंख्ययासमि

ग्र.सि.
२१

दाज्यचरुभिरष्टाविंशतिसंख्ययाइदमपश्चमतिद्रव्यमष्टाविंशतिसंख्ययापायससमिदाज्यचर्वाहुतिभिर्विश्वेदेवादिचतुर्विंशतिदेवता अष्टाष्ट-
पायसाहुतिभिः रक्षोहणमग्निंकृणुष्वपाजेतिपंचदशऋग्भिः प्रत्यृचमष्टाष्टसंख्यकृसराहुतिभिः १२० सवितारंदुर्गांत्र्यंबकंकवीन्दुर्गांवा
स्तोष्यामि अग्निंक्षेत्रपालंमित्रावरुणावग्निंचाष्टाष्टकृसराहुतिभिः श्रियंहिरण्यवर्णामितिपंचदशऋग्भिः प्रत्यृचमष्टाष्टसमिदाज्यचर्वाहुति
भिः सोमंप्रयोदशपायसाहुतिभिः रुद्रंस्वराजंचतुर्गृहीताज्येनाग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिंचाज्येनशेषेणस्विष्टकृतमित्यादिकर्वीनित्यत्र क्रो-
ल्लिकुक्तिनिमित्युद्देशोमयूखादौ शूर्पत्रयेनिर्वापः तत्रप्रथमेशूर्पेपायसार्थंतूष्णीं द्वादशमुष्टीन्निर्ऋतिमिंद्रमपश्चोद्दिश्यनिरूप्यद्वितीये
चर्वर्थंतद्देवत्रयमुद्दिश्य द्वादशमुष्टीन्पुनः प्रथमेषण्णवतिमुष्टीन्पायसार्थंतृतीयेशूर्पेकृसरार्थंचतुश्चत्वारिंशन्मुष्टीन् द्वितीयेपुनश्चतुरो
मुष्टीन्प्रथमेपुनःसोमार्थंचतुर्मुष्टीन्निरूप्य ततःशूर्पत्रयेप्याहुतिपर्याप्ततंडुलान्गृहीत्वानिर्वापसंख्ययाप्रोक्ष्यपात्रत्रयेहविस्त्रयंश्रपयेत
तिलमिश्रतंडुलपाकेनकृसरोभवति ग्रहार्थेगृहसिद्धान्नंग्राह्यं सर्वग्रंथेषु निर्ऋत्यार्थंनिर्वापादिक्रमेणश्रपणमेवोक्तं अतोगृहसिद्धान्न
एवतिलदुग्धमिश्रेणकृसरादिसंपादनंप्रमादालस्यादिकृतकर्मभ्रंशएव ततोहोमकालेयजमानस्त्यागंकुर्यात् तत्रएतावत्संख्याहुति
पर्याप्तसमिदाज्यचरुद्रव्यमादित्यादिनवग्रहेभ्योनमम एवमधिदेवतादिभ्यः ततोष्टोत्तरशतसंख्याहुतिपर्याप्तघृतमिश्रपायसमष्टो
त्तरशताहुतीनामष्टाविंशत्याहुतीनांवापर्याप्तसमिदाज्यचर्वात्मकंद्रव्यत्रयमिदंनिर्ऋतयेनमम अष्टाविंशत्याहुतिपर्याप्तपायससमि
च्चर्वाज्य मिंद्रायनमम एवमन्येभ्यः अष्टाष्टाहुतिपर्याप्तपायसंविश्वेभ्योदेवेभ्योनमम १ विष्णवे २ वसुभ्यो ३ वरुणाय ४ अजैकप

दे० ५ अहयेबुध्न्याय ६ पूष्णे ७ अश्विभ्यां ८ यमाय ९ अग्नये १० प्रजापतये ११ सोमाय १२ रुद्राय १३ अदित्यै १४ बृहस्पतये १५ सर्पेभ्यः १६
पितृभ्यः १७ भगाय १८ अर्यम्णे १९ सवित्रे २० त्वष्ट्रे २१ वायवे २२ इंद्राग्निभ्यां २३ मित्राय २४ नमम विंशत्यधिकशताहुतिपर्याप्तंसंकसरं
रक्षोघ्नेग्नयेनमम अष्टाष्टाहुतिपर्याप्तंकृसरंसवित्रेदुर्गायैत्र्यंबकायकविभ्योदुर्गायैवास्तोष्पतयेऽग्नयेक्षेत्रपालायमित्रावरुणाभ्यामग्न
येचनमम प्रतिद्रव्यंविंशत्यधिकशताहुतिपर्याप्तानिसमिच्चर्वाज्यानिश्रियैनमम त्रयोदशाहुतिपर्याप्तंपयसंसोमायचतुर्गृहीताज्यंरु
द्रायस्वराजे एकैकाहुतिपर्याप्तमाज्यंअग्नयेवायवेसूर्यायप्रजापतयेचनमम एवंसविस्तरतत्तद्द्रव्यसंख्यादेवतोच्चारेणत्यागः सर्वत्रज्ञेयः
केचित्तु इदमुपकल्पितमन्वाधानोक्तद्रव्यजातमन्वाधानोक्ताहुतिसंख्यापर्याप्तमन्वाधानोक्ताभ्योवक्ष्यमाणाभ्योदेवताभ्योनममेतिसंक्षे
पेणत्यागंकुर्वंति ततोग्रहमंत्रैर्निर्ऋत्यादिमंत्रैश्च यथायथंहोमांतेग्रहपूजास्विष्टकृन्नवाहुतिबलिदानपूर्णाहुतिपूर्णपात्रविमोकादिव
न्हिपूजांतेयजमानाद्यभिषेके कृतेधृतशुक्लवस्त्रगंधोयजमानोमानस्तोकेतिविभूतिंधृत्वामुख्यदेवतापूजनंविसर्जनंश्रेयोग्रहणंद
क्षिणादानानिकुर्यात् शतंतदर्धंदशवाब्राह्मणान्भोजयेदितिसंक्षेपः अथाश्लेषाशांतिः तत्राश्लेषाफलं आश्लेषायाः क्रमेणपंच
सप्तद्वित्रिचतुरष्टैकादशषट्नवपंचेतिदशधाविभक्तनाडीषुक्रमेणराज्यंपितृनाशोमातृनाशः कामभोगःपितृभक्तिर्बलंहिंसकत्वंत्यागो
भोगोधनमितिफलानि अथपादविभागेनफलं तत्राद्यपादःशुभः द्वितीयेपादेधनस्यनाशः तृतीयेमातुश्चतुर्थेपितुः आश्लेषांत्यपा
दत्रयजाताकन्याश्वश्रूंहंति एवंनरोप्यंत्यपादत्रयजःश्वश्रूंहंति आश्लेषासर्वपादेषुशांतिः कार्याप्रयत्नतः जातस्यद्वादशाहेतुशांति-

कर्मसमाचरेत् असंभवेतुजन्मर्क्षेअन्यस्मिन्वाशुभेदिने अथोक्तकालेगोमुखप्रसवंकृत्वा अस्यशिशोराश्लेषाजननसूचितसर्वारिष्टप
रिहारेत्यादिसंकल्पंकृत्वा मूलशांतिवत्कुंभद्वये रुद्रवरुणौह्वोसंपूज्य चतुर्विंशतिदलपद्मस्थकुंभेप्रतिमायामाश्लेषाधिपतीन्सर्पाना-
वाह्य तद्दक्षिणेपुष्यदेवतांबृहस्पतिमुत्तरतोमघादेवतांपितृंश्चावाह्य दलेषुपूर्वदलमारभ्यप्रादक्षिण्येनपूर्वाधिपतिभगादिपुनर्वसुदेवता
दितिपर्यंतचतुर्विंशतिदेवतावाहनादिकुर्यात् कौस्तुभेतुतैत्तिरीयकमंत्रैः पुष्यमघादिपूर्वादिनक्षत्राणामावाहनमुक्तं नतुनक्षत्रदेवतानां ततो
लोकपालानावाह्यावाहितसर्वदेवताःसंपूज्याग्निंग्रहांश्चप्रतिष्ठाप्यान्वादध्यात् आदित्यादिग्रहाद्युद्देशांतेप्रधानदेवताःसर्पान्प्रतिद्रव्यम-
ष्टोत्तरशतसंख्यमष्टाविंशतिसंख्यंवाघृतमिश्रपायससमिदाज्यचर्वाहुतिभिः बृहस्पतिंपितृंश्चाष्टाविंशतिसंख्यमष्टसंख्यंवातैरेवद्रव्यैर्भगा
दिचतुर्विंशतिदेवताअष्टाष्टपायसाहुतिभिः रक्षोहणमित्यादिशेषदेवतानिर्देशोमूलशांतिवत् तद्देवपायसस्थानेचरूणांश्रपणंहविस्त्या
गश्चकार्यः कौस्तुभोक्तप्रधानदेवतामंत्रैस्तत्तद्धोमः शेषंमूलशांतिवत् अथज्येष्ठानक्षत्रफलं ज्येष्ठायादशभागेषुआद्येमातामहीमृतिः
मातामहंद्वितीयेचतृतीयेहंतिमातुलं तुर्येजातोमातरंचहंत्यात्मानंतुपंचमे गोत्रजान्षष्ठभागेचसप्तमेतूभयंकुलं अष्टमेस्वाग्रजंहंतिनव
मेश्वशुरंतथा दशमांशकजातस्तुसर्वंहंतिशिशुर्ध्रुवं ज्येष्ठर्क्षेतुपुमान्जातोज्येष्ठभ्रातुर्विनाशकः ज्येष्ठर्क्षेकन्यकाजाताहंतिशीघ्रंधवा
ग्रजं पादत्रयेजातनरोज्येष्ठोप्यत्रप्रजायते ज्येष्ठांत्यपादजातस्तुपितुःस्वस्यचनाशकः द्वादशाहेशांत्युक्तशुभदिनेवागोप्रसवशांतिंकृ
त्वाऽस्यशिशोर्ज्येष्ठर्क्षजननसूचितसर्वारिष्टपरिहारद्वारेत्यादिसंकल्प्य मध्यकलशेसुवर्णप्रतिमायांशचीसहितमैरावतारूढमिंद्रंलोकपा

लांश्वावाह्यरक्तवस्त्रधूपशष्कुलीनैवेद्यसहितषोडशोपचारैः पूजयेत् तस्यचतुर्दिक्षु कुंभचतुष्टयंतत्पूर्वमध्यभागेशानछिद्रंचनिधाय पूर्ण-
गात्रयुतेषुचतुर्षुफलादौवरुणावाहनपूजनादिअन्वाधानेग्रहान्वाधानांते इंद्रंपलाशसमिदाज्यचरुद्रव्यैः प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्यया इं
द्रायेंद्रामरुत्वतइतिमंत्रेणप्रजापतिमष्टोत्तरशततिलाहुतिभिः समस्तव्याहृतिमंत्रेण शेषेणस्विष्टकृतमित्यादि अष्टोत्तरशतंब्राह्मणान्भो
जयेत् इतिज्येष्ठाशांतिसंक्षेपप्रयोगः चित्राद्येर्धेपुष्यमध्यद्विपादेपूर्वाषाढाधिष्ण्यपादेतृतीये जातःपुत्रश्चोत्तराद्येविधत्तेपित्रोर्भ्रातुः
स्तस्यचापिप्रणाशं उत्तराफाल्गुन्याद्यपादइत्यर्थः अत्रेत्थंभाति चित्रापूर्वार्धेजातस्यगोप्रसवंकृत्वा नक्षत्राधिपतिप्रतिमांसंपूज्य अ
जादानंकार्यं एवंपुष्यद्वितीयतृतीयपादयोर्जननेगोप्रसवनक्षत्राधिपपूजागोदानानिकार्याणि उत्तराफाल्गुनीप्रथमपादेजननेन
क्षत्राधिपपूजांतिलपात्रदानंचकुर्यात् एवंपूर्वाषाढातृतीयपादेजननेनक्षत्रेशपूजाकांचनदानं मघाप्रथमपादजननेमूलवत्फलं तत्रगो
प्रसवनक्षत्रेशपूजनग्रहमखाः कार्याः मघायाआद्यंघटिद्वयजननेनक्षत्रगंडांतशांतिरपि रेवत्यंत्यघटिद्वयेश्विन्याद्यद्वयेजननेनक्षत्रगं
डांतशांतिगोप्रसवग्रहमखाः कार्याः रेवत्यश्विन्योरितरभागेषुप्रथमांतिमपादत्रयेदोषविशेषानुक्तेर्नशांत्यादिकं एवंविशाखायाश्चतुर्थपा
दजननेशालकदेवरनाशादिदुष्टफलोक्तेर्ग्रहमखः कार्यः यत्रकालेदुष्टफलमुक्तंशांतिर्नोक्तातत्रग्रहमखइतिकमलाकरोक्तेः एवमितरत्रा
प्यूह्यं इतिनक्षत्रशांतयः अथव्यतीपातवैधृतिसंक्रांतिशांतिः कुमारजन्मकालेतुव्यतीपातश्चवैधृतिः संक्रमश्चरवेस्तत्रजातोदारिद्र्य
कारकः अभियंमृत्युमाप्नोतिनात्रकार्याविचारणा स्त्रीणांचशोकदुःखंचसर्वनाशकरोभवेत् गोमुखप्रसवंकुर्याच्छांतिंचसनवग्रहां उक्तका

लेसंकल्पादिकंकृत्वा पंचद्रोणपरिमितव्रीहिराशिंकृत्वा तदुपरिसार्धद्रोणद्वयमिततंडुलराशिंतदुपरिसपादद्रोणपरिमिततिलराशिंचकृत्वा तिल-
राशौविधिनास्थापितकुंभेसौवर्णप्रतिमायांसूर्यमावाह्य तद्दक्षिणोत्तरयोरग्निरुद्रावावाह्यतिस्रोदेवताः व्यतीपातशांतौसंक्रांतिशांतौचपूज
येत् व्यतीपातसंक्रांत्योर्जनने व्यतीपातसंक्रांतिशांतितंत्रेणसंकल्प्यैकैकशांतिः कार्या अत्रपूजाहोमादेःप्रसंगासिद्धिः द्विगुणोवाप्रधान-
होमइतिभाति ग्रहपीठदेवतान्वाधानांतेसूर्यंउत्सूर्योबृहदितिमंत्रेणसमिदाज्यचर्वाहुतिभिः प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्याभिः अग्निरु
द्रौचतैरेवद्रव्यैःप्रत्येकमष्टाविंशतिसंख्याहुतिभिः अग्निंदूतमितित्र्यंबकमितिमंत्राभ्यांमृत्युंजयमष्टोत्तरशततिलाहुतिभिः शेषेणेत्यादि
अभिषेकांतेगोवस्त्रस्वर्णादिदत्वाशतब्राह्मणान्भोजयेत् इतिव्यतीपातसंक्रांतिशांतिः अथवैधृतिशांतौविशेषः पूर्ववत्व्रीहितंडुलति-
लराशौस्थापितकुंभेमध्येत्र्यंबकमितिमंत्रेणरुद्रंदक्षिणतः उत्सूर्यइतिसूर्यंउत्तरतश्चाप्यायस्वेतिसोममावाह्यपूजयेत् अन्वाधानेरुद्रंसमि-
च्चर्वाज्यैः प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्याहुतिभिः सूर्यसोमौप्रत्येकमष्टाविंशतिसंख्यैस्तैरेवद्रव्यैर्मृत्युंजयमष्टोत्तरसहस्रशतान्यतरसंख्यति
लाहुतिभिः शेषेणेत्यादि अन्यत्पूर्ववत् संक्रांतिदिनेवैधृतिसत्वेदेवताभेदाच्छांतिद्वयंपृथक्कार्यं इतिवैधृतिशांतिः अथैकनक्षत्रजनन
शांतिः एकस्मिन्नेवनक्षत्रेभ्रात्रोर्वापितृपुत्रयोः प्रसूतिश्चेत्तयोर्मृत्युर्भवेदेकस्यनिश्चितः पितृनक्षत्रेमातृनक्षत्रेवाकन्यायाः पुत्रस्यवो
त्पत्तौगोप्रसवमकृत्वाशांतिःकार्या सोदरभ्रातृभगिन्योर्नक्षत्रेभ्रातुर्भगिन्यावोत्पत्तौगोप्रसवमकृत्वैवशांतिमात्रंकार्यं संकल्पेपित्रैकन-
क्षत्रोत्पत्तिसूचितसर्वारिष्टेत्याद्यूहः कलशेरक्तवस्त्रेयस्मिन्नक्षत्रेजन्मतन्नक्षत्रप्रतिमां तन्नक्षत्रदेवताप्रतिमांवा अग्निर्नःपातुकृत्तिका इ-

त्यादितैत्तिरीयमंत्रैः पूजयेत् अन्वाधानेइदंनक्षत्रंअमुकांनक्षत्रदेवतांवासमिद्भिर्वर्ज्यैः प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्यंशेषेणेत्यादि अंतेययोरेकनक्षत्रेज
न्मतयोरभिषेकः अत्रग्रहमखोनावश्यकः क्वचित्संपूजितहरिहरप्रतिमादानमप्युक्तं अथग्रहणशांतिः ग्रहणेचंद्रसूर्यस्यप्रसूतिर्यदिजायते इत्थं
संजायतेयस्तुतस्यमृत्युर्नसंशयः व्याधिपीडाचदारिद्र्यंशोकश्चकलहोभवेत् अत्रगोमुखप्रसवः कार्यइतिभाति ग्रहमखः कृताकृतः संकल्पे-
सूर्यग्रहणकालिकप्रसूतिसूचितेत्याद्यूहः ग्रहणकालिकनक्षत्रस्यनक्षत्रदेवतायावाहेमप्रतिमांसूर्यग्रहेसूर्यस्यहेमप्रतिमांचंद्रग्रहेराजतंचंद्रबिं-
बंकृत्वाभयत्रसीसेनराहोर्नागाकृतिं कृत्वागोमयोपलिप्तेषुचिदेशेश्वेतवस्त्रोपरिदेवतापूजनं नात्रकलशस्थापनादि तत्रमध्येआकृष्णेने
तिसूर्यंदक्षिणतः स्वर्भानोरधइतिराहुंउत्तरतोनक्षत्रदेवतांपूजयेत् चंद्रग्रहेतु आप्यायस्वेतिमध्येचंद्रःपूज्यः पार्श्वयोराहुनक्षत्रेदेवतेपूर्वव
त् अन्वाधानेसूर्यग्रहेसूर्यंअर्कसमिदाज्यचरुतिलैः प्रत्येकंअष्टोत्तरशतसंख्ययाराहुंदूर्वाज्यचरुतिलैस्तावत्संख्यैर्नक्षत्रदेवतांजलवृक्षसमि
दाज्यचरुतिलैस्तावत्संख्ययाशेषेणेत्यादि चंद्रग्रहेचचंद्रंपालाशसमिदाज्यचरुतिलैः शेषंपूर्ववत् अंतेग्रहकलशोदकेनपंचगव्यपंचत्वक्पं-
चपल्लवादियुतलौकिकोदकेनचलौकिकेनैववाभिषेकः वेधकालेजन्मनिनैवशांतिः किंतुदुष्टकालत्वाद्रुद्राभिषेकःकार्यइतिभाति अथनक्ष-
त्रगंडांतशांतिः रेवत्याश्लेषाज्येष्ठानक्षत्राणामंत्यघटिद्वयमश्विनीमघामूलानामाद्यघटिद्वयमितिघटिकाचतुष्टयमितंत्रिविधंनक्षत्रगंडांतंअ
श्विनीमघामूलानांपूर्वार्धेबाध्यतेपिता पूषाहिशक्रपश्चार्धेजननीबाध्यतेशिशोः सर्वेषांगंडजातानांपरित्यागोविधीयते वर्जयेद्दर्शनंयावत्त
स्यषाण्मासिकंभवेत् शांतिंवापुष्कलांकुर्यात्सोममंत्रेणभक्तिमान् अस्यशिशोरेवत्यश्विनीसंध्यात्मकगंडांतजननसूचितारिष्टनिरासार्थंन

क्षत्रगंडांतशांतिंकरिष्ये इत्यादिसंकल्पः गोमुखप्रसवंकृत्वाषोडशपलमष्टपलंवाचतुष्पलंवाकांस्यपात्रंविधायतस्मिन् पायसंपयोवानिक्षिप्य
तत्रनवनीतपूर्णंशंखंनिधायतस्मिन् राजतंचंद्रबिंबंसंस्थाप्य सोमोऽहमितिध्यानपूर्वकंचंद्रमाप्यायस्वेतिपूजयेत् पूजांते आप्यायस्वेतिमं
त्रस्यसहस्रंजपः ग्रहमखवद्धोमःकार्यः नात्रप्रधानदेवताहोमः ग्रंथांतरेतुताम्रकलशेराजतप्रतिमायांबृहस्पतिमंत्रेणवागीश्वरंसंपूज्य
तदुत्तरकुंभचतुष्टयेपंचपल्लवादिकंकुंकुमचंदनकुष्ठगोरोचनानिनिक्षिप्यवरुणंपूजयेदित्युक्तं आचार्यायसशंखसमौक्तिकचंद्रदानं ग्रंथांतरपक्षेता
म्रपात्रसहितवागीश्वरदानं आयुर्द्रोणसहस्राक्षेणेतिमंत्रजपः दशावरब्राह्मणभोजनंचेति अथतिथिगंडांतलग्नगंडांतशांतिः पंचमीष
ष्ठ्योर्दशम्येकादश्योः पंचदशीप्रतिपदोः संधिभूतंघटिकाद्वयं तिथिगंडांतंकर्कसिंहयोर्वृश्चिकधनुषोर्मीनमेषयोश्चलग्नयोः संधिभूतैकाघ-
टिकालग्नगंडांतं नक्षत्रतिथिगंडांतेपूर्वार्धेजन्मनितत्कालेस्नात्वावृषभदानंवातन्मूल्यदानंकृत्वासूतकांतेशांतिःकार्या उत्तरार्धजन्मनिशांतिमा
त्रं लग्नगंडांतेपूर्वार्धेजन्मनिकांचनदानं उत्तरार्धेशांतिमात्रं कुंभेहेमप्रतिमायांवरुणंसंपूज्य वरुणोद्देशेनप्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्ययास
मिद्घृताज्यतिलयवानांहोमःकार्यः यवव्रीहिमाषतिलमुद्गानांदक्षिणात्वेनदानमिति अथदिनक्षयादिशांतिः दिनक्षयेचभद्रायांप्रसूतिर्य-
दिजायते यमघंटेदग्धयोगेमृत्युयोगेचदारुणे दुष्टयोगतिथीनांचनिषिद्धांशेषुचेत्तदा अतिदोषकरीप्रोक्तातस्मिन्पापयुतेसति यमघंटा
दयोज्योतिर्ग्रंथेप्रसिद्धाः दुर्योगतिथीनांनिषिद्धभागास्तुविष्कंभवज्रयोस्तिस्रःषट्चगंडातिगंडयोः परिघार्धंपंचशूलेव्याघातेनवघटी-
स्त्यजेत् चतुःषडष्टनिध्यर्कभूततिथ्याद्यनाडिकाः अष्टांक ९ मनु १४ तत्त्व २५ शा १० बाण ५ संख्याविवर्जयेदित्युक्ताज्ञेयाः दिनक्ष-

यादिदोषेष्वेकैकदोषदूषितकालेजननेशिवेरुद्रैकादशिन्यभिषेकः कार्यः द्वित्र्यादिदोषसमुच्चये ग्रहयज्ञाश्वत्थप्रदक्षिणादिसमुच्चयः दीपंशि
वालये प्रत्यहं घृतेनेन परिदीपयेत् गाणपत्यं पौरुषसूक्तं सौरं मृत्युंजयं शुभं शांतिजाप्यं रुद्रजाप्यं कृत्वा मृत्युंजयी भवेत् इतिवाक्याद्बहु
दोषे उक्तजपादिसमुच्चयोपि अथविषघटीशांतिः तत्रकौस्तुभे तिथिवारनक्षत्राणां विषनाड्य उक्तास्तथापि ज्योतिर्ग्रंथेषुनक्षत्रविषघटीनां
मेवमहादोषत्वेनोक्तेर्नक्षत्रविषघटीष्वेवजनने उक्तशांतिः कार्या तिथ्यादिविषघटीनामल्पदोषत्वाद्रुद्राभिषेकादिकं कार्यं विषघटीलक्षणं कौस्तु
भादौ ज्ञेयं विषनाडीषु संजातः पितृमातृधनात्मनां नाशकृद्विषशस्त्राग्नेः क्रूरे लग्नेशकेपि च एतद्विषनाडीषु शिशुजननसूचितारिष्टेत्या-
दिसंकल्पः एककुंभे प्रतिमाचतुष्टये रुद्रयमाग्निमृत्युदेवताः कद्रुद्राय यमाय सोमं मग्निर्मूर्धापरं मृत्योरितिमंत्रैः संपूजयेत् ग्रहान्वाधानांते रु
द्रयमाग्निमृत्यून्समिच्चरुघृततिलाहुतिभिः प्रतिदैवतं प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतसंख्याभिः शेषेणेत्यादिगृह्यसिद्धान्नहोमः अथयमलजनन
शांतिः तत्रश्रौताग्निमतः सोग्नये मरुत्वते त्रयोदशकपालं पुरोडाशं निर्वपेदिति ऋग्वेदब्राह्मणोक्तेष्टिः यद्वा आश्वलायनसूत्रोक्तः केवलं
मारुतयागः गृह्याग्निमत आश्वलायनस्य गृह्याग्नौ मारुतश्चरुः अथयस्यवधूर्गौर्वाजनयेद्द्वियमौ ततः समरुद्भ्यश्चरुं कुर्यात्पूर्णाहुति
मयापिवेतिकारिकोक्तेः गृह्याग्निशून्यबह्वृचः कात्यायनोक्तशांतिं लौकिकाग्नौ कुर्यात् ममभार्यायमलजननसूचितसर्वारिष्टपरिहारद्वारा
श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं मारुतेष्ट्या यक्ष्ये इति संकल्पः श्रौताग्निमतः स्मार्ताग्निमतस्तु मारुतस्थालीपाकेन यक्ष्य इति संकल्पः निरग्निस्तु ग्रहम
खां कात्यायनोक्तां शांतिं करिष्ये इति संकल्प्य स्वस्तिवाचनादि आचार्यवरणांतं कुर्यात् अष्टदिक्षु अष्टकलशान्विधिना संस्थाप्य उदकपूर

णादिसर्वौषधीप्रक्षेपणांतेवरणंपूजयेत् अष्टकलशोदकैर्दंपत्योरभिषेकः आपोहिष्ठेतितिसृभिः कयानइतिद्वे आनस्तुतइतिपंचेतिमन्त्राभि
रैंद्रीभिमांसुवरुणइतिपंचभिरिदमापइत्येकया अपनइत्यष्टाभिराग्नेयीभिर्ऋग्भिः कार्यः अभिषिक्तौदंपतीधृतनवेनवस्त्रचंदनौउदङ्मुखौ
निविष्टौ प्राङ्मुखआचार्योग्निग्रहस्थापनांतेअपस्तिसृभिराज्याहुतिभिरिंद्रंसप्तभिर्वरुणंपंचभिरपएकयाग्निमष्टाभिराज्याहुतिभिः पूर्वत्रा
भिषेकार्थमुक्तैश्चतुर्विंशतिमंत्रैरग्निंसोमंपवमानंपावकंमारुतंमरुतः यमंअंतकंमृत्युंचैकैकयानवाहुत्यानाममंत्रैः शेषेणेत्यादि अन्वादध्या
त् षड्विंशाद्धारंतूष्णींनिर्वापप्रोक्षणेअंतेग्रहकलशोदकादिनाभिषेकः दासीमहिषीवडवागोहस्तिनीनायमलजननेपीयंशांतिःकार्या इ
यंशांतिर्ग्रहोत्पातेषूलूककपोतगृध्रश्येनानांगृहप्रवेशेस्तंभप्ररोहेवल्मीकप्ररोहेमधुजननेआसनशयनयानभंगेपल्लीपतनेसरटारोहणेछ
त्रध्वजविनाशेषुअन्येषूत्पातेषुचकार्येतिकात्यायनमतं साचसाग्निकैः कात्यायनैःस्वगृह्याग्नौकार्या निरग्निकैस्तैरन्यैश्चलौकिकाग्नौ इतिय
मलजननशांतिः अथत्रिकप्रसवशांतिः सुतत्रयेसुतावेत्स्यात्तत्त्रयेवासुतोयदि मातापित्रोःकुलस्यापितदानिष्टंमहद्भवेत् ज्येष्ठनाशोवि
त्तहानिर्दुःखंवासुमहद्भवेत् गांभमवंकृत्वा ममसुतत्रयजन्मानंतरंकन्याजननसूचितसर्वारिष्टनिवा कन्यात्रयजन्मानंतरंपुत्रजननसूचितं-
निवानिमित्तानुसारेणसंकल्पः स्थंडिलपूर्वभागेग्रहस्थापनांतेतदुत्तरतः कलशपंचकेस्वर्णप्रतिमासुब्रह्मविष्णुमहेशेंद्ररुद्रानावाह्य पूज-
येत् तत्रमंत्राः ब्रह्मजज्ञा॰ इदंवि॰ त्र्यंबकं॰ यतइं॰ कद्रुद्रायेतिग्रहपीठदेवतान्वाधानांतेब्रह्माणंविष्णुंमहेशंइंद्ररुद्रं चप्रत्येकंसमिदाज्यचरु
तिलैः प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरसहस्रं अष्टोत्तरविंशति अष्टोत्तरशतान्यतमसंख्याहुतिभिः शेषेणेत्यादि अथदंतजननशांतिः उपरिप्रथमंयस्यजा

यंते॰ यशिशोर्हिजाः दंतैर्वासह यस्यस्याज्जन्म भार्गवसत्तम द्वितीयेच तृतीयेच चतुर्थे पंचमेतथा यदादंताश्च जायंते मासेचैव महद्भयं मातरं
पितरं वायस्त्वादेदात्मानमेवच बालानामष्टमेमासि षष्ठेमासितनः पुनः दंतायस्य चजायंते मातावाम्रियते पिता बालकः पीड्यतेवात्र स्वयमेवन
संशयः केचित्तु अष्टमेमासि दंतजन्म शुभमाहुः तत्रास्यशिशोः प्रथममूर्ध्वदंतजननसूचित सर्वारिष्टेत्यादि सदंतजननसूचितेत्यादिवा
द्वितीयेमासे दंतजन्मसूचितेत्यादिवा संकल्पं यथानिमित्तं योजयेत् स्थंडिलोत्तरभागे नौकायां स्वर्णपीठेवा स्वस्तिकयुते बालमुपवेश्य सर्
वौषध्यादियुक्तजलैः स्नापयित्वा स्थंडिलपूर्वतः कलशेप्रतिमासु धातारं वह्निं सोमंवायुं पर्वतान् केशवं चेति षड्देवताः संपूज्य ग्रहान्वा-
धानांते धातारं मरुच्च रुणा वन्ध्यादि पंचदेवता एकैकयाज्याहुत्याशेषेणेत्यादि अन्वाद्ध्यात् धात्रेत्वाजुष्टं निर्वपामीत्यादि निर्वापप्रोक्ष-
णेनाग्न्यावरु होमः स्रुवेण वन्ध्यादिभ्यः पंचाज्याहुतयोपिनाम्नैव होमांते दक्षिणां दत्वा समाहय यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयेत् अष्टम
दिने कांचनादि दत्वा कर्मेश्वरार्पणं कुर्यात् षष्ठाष्टममासयोर्दंतजनने तु एकस्या बृहस्पतिदेवतायाः पूजनं दधिमधुघृताक्तानामश्वत्थ-
समिधामष्टोत्तरशतं बृहस्पतिमंत्रेण होमः आज्येनस्विष्टकृदादि इति दंतजननशांतिः अथ प्रसववैकृतशांतिः यत्र गर्भे विपर्यासो मानुषा-
णां गवामपि अद्भुतानि प्रसूयंते तत्र देशस्य विप्लवः मानुषामानुषाणां च गोजाश्वमृगपक्षिणां जायंते जातिभेदाश्च सदंता विकृतास्तथा बहुशीर्षा
अशीर्षावा बहुकर्णा अकर्णकाः एकशृंगा त्रिशृंगावा तथैव त्रिचतुर्भुजाः दीर्घकर्णा महाकर्णा गजकर्णाश्च मानवाः राजश्रेष्ठकुले नाशो धनस्यच
कुलस्यच अष्टोत्तरसहस्राणि चरुं वै जुहुयात् घृतं समिधां तु पलाशानां तर्पयेत् पूर्ववद्द्विजान् अशिरा जायते जंतुस्तथा द्वित्रिशिरास्तथा अत्र-

सूर्याद्भुतेसूर्यंपूजयेज्जुहुयादपि दध्याज्यमधुसंयुक्ताः समिधस्त्वर्कसंभवाः मृगीजनयतेसर्पान्मंडूकांश्चैवमानुषान् अत्राद्भुतेगीष्पतयेपूजां
होमंचकारयेत् औदुंबरस्यसमिधोदधिसर्पिःसमन्विताः स्त्रीगर्भपातोयमलंप्रसूयंतेयवास्त्रियः सदंतांश्चैवजायंतेजातमात्राह्नसंतिच
बुधाद्भुतेबुधायात्रपूजाहोमौसमाचरेत् संक्षेपेणयथाप्राज्ञमित्थंजननशांतयः उक्ताजपाभिषेकार्थसूक्तादिबहुविस्तृताः प्रयोगाःकौ
स्तुभादौचप्रसिद्धाबहुशःपराः अनेनप्रीयतांदेवोभगवान्विठ्ठलःप्रभुः अथनामकरणं तत्रजन्मदिनेजातकर्मानंतरंतत्कालेक्व·
चित् एकादशाहेद्वादशाहेवाविप्रस्यनामकर्मदशमदिनेआशौचसत्वेपिवचनान्नामकर्मकार्यमितिकेचित् क्षत्रियाणांत्रयोदशेषोडशेवादिने
वैश्यानांषोडशाविंशतितमेवादिने द्वाविंशेमासांतेवाशूद्राणां मासांतेशततमेदिनेवत्सरांतेवेतिविप्रादीनांगौणकालः मुख्यकालेकुर्वन्वि
प्रादिःपुण्यतिथिनक्षत्रचंद्रानुकूल्यादिगुणादरंनकुर्यात् उक्तमुख्यकालातिक्रमेशुभनक्षत्रादिकमावश्यकं वैधृतिव्यतीपातसंक्रांतिग्रह
णादिनामावास्याभद्रासु प्राप्तकालेपिनामकर्मादिशुभकर्मनकार्यं अत्रमलमासगुरुशुक्रास्तादिदोषोनास्तीत्युक्तं अपराण्हेरात्रौचनामक
र्मवर्ज्यं अथोक्तकालातिक्रमेपेक्षितशुभतिथ्यादि चतुर्थीषष्ठ्यष्टमीनवमीद्वादशीचतुर्दशीपंचदशीरहितास्तिथयःप्रशस्ताः चंद्रबुध
गुरुशुक्रावासराः अश्विन्यात्र्युत्तरारोहिणीमृगपुनर्वसुपुष्यहस्तस्वात्यनुराधाश्रवणधनिष्ठाशततारकारेवतीनक्षत्राणि वृषभसिंहवृ
श्चिकलग्नानिप्रशस्तानि तानिनामानिचतुर्विधानि देवतानाममासनामनाक्षत्रनामव्यावहारिकनामेति तत्रामुकदेवताभक्तइत्याकारकं
देवतानामप्रथमं चैत्रादिमासनामानिवैकुंठोथजनार्दनः उपेंद्रोयज्ञपुरुषोवासुदेवस्तथाहरिः योगीशःपुंडरीकाक्षःकृष्णोऽनंतोच्युत·

स्तथा चक्रीनिद्वादशैनानिक्रमादान्हुर्मनीषिणइत्यनुसारेणमासनामद्वितीयकं मासाश्चात्रचांद्राः तेचफाल्गुनादिकृष्णांताएव यस्मिन्नक्षत्रे
जन्मतन्नक्षत्रवाचकशब्दात्तत्रजातइत्यधिकारेविहिततद्धितप्रत्ययेकृतेनिष्पन्नंनाक्षत्रनामतृतीयं तद्यथा आश्वयुजआपभरणः कार्तिकः
रौहिणः मार्गशीर्षः आर्द्रकः पुनर्वसुः तिष्यः आश्लेषः मघा पूर्वाफल्गुनः उत्तराफल्गुनः हस्तः चैत्रः स्वातिः वैशाखः अनुराधः ज्येष्ठः मूल-
कः पूर्वाषाढः उत्तराषाढः अभिजितः श्रावणः श्रविष्ठः शतभिषक् पूर्वाप्रोष्ठपादः उत्तराप्रोष्ठपादः रैवतइति केचित्तुनूचेचोलाश्विनीप्रोक्ते
त्यादिज्योतिर्ग्रंथोक्तावकहडाचक्रानुसारेणाश्विन्यादयश्चतुर्षुचरणेषुचूडामणिश्चर्देशाश्चालशोलक्ष्मणइत्यादिकानिनाक्षत्रनामानिकु
र्वंति तन्नश्रौतग्रंथादिबहुसंमतमाश्वलायनास्तुकुलिकोत्पन्नस्याग्निशर्मेतिनक्षत्रदेवतासंबद्धंनाक्षत्रंनामकुर्वंति एवंजातीयान्यपि ना
क्षत्रनामैवाभिवादनीयं गुप्तंचामौंजीबंधनात् मातापितरावेवजानीयातां व्यावहारिकंनामचतुर्थं तत्रकवर्गादिषुतृतीयचतुर्थपंचमव-
र्णहकारान्यतमवर्णाद्यावयवकं यरलवान्यतममध्यवर्णयुतं ऋलृवर्णरहितंविसर्गांतंपित्रादिपुरुषत्रयान्यतमवाचकंशब्दाच्चकाभिन्नंत
द्धितप्रत्ययरहितंकृतमस्यांतंयुग्माक्षरंपुंसामयुग्माक्षरंस्त्रीणांकार्यं यथादेवदत्तइतिहरिरिति उक्तसर्वलक्षणाभावेतुमाक्षरंपुंसां अ-
युग्माक्षरंस्त्रीणामित्येकलक्षणयुतमेवयथारुद्रइतिराजेत्याद्यक्षरं अत्रस्वरव्यंजनेषुनसंख्यानियमः अत्रविशेषः द्व्यक्षरंप्रतिष्ठाका
मश्चतुरक्षरंब्रह्मवर्चसकामः अंत्यलकाररेफवर्जंपदमिति आपस्तंबहिरण्यकेशिसूत्रेनुमातिपदिकादिधात्वंतंयथाहिरण्यदाइतिउपस
र्गस्तुनंवास्कर्तारित्यादीनिविशेषउक्तः तच्चव्यावहारिकंनामशर्मपदांतंवेदपदांतंवाब्राह्मणस्य वर्मेतिराजेतिवापदयुतंक्षत्रियस्य गुप्तद

त्तान्यतरांतंवैश्यस्यदासांतंशूद्रस्यकार्यं व्यावहारिकंनामप्रासादादीनामपिकार्यं देवालयगजाश्वानांवृक्षाणांवापिकूपयोः सर्वापणानांप-
ण्यानांचिन्हानांयोषितांनृणां काव्यादीनांकवीनांचपश्वादीनांविशेषतः राजप्रासादयज्ञानांनामकर्मप्रयोदितमित्युक्तेः अथप्रयोगेविशे
षः गर्भाधानादिसंस्कारलोपप्रत्येकंपादकृच्छ्रं बुद्धिपूर्वकमकरणेप्रत्येकमर्धकृच्छ्रंप्रायश्चित्तं जातकर्मणः कालातिपत्तिनिमित्तकाज्यहो
मपूर्वकंकार्यं तद्यथा जातकर्मणः कालातिपत्तिनिमित्तकदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंप्रायश्चित्तहोमंकरिष्येइतिसंकल्प्याग्नि
स्थापनेध्माधानादिपाकयज्ञतंत्रसहितंवन्हिस्थापनाज्यसंस्कारपात्रसंस्कारमात्रसहितंवाभूर्भुवःस्वःस्वाहेतिसमस्तव्याहृत्याज्यहोमंकुर्या
त् होमंसमाप्य गर्भाधानपुंसवनानवलोभनसीमंतोन्नयनलोपजनितदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं एतावतःपादकृच्छ्रान् बुद्धि
पूर्वकलोपेर्धकृच्छ्रान् तत्प्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यदानेनाहमाचरिष्यइतिसंकल्प्यद्रव्यंदद्यात् जातकर्मनाम्नोःसह
चिकीर्षायांपूर्वोक्तजातकर्मसंकल्पवाक्यमुच्चार्य अस्यकुमारस्यायुरभिवृद्धिव्यवहारसिद्धिबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्रीपरमेश्व
रप्रीत्यर्थंनामकर्मन्वतंत्रेणकरिष्येइतिसंकल्प्यस्वस्तिवाचनादिकंकुर्यात् तत्रजातकर्मनामकर्मणोः पुण्याहंभवंतोब्रुवंत्वित्युक्त्वा अ-
स्यकुमारस्यजातकर्मणेएतन्नाम्ने अस्मैचस्वस्तिभवंतोब्रुवंतुइतिस्वस्तिपर्यायेवदेत् तदनुसारेणैवविप्रप्रतिवचनं केवलनामचिकीर्षायांनाम-
कर्मणःपुण्याहमित्युक्त्वास्वस्तिपर्याये अमुकनाम्नेअस्मैस्वस्तिभवंतोब्रुवंत्वितिवदेत् विप्राश्चामुकनाम्नेअस्मैस्वस्तीतिब्रूयुः लेखनादौनाम
त्रयंशर्मादिपदरहितंकृत्वाव्यावहारिकंनामशर्माद्यंतंकुर्यात् अभिवादनेनाक्षत्रनामापिशर्माद्यंतंसर्वत्रोच्चारणीयं अत्र शिष्टःप्रयोगः प्रयोग

ग्रंथेषु अथस्त्रीणांनामकर्म संकल्पे अस्याः कुमार्या इतिविशेषः स्वस्तिवाचनेएतन्नाम्न्यै अस्यैस्वस्तीत्यादिभक्तेत्यासंबंनंदेवतानाममा
सनामसत्वक्रिणी वैकुंठीवासुदेवीतित्रीणिडिंबंतानि हरिरित्यविकृतं अवशिष्टानि अष्टावाबंतानि रोहिणीकृत्तिकेत्येवंयथायथंनाक्षत्रना
मेतिमातृदत्तमने आश्वलायनेनंनाक्षत्रनामस्त्रीणांनकार्यं व्यावहारिकंयज्ञदाशर्मेतिपुंवत् पूजादिकंवैदिकमंत्ररहितंपुंवत्कार्यं पितुरस
न्निधौस्त्रीपुंसयोर्नामपितामहादिः कुर्यात् इतिनामकरणं अथांदोलारोहणं आंदोलाशयनेपुंसोद्वादशोदिवसः शुभः त्रयोदशस्तुक-
न्यायाननक्षत्रविचारणा अन्यस्मिन्दिवसेचेत्स्याच्छुभकालंविचारयेत् उत्तरात्रयरोहिणीहस्ताश्विनीपुष्यरेवत्यनुराधामृगचित्रापुनर्वसूश्रव
णस्वातीनक्षत्रेषुशुभवारेरिक्तातिरिक्तातिथौचंद्रताराबलेकुलयोषिद्भिरांदोलाशयनंकार्यं एकत्रिंशेदिनेद्वितीयजन्मर्क्षेवादोलारोहोक्तनक्षत्रे
वापूर्वाह्णमध्यान्ह्योः कुलदेवताविप्रयोः पूजांविधायशंखेनगोदुग्धंपाययेत् इतिदुग्धपानं सूत्थामासोत्तरंबुधसोमगुरुवारेषुरिक्तान्य
तिथौश्रवणपुष्यपुनर्वसुमृगहस्तमूलानुराधानक्षत्रेषुजलस्थानंगत्वाजलपूजाकार्या अत्रगुरुशुक्रास्तचैत्रपौषमासाधिमासावर्ज्याः इति
जलपूजनं तृतीयेमासिसूर्यावलोकनं चतुर्थेमासिअन्नप्राशनकालेवानिष्क्रमणं तत्रकालः शुक्लपक्षः शुभः प्रोक्तः कृष्णश्चांत्यत्रिकंवि-
ना रिक्ताषष्ठ्यष्टमीदर्शद्वादशीश्चविवर्जिता गुरुशुक्रबुधवाराश्विनीरोहिणीमृगपुष्योत्तरात्रयहस्तधनिष्ठाश्रवणरेवतीपुनर्वसुअनुरा-
धानक्षत्राणिचशस्तानि इदंनिष्क्रमणंनित्यंकाम्यं सूर्यावलोकननिष्क्रमणयोर्नांदीश्राद्धंकृताकृतं अथभूम्युपवेशनकालः पंचममासेनिष्क्रमो
क्ततिथ्यादौभौमबलेसतिनिष्क्रमणंकार्यं अथान्नप्राशनकालः षष्ठेष्टमेदशमेद्वादशेवामासेपूर्णेवत्सरेवापुंसोऽन्नप्राशनं पंचमसप्तमनवम

मासेषुस्त्रीणां द्वितीयाचतृतीयाचपंचमीसप्तमीतथा त्रयोदशीचदशमीप्राशनेतिथयः शुभाः रविचंद्रवारेकेचित् अश्विनीरोहिणीमृगपु
नर्वसू पुष्योत्तरात्रयहस्तचित्रास्वात्यनुराधाश्रवणधनिष्ठाशततारकारेवत्यः शुभाः जन्मनक्षत्रमशुभमितिकेचित् भद्रावैधृतिव्यतीपात
गंडातिगंडवज्रशूलपरिघावर्ज्याः विष्णुशिवचंद्रार्कदिक्पालभूमिदिशाब्राह्मणान्संपूज्य मातुलस्यगगतस्याशिशोः कांचनेकांस्येवापात्रेस्थितं
दधिमधुघृतमिश्रंपायसंसुवर्णयुतहस्तेनसमंत्रंप्राशयेत् सूर्यावलोकनादीन्यन्नप्राशनांतानि अन्नप्राशनकालेशिष्टाःसहैवानुतिष्ठंति ए
तेषांसहैवप्रयोगसंकल्पादिकंकौस्तुभादौज्ञातव्यं अथान्नप्राशनांतेकर्तव्यं अग्रतोऽथपरिन्यस्यशिल्पवस्तूनिसर्वशः शस्त्राणिचैववस्त्रा
णिततःपश्येत्तुलक्षणं प्रथमंयत्स्पृशेद्बालः पुस्तकादिस्वयंतदा जीविकातस्यबालस्यतेनैवतुभविष्यति अन्नप्राशनांतसंस्कारेषुमलमास
गुरुशुक्रास्तादिदोषोनास्तीत्युक्तं तच्चशुद्धकालेष्वसंभवेज्ञेयं तेनषष्ठादिमासेअस्तादिदोषसत्वेऽष्टमादिमासेकार्यं इतिसूर्यावलोकननिष्क्रम
णभूम्युपवेशनान्नप्राशनानि अथकर्णवेधः दशमेद्वादशेवान्हिषोडशेकर्णवेधनं मासेषष्ठेसप्तमेवाअष्टमेदशमेपिवा द्वादशेवातनोर्द्ध
मप्रथमेवान्नतीयके नकर्तव्यंसमेवर्षेस्त्रीपुंसःश्रुतिवेधनं तृतीयादिवत्सरेमासाः कार्तिकेपौषमासेवाचैत्रेवाफाल्गुनेपिवा शुक्लप
क्षःशुभःप्रोक्तोजन्ममासोनिषेधितः भद्रायांविष्णुशयनेकर्णवेधंविवर्जयेत् तेनकार्तिकमासावधिःशुक्लद्वादश्युत्तरंज्ञेयः केचिन्मी
नस्थसूर्येचैत्रेधनुस्थेपौषमासंवर्जयंति द्वितीयादशमीषष्ठीसप्तमीचत्रयोदशी द्वादशीपंचमीशस्तातृतीयाकर्णवेधने चंद्रबुधगुरुशु
क्रवाराः पुष्यपुनर्वसूमृगोत्तरात्रयहस्तचित्राश्विनीश्रवणरेवतीधनिष्ठाः शुभाः विष्णुरुद्रब्रह्मसूर्यचंद्रदिक्पालनासत्यसरस्वतीगो

ब्राह्मणगुरुपूजांकृत्वालक्तकरसांकितंकर्णंपुंसःपूर्वंदक्षिणंविध्येत् पश्चाद्वामं स्त्रीणांपूर्ववामं सौवर्णीराजपुत्रस्यराजतीविप्रवैश्ययोः
शूद्रस्यचायसीसूचीबालकाष्टांगुलामता कर्णरंध्रेरवेश्छायाप्रविशेद्वर्धयेत्तथा अन्यथादर्शनेतस्यपूर्वपुण्यविनाशनं इतिकर्णवेधः
अथबालस्यदृष्टिदोषादौरक्षाविधिः वासुदेवोजगन्नाथःपूतनातर्जनोहरिः रक्षतुत्वरितोबालंमुंचमुंचकुमारकं कृष्णरक्षशिशुंशंख
मधुकैटभमर्दन प्रातःसंगवमध्यान्हसायान्हेषुचसंध्ययोः महानिशिसदारक्षकंसारिष्टनिषूदन यद्गोरजःपिशाचांश्चग्रहान्मातृग्रहा
नपि बालग्रहान्विशेषेणछिंधिछिंधिमहाभयान् त्राहित्राहिहरेनित्यंत्वद्रक्षाभूषितंशिशुं इतिभस्माभिमंत्र्यैवभूषयेत्तेनभस्मना शि
रोललाटाद्यंगेषुरक्षांकुर्याद्यथाविधि इतिप्रयोगसागरे रक्षरक्षमहादेवनीलग्रीवजटाधर ग्रहैस्तुसहितोरक्षमुंचमुंचकुमारकं अ
मुंमंत्रंभूर्जपत्रेविलिख्यतत्पत्रंभुजेबध्नीयात् बालरोदनपरिहारार्थंयंत्रमुक्तंमयूखे षडस्रमध्येन्हींकारस्तन्मध्येशिशोर्नामविलिख्य षट्
कोणेषु ॐ लुलुवस्वाहेतिमंत्रषडक्षराणिविलिख्य तद्बहिर्नेमिवद्वृत्तंद्वयंविलिख्य तद्बहिरधोमुखैरर्धचंद्रैरावेष्ट्यपंचोपचारैःसंपूज्यबालह
स्तेबध्नीयादिति बालग्रहेशांत्यादिकंबालग्रहस्तवश्चशांतिकमलाकरशांतिमयूखयोर्द्रष्टव्यं अथवर्धापनविधिः सप्तवर्षपर्यंतप्रतिमास
जन्मतिथौकार्यः वर्षोत्तरंप्रत्यब्दंजन्मतिथौकार्यः तिथिद्वैधेयत्रजन्मर्क्षयोगःसाग्राह्या दिनद्वयेजन्मनक्षत्रयोगसत्वासत्वयोरौदयिकीहि
मुहूर्ताधिकाग्राह्या त्रिमुहूर्तन्यूनत्वेपूर्वा जन्ममासाधिमासत्वेशुद्धेमासेप्रत्याब्दिकवर्धापनविधिर्नत्वधिके अथसंक्षेपतःप्रयोगः आयुर
भिवृद्ध्यर्थंवर्षवृद्धिकर्मकरिष्ये इतिसंकल्प्य तिलोद्वर्तनपूर्वकंतिलोदकेनस्नात्वा कृततिलकादिविधिर्गुरुंसंपूज्याक्षतपुंजेषुदेवताःपूजय

न. तत्रादौ कुलदेवतायैनमइति कुलदेवतामावाह्य जन्मनक्षत्रं पितरौ प्रजापतिं भानुं विघ्नेशं मार्कंडेयं व्यासं जामदग्न्यं रामं अश्वत्थामानं कृपं
बलिं प्रल्हादं हनूमंतं बिभीषणं षष्ठीं चनाम्नैवावाह्य पूजयेत् षष्ठ्यै दधिभक्तनैवेद्यः पूजांते प्रार्थना चिरंजीवी यथात्वं भोभविष्यामि त
थामुने रूपवान्वित्तवांश्चैव श्रिया युक्तश्च सर्वदा मार्कंडेय नमस्तेस्तु सप्तकल्पांतजीवन आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थं प्रसीद भगवन्मुने चिरंजीवी
यथात्वंतु मुनीनां प्रवरो द्विज कुरुष्व मुनिशार्दूल तथा मां चिरजीवनं मार्कंडेय महाभाग सप्तकल्पांतजीवन आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थमस्माकं व
रदो भव अथ षष्ठीप्रार्थना जय देवि जगन्मातर्जगदानंदकारिणि प्रसीद मम कल्याणि नमस्ते षष्ठिदेवते त्रैलोक्ये यानि भूतानि स्थाव
राणि चराणि च ब्रह्मविष्णुशिवैः सार्धं रक्षां कुर्वंतु तानि मे ततस्तिलगुडमिश्रं पयः पिबेत् तत्र मंत्रः सतिलं गुडसंमिश्रमंजल्यर्धमितं प
यः मार्कंडेयाद्वरं लब्ध्वा पिबाम्यायुर्विवृद्धये क्वचित्पूजितषोडशदेवताभ्यो नाम्ना प्रत्येकमष्टाविंशतिसंख्यतिलहोम उक्तः ततो विप्रभोजनं
तद्दिने नियमाः खंडनं नखकेशानां मैथुनाध्वगमौ तथा आमिषं कलहं हिंसां वर्षवृद्धौ विवर्जयेत् मृते जन्मनि संक्रांतौ श्राद्धे जन्मदिने तथा
अस्पृश्यस्पर्शने चैव न स्नायादुष्णवारिणा अथ चौलं जन्मतो गर्भतो वाब्दे प्रथमे यद्वितीयके तृतीये पंचमे वापि चौलकर्म प्रशस्यते य
द्वा महोपनीत्या त्र कुलाचाराद्व्यवस्थितिः माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठे मासि शुभं स्मृतं जन्ममासे धिमासे न ज्येष्ठे ज्येष्ठस्य नो भवेत् शुक्ल
पक्षः शुभः प्रोक्तः कृष्णश्चांत्यत्रिकं विना द्वितीया च तृतीया च पंचमी सप्तमी शुभा दशम्येकादशी वापि त्रयोदश्यपि शस्यते रविभौमा
र्किशनयो वारा विप्रादिवर्णनः गुरुशुक्रबुधाः शुक्लसोमः सर्वशुभावहः अश्विनीमृगपुनर्वसूपुष्यहस्तचित्रास्वातीज्येष्ठाश्रवणधनिष्ठा

शतनारकारेवत्सः शुभाः क्षौरप्रयाणभैषज्येजन्मर्क्षंवर्जयेत्सदा आयुःक्षयोनुराधाग्निन्युत्तरारोहिणीमघैः सिंहस्थेगुरौचौलादिशुभकर्मनकार्यं
सूनोर्मातरिगर्भिण्यांचूडाकर्मनकारयेत् पंचमाब्दात्प्रागूर्ध्वंतुगर्भिण्यामपिकारयेत् सहोपनीत्याकुर्याच्चेत्तदादोषोनविद्यते पृथक्चूडाकर्मपृथ
गुपनयनंचमातरिगर्भिण्यांनकार्यं उभयोःसहानुष्ठानेतुनदोषः गर्भिण्यामपिपंचममासपर्यंतंनदोषः पंचमासादधःकुर्यादनऊर्ध्वंनकारयेत्
इत्युक्तेः ज्वरितस्यचौलादिमंगलंनकार्यं विवाहव्रतचूडासुमातायदिरजस्वला तस्याःशुद्धेःपरंकार्यंमंगलंमनुरब्रवीत् नांदीश्राद्धोत्तरंर
जस्वलायांशांतिंकृत्वाकार्यं केचित्तुमुहूर्तांतराभावेमारंभात्प्रागभिरजोदोषेश्रीपूजनादिविधिनाशांतिंकृत्वाकार्यमित्याहुः मातुलपितृव्यादीन्
तेरिनत्यस्त्रीरजस्वलायामपिमंगलंनेतिसिंधुः त्रिपुरुषात्मककुलेषण्मासमध्येमौंजीविवाहरूपमंगलोत्तरंमुंडनाख्यंचूडाकर्मादिनकार्यं संक
देतुअब्दभेदेकार्यं चतुःपुरुषपर्यंतंकुलेसपिंडीकरणमासिकश्राद्धांतप्रेतकर्मसमाप्तेःप्राक्चूडाकर्मादिकमाभ्युदयिकंकर्मनकार्यं एकमा
तृजयोरेकवत्सरेपत्ययोर्द्वयोः नसंस्कारःसमानःस्यान्मातृभेदेविधीयते प्रारंभोत्तरंसूतकप्राप्तौकूष्मांडीभिर्ऋग्भिर्घृतंहुत्वागांदत्वाचूडोप
नयनोद्वाहनादिकमाचरेत् अत्रविशेषोविवाहप्रकरणेवक्ष्यते मध्येसुखेकाशिखा अन्याश्चपार्श्वादिभागेष्विति यथाकुलाचारंप्रवरसंख्य
याशिखाश्चूडासमयेकार्याः उपनयनकालेमध्यशिखेतरशिखानांवपनंकृत्वा मध्यभागएवोपनयनोत्तरंशिखाधार्या चौलकर्मणिजातकर्मणि
चभोजनेसांतपनकृच्छ्रंप्रायश्चित्तं अन्येषुसंस्कारेषुउपवासेनशुद्धिः चूडांताःसर्वेसंस्काराःस्त्रीणाममंत्रकाःकार्याः होमस्तुसमंत्रकः हो-
मोप्यमंत्रकःकार्योनवाकार्यइतिवृत्तिकृदादिमतं एवंशूद्रस्याप्यमंत्रकंचौलं इदानींषष्ठेषुस्त्रीणांचूडादिसंस्कारकरणंनदृश्यते विवाह-

·सिं·
३०

कालेचूडादिलोपप्रायश्चित्तमात्रंप्रकुर्वंति चौलोत्तरंमासत्रयपर्यंतंसपिंडैः पिंडदानंतिलतर्पणंचनकार्यं महालयेगयायांपित्रोः प्रत्यब्दश्राद्धे
चपिंडदानादिकार्यं अथविद्यारंभः पंचमवर्षे अक्षरलेखनारंभउत्तरायणेकार्यः अत्रकुंभस्थःसूर्योवर्ज्यः शुक्लपक्षःशुभः प्रोक्तः
कृष्णश्चांत्यत्रिकंविना द्वितीयातृतीयापंचमीदशम्येकादशीत्रयोदश्यः श्रेष्ठाः अश्विनीमृगार्द्रापुनर्वसुपुष्यहस्तचित्रास्वात्यनुरा-
धाश्रवणधनिष्ठाशततारकारेवत्यो भौमशनिभिन्नवाराश्चशुभाः विघ्नेशंलक्ष्मीनारायणौसरस्वतींस्ववेदंसूत्रकारंचपूजयित्वागु
रुंब्राह्मणान्धात्रींचसंपूज्यनत्वासर्वांस्त्रिः प्रदक्षिणीकृत्यप्रणवपूर्वकमक्षरमारभेत ततोगुरुंनत्वादेवतांविसर्जयेत ततोत्रभुवनमातःसर्ववाङ्म
यरूपेणागच्छागच्छेतिसरस्वत्यावाहनमंत्रः प्रणवेनषोडशोपचारार्पणं अथानुपनीतधर्माः प्रागुपनयनात्कामचारकामवादकामभक्षाः ते
नमूत्रपुरीषोत्सर्गादावाचमनाद्याचारोनास्ति लघुपातकहेतुलशुनपर्युषितोच्छिष्टादिभक्षणेदोषाभावः एवमपेयपाने अनृतावाच्यभाषणे
पिमहादोषहेतुमांसात्यजरजस्वलादिस्पृष्टान्नभक्षणेमद्यादिपानेचदोषोस्त्येव रजस्वलादिसंस्पर्शेस्नानमेवकुमारके शिशोरभ्युक्षणंप्रो
क्तंबालस्याचमनंस्मृतं तत्रप्रागन्नप्राशनाच्छिशुसंज्ञा ततऊर्ध्वंप्राक्चौलात्त्रिवर्षाद्वाबालसंज्ञा ततआमौंजीबंधनात्कुमारसंज्ञा अत्रा
चमनमितित्रिरुदकपानमेव नतुओष्ठमार्जनादिकल्पइतिज्ञेयं नचानुपनीतोवेदमुच्चारयेत पित्रोरंत्यक्रियायांत्वनुपनीतेनापिमंत्रोच्चा-
रःकार्यः सच्चद्वित्रिवर्षयोः कृतचूडस्यैवत्रिवर्षोर्ध्वंत्वकृतचूडस्यापि एतच्चौरसपुत्रविषयं पित्रोरनुपनीतोपिविदध्यादौरसःसुतः औ
र्ध्वदैहिकमन्येतुसंस्कृताः श्राद्धकारकाइतिस्कांदात बालानामपथ्यंपित्रादिभिर्निवारणीयं तस्मात्सर्वप्रयत्नेनबालानग्रेतुभोजयेत्

त्र·पू·
३०

बालानांक्रीडनदानेस्वर्गसुखं तेषांभोज्यप्रदानेगोदानफलं अथोपनयनं उपनयनंनाम आचार्यसमीपनयनांगकोगायत्र्युपदेशप्रधानकः क
र्मविशेषः उपनयनपदस्ययोगरूढत्वात् तत्राधिकारिणः पितैवोपनयेत्पुत्रंतदभावेपितुःपिता तदभावेपितुर्भ्रातातदभावेतुसोदरः तद
भावेसगोत्रसपिंडाः तदभावेमातुलादयोसगोत्रसपिंडाः तदभावेअसपिंडसगोत्रजाः एतेचकुमारापेक्षयावयोज्येष्ठाविवक्षिताः कनि
ष्ठकर्तृकोपनयनस्यनिषिद्धत्वात् सर्वाभावेश्रोत्रियः जन्मनाब्राह्मणोज्ञेयःसंस्कारैर्द्विजउच्यते विद्यत्वाच्चापिविप्रत्वंत्रिभिःश्रोत्रियउच्य
ते कृच्छ्रत्रयंचोपनेतात्रीन्कृच्छ्रांश्चबटुश्चरेत् गायत्र्याद्वादशाधिकसहस्रजपश्चोपनेत्रधिकारसिद्ध्यर्थंकार्यः केचिद्द्वादशसाहस्रींजपं
ति अथोपनयनकालः गर्भतोजन्मतोवापंचमेष्टमेवावर्षेब्राह्मणस्योपनयनं एकादशेद्वादशेवाक्षत्रियस्य द्वादशेषोडशेवावैश्यस्य
षष्ठेतुधनकामस्यविद्याकामस्यसप्तमे अष्टमेसर्वकामस्यनवमेकांतिमिच्छतः केचित्तुविप्रस्यषष्ठंनमन्यंते आषोडशादाद्वाविंशादाचतुर्विं
शाच्चवर्षात् ब्राह्मणादेर्गौणकालः अत्रगर्भादिसंख्या तथाचजन्मतःपंचदशवर्षपर्यंतंविप्रस्यनविशेषतः प्रायश्चित्तंषोडशेवर्षेसशिख
वपनमेकविंशतिरात्रंयावकाशनमंतेसप्तब्राह्मणभोजनमितिप्रायश्चित्तं सप्तदशादिवर्षेषुकृच्छ्रत्रयादिप्रायश्चित्तपूर्वकमुपनयनंबोध्यं वि
प्रक्षत्रिययोरुत्तरायणेमौंजीबंधः वैश्यस्यदक्षिणायनेपि वसंतेब्राह्मणमुपनयीत ग्रीष्मेराजन्यंशरदिवैश्यं माघादिशुक्रांतपंचमासाः साधारणा
वासकलद्विजानामितिगर्गोक्तेर्वसंतालाभेशिशिरग्रीष्मावपिग्राह्यौ वसंतविधिनोत्तरायणादिविधेःसंकोचायोगात् एवमाघादिमासपंचकनिय
मात् पौषाषाढयोःसत्यप्युत्तरायणेउपनयनंनकार्यं तत्रापिमीनार्कमारभ्ययावन्मिथुनप्रवेशंप्रशस्तःकालः मीनमेषयोरुक्तःप्रशस्ततरः मक

रकुंभस्थेऽर्केमध्यमं मीनमेषस्थेउत्तमं वृषभमिथुनस्थेऽधममुपनयनमित्यभिधानात् मीनार्कविशिष्टश्चैत्रोऽनिष्टबृहस्पत्यादिबहुविधदोषाप-
वादकतयाप्रशस्ततमः जीवभार्गवयोरस्तेसिंहस्थेदेवतागुरौ चंद्रसूर्येदुर्बलेपिगोचरेनिष्टेगुरौ मेखलाबंधनंकार्यंचैत्रेमीनगतेरवावित्यर्थ
कस्मृतेः अत्रगुरुशुक्रास्तदोषापवादोऽतिमहासंकटविषयत्वान्नकथनीयः मीनार्कचैत्रेजन्ममासनक्षत्रदोषोनास्ति जन्ममासजन्मनक्षत्र
जन्मतिथिजन्मलग्नजन्मराशिलग्नेषुविप्राणामुपनयनंनदोषाय क्षत्रियवैश्ययोरप्रथमगर्भेदोषोन ज्येष्ठापत्यस्यज्येष्ठमासेमंगलंन शुक्ल
पक्षः शुभः प्रोक्तः कृष्णश्चांत्यत्रिकंविनेतिगुरूक्तेः कृष्णपक्षेदशमीपर्यंतंसंकटेकार्यं शिष्टास्तुसंकटेपिकृष्णपक्षेपंचमीपर्यंतमेवकुर्वंति
अथतिथिविचारः द्वितीयातृतीयापंचमीषष्ठीदशम्येकादशीद्वादश्यः प्रशस्ताः क्वचित्सप्तमीत्रयोदशीकृष्णप्रतिपद्विधिः पुनरुपनयनमूका
द्युपनयनविषयः तिथौसोपपदाख्यायामनध्यायेगलग्रहे अपराण्हेचोपनीतः पुनःसंस्कारमर्हति सिताज्येष्ठेद्वितीयाच आश्विनेदशमी
सिता चतुर्थीद्वादशीमाघेएताःसोपपदाःस्मृताः अनध्यायाः पौर्णमासीचतुर्दश्यष्टमीअमा प्रतिपत्सूर्यसंक्रांतिमन्वाद्याश्चयुगादयः
कृष्णपक्षेद्वितीयाश्चकार्तिकाषाढफाल्गुने विषुवायनसंक्रांत्योःपक्षिणीअनध्यायइतिपूर्वपरिच्छेदेउक्तं सोपपदानामनध्यायतिथीनांच
दिनद्वयेसूर्योदयोत्तरंसूर्यास्तात्पूर्वंचत्रिमुहूर्तसत्वेदिनद्वयमनध्यायः शिष्टास्तुप्रतिपच्छेषघटिकादिमात्रेपिव्रतबंधेऽनध्यायंवदंति विषुवा
यनेतरसंक्रांतिमन्वादियुगादिषुतुप्रथमद्वितीयपरिच्छेदोक्तरीत्यायत्रदिनेसंक्रांतिपुण्यकालोयुगमन्वादिश्राद्धकालश्चतद्दिनेऽनध्यायः नतु
तेषामस्तादौमुहूर्तत्रयसत्वमनध्यायहेतुः त्रयोदश्यादिचत्वारिसप्तम्यादिदिनत्रयं चतुर्थीचैकतःप्रोक्ताअष्टावेतेगलग्रहाः अत्रचतुर्थीनि

वमीचव्रतकालेत्याज्येतिभाति केचित्तु चतुर्थीशेषयुतपंचम्यांव्रतबंधंनकुर्वंति तत्रमूलंमृग्यं नवमीशेषयुतदशम्यांमौंजीनकार्येतिमयूरवे अ
पराह्णस्त्रेधाविभक्तदिनतृतीयांशोव्रतबंधेवर्ज्यः दिनमध्यभागोमध्यमः प्रथमभागोमुख्यः मन्वादियुगादयोद्वितीयपरिच्छेदेदर्शिताः
तत्रोपनयनेचैत्रशुक्लतृतीयायामन्वादेर्वैशाखशुक्लतृतीयायायुगादेश्चप्रसक्तिः अन्येषांयुगादिमन्वादितिथीनांप्रसक्तिर्नास्ति अनयोरपवा-
दः सिंधुकौस्तुभादौस्मर्यते याचैत्रवैशाखसितातृतीयामाघस्यसप्तम्यथफाल्गुनस्य कृष्णाद्वितीयोपनयेप्रशस्ताप्रोक्ताभरद्वाजमुनींद्रमु
रव्यैरिति अत्रमाघसप्तम्याः मन्वादेरपवादः पुनरुपनयनादिविषयः फाल्गुनकृष्णाद्वितीयायाश्चातुर्मास्यद्वितीयात्वेनानध्यायत्वंप्राप्तं
तस्यापवादोयं यत्तु अनध्यायस्यपूर्वेद्युरनध्यायान्परेहनि व्रतारंभंविसर्गंचविद्यारंभंचवर्जयेदितिस्मृत्यंतरं तद्द्वितीयाविध्यनुपपत्याग
लग्रहत्वेनप्राप्तसप्तमीनवमीत्रयोदशीनिषेधानुवादकमितिभाति अप्राप्तनिषेधकत्वेमन्वादियुगादिसंक्रांत्यादिप्रयुक्तानध्यायेभ्योपिपूर्व
परदिनयोर्निषेधापत्यात्तैत्रशुक्लद्वितीयादेरपिनिषिद्धत्वापातात् नचेष्टापत्तिः शिष्टाचारग्रंथेषुचानुपलंभात् मुहूर्तमार्तंडोक्त्यामाघशुक्ल
द्वितीयाकृष्णाद्वितीयावैशाखकृष्णाद्वितीयाचेत्यनध्यायत्रयमुपनयनेधिकंप्राप्नोति एतदपरैर्नाद्रियंते बहुग्रंथेषुमूलानुपलंभात् मौंजी
प्रकरणेमुहूर्तचिंतामण्यादिग्रंथेषुक्काप्यनुक्तेश्च अतोमार्तंडोक्तानामतिरिक्तानध्यायानामुपनिषत्पाठादिविषयत्वंनतुमौंजीविषयत्वमि
तियुक्तंभाति तत्रतृतीयाषष्ठीद्वादशीषुप्रदोषसत्वेमौंजीनकार्या रात्रेःप्रथमयामेचतुर्थीसार्धयामेसप्तमीयामद्वयेत्रयोदशीचेत्तदा
प्रदोषः दिनद्वयेप्रथमयामादिषुचतुर्थ्यादिव्याप्तौपूर्वदिनेप्रदोषोनोत्तरदिनेइतिकौस्तुभे प्रदोषदिनेमंदवारेकृष्णपक्षांत्यत्रिकेचोप

नयनेपुनरुपनयनमितिमयूखे एतेनित्यानध्यायाः अथनैमित्तिकाः विवाहप्रतिष्ठोद्यापनादिष्वासमाप्तेः सगोत्राणामनध्यायइतिस्मृत्यर्थसा
रोक्तेःस्त्रिपुरुषसपिंडेषुब्रह्मयज्ञादिवर्जनात् मौंजीविवाहादिनिमित्तकमंडपप्रतिष्ठाद्युत्सवसमाप्तिपर्यंतमुपनयनंनकार्यमितिभाति विवाहा
दिमंगलकरणेदोषोनशोभनदिनेचानध्यायइत्युक्तेर्गर्भाधानादिशुभकार्यदिनेएककुलेएकगृहेवाव्रतबंधोनकार्यइतिभाति भूकंपेभूविदार
णे वज्रपातेउल्कापातेधूमकेतूत्पत्तौग्रहणेचदशाहंसप्ताहंवाव्रतबंधादिमंगलंनकार्यं केचित्संकटेत्रिदिनमनध्यायमाहुः अकालवृष्टौत्रि
रात्रंपक्षिणीवाऽनध्यायः पौषादिचैत्रांतमकालवृष्टिः केचिदार्द्रादिज्येष्ठांतसूर्यनक्षत्रादन्यत्राकालवृष्टिरित्याहुः यस्मिन्देशेयोवर्षाकालस्त
तोन्यत्राकालवृष्टिरितिसिद्धांतः अतिवृष्टौकरकावृष्टौरुधिरवृष्टौचत्र्यहं प्रातःसंध्यागर्जनेत्वहोरात्रं गुरुशिष्यऋत्विङ्मरणेत्र्यहं पशुमं
डूकनकुलश्वाहिमार्जारमूषकैरंतरागमनेहोरात्रं आरण्यमार्जारादिगमनेत्रिरात्रं शृगालवानरैर्द्वादशरात्रं श्रवणद्वादशीयमद्वितीयामहा
भरण्यादयोऽन्येप्यनध्यायानित्यानैमित्तिकाश्चबहवोग्रंथेषूक्तास्तेषामुपनयनेप्रसक्त्यभावादत्रनोक्ताः व्रतबंधेनांदीश्राद्धोत्तरंपूर्वोक्तप्रा
तर्गर्जितादिनैमित्तिकानध्यायप्राप्तौ ज्योतिर्निबंधे नांदीश्राद्धेकृतेचेत्स्यादनध्यायस्त्वकालिकः तदोपनयनंकार्यंवेदारंभंनकारयेदितिनिबं-
धोयाजुषादिविषयः बह्वृचानामुपाकर्मण्येववेदारंभोक्त्यामौंजीदिनेवेदारंभाप्रसक्तेः तदोपनयनंकार्यमितिबह्वृचादिसर्वसाधारणः या
जुषादिभिर्मौंज्यनंतरमपि अनध्यायप्राप्तौवेदारंभोवर्ज्यः नांदीश्राद्धात्प्राक्नैमित्तिकानध्यायेमुहूर्तांतरेकार्यं मौंज्युत्तरमनुप्रवचनीयात्प्रा
गर्जनेवक्ष्यते इत्यनध्यायादिनिर्णयः इत्थंतिथिंतत्प्रसंगप्राप्तमनध्यायादिकंचविचार्यवारादिचिंत्यते गुरुशुक्रबुधवाराःश्रेष्ठाः सू

र्यवारोमध्यमः चंद्रवारोऽधमः भौममंदवारौनिषिद्धौ सामवेदिनांक्षत्रियाणांचभौमवारः प्रशस्तः शाखाधिपतिवारश्चशाखाधिपबलंतथा शा-
खाधिपतिलग्नंचदुर्लभंत्रितयंव्रते गुरुशुक्रौभौमबुधावृग्वेदाद्यधिपाःस्मृताः पतीसितेज्यौविप्राणांनृपाणांकुजभास्करौ वैश्यानांशशा-
भृत्सौम्यावितिवर्णाधिपाःस्मृताः पितुःसूर्यबलंश्रेष्ठंशाखावर्णेशयोर्बटोः पितुर्बटोश्चसर्वेषांबलंवाक्पतिचंद्रयोः बटुतत्पित्रोरुभयोर्गु-
रुचंद्रबलालाभेबटोरुभयबलमावश्यकं तत्रचंद्रबलंगर्भाधानप्रसंगेउक्तं द्विपंचसप्तनवैकादशस्थोगुरुः शुभफलप्रदः जन्मतृतीयषष्ठदशम
स्थानेषुपूजाहोमात्मकशांत्याशुभः चतुर्थाष्टमद्वादशस्थानेषुदुष्टफलः कर्कधनुर्मीनराशिषुचतुर्थादिस्थानेपिनदोषः अतिसंकटेचतुर्थद्वा
दशस्थोद्विगुणपूजाहोमादिनाशुभः अष्टमस्तुत्रिगुणपूजाहोमादिनाशुभः केचिदनिष्टोवामवेधेनशुभइत्याहुस्तन्नेतिराजमार्तंडः अ
ष्टमवर्षादिमुख्यकालेगुरुबलाभावेपिमीनगतरवियुतचैत्रेवाशांत्यावाव्रतबंधःकार्योनतुमुख्यकालातिक्रमः नित्यकालस्यबलीयस्त्वात् अथनक्ष
त्राणि पूर्वात्रयहस्तचित्रास्वातीमूलाश्लेषार्द्राश्रवणेषुऋग्वेदिनांमौंजीशस्ता रोहिणीमृगपुष्यपुनर्वसूत्र्युत्तराहस्तानुराधाचित्रारेवतीषुयाजुषाणां
अश्विनीपुष्योत्तरात्रयार्द्राहस्तधनिष्ठाश्रवणेषुसामगानां अश्विनीमृगानुराधाहस्तधनिष्ठापुनर्वसूरेवतीषु अथर्ववेदिनां एषांनक्षत्राणामसंभ
वेभरणीकृत्तिकामघाविशाखाज्येष्ठाशततारकावर्जयित्वासर्वाणिसर्वेषांग्राह्याणि राजमार्तंडेपुनर्वसूनिषेधोनिर्मूलइतिबहवः केचित्तुसाम
वेदविषयःपुनर्वसूनिषेधइत्याहुः व्यतीपातवैधृतिपरिघार्धेषुविष्कंभादीनांनिषिद्धनाडीषुभद्रायांग्रहणेचमौंजीवर्ज्या अथलग्नग्रहबलं
व्रतेग्राह्याद्वादशाष्टषट्वर्ज्याःशुभखेचराः खलाखष्टायारिगाश्चंद्रःशुक्रोगोकर्कगस्तनौ कविस्सूर्यस्तनोश्रेष्ठोऽप्येमवर्ज्योऽरविलोग्रहः ल-

ग्नेषाः शुक्रचंद्रौ च षष्ठे वर्ज्याः सितोंत्यगः लग्ने चंद्रस्वलाश्चैवं दुर्वर्ज्यौ द्वादशाष्टमे पंचेष्टग्रहहीनं च लग्नं सर्वत्र वर्जयेत् तुलामिथुनकन्याख्याधनु
र्वृषझषाह्वयाः नवांशाः शुभाः प्रोक्ताः कर्कांशं वर्जयेद्रुते षड्वर्गशुद्ध्यादिकमिष्टकालसाधनादिविचारश्च ज्योतिर्ग्रंथेभ्यो ज्ञातव्यः मातरि
रजस्वलायां मातुलज्येष्ठभ्रात्रादीनां पितृसान्निध्यात्कर्तॄणां पत्न्यां रजस्वलायां च मौंजीविवाहादि न कार्यं नांदीश्राद्धोत्तरं मातृरजसि भ्रात्रा
दिकर्त्रंतरसत्वेपि सन्निहितमुहूर्तांतरालाभे शांतिं कृत्वा कार्यं अन्यथा मुहूर्तांतरे एव नांदीश्राद्धोत्तरं मातुलादिकर्तॄणां पत्नीरजोदोषे आरब्ध
त्वाच्छांतिं विनैव कार्यं मौंजीविवाहोत्तरं मंडपोद्वासनात्प्राक् कुमाररजोदोषेपि शांतिः कार्या मंगलस्यासमाप्तत्वादिति मुहूर्तचिंतामणिटीका
यां प्रारंभात्प्रागपि रजोदोषे मुहूर्तांतरालाभे शांतिं कृत्वाऽतिसंकटे व्रतबंधादिकं कार्यमिति कौस्तुभे शांतिप्रकारश्च ममामुकमंगलसंस्का
र्ये जननीरजोदोषजनिताशुभफलनिरासार्थं शुभफलावाप्त्यर्थं श्रीपूजनादिशांतिं करिष्ये इति संकल्प्य माषसुवर्णनिर्मितां लक्ष्मीं श्रीसूक्तेन-
षोडशोपचारैः संपूज्य स्वगृह्योक्तविधिना श्रीसूक्तेन प्रत्यृचं पायसं हुत्वा कलशोदकेनाभिषिच्य विप्रांस्तृप्त्वा कर्मेश्वरार्पणं कुर्यादिति प्रारंभो
त्तरं सूतकप्राप्तौ एकोदरयोः समानसंस्कारे प्रेतकर्मासमाप्तौ च चौलप्रकरणे उक्तं विशेषस्तु वक्ष्यते अथ पदार्थसंपादनं कौपीनं प्रावा
रश्च कार्पासजमहतं संपाद्यं ईषद्धौतं नवं सदशं वस्त्रमहतसंज्ञं प्रावारार्थमजिनं वा तच्च त्र्यंगुलं चतुरंगुलं वा बहिर्लोमाखंडं त्रिखंडं वाष्ट-
चत्वारिंशदंगुलं धार्यं त्रिखंडपक्षे चतुर्विंशत्यंगुलाष्टांगुलषोडशांगुलाः क्रमेण त्रयः खंडाः कार्पासं यज्ञोपवीतं तन्निर्माणप्रकारः ब्राह्मणेन
ब्राह्मणस्त्रीभिर्विधवादिभिश्च निर्मितं सूत्रं ग्राह्यं संहतचतुरंगुलिमूलेषु षण्णवत्या सूत्रमावेष्ट्य तत्त्रिगुणीकृत्योर्ध्ववृत्तं वलितं कृत्वा पुनर

धोदक्तरीत्यात्रिगुणीकृतंतत्सूत्रंनवतंतुकंसंपद्यते तन्निरावेष्ट्यहृदग्रंग्रंथिंकुर्यात् स्तनादूर्ध्वमधोनाभेर्नधार्यंतत्कथंचन विच्छिन्नंवाप्य-
धोयातंभुक्त्वानिर्मितमुत्सृजेत् सिद्धेमंत्राःप्रयोक्तव्या इतिन्यायेनसिद्धंयज्ञोपवीतंत्रिगुणीकरणादिमंत्रैरभिमंत्रितंयज्ञोपवीतंपरममितिमंत्रेणधारये
त् तद्यथा गायत्र्यात्रिगुणीकृत्यापोहिष्ठेतितिसृभिःप्रक्षाल्यपुनर्गायत्र्यात्रिगुणीकृत्य ग्रंथौब्रह्मविष्णुरुद्रान्न्यसेत् केचिन्नवतंतुषुनवदेव
तान्यासमाहुः ततोगायत्र्यादशवारमभिमंत्रिताभिरद्भिर्यज्ञोपवीतंप्रक्षाल्योदुत्यमितितृचेनसूर्यायप्रदर्श्य यज्ञोपवीतमितिमंत्रेणप्रथमं
दक्षिणबाहुमुद्धृत्यपश्चात्कंठेधारयेदितिउपवीतंब्रह्मसूत्रंप्रोद्धृतंदक्षिणेकरे प्राचीनावीतमन्यस्मिन्निवीतंकंठलंबितं चितिकाष्ठचितिभू-
मचांडालरजस्वलाशवसूतिकास्पर्शेस्नात्वायज्ञोपवीतत्यागः कंठविलंबितत्वाद्यकृत्वामलमूत्रोत्सर्गेनत्यागः मासचतुष्टयोत्तरंचयज्ञोपवी
तत्यागः केचिज्जननशावाशौचयोरंतेपितत्त्यागमाहुः समुद्रंगच्छस्वाहेतिमंत्रेणसप्रणवव्याहृतिभिर्वाजीर्णयज्ञोपवीतत्यागः यज्ञोपवीतमप्र
मादाङ्गतंचेत्तूष्णींलौकिकंधृत्वामनोज्योतिरिति अग्नेव्रतपतेव्रतंचरिष्यामितच्छकेयंतन्मेराध्यतां वायोव्रतपते० आदित्यव्रतपतेइत्या
दिमंत्रचतुष्टयेनचतस्रआज्याहुतीर्हुत्वाविधिवन्नूतनंधारयेत् अथवायज्ञोपवीतनाशजन्यदोषनिरासार्थंप्रायश्चित्तंकरिष्येइतिसंक-
ल्प्य आचार्यवरणाग्निप्रतिष्ठापनाद्याज्यभागांतेसवितारंगायत्र्यातिलैराज्येनाष्टोत्तरशतंसहस्रंवाजुहुयात् नूतनंधृत्वातिक्रांतसंध्या
द्याचरेदिति यज्ञोपवीतहीनःक्षणंतिष्ठेच्चेच्छतगायत्रीजपः यज्ञोपवीतंविनाभोजनेविण्मूत्रकरणेवागायत्र्यष्टसहस्रंजपः वामस्कंधात्कू
र्परेमणिबंधांतेवापतितेयथास्थानंधृत्वात्रीन्षड्वायथाक्रमंप्राणायामान्कृत्वानवंधारयेत् कोपादिनास्वयंयज्ञोपवीतत्यागेपूर्ववल्लौकिकं-

धृत्वाप्रायश्चित्तांतेनवंधारयेत् ब्रह्मचारिणएकंयज्ञोपवीतंस्नातकस्यद्वे उत्तरीयाभावेतृतीयकं जीवत्पितृकेणजीवज्ज्येष्ठभ्रातृकेणचोत्तरीयंन
स्थानेतृतीयंयज्ञोपवीतंनवानधार्यं आयुष्कामस्यत्वधिकानिबहुयज्ञोपवीतानि अभ्यंगेचोदधिस्नानेमातापित्रोर्मृतेहनि तैत्तिरीयाःकठाः
कण्वाश्चरकावाजसनेयिनः कंठादुत्तार्यसूत्रंतुकुर्युर्वैक्षालनंद्विजाः अन्यथाजुषैर्बह्वृचैः सामगैश्चकंठादुत्तारणेतत्त्यक्त्वानवंधार्यं अथमेखलामौं
जीत्रिवृत्समाश्लक्ष्णाकार्या विप्रस्यमेखला त्रिवृताग्रंथिनैकेनत्रिभिःपंचभिरेववा मुंजाभावेतुकर्तव्याकुशाश्मांतकबल्वजैः ब्राह्मणस्यभवे
द्दंडःपालाशःकेशसंमितः सर्वेषांयज्ञियोवास्याद्दूर्ध्वंनासाग्रसंमितः बटुहस्तेनचतुर्हस्ताहस्तोच्छ्रिताचतुरस्रासोपानांकितामागुदक्प्रव
णाकदलीस्तंभाद्यलंकृतावेदिःसंपाद्या अथोपनयनांतर्गतपदार्थेषुविशेषउच्यते वासःपरिधानोत्तरंलौकिकमाचमनं यज्ञोपवीतधार
णोत्तरंतुयथाविधि अथआचमनविधिर्वक्ष्यते एवमाज्यपात्रादुत्तरभागेबटुमाचमय्यप्रणीतापश्चिमदेशरूपतीर्थेनप्रवेश्याचार्योग्न्यो
र्मध्येनगत्वाचार्यदक्षिणतउपवेशयेत् ततोबर्हिरास्तरणादिस्रुवसंमार्जनांतेयज्ञोपवीतदानाद्याचमनांतेततःशिष्यांजलौजलंदावक्षारणादि
समिदाधानांतंगायत्र्युपदेशांगंबटोःशश्चित्तसिद्ध्यर्थं अग्नयेसमिधमितिमंत्रं एकश्रुत्याप्रयोक्तव्यः ततःपरिदानाभिवादनांतेआचारमासंगायत्रीपू
जनंकृत्वाऽग्नेरुत्तरदेशेगायत्र्युपदेशःकार्यः अवक्षारणमप्युत्तरदेशेउक्तं प्राङ्मुखआचार्यःप्रत्यङ्मुखायोपविष्टायबटवेगायत्रीमुपदिशेत्
अथउपसंग्रहणप्रकारः उपसंग्रहणंनामामुकप्रवरान्वितामुकगोत्रोऽमुकशर्माहंभोअभिवादयइत्युक्त्वा दक्षिणोत्तरकर्णौवामदक्षिणपा
णिभ्यांस्पृष्ट्वादक्षिणहस्तेनगुरोर्दक्षिणपादंवामेनवामंस्पृष्ट्वाशिरोवनमनमिति एवंगुरुषुमातापित्रादिषुच अभिवादनपूर्वकपादस्पर्शात्मक

गुपसंग्रहणं ह्रस्वतरेषुत्वभिवादनमात्रं वृद्धेषुनमस्कारः अशुचिंवमंतमभ्यक्तंस्नानं कुर्वंतं जपादिरतं पुष्पजलभैक्षादिभारवाहंतंननमेत् तन्नमने-
उपवासः शूद्रनतौत्रिरात्रं अंत्यजेकृच्छ्रं देवतागुरुयतिनमनाकरणेउपवासः अथप्रत्यभिवादनेतत्रांत्यस्वरः प्लुतःकार्यः तद्यथा आयुष्मान्भ
वसौम्यदेवदत्ता३एकारौकारांतेनाम्निहरा३इशोभा३उइति संध्यक्षरविश्लेषेणपूर्वभागाकारःप्लुतइति अनुप्रवचनीयार्थभिक्षायांभिक्षांभवा
न्ददातु भिक्षांभवतीददात्विति वाभवच्छब्दमध्यकोभिक्षावाक्यप्रयोगः अन्यभिक्षायामादावंतेवाभवच्छब्दइति अथोपनयनविवाहादौनिर्वि
घ्नफलप्राप्त्यर्थमुपसर्गनिरासायवासपिंडमरणादिनिमित्तकप्रतिकूलनिवृत्त्यर्थंवाविनायकशांतिःकार्या तत्रकालः शुक्लपक्षचतुर्थीगुरुवारः पु
ष्यश्रवणोत्तरारोहिणीहस्ताश्विनीमृगनक्षत्राणिशस्तानि उपनयनादौतुप्रधानकालानुरोधेनयथासंभवकालोग्राह्यः तत्रामुकशर्मणोनिर्वि
घ्नफलसिद्ध्यर्थमितिवा उपसर्गनिवृत्त्यर्थमितिवामुकसपिंडमरणनिमित्ताशुचित्वप्रातिकूल्यनिरासार्थमितिसंकल्पऊहः अवशिष्टप्रयोगो-
न्यत्रज्ञेयः विवाहोपनयनादिष्वभ्युदयकर्मस्वादौग्रहयज्ञंकुर्यात् श्राद्धातिरिक्तेष्वनाभ्युदयकेष्वपिशांत्यादिकर्मसुग्रहानुकूल्यकामोग्रहय
ज्ञंकुर्यात् अरिष्टनिरासार्थं उत्पातेषुशांतिस्थानेष्वप्रधानोपिग्रहमखउक्तः प्रधानकर्मणःपूर्वमव्यवहितेव्यवहितेवाकालेकुर्यात् व्यवहित
पक्षेसप्तदिनाधिकव्यवधानंनकार्यं प्रतिग्रहंदशावरप्रधानाहुतिसंख्यायामेकएवऋत्विक् दशाधिकपंचाशत्पर्यंतसंख्यायांचत्वारऋत्विजः
ततः ऊर्ध्वंशतावरहोमेष्टौऋत्विजोनवमआचार्यः तत्राचार्यआचार्यकर्मकृत्वाआदित्यायजुहुयात् अष्टभ्यः सोमादिभ्योष्टौऋत्विजो
जुहुयुः ऋत्विक्चतुष्टयपक्षेद्वाभ्यांग्रहाभ्यामेकैकोजुहुयात् आचार्योकार्यताम्रादिमयीषुप्रतिमासुसर्वासुसौवर्णीष्वाफलेष्वक्षत

पुंजेषुवा आदित्यादिपूजनं होमसंख्यानुसारेणकुंडस्यस्थंडिलस्यवाग्रहवेद्याश्चहस्तादिमानं तत्रप्रधानांगाहुतीनांपंचाशदवरसंख्यत्वे
रत्निमितंकुंडं शतावरत्वेअरत्निमितं सहस्रावरत्वेहस्तमितं अयुतादिहोमेहस्तद्वयं लक्षहोमेचतुर्हस्तं तत्रकृतमुष्टिःकरोरत्निः मुक्तकनिष्ठिकः
करः अरत्निः चतुर्विंशत्यंगुलोहस्तः यवोनचतुस्त्रिंशदंगुलानिहस्तद्वयं अष्टचत्वारिंशदंगुलानिहस्तचतुष्टयं कुंडमेखलायोनिनाभि-
खातादिमानंग्रंथांतरेभ्योज्ञेयं इदंकुंडादिमानंसर्वत्रज्ञेयं समिच्चर्वाज्यंद्रव्यं अर्कःपलाशःखदिरश्चापामार्गोथपिप्पलः औदुंबरःशमी
दूर्वाकुशोर्कादेःक्रमात्समित् केचित्तिलानपिआहुः अर्कादिप्रधानहोमसंख्यादशांशेन अधिदेवतानांहोमः अधिदेवताद्यर्धसंख्ययाक्रतु
संरक्षकक्रतुसाद्गुण्यदेवतानांशांत्यंगभूतेग्रहयज्ञेबलिदानंकुर्वंति अन्यत्रग्रहमखेबलिदानंनकुर्वंति प्रधानभूतायाएकाहुतेरेकविप्रभो
जनंश्रेष्ठं शताहुतेरेकविप्रभोजनंमध्यमं सहस्राहुतेरेकविप्रभोजनंजघन्यं स्त्रविस्तरादिप्रयोगादिकमन्यत्र इतिग्रहयज्ञः कुमारस्योपनयनका-
लेकन्यायाविवाहेवाबृहस्पत्यानुकूल्याभावेशौनकाद्युक्ताशांतिःकार्या अस्यकुमारस्योपनयनेअस्याःकन्यकायाविवाहेवाबृहस्पत्यानुकूल्य-
सिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंबृहस्पतिशांतिंकरिष्येइतिसंकल्प्याचार्यंवृणुयात् स्थंडिलेईशान्यांयथाविधिस्थापितेश्वेतकलशेपंचगव्यकु
शोदकविष्णुक्रांताशतावरीप्रमुखौषधिप्रक्षेपपूर्णपात्रनिधानांतेहरिताक्षतनिर्मितदीर्घचतुरस्रपीठेहेमींगुरुप्रतिमांप्रतिष्ठाप्य स्थंडिलेग्निस्था
पनादि अन्वाधानेबृहस्पतिमश्वत्थसमिदाज्यसर्पिर्मिश्रपायसैः साज्येनमिश्रितयवव्रीहितिलेनच प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशताहुतिभिः शेषेणस्वि
ष्टकृतमित्याद्याज्यभागांतेप्रतिमायांषोडशोपचारैर्गुरुपूजा तत्रपीतवस्त्रयुग्मपीतयज्ञोपवीतपीतचंदनपीताक्षतपीतपुष्पघृतदीपदध्योद

ननैवेद्यार्पणांतेमाणिक्यंस्कवर्णंवादक्षिणांदत्वाग्रहमखोक्तरीत्याकुंभातुमंत्रणांतेबृहस्पतिमंत्रेणदधिमध्वाक्तसमिदाज्यगृहसिद्धपायसमि
श्रितयवाद्यैर्यथान्वाधानंहोमः होमशेषंसमाप्यगंधादिभिर्बृहस्पतिंसंपूज्य पीतगंधाक्षतपुष्पयुतताम्रपात्रस्थजलेनार्घ्यंदद्यात् तत्र
मंत्रः गंभीरदृढरूपांगदेवेज्यसुमतेप्रभो नमस्तेवाक्पतेशांतगृहाणार्घ्यंनमोस्तुते प्रार्थयेत् भक्त्यायत्तेसुराचार्यहोमपूजादिसत्कृतं त
त्वंगृहाणशांत्यर्थंबृहस्पतेनमोनमः जीवोबृहस्पतिःसूरिराचार्योगुरुरंगिराः वाचस्पतिर्देवमंत्रीशंभंकुर्यात्सदाममेतिविसर्जनंप्रतिमा
दानांतेकुमारादियुतयजमानाभिषेकः तत्रमंत्राः आपोहिष्ठेतितिस्रः तत्वायामि॰ ३ स्वादिष्ठया॰ ३ समुद्रज्येष्ठाः ४ इदमापः प्रव॰ १ ता
मग्निवर्णां॰ १ याओषधीः १ अश्वावतीर्गो १ यद्देवादेवहेडनमित्याद्याः कूष्मांडमंत्राः पुनर्मनः पुनरायुरित्यंतास्तैर्निरीयशारवायांप्रसि–
द्धाः कौस्तुभादौलिखिताएतैरभिषिच्यविप्रान्भोजयेदिति इतिबृहस्पतिशांतिः अथोपनयनादौसंकल्पाः तत्रोपनयनात्पूर्वेद्युरा
चार्योममोपनेतृत्वयोग्यतासिद्ध्यर्थंकृच्छ्रत्रयंतत्प्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यदानेनाहमाचरिष्ये तथाद्वादशाधिकसहस्रगाय
त्रीजपमुपनेतृत्वयोग्यतासिध्यर्थंकरिष्येइतिसंकल्पयेत् यदिपूर्वसंस्काराअतीतास्तदा अस्यकुमारस्यपुंसवनादीनामथवाजातकर्मादीनांचौ
लांतानांसंस्काराणांकालातिपत्तिजनितप्रत्यवायपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंप्रतिसंस्कारमेकैकांभूर्भुवः स्वः स्वाहेतिसमस्तव्याहृत्या
ज्याहुतिंहोष्यामीतिसंकल्प्याग्निस्थापनेध्माधानादिपाकयज्ञतंत्रसहितांवह्निस्थापनाज्यसंस्कारपात्रसंसर्गमात्रसहितांवातीतसंस्कारसमसं
ख्यसमस्तव्याहृत्याज्याहुतीर्जुहुयात् ततोस्यकुमारस्यपुंसवनानवलोभनसीमंतोन्नयनजातकर्मनामसूर्यावलोकननिष्क्रमणोपवेशनान्नप्राशनचौ

लसंस्काराणांलोपनिमित्तप्रत्यवायपरिहारार्थंप्रतिसंस्कारंपादकृच्छ्रंप्रायश्चित्तंचौलस्यार्धकृच्छ्रंबुद्धिपूर्वकलोपेप्रतिसंस्कारमर्धकृच्छ्रंचूडायाः कृ-
च्छ्रंतत्प्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतद्रव्यदानेनाहमाचरिष्ये चौलस्योपनीत्यासहकरणस्यकुलधर्मप्राप्तत्वेकालातिपत्तिहोमंचौल
लोपप्रायश्चित्तंचनकार्यं केचित्संस्कारलोपप्रायश्चित्तंबहुनाकारयंति ततोबहुदुर्भक्ष्यकामचारकामवादकामभक्षादिदोषपरिहारद्वारोपनयनयोग्य
तासिद्ध्यर्थं कृच्छ्रत्रयप्रायश्चित्तंतत्प्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतयथाशक्तिरजतदानद्वाराआचरिष्येइतिसंकल्पयेत् निष्कंनिष्कार्धंनिष्कपादंनिष्कपा
दार्धंवारजतंगोमूल्यंदेयं नतुन्यूनं अष्टगुंजमाषशीत्याचत्वारिंशन्माषोनिष्कइत्युक्तं ततःप्रायश्चित्तेकृतेपश्चादतीतमपिकर्मैवं कार्यमित्ये-
कआचार्यानित्यन्येपिविपश्चितइ निवचनाज्जातकर्मादिसंस्काराः कार्यानकार्याइतिपक्षद्वयं तत्रप्रायश्चित्तेनप्रत्यवायपरिहारेपिसंस्कारजन्या
पूर्वोत्पत्त्यर्थंसंस्कारानुष्ठानपक्षेसंकल्पः पत्न्याकुमारेणचसहोपविश्यदेशकालौसंकीर्त्यास्यकुमारस्यगर्भांबुपानजनितदोषनिबर्हणायुर्मेधाभिवृ
द्धिबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं अतिक्रांतंजातकर्मतथाबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणायुरभिवृद्धिव्यवहारसिद्धिद्वा
राश्रीसूर्यावलोकनं आयुःश्रीवृद्धिबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्री० निष्क्रमणं आयुरभिवृद्धिद्वारोपवेशनंमातृगर्भमलप्राशनशुद्ध्यन्ना-
द्यब्रह्मवर्चसतेजइंद्रियायुरभिवृद्धिबीजगर्भसमुद्भवैनोनिबर्हणद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं अन्नप्राशनंचाद्यकरिष्ये बीजगर्भसमुद्भवैनोनिब
र्हणेनबलायुर्वर्चोभिवृद्धिद्वाराश्रीप० र्थंचूडाकर्मद्विजत्वसिद्ध्यावेदाध्ययनाधिकारार्थं उपनयनंचश्वःकरिष्ये जातादिसर्वसंस्कारांगत्वेनपुण्या
हवाचनंमातृकापूजनंनांदीश्राद्धं उपनयनांगत्वेनमंडपदेवतास्थापनंकुलदेवतास्थापनंचकरिष्ये इतिस्वस्वगृह्यग्रंथानुसारेणसंकल्प्य नांदीश्रा

ज्ञातंतंत्रेणअनेकोद्देशेनसकृदंगानुष्ठानंतंत्रंकृत्वामंडपदेवतास्थापनादिकंबटुपितृभ्यांसहकृतवस्त्रदानांतंकृत्वान्नप्राशनांताःसंस्कारायथागृ
ह्यंपूर्वदिनेकार्याः चौलोपनयनेपरदिनेकार्ये सर्वेषांसह्यःकरणेपूर्वोक्तसंकल्पवाक्यांतेउपनयनंचाद्यकरिष्ये इतिसंकल्पः संस्काराणामकरण
पक्षेचूडाकर्मोपनयनेसंकल्प्योभयांगत्वेनपुण्याहवाचनंनांदीश्राद्धंउपनयनांगत्वेनमंडपदेवतास्थापनंकुलदेवतास्थापनंचकरिष्येइतिसंकल्पः
नांदीश्राद्धांतेपूर्वपूजितमातृकासहितमंडपदेवतास्थापनं ततःपूर्वोक्तरीत्यावेदिनिर्माणं इतिपूर्वदिनकृत्यं ततःपरदिनेऽतिक्रांतचौलंकृत्वा पू
र्वंजातचौलंवाभ्यंगस्नानेनस्नापयित्वामात्रासहभोजयेत् तदाब्रह्मचारिभ्योभोजनंदेयमित्याचारः ततोदेशकालौसंकीर्त्यास्यकुमारस्यद्विजत्व
सिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंगायत्र्युपदेशंकर्तुंतत्प्राच्यांगभूतंवपनादिकरिष्येइतिसंकल्प्यवपनादिकुर्यात् मुख्याशिखान्याशिखानांचौलेधृता
नाममंत्रवपनं ततःस्नातमहतवस्त्रंबद्धशिखंकृतमंगलतिलकंबटुंकुर्युः मौहूर्तिकंसंपूज्यतदुक्तेकालमुहूर्तेआचार्योवेद्यांप्राङ्मुखउपविष्टोंतःपट
मपसार्यबटुमुखमीक्षेत कृतनमस्कारांतेस्वांकेकुर्वीत ततोविप्रायथाचारंमंत्रैरुभयोःशिरस्यक्षतान्क्षिपेयुः एवंयथागृह्यमुपनयनप्रयोगं-
ज्ञात्वानुष्ठेयं सर्वत्रबटुनागायत्र्यादिमंत्रान्वाचयन्संधिकृतंवर्णविकारंनान्यथाकुर्यात् प्रयोगशेषंसमाप्यद्वेशतेशतंयथाशक्तिब्राह्मणभोजनंसंक
ल्प्यविप्रेभ्योभूयसींदक्षिणांदद्यात् ततोब्रह्मचारीनूतनभिक्षाभाजनमातरंमातृष्वस्रादिकांवाभिक्षांवाभवतीददात्विति अनुप्रवचनीयार्थंतंडु
लान्याचेत पितरंभिक्षांभवान्ददात्वितियाचेत भैक्ष्यमाचार्यायनिवेद्यमध्यान्हसंध्यामुपास्यगुरुसन्निधावहःशेषंनयेत् तद्दिनेमध्यान्हसं
ध्याविकल्पितेत्यन्ये ब्रह्मयज्ञस्तुद्वितीयदिनमारभ्यगायत्र्याकार्यः अनुप्रवचनीयहोमारंभात्पूर्वंगर्जितवृष्ट्यादिसंभावनायांदैवचरुश्रपणांतंकृत्वा

स्तमितेजुहुयात् पाकाभावेगर्जितादिनिमित्तेतु शांतिंकृत्वापाकः कार्यः अथशांतिप्रयोगः ब्रह्मौदनपाकात्पूर्वंगर्जितेनसूचितस्यब्रह्मचारिकर्तृकाध्य-
यनविघ्नस्यनिरसनद्वाराश्रीप॰ शांतिंकरिष्येइतिसंकल्प्य स्वस्तिवाचनाचार्यवरणेकृते आचार्योऽग्निंप्रतिष्ठाप्यचक्षुषीआज्येनेत्यंतेसवितारमष्टोत्तर
शतसंख्यसाज्यपायसाहुतिभिर्गायत्रीमंत्रेणशेषेणस्विष्टकृतमित्यादिप्रायश्चित्तहोमांतेगायत्र्यासवितारमाज्येनेति अन्वाधायगृहसिद्धपायसहोमां
तेबृहस्पतिसूक्तजपः अंतेआचार्यायधेनुंदत्वाशतंयथाशक्तिविप्रान्भोजयिष्येइतिसंकल्पयेत् मेधाजननात्पूर्वकालिकाग्निकार्यंयावत् उ
पनयनाग्निनाशेउपनयनाहुतिभिः कटिसूत्रधारणादिमाणवकसंस्कारावरक्षारणाग्निकार्यगायत्र्युपदेशरहिताभिः पूर्वोत्तरतंत्रसहिताभिर
ग्निमुत्पाद्यतत्रानुप्रवचनीयपूर्वभाव्यग्निकार्यंकृत्वानुप्रवचनीयहोमंकृत्वामेधाजननात्प्राक्कृतनान्यग्निकार्याणिकृत्वामेधाजननंकार्यमिति-
कौस्तुभेउपपादितं नष्टस्योपनयनाग्नेः पुनरुत्पत्तिंचहोमेविनियोगइतिविशेषइतिचोक्तं ममतुउपनयनाहुतिभिरग्निमुत्पाद्य तत्रमेधाजन
नपूर्वभाव्यग्निकार्याणिकृत्वामेधाजननंकार्यं अनुप्रवचनपूर्वभाव्यग्निकार्यमनुप्रवचनीयहोमश्चनकार्यंइतिभाति गायत्र्युपदेशानुप्रवचनी
यमेधाजननानांत्रयाणांसमप्रधानभावेनअध्ययनांगत्वादग्नेस्त्रितयांगत्वात् कौस्तुभोक्तरीत्यागायत्र्युपदेशतत्पूर्वाग्निकार्ययोस्तुल्यभाववदनु
प्रवचनीयतत्पूर्वाग्निकार्ययोरात्मतुल्यभावोचित्यात् नह्यग्निष्टोमांगपशुपुत्रयस्यांगेयूपेपशुद्वयानुष्ठानानंतरंनष्टेतृतीयपश्वर्थंयूपोत्पादनेद्वि
तीयपश्वनुष्ठानमप्यावर्तते अत्रसदसत्साद्भिर्विचार्यानुष्ठेयं सायंसंध्याग्निकार्येकृतेनुप्रवचनीयहोमंब्रह्मचारीकुर्यात् बटोरशक्तौचरुश्रपणा
दमन्यः कुर्यात् होममात्रंबटुः कुर्यात् हुतचरुशेषेणत्र्यवरब्राह्मणभोजनं अथबटुव्रतं क्षारादिवर्जमध्मीयाद्ब्रह्मचारीदिनत्रयं शयीताध

ऋतुर्येन्हि मेधाजननमाचरेत् यद्वाद्वादशरात्रं स्याद्ब्दव्रतमथापिवा मेधाजननविधिरन्यत्र अथमंडपदेवतोत्थापनं तत्त्वस्थापनदिनात्सप्तम
दिवसेपंचमसप्तमदिनयोश्चशुभं षष्ठदिनेविषमदिनेचाशुभं अथमंडपोद्वासनपर्यंतंनिषेधाः नांदीश्राद्धेकृतेपश्चाद्यावन्मातृविसर्जनं दर्श-
श्राद्धंक्षयश्राद्धंस्नानंशीतोदकेनच अपसव्यंस्वधाकारंनित्यश्राद्धंतथैवच ब्रह्मयज्ञंचाध्ययनंनदीसीमादिलंघनं उपवासव्रतंचैवश्राद्धभोजनमेवच
नैवकुर्युःसपिंडाश्चमंडपोद्वासनावधि अत्रस्वधाकारग्रहणंतत्सहचरितवैश्वदेवनिषेधार्थं अत्रसपिंडास्त्रिपुरुषपर्यंताइतिपुरुषार्थचिंतामणौ
अभ्यंगेसूतकेचैवविवाहेपुत्रजन्मनि मांगल्येषुचसर्वेषुनधार्यंगोपिचंदनं एतेषुभस्मधारणमपिनकुर्वंति जननाशौचेभस्मगोपीचंदनेनि
षिद्धे मृतकेभस्मधार्यं षंढांधबधिरमूकपंगुकुब्जवामनादयःसंस्कार्याः मत्तोन्मत्तौनसंस्कार्यावित्येकेपातित्यंनास्ति कर्मानधिकारात् त
दपत्यंसंस्कार्यं ब्राह्मण्यांब्राह्मणादुत्पन्नोब्राह्मणएवेतिश्रुतेः अन्येतुमत्तोन्मत्तावपिसंस्कार्यावित्याहुः तत्रहोममाचार्यः करोति उपनयनंचा
चार्यसमीपनयनमग्निसमीपनयनंवागायत्रीवाचनंवाविकलांगविषयेप्रधानं एतत्त्रयान्यतममात्रंविकलांगेसंपाद्यं अन्यदंगंयथासंभवंकार्यं
मूकबधिरादेःसावित्रीवाचनासंभवेस्पृष्ट्वासावित्रीजपः कार्यः संस्कारमंत्रावासःपरिधानमंत्राश्चाचार्येणवाच्याः केचित्तूष्णींवासःपरिधाना-
दिकमाहुः एवंविवाहेपि कन्यास्वीकरणादन्यत्सर्वंविप्रेणवाचयेतइत्यादिवचनात् इतिविकलांगोपनयनादिविचारः आमृतेजारजःकुंडोमृतेभर्तरिगो
लकः एतयोःकुंडगोलकयोःसंस्कार्यत्ववचनंयुगांतरविषयं तस्यक्षेत्रजपुत्रविषयात् कलियुगेदत्तौरसातिरिक्तपुत्राणांनिषेधात् ज्येष्ठेत्वकृतसंस्का
रेगर्भाधानादिकर्मभिः कनिष्ठोनैवसंस्कार्यइतिशातातपोब्रवीत् इदंचोत्तोपनयनांतसंस्कारविषयं विवाहविषयेतुविकलांगेषुनायंनियमः कन्या

स्वपिज्यैष्ठायाविवाहानंतरमेव कनिष्ठायाविवाहः ज्येष्ठपुत्रविवाहाभावेपि कनिष्ठाकन्यासंस्कार्या ज्येष्ठस्योपनयनाभावे कनिष्ठानविवाह्या अथपु
नरुपनयनं तच्चत्रिविधंप्रत्यवायनिमित्तकंप्रायश्चित्तभूतंपुनरुपनयनमाद्यं तच्चजातकर्मादिसहितंतद्रहितंप्रायश्चित्तांतरसहितंकेवलंचेत्यने
कविधं कृतस्योपनयनस्योक्तकालाद्यंगवैगुण्येनवैफल्यापत्तावपरं वेदांतराध्ययनार्थंविहितंतृतीयकं तत्रप्रथमंयथा अमत्याऔषधांतरानाश्य
रोगनाशार्थंपैष्ट्याःसुरायाःपानेत्रिमासंकृच्छ्राचरणंपुनरुपनयनंच मत्यापैष्ट्यन्यसुरायाःऔषधार्थंपानेकृच्छ्रातिकृच्छ्रौपुनरुपनयनंच पैष्टी
पानेद्वादशाब्दं आज्ञानाद्वारुणींगौडींमाध्वींसुरांपीताचेत्पुनरुपनयनंतप्तकृच्छ्रंच अज्ञानाद्रेतोविण्मूत्राणामशनेसुरासंस्पृष्टान्नजलादिभ
क्षणेचपुनःसंस्कारस्तप्तकृच्छ्रंच ज्ञात्वाविण्मूत्राद्यशनेचांद्रायणंपुनःसंस्कारौ लशुनपलांडुगृंजनविड्वराहग्रामकुक्कुटनरगोमांसभक्ष
णेद्विजातीनांतत्तत्प्रायश्चित्तांतेपुनरुपनयनं अविखरोष्ट्रमानुषीक्षीरपानेहस्तिनीवडवाक्षीरपानेचतप्तकृच्छ्रंपुनःसंस्कारश्च रासभोष्ट्रा
द्यारोहणेकृच्छ्रःपुनःसंस्कारश्च इदंहेमाद्रिमतंमिताक्षरास्मृत्यर्थसारादिमतेरासभोष्ट्रारोहे उपवासत्रयादिमात्रं नतुपुनःसंस्कारः कौस्तु
भाशयोप्येवं वृषभारोहणेअमत्याकृच्छ्रं मत्याकृच्छ्रत्रयादि केचिद्वृषभारोहेपुनःसंस्कारंकुर्वंतितत्रमूलंमृग्यं एवमजखरमहिषारोहेपि
मांसभक्षकपशोर्विट्भक्षणेपुनरुपनयनमात्रं केचित्तुमानुषमलभक्षणेपिपुनःसंस्कारमात्रमाहुः प्रेतशय्याप्रतिग्राही पुनःसंस्कारमर्हति
जीवतोमृतवार्तांश्रुत्वांत्यकर्मकरणेतंघृतकुंभेनिमज्योद्धृत्यस्नापयित्वाजातकर्माद्युपनयनांतसंस्कारान्कृत्वात्रिरात्रव्रतांतेपूर्वभार्ययातस्यांमृतायां
मन्यभार्ययावाविवाहःकार्यः आहिताग्निश्चेत्पुनराधानायुष्मदिष्ट्यादि तीर्थयात्रांविना कलिंगांगवंगांध्रसिंधुसौवीरम्लेंछदेशमत्यंतवासिनं

शागमने पुनःसंस्कारः चांडालान्नभक्षणे चांद्रायणं बुद्धिपूर्वभक्षणे कृच्छ्राब्दं उभयत्र पुनःसंस्कारः अजिनंमेखलादंडो भैक्ष्यचर्या व्रतानि च निव
र्तंते द्विजातीनां पुनःसंस्कारकर्मणि वपनंमेखलेति स्मृत्यंतरे पाठः ब्रह्मचारिणो मधुमांसाशने पुनरुपनयनं प्राजापत्यं त्रिरात्रोपवासो वा मत्या भ
क्षणे पराकः अभ्यासे द्विगुणं पुनःसंस्कारश्च पितृमातृगुरुभ्यो भिन्नस्य प्रेतस्यांत्यकर्मकरणे ब्रह्मचारिणः पुनरुपनयनं हस्तमथितदधिभ
क्षणे बहिर्वेदि पुरोडाशाशने अभ्यासे कृच्छ्रः पुनःसंस्कारश्च यः संन्यासं गृहीत्वा ततो निवृत्य गार्हस्थ्यं चिकीर्षति स षण्मासं कृच्छ्रान्कृत्वा जा
तकर्मादिसंस्कारैः संस्कृतः शुद्धो गार्हस्थ्यं कुर्यात् एवमनशनं मरणार्थं संकल्प निवृत्तोपि कुर्यात् कर्मनाशाजलस्पर्शात्करतोयाविलंघना
त् गंडकीबाहुतरणात्पुनः संस्कारमर्हति अथ द्वितीयं पुनरुपनयनं प्रदोषे निश्यनध्याये मंदे कृष्णे गलग्रहे अपराण्हे चोपनीतः पु
नःसंस्कारमर्हति अत्र प्रदोषः प्रदोषदिनं कृष्णाः कृष्णपक्ष एकादश्यादिरंत्यत्रिकरूपोपराण्हश्च दिनतृतीयभागरूप इत्युक्तं अनध्याया अपि नित्या
एव पौर्णिमाप्रतिपदादयः पुनरुपनयननिमित्तं न तु नैमित्तिका अकालवृष्ट्यादिनिमित्तकत्रिरात्रादयः नैमित्तिकेषु मातर्गर्जितनिमित्तानध्याय एव पुनः
संस्कारनिमित्तं अत्र विस्तारः कौस्तुभे अंसाभिमर्शपूर्वकं बटोः समीपमानयनं प्रधानकर्म तस्य विस्मरणे पुनरुपनयनं एवं गायत्र्युपदेशो विस्मर-
णेपि तृतीयपुनरुपनयननिमित्तप्रकारः एवं वेदमधीत्य वेदांतराध्ययनचिकीर्षायां प्रतिवेदं पुनरुपनयनमित्येके अन्यवेदिनामृग्वेदाध्ययनार्थं
पुनरुपनयनमित्यपरे अन्ये तु एकेनैवोपनयनेन वेदत्रयाध्ययनाधिकारः अथर्ववेदाध्ययनार्थं द्वितीयमुपनयनमित्याहुः तेन ऋगादिवेदत्र
याध्यायिनो मुंडमांडूक्याद्याथर्वणोपनिषदो विना पुनःसंस्कारं पठंतीति तेचिंत्याः युगपदनेकवेदारंभेनोपनयनावृत्त्यपेक्षेति सकृदुपनीत्या युगपत्स

कलवेदारंभः सिद्ध्यतीतिपरे तत्रएकवेदाध्ययनानंतरं यद्वेदाध्ययनचिकीर्षातद्वेदेतिकर्तव्यताकंपुनरुपनयनं तत्रवपनंब्रह्मौदनंमेधाजननंदी
क्षान्वहृताहृतापरिदानांताक्रियाभवति अनध्यायादिकेद्वितीयपुनरुपनयननिमित्तेसर्वमविकृतंयथोक्तकालेउपनयनं अथप्रायश्चित्ता
र्थेव्रतबंधेविशेषः तत्रनिमित्तानंतरमेवकरणेउदगयनपुण्यनक्षत्राद्युक्तकालोनापेक्ष्यते अन्यथात्तुयथोक्तकालापेक्षातत्रकर्तापिता तद
भावेपितृव्यादिःसपिंडः तदभावेन्यःकश्चित् यत्रपुनरुपनयनंप्रायश्चित्तत्वेनोक्तंतत्रपर्षदुपदिष्टविधिनातदेवकार्यं यत्रतुप्रायश्चित्तांत
रसहितंविहितंतत्रोक्तविधिनाप्रायश्चित्तंसंस्कार्येणकारयित्वाचार्येणतस्योपनयनंकार्यं यत्रचजातकर्मादिसंस्कारसहितमुपनयनंविहितंतत्र
जातादिचौलांतसंस्कारान्कृत्वाकार्यं पुनरुपनयनेगायत्रीस्थानेतत्सवितुर्वृणीमहइत्यस्याउपदेशादाचार्येणास्याएवऋचोद्वादशोत्तरसहस्रजपः
कृच्छ्रत्रयंचोपनेतृत्वाधिकारार्थंकार्यं तत्रास्यकृतोर्ध्वदेहिकस्यपुनःसंस्कारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंजातकर्माद्युपनयनांतसंस्कारान्करिष्ये
एवंनिमित्तांतरेपिसंकल्पऊह्यः सर्वसंस्कारोद्देशेनतंत्रेणनांदीश्राद्धादिश्मश्रुवपनानंतरंचौलकेशवपनेमनुष्यादिक्षीरपानादिनिमित्तांतरेतुसं
स्कार्योमुकदोषपरिहारार्थंपर्षदुपदिष्टममुकप्रायश्चित्तंकरिष्येइतिसंकल्प्य तत्कुर्यात् आचार्यस्तुअस्यामुकदोषपरिहारार्थंपुनःसंस्कारसि
द्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंपुनरुपनयनंकरिष्यइतिसंकल्प्योपनयनमात्रंकुर्यात् यत्रोपनयनमात्रोक्तिस्तत्रसंस्कार्यस्यनसंकल्पः किंत्वाचा
र्यस्यैव पुनरुपनयनंग्रामाद्बहिःप्राच्यामुदीच्यांवागत्वाकार्यं नांदीश्राद्धांतेमंडपदेवतास्थापनं कृतमंगलस्नानंसंस्कार्यंभोजयित्वावपन
पक्षेवपनस्नानेकारयित्वा अस्यप्रायश्चित्तार्थंपुनरुपनयनहोमेदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्ये अस्मिन्नन्वाहितेग्नावित्यादिनित्यवत्

ब्रह्मचारिणः पुनरुपनयने समंत्रकं वासोधारणं नित्यं अन्यस्य वैकल्पिकं ब्रह्मसूत्रधारणादि सूर्येक्षणांतं नित्यवत् ततोयुवासुवासा इत्येतन्मं-
त्रकं प्रदक्षिणमावर्तनादि वासोबद्धांजलिग्रहणांते प्रणवव्याहृतीनां ऋष्यादिस्मृत्वा तत्सवितुर्वृणीमह इत्यस्य श्यावाश्वः सविता नुष्टुप् पुनरु
पनयने उपदेशेविनियोगः पादोर्धर्चशः सर्वामितित्रिर्वाचयेत् ब्रह्मचारिणो मेखलादानादिनित्यवत् ब्रह्मचर्योपदेशांतं अन्यस्य मेखलाजिन
दंडधारणं पाक्षिकं ब्रह्मचर्योपदेशो दिवामास्वाप्सीरित्यंतः वेदमधीष्वेत्यादिकं न ततः स्विष्टकृदादि मेधाजननपक्षे तत्पर्यंतानाग्निधारणं भिक्षापू
र्वकानुप्रवचनीयगायत्र्याः स्थाने तत्सवितुर्वृणीमह इति होमः त्रिरात्रव्रतांते यस्मिन्नाश्रमे पुनरुपनयनं तदाश्रमधर्मान्कुर्यात् यत्र पुनरुपनय
नांते पुनर्विवाहः कृतोर्ध्वदैहिकादेः श्रूयते तत्र मेखलादिधारणपूर्वकं कतिचिद्दिनानि ब्रह्मचर्यं कृत्वोचितकाले समाप्य पूर्वभार्ययान्यया वा वि
वाहं कुर्यात् इति ऋग्वेदिनां पुनः संस्कारः अथ यजुर्वेदिनां तत्र बौधायनो ब्रह्मचारिणः पितृज्येष्ठाभ्यामन्योच्छिष्टभक्षणे स्त्रियासहभो
जने मधुमांसश्राद्धसूतकान्नगणान्नगणिकान्नाशने पुनरुपनयनमित्याद्युक्त्वा अग्निमुखं कृत्वाज्यात्कपालाशसमिधमादाय वाचयति पुन
स्त्वादित्या० कामायस्वाहेति यन्मआत्मनोमिंदाभूदग्निः पुनरग्निश्चक्षुरदादिति द्वाभ्यां हुत्वा चरुं पक्त्वा जुहोति समतेअग्ने० घृतेनस्वाहेति त
तोयेनदेवाः पवित्रेणेति तिसृभिरुपहोमाः ततः स्विष्टकृत्प्रभृति सिद्धमाधेनुवरप्रदानात् अथापरमापरिधानात्कृत्वा पलाशीं समिधमादाय श्रा
त्यमायश्चित्तं जुहोति व्याहृतिर्जुहोति अथापरो ब्राह्मणवचनात्साविभ्याशनं कृत्वाभिमंत्रितं घृतं प्राश्य कृतप्रायश्चित्तो भवतीत्यादिकमवदत् अत्रो
क्तपक्षाणां शक्ताशक्तभेदेन व्यवस्था इदं कौस्तुभे द्रष्टव्यं एवं शारवांतरेष्वपि वपनमेखलाजिनदंडभैक्ष्यचर्याव्रतादिकं वैकल्पिकं व्यवस्थयानु

द्वायस्तस्यशाखोक्तोपनयनंकार्यं अथब्रह्मचारिधर्माः तत्रसंध्यात्रयमग्निपरिचरणंभैक्षंचनित्यं तत्राग्निकार्यंप्रातःसायंचसायमेवसकृद्वा
तत्र पालाशखादिराश्वत्थशमीसमिधः श्रेष्ठास्तदलाभेऽर्कवेतसाः भवच्छब्दपूर्वंवा भिक्षाविप्राणां साचविप्रगृहेष्वेव आपदिशूद्रगृहेषुआमा
न्नंगृह्णीयात् हव्येष्वाद्यभिन्नकव्येचाभ्यर्थितोभुंजीत अस्यब्रह्मयज्ञोपिनित्यः सचोपाकरणात्पूर्वंगायत्र्याकार्यः गुरूच्छिष्टमध्वादिकंनिषि
द्धमपितदन्यापरिहार्यरोगनिवृत्त्यर्थंभक्षणीयं निषिद्धान्यतमंगुरूच्छिष्टंलवणौषधमपिभक्ष्यं एवंज्येष्ठभ्रातुःपितुश्चोच्छिष्टेष्वपिज्ञेयं दिवास्वा
पोनैककन्नमल्लमुपानच्छत्रमंचादौशयनंचवर्ज्यं तांबूलाभ्यंजनंचैवकांस्यपात्रेचभोजनं यतिश्चब्रह्मचारीचविधवाचविवर्जयेत् मधुसूतका
न्नश्राद्धान्नादौनिषेधाः पुनःसंस्कारप्रकरणोक्ताअनुसंधेयाः मेखलामजिनंदंडमुपवीतंचनित्यशः कौपीनंकटिसूत्रंचब्रह्मचारीविधारयेत् मेख
लोपवीतादौत्रुटितेजलेप्रास्यान्यद्धारयेत् यज्ञोपवीतनाशेमनोज्योतिरित्यनेनव्रातपतिभिश्चेतिचनस्यआज्याहुतीर्जुहुयादित्युक्तं अस्यगुरु
परिचर्याप्रकारोऽन्यत्रज्ञेयः अथब्रह्मचारीव्रतलोपे संध्याग्निकार्यलोपेष्टसहस्रगायत्रीजपः क्वचित्सकृल्लोपेमानस्तोकेतिमंत्रस्यशतंजपउ-
क्तः भिक्षालोपेष्टशतं अभ्यासेद्विगुणंपुनःसंस्कारश्च मधुमांसाद्यशनेउक्तं स्त्रीसंगेगर्दभपशुः एकानेकव्रतलोपसाधारणमृग्विधाने तवो
धियाजपेन्मंत्रंलक्षंचैवशिवालये ब्रह्मचारीस्वधर्मेषुन्यूनंचेत्पूर्णमेतितत् उपाकर्मकृत्वाप्रागुक्तविद्यारंभकालेक्षरारंभोक्तविघ्नवादिपूजाप्रका
रेणवेदारंभःकार्यः द्विजस्त्रीणांयुगांतरेमौंजीबंधोवेदाध्ययनंचासीत् कलियुगेतुनैतद्द्वयं अतस्त्रीणांवेदोच्चारणादौदोषः अथानध्यायाः
तेचनित्यानैमित्तिकाश्चप्रायेणमौंजीप्रकरणेउक्ताः ततोन्येपिउभयविधानध्यायाबहवोनिबंधेषूक्तास्तेत्रनप्रपंच्यंते कलिकालेस्मिंस्तावदन-

ध्यायपालनस्यदुर्मेधसामशक्यत्वात् तथाचहेमाद्रौस्मृतिः चतुर्दश्यष्टमीपर्वप्रतिपत्स्वेवसर्वदा दुर्मेधसामनध्यायास्त्वंतरागमनेषुचेति अतःकलौ
प्रतिपद्द्वयमष्टमीद्वयंचतुर्दशीद्वयंपौर्णिमादर्शौऽयनसंक्रांतिरित्येतावतएवानध्यायांस्त्यक्त्वा वेदशास्त्रादिकमध्येतव्यं पुंसांप्रायोल्पप्रज्ञत्वात् शि
ष्टाचारोप्येवमेव पूर्वदिनेसायंपरत्रप्रातश्चत्रिमुहूर्तानध्यायतिथिसत्वेउदयेस्तमयेवापीत्यनेनदिनद्वयेऽनध्यायप्राप्तौवचनांतरंकेचिदाहुः क्वचि
द्देशेयावत्तद्दिननाडिकास्तावदेवत्वनध्यायोनतन्मिश्रेदिनांतरइति इदमप्यल्पप्रज्ञविषयं चतुर्थीसप्तम्यादौप्रदोषनिर्णयउक्तः प्रदोषेषुनस्मरे
न्नचकीर्तयेदित्युक्तेरितरानध्यायतोदोषाधिक्यं अनध्यायस्तुनांगेषुनेतिहासपुराणयोः नधर्मशास्त्रेष्वन्येषुपर्वण्येतानिवर्जयेत् नित्येजपे
चकाम्येचक्रतौपारायणेपिच नानध्यायोस्तिवेदानांग्रहणेग्राहणेस्मृतः अथाध्ययनधर्माः वेदारंभेवसानेगुरोःपादोपसंग्रहणं आदौप्रणव
मुच्चार्यवेदमधीत्यांतेप्रणवमुच्चार्यभूमिंस्पृष्ट्वाविरमेत् रात्रेःप्रथमयामेचरमयामेचवेदाध्ययनं यामद्वयंशयानस्तुब्रह्मभूयायकल्पते गुरुंपि
तरंमातरंचमन्येत कदापिनद्रुह्येत अध्यापितायेगुरुंनाद्रियंतेविप्रावाचामनसाकर्मणावायथैवतेनगुरोर्भोजनीयास्तथैवतान्नभुनक्तिश्रुतंतत्
इत्यध्ययनधर्माः अथव्रतानि तानिमहानाम्नीव्रतमहाव्रतोपनिषद्व्रतगोदानव्रताख्यानिचत्वारिक्रमेणजन्मतस्त्रयोदशादिषुवर्षेषूत्तरायणे
चौलोक्तनिषिद्धनक्षत्रवारादिषुकार्याणि अथविस्तृतप्रयोगाः कौस्तुभादौस्वस्वगृह्येषुचद्रष्टव्याः एतेषांलोपेप्रत्येकमेकैकंकृच्छ्रंचरित्वागाय
त्र्याशताज्याहुतीर्जुहुयात् त्रीनथवाद्वादशवाकृच्छ्रान्कुर्यादित्यन्यत्र अथसमावर्तनं गुरवेक्षेत्राद्यन्यतमंदत्वातदनुज्ञयास्नायात् स्नानंनामस
मावर्तनं तानिच क्षेत्रहेमगोरश्वश्छत्रोपानहौधान्यंवस्त्रंशयनंशाकमित्येतानि एष्वेकद्गुरोःप्रियंतद्देयं दानंविनैवगुरुप्रीतौतदनुज्ञयैवस्नायात्

धृ.सिं.
४१

धौत्रादिनापिनविद्यानिष्क्रयः एकैकमक्षरंयस्तुगुरुःशिष्येनिवेदयेत् पृथिव्यांनास्तितद्द्रव्यंयद्दत्वात्वनृणीभवेदित्युक्तेः सचस्नातकस्त्रिविधः
विद्यास्नातकोव्रतस्नातकउभयस्नातकइति तत्रैकंद्वौत्रीन्चतुरोवावेदान्वेदैकदेशंवाधीत्यतदर्थंचज्ञात्वाद्वादशवर्षादिब्रह्मचर्यकालावधेः प्रागेव
स्नाति सविद्यास्नातकः उपनयनसावित्रीव्रतवेदव्रतान्यनुष्ठायवेदसमाप्तेः पूर्वमेवस्नातोव्रतस्नातकः द्वादशवर्षादिब्रह्मचर्यंसमाप्यवेदंसमा
प्यस्नातोविद्याव्रतोभयस्नातकः तत्रोपनयनोत्तरंमेधाजननपर्यंतंत्रिरात्रद्वादशरात्रादिव्रतमुपनयनव्रतं मेधाजननोत्तरमुपाकर्मांतंब्रह्मचा-
रिधर्मानुष्ठानंसावित्रीव्रतं तदुत्तरंवेदाध्ययनार्थंद्वादशवर्षादिकालावच्छिन्नंव्रतंवेदव्रतं स्वाध्यायोध्येतव्यइतिविधेरर्थज्ञानपर्यंतत्वाद्वेदार्थज्ञानंविना
वेदाध्ययनमात्रेणसमावर्तनेऽधिकारोनेतिपूर्वसीमांसकाः वेदग्रहणमेवविधिफलंपूर्वकांडार्थज्ञानंकर्मानुष्ठानाक्षिप्तं उत्तरकांडार्थज्ञानंकाम्यश्रोतव्यवि
धिप्राप्तमित्युत्तरमीमांसकाः तत्रसंहिताब्राह्मणंचमिलित्वैकोवेदः आरण्यकांडंब्राह्मणांतर्गतमेव संपूर्णैकवेदाध्ययनेष्वशक्तोवेदैकदेशंपठेत् अ
त्यशक्तेनसंहितायाः प्रथमचरमसूक्तेकतिपयसूक्तानांप्रथमान्त्यर्चः सर्वसूक्तानांप्रथमाऋचोवाऽध्येतव्याः एवंवेदैकदेशाध्ययनोत्तरंसमावृत्तोविवा-
हितोवाब्रह्मचर्योक्तनियमेनवेदाध्ययनंकुर्यात् तत्रऋतौभार्यागमनंकार्यं ब्रह्मचारीव्रतलोपप्रायश्चित्तंकृच्छ्रत्रयंकृत्वा महाव्याहृतिहोमंचकृत्वासमा
वर्तनंकार्यं एतच्चसंध्याग्निकार्यभिक्षालोपशूद्रादिस्पर्शकटिसूत्रमेखलाजिनत्यागदिवास्वापांजनमर्युषितभोजनादिव्रतभंगेषु अल्पकालमल्प
व्रतभंगेज्ञेयं बहुधर्मलोपेतुतंवाधियानव्यस्याशाविष्ठमितिमंत्रस्यलक्षजपः शिवालयेइत्युक्तं एवंचमहानाम्न्यादिव्रतलोपस्यब्रह्मचर्यव्रतलोप-
स्यचप्रायश्चित्तोत्तरंसमावर्तनाधिकारः अथसमावर्तनकालः तत्रोपनयनोक्तकालेसमावर्तनमितिबहवोज्योतिर्ग्रंथाः तेनानध्यायप्रदोषादि

ऌ.प.पू.
४१

ने भौमशनिवारयोः पौषाषाढयोर्दक्षिणायनेचनभवति मार्गशीर्षेविवाहप्रसक्तौदक्षिणायनेपिभवति अन्यथाश्रनाश्रमीनतिष्ठेतदिनमेकमपि-
द्विजइति निषेधातिक्रमापत्तेः अन्येतुमौंज्युक्तकालोपादानेमूलाभावात् रिक्तात्रयपूर्णिमामावास्याष्टमीप्रतिपच्छिन्नतिथिषुशुक्लेंत्यत्रिकभिन्न
कृष्णेचगुरुशुक्रास्तादिदिनक्षयभद्राव्यतीपातादिदोषशून्येशुभवारेसमावर्तनंकार्यंनात्रप्रदोषसोपपदादिवर्जनमावश्यकमित्याहुः पुष्यपुनर्वसूमृगरेव
तीहस्तानुराधोत्तरात्रयरोहिणीश्रवणविशारवाचित्राश्लेषाः तदलाभेमौंज्युक्तभानिक्षिप्तिच्छेदौमशनिवारौसिंधावुक्तौ अथमणिकुंडलवस्त्रयुगच्छ
त्रोपानद्युग्दंडस्रगुन्मर्दनानुलेपनांजनोष्णीषाणि आत्मने आचार्यायचसंपाद्यालाभे आचार्यायैवसंपादयेत् देशकालौसंकीर्त्य ममब्रह्मचर्यनि
यमलोपजनितसंभावितदोषपरिहारेणसमावर्तनाधिकारसंपादनद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थमाज्यहोमपूर्वकंकृच्छ्रत्रयमाचरिष्ये इतिसंकल्प्याग्नि
प्रतिष्ठापनादिचक्षुषी आज्येनात्रप्रधानं अग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिंचतस्रभिराज्याहुतिभिः अग्निंपृथिवींमहांतमेकयाज्याहुत्यावायुमंतरिक्षंमहां
तमेकया० आदित्यंदिवंमहांतमेकयाज्या० चंद्रमसंनक्षत्राणिदिशोमहांतमेकया० अग्निंद्विर्विभावसुंशतक्रतुं अग्निंअग्निं अग्निंवायुंसूर्यंप्रजाप
तिंचेत्यष्टावेकैकयाज्याहुत्या शेषेणेत्यादि आज्यभागांतेव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्हुत्वा भूरग्नयेचपृथिव्यैचमहतेचस्वाहा अग्नयेपृथिव्यैमह
तेइत्यादियथान्वाधानंत्यागः भुवोवायवेचांतरिक्षायचमहतेचस्वाहा भूर्भुवःस्वश्चंद्रमसेचनक्षत्रेभ्यश्चदिग्भ्यश्चमहतेचस्वाहा चंद्रमसेन
क्षत्रेभ्योदिग्भ्यश्चमहतइदं पाहिनोअग्नएनसेस्वाहा पाहिनोविश्ववेदसेस्वाहा यज्ञंपाहिविभावसोस्वाहा सर्वंपाहिशतक्रतोस्वाहा पुनरूर्जा-
निवर्तस्वपुनरग्नइहायुषा पुनर्नःपाह्यंहसःस्वाहा सहरय्यानिवर्तस्वाग्नेपिन्वस्वधारया विश्वप्स्न्याविश्वतस्परिस्वाहा पुनर्व्यस्तसमस्तव्याहृ

तिचतुष्टयं १८ व्रतचतुष्टयार्थंगायत्र्याज्यहोमः कृच्छ्रत्रयगोनिष्क्रयंदत्वाहोमशेषंसमापयेत् महानाम्न्यादिलोपेप्रत्येकमष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिमष्टौ
वागायत्र्याहुतीर्हुत्वाएकैकंकृच्छ्रंचरेदितिप्रायश्चित्तप्रयोगः अथसमावर्तनसंकल्पादि ममगृहस्थाश्रमार्हतासिद्धिद्वाराश्रीप॰ समावर्तनंक
रिष्येइतिसंकल्प्य नांदीश्राद्धांतंबटुरेवकुर्यात् समावर्तनेउपनयनादाविवपित्रादिरेवनांदीश्राद्धंकर्तेतिमतांतरेणप्रागुक्तं अवशिष्टप्रयोगःस्व-
स्वगृह्यानुसारेणदशत्रीन्वाविप्रान्भोजयेत् दास्यंतिमधुपर्कंयेतत्रैतांरजनींवसेत् ततोव्रतानिसंकल्पयेत् तानिचस्वस्वसूत्रोक्तानिस्मृत्युक्ता
निचेतिद्विविधानि सर्वाण्यपिपुरुषार्थान्येवनतुसमावर्तनांगानि तत्राशक्ताःसूत्रोक्तान्येवव्रतानिकुर्यात् शक्तस्तुस्मृत्युक्तान्यपि तानिय-
था निमित्तंविनाननक्तंस्नास्यामि ननग्नःस्नास्यामि ननग्नःशयिष्ये ननग्नांस्त्रियमीक्षेतान्यत्रमैथुनात् वर्षतिनधाविष्ये नवृक्षमारोहि
ष्ये नकूपमवरोहिष्ये नबाहुभ्यांनदींतरिष्ये नप्राणसंशयमभ्यापत्स्ये इतिसूत्रोक्तानि अथस्मृत्युक्तानि नित्यंयज्ञोपवीतद्वयंधारयिष्ये
सोदककमंडलुंछत्रमुष्णीषंपादुकेउपानहौस्वर्णकुंडलेदर्भमुष्टिंचधारयिष्ये कर्तनेन-हृस्वीकृतकेशश्मश्रुनखःस्यां निमित्तंविनामुंडनंनकरि-
ष्येइत्यर्थः नसमावृत्तोमुंडेरन्नितिनिषेधात् नित्यमध्ययनरतःस्यांस्वशरीराद्दुद्धृतंस्वनिर्माल्यंपुष्पचंदनादिपुनर्नधारयिष्ये शुक्लांबरधरःस्यां
सुगंधिप्रियदर्शनःस्यां विभवेसतिजीर्णवासामलवद्वासाश्चनस्यां रक्तंवासःशरीरपीडावहंवावस्त्रंनधारयिष्ये गुरुंविनान्यैर्धृतवस्त्रमलंकारं-
स्रजंचनधारयिष्ये अशक्तस्तुअन्यद्धृतमपिवस्त्रादिप्रक्षाल्यधारयेत् अन्यद्धृतोपवीतमुपानहौचनधास्ये कंथांनधारयिष्ये नस्वरूपमुदके-
निरीक्ष्ये नभार्ययासाकमेकपात्रेएककालेवाश्नीयां एतद्विवाहभिन्नविषयं शूद्रायधर्मज्ञानंनीतिज्ञानंव्रतकल्पंचनोपदिशामि एतत्साक्षादुपदे

शपरंकृत्वाब्राह्मणमग्रतइति ब्राह्मणद्वारकोपदेशेदोषाभावात् गृहमेधिशूद्रायस्वोच्छिष्टंनदास्ये शूद्रायहोमशेषंनदास्ये उद्धृतोदकेनतिष्ठन्ना
चमनंनकरिष्ये जानुमात्रेतदधिकेवाजलेतिष्ठदाचमनेदोषाभावात् अशक्तंचिनाएकहस्तेनवाआनीतजलैर्नाचमिष्ये पादेनपादधावनंनकरिष्ये
अकल्पांस्त्रियंनगमिष्यामि नग्नाहृतमस्तकोहनिपर्यटिष्यामि रात्रौमलमूत्रोत्सर्गंचप्रावृतशिराःस्यां सोपानत्कोशनाभिवादननमस्कारांश्चनकरि
ष्ये पादेनासनंनापकर्षिष्यामि एवमन्यान्यपिस्मृत्युक्तानिज्ञेयानि एतेषुव्रतेषुयानिकर्तुंशक्नुयात्तान्येवसंकल्पयेत् अत्रसंकल्पितव्रतोल्लं
घनेमत्याकृतेत्र्यहमभोजनं अमत्याकृतेएकरात्रमभोजनंप्रायश्चित्तं अशक्तस्त्रीनेकंवाविप्रंभोजयेत् इतिस्नातकव्रतानि आतुरदशा
यांचयोक्तसमावर्तनासंभवेसंक्षेपतस्तत्कार्यं तत्प्रयोगःसंकल्प्य ब्रह्मचारिलिंगानिमेखलादीनित्यक्त्वा वपनंकृत्वातीर्थेस्नात्वा वासःपरि
धानाचमनतिलकधारणानिकृत्वाग्निंप्रतिष्ठाप्य तत्रप्रजापतिंमनसाध्यायंस्तूष्णींसमिधमादध्यात् अन्यदपि अविरोधितूष्णीमेवकर्तव्य
मिति इतिसमावर्तनानुकल्पः ब्रह्मचर्यदशायांदशाहाशौचहेतुसपिंडमरणेसमावर्तनोत्तरमुदकदानपूर्वकंत्रिरात्रमतिक्रांताशौचंका
र्यं अनुपनीतसपिंडमातुलादीनांमृतेऽतिक्रांताशौचंन एवंजननाशौचेप्यतिक्रांताशौचंन ततश्चदशाहाशौचापादकसपिंडकमृतौसमावर्त
नोत्तरंत्रिरात्रमध्येविवाहोनकार्यः कस्यचिन्मरणाभावेतुनविवाहेदोषः इत्यंव्रतांतकर्माण्यनंतोपाध्यायसूनुना निर्णीयश्रीविठ्ठलांघ्र्यो
र्वाग्विलासःसमर्पितः अथश्रीभगवत्पादौपुंडरीकवरप्रदौ श्रीगुरूंन्पितरौनत्वाविवाहंवक्तुमुद्यतः उद्वहेत्तुद्विजोभार्यांसवर्णांलक्ष-
णैर्युतां अव्यंगांगींसौम्यनाम्नींमृद्वंगींचमनोहरां २ भाविशुभाशुभज्ञानहेतुलक्षणविचारेऽष्टौमृत्पिंडान्कृत्वेत्यादिरूपआश्वलायन

सूत्रोक्तः ज्योतिःशास्त्रोक्तराशिनक्षत्रादिघटितविचारोपिशुभाशुभादिज्ञानहेतुः सचसंक्षेपेणोच्यते तत्रमेषादिराशिस्वामिनः भौमशुक्रो
बुधश्चंद्रः सूर्यो सौम्योभृगुः कुजः गुरुः शनैश्चरोमंदः सूरेज्योराशिपाः स्मृताः अत्रग्रहाणांशत्रुमित्रादिरवेर्गुरुभौमचंद्रामित्राणि शनिशु-
क्रोशत्रू बुधः समः इंदोः सूर्यबुधौमित्रे भौमगुरुशुक्रशनयः समाः अस्यशत्रुर्न कुजस्यबुधोरिपुः सूर्यगुरुचंद्रामित्राणि शनिशुक्रोस
मौ बुधस्यार्कशुक्रौमित्रे चंद्रारिः शनिभौमगुरवः समाः गुरोः सूर्यभौमचंद्रामित्राणि शुक्र बुधौशत्रू शनिः समः शुक्रस्यशनिबुधौ-
मित्रे सूर्यचंद्रावरी भौमगुरूसमौ शनेः शुक्रबुधौमित्रे कुजसूर्यचंद्राअरयः गुरुः समः अत्रगुणविचारः राश्योरेकाधिपत्वेराशिपत्यो
र्मित्रत्वेचपंचगुणाः राशिपयोः समत्वशत्रुत्वेऽर्धगुणः समत्वमित्रत्वेचत्वारः शत्रुत्वमित्रत्वेएकः द्वयोः समत्वेत्रयः द्वयोः शत्रुत्वेगुणाभावः
अथगणाः पूर्वात्रयोत्तरात्रयभरणीरोहिण्यार्द्रामनुष्यगणः हस्तरेवतीपुनर्वसूपुष्यस्वातीमृगश्रवणाश्विन्यनुराधादेवगणः कृत्तिकाश्लेषाम
घाचित्राविशाखवाज्येष्ठामूलधनिष्ठाशततारकाराक्षसगणः गणैक्येशुभं देवमनुष्ययोर्मध्यमं देवरक्षसोर्वैरं राक्षसमनुष्ययोर्मरणं अतोम
नुष्यराक्षसयोर्विवाहोनकार्यः अत्रगुणाः गणैक्येषड्गुणाः वरोदेवोनृगणाकन्यात्रापिषट् वैपरीत्येपंच वरोराक्षसः कन्यादेवगणा अत्रै-
कः वैपरीत्येगुणाभावः मनुष्यराक्षसत्वेपिगुणाभावः अथराशिकूटं द्विर्द्वादशकत्वेनिर्धनत्वं नवपंचमत्वेनिःपुत्रता षडष्टकेमरणंविप-
त्तिर्वा उभयसप्तमेतृतीयैकादशेचतुर्थदशमेचशुभं नक्षत्रैक्येचरणभेदेशुभं अत्रराश्यैक्येतिशुभं राशिभेदेपिकूटदोषोन नक्षत्रभेदरा
श्यैक्येचशुभं अत्रनाडीगणादिदोषोन चरणैक्यंषट्काष्टकंचवर्ज्यं द्विर्द्वादशकेनवपंचमेचमध्यमं शेषेशुभं अत्रगुणाः सत्कूटेसप्त

दुःकूटेग्रहमैत्रीसत्वेचत्वारः अन्यथाएकः चरणैक्येगुणाभावः अथनाडी अश्विन्यार्द्रापुनर्वसूत्तराफल्गुनीहस्तज्येष्ठामूलशततारकापूर्वाभा
द्रपदेतिप्रथमनाडी भरणीमृगपुष्यपूर्वाफल्गुनीचित्रानुराधापूर्वाषाढाधनिष्ठोत्तराभाद्रपदेतिमध्यनाडी कृत्तिकारोहिण्याश्लेषामघास्वा
तीविशाखोत्तराषाढाश्रवणरेवतीतिचरमनाडी अत्रनाड्यैक्येमृत्युः नाडीभेदेष्टौगुणाः नाड्यैक्यंसर्वथावर्ज्यं शूद्रादौपार्श्वैकनाडीदूष्यं
संकटेशुभं अत्रवर्णवश्यभकूटयोनीकूटानामल्पगुणत्वात् विवाहविघटकत्वाभावाच्चस्वरूपंनोक्तं अत्रसर्वगुणमेलनेनविंशतिगुणासंभवे
मध्यमं विंशत्यधिकगुणत्वेऽतिशुभं विंशत्यूनत्वेत्वशुभं इतिनक्षत्रादिघटितविचारः अनन्यपूर्विकांकांतामसपिंडांयवीयसीं अरो
गिणींभ्रातृमतीमसमानार्षगोत्रजामितियाज्ञवल्क्याद्युक्तकन्याविशेषणेषुकांतत्वनिरोगित्वभ्रातृमत्वभिन्नविशेषणानामभावेइहप
रत्रपातित्यात्तानिप्रपंच्यंते तत्रान्यपूर्विकाः पुरुषांतरपूर्विकाः मनोदत्तावाचादत्ताग्निपरिगतासप्तमंपदंनीताभुक्तागृहीतगर्भाप्रसूतेतिस
प्तविधपुनर्भवास्तद्भिन्नामनन्यपूर्विकां सप्तपदीविधेःपूर्वमाद्यानांतिसृणांसंकटेन्येनविवाहोभवति सप्तपदीविधौजातेबलाद्विवाहि
तापिनान्यत्रदेया असपिंडांसमानःएकःपिंडः पिंडदानक्रियामूलपुरुषशरीरंवायस्याःसासपिंडा तद्भिन्नां तत्रलेपभाजश्चतुर्थाद्याः पि
त्राद्याःपिंडभागिनः पिंडदःसप्तमस्तेषांसापिंड्यंसाप्तपौरुषमितिमात्स्योक्तेरेकस्यांपिंडदानक्रियायांदातृत्वपिंडभाक्त्वलेपभाक्त्वान्य
तमसंबंधेनप्रवेशोनिर्वाप्यसापिंड्यमितिकेषांचिन्मतं अतस्त्रीणामपिपतिभिःसहकर्तृत्वात्सापिंड्यसिद्धिः मूलपुरुषैकशरीरावय
वान्वयेनावयवसापिंड्यमित्यपरंमतं यद्यपिभ्रातृपत्नीनांपरस्परंनैतत्संभवतितथाप्याधारत्वेनैकशरीरान्वयः एकमूलपुरुषावयवा

भांतुभ्रद्वारातास्वाधानादिसिद्धेयं उभयत्रापिगयादौमित्रादेरपिपिंडभात्त्कादेकशरीरान्वयस्यसप्तमात्परेषुपरशतेष्वपिसत्त्वाच्चातिप्रसंगप्रा
प्तेर्वध्यावरस्यवातातः कूटस्थाद्यादिसप्तमः पंचमीचेत्तयोर्मातानत्सापिंड्यंनिवर्तेत इत्यादिवचनैर्निरासः मातृत्वपितृत्वादिसंबंधेस-
त्येवपंचमसप्तमपर्यंतमेवेत्युभयनियमस्वीकारात् तथाचपितृद्वारकसापिंड्यविचारेसप्तमादूर्ध्वंसापिंड्यनिवृत्तिः मातृद्वारकसापिं
ड्येतुपंचमादूर्ध्वंतन्निवृत्तिरितिनिर्णयः अत्रोदाहरणानि विष्णोर्मूलात्कांतिगौर्यौजातौताभ्यांसुधीहरौ बुधमैत्रौचैत्रशिवौगणभू-

विष्णुर्मूलभूतः
कांतिः १ गौरी २
सुधीः ३ हरः ३
बुधः ४ मैत्रः ४
चैत्रः ५ शिवः ५
गणः ६ भूपः ६
भृङ्गः ७ अच्युतः ७
रतिः ८ कामः ८
अत्ररतिकामयोरष्टमयोर्विवाहः

विष्णुर्मूलभूतः
दत्तः २ चैत्रः २
सोमः ३ मैत्रः ३
सुधीः ४ बुधः ४
श्यामा ५ रतिः ५
शिवः ६ गौरी ६
अत्रगौरीशिवयोः षष्ठयोर्विवाहः मातृद्वारकत्वात्

विष्णुर्मूलभूतः
दत्तः २ चैत्रः २
सोमः ३ मैत्रः ३
सुधीः ४ बुधः ४
श्यामा ५ नर्मदा ५
शिवः ६ कामा ६
रमा ७ कविः ७
अत्ररमाकव्योर्नविवाहः मंडूक-
प्लुत्यासापिंड्यानुवृत्तेः

विष्णुर्मूलभूतः
दत्तः २ चैत्रः २
सोमः ३ मैत्रः ३
सुधीः ४ बुधः ४
श्यामा ५ शिवः ५
कांतिः ६ हरः ६
अत्रकांतिहरयोर्नविवाहः एकतो
निवृत्तावपि अन्यतः अनुवृत्तेः

पौम्पृडाच्युतौ १ तज्जातयोरष्टमयोर्विवाहोरतिकामयोः विष्णोर्मूलाद्दत्तचैत्रौसोममैत्रौसृधीबुधौ २ ताभ्यांश्यामारतीतज्ज्ञशिवगौर्योः कर
ग्रहः विष्णोर्मूलाद्दत्तचैत्रौसोममैत्रौसृधीबुधौ ३ ताभ्यांश्यामानर्मदाचशिवकामौरमाकवी मंडूकप्लुतिसापिंड्यंरमाकव्योर्विवाहह
त् ४ विष्णोर्मूलाद्दत्तचैत्रौसोममैत्रौसृधीबुधौ श्यामाशिवौकांतिहरौहरकांतीनदंपती ५ निवृत्तमप्येकतस्तदन्यतोप्यनुवर्तते दिङ्
मात्रेणोदाहृतात्रसेयंसापिंड्यपद्धतिः ६ कूटस्थात्पंचम्योः कन्ययोः संततौ मातृद्वारकत्वात्सापिंड्यनिवृत्तिः पंचम्योःकन्ययोर्यौपुत्रौतयोः
संततौपितृद्वारकत्वात्सापिंड्यमनुवर्ततइतीदंमंडूकप्लुतिसापिंड्यंपंचम्याः कन्यायाः पुत्रस्यषष्ठस्यकूटस्थात् पंचमादिःसपिंडोनभवति तथा
पिद्वितीयसंततिपंक्तौपंचमषष्ठादेः पितृद्वारकत्वादिनासापिंड्यसत्वादेकतोनिवृत्तावप्यन्यतोनिवृत्त्यापंचमषष्ठादिनापंचम्याः कन्यायाःसंत
तिर्नविवाह्या एवंकूटस्थमारभ्यद्वितीयतृतीयादेश्चैकतोव्यावृत्तिपरतोनिवृत्त्योः सत्वमूह्यं एवमाशौचविषयकसापिंड्येपिएकतोनिवृत्त्या
दिकंयथासंभवंसर्वमूह्यं एवंपितृद्वारकसापिंड्यंसप्तमादूर्ध्वंनिवर्तते मातृद्वारकंतुपंचमादूर्ध्वमितिमुख्यकल्पेनवर्जनीयानांकन्यानांसं-
ख्याचेत्थंसंपद्यते पितृकुलेषोडशाधिकद्विसाहस्त्रीः २०१६ मातृकुलेपंचोत्तरशतं १०५ कुलद्वयमेलनेनैकविंशत्युत्तरशताधिकसहस्त्रद्वय
संख्या २१२१ कन्यावर्ज्याः संपद्यंते अत्रगणनाप्रकारस्तत्रमूलश्लोकास्तद्व्याख्याचकौस्तुभेस्पष्टाः बालानांदुर्बोधतयानेहोच्यते तथाच
मुख्यकल्पेनकुलद्वयेएतावत्यः वर्जनीयाएव नत्वनुकल्पानुसरणेनसप्तमात्पंचमादर्वाग्विवाहःकार्यः पंचमेसप्तमेचैवयेषांवैवाहिकीक्रिया
क्रियापराअपिहितेपतिताःशूद्रतांगताः सप्तमात्पंचमाद्वीमान्यः कन्यामुद्वहेद्विजः गुरुतल्पीसविज्ञेयःसगोत्रांचैवमुद्वहन् इत्यादिस्मृ

तिभ्यः यानितु चतुर्थीमुद्वहेत्कन्यांचतुर्थः पंचमोवरः तृतीयांवाचतुर्थींवापक्षयोरुभयोरपि इत्यादिवचनानि तेषुकानिचिन्निर्मूलानि का
निचिदृत्तकसापत्न्यादिसंबंधविषयतयाविप्राणांक्षत्रियादिषुसापिंड्यविषयतयावानेयानि इतिनिर्णयसिंधुमतं कौस्तुभेतु उद्वहेत्स
प्तमादूर्ध्वंतदभावेतुसप्तमीं पंचमींतदभावेतुपितृपक्षेप्ययंविधिः सप्तमींचतथाषष्ठींपंचमींचतथैवच एवमुद्वाहयेत्कन्यांनदोषः शाक
टायनः तृतीयांवाचतुर्थींवापक्षयोरुभयोरपि विवाहयेन्मनुःप्राहपाराशर्योयमोंगिराः यस्तुदेशानुरूपेणकुलमार्गेणचोद्वहेत् नि-
त्यंसव्यवहार्यःस्याद्वेदाच्चैतत्प्रतीयत इत्यादिवचनानांचतुर्विंशतिमतषट्त्रिंशन्मतादिषूपलभ्यमानत्वात्सापिंड्यसंकोचेनविवाहस्यबहुदेशेषु
दर्शनाच्च येषांकुलदेशेचानुकल्पत्वेनसापिंड्यसंकोचः परंपरयासमागतस्तेषांसापिंड्यसंकोचेनविवाहोनदोषाय स्वकुलदेशविरुद्धेनसापिंड्य
संकोचेनविवाहेदोषोभवत्येव जनपदधर्मांश्चतान्विवाहेप्रतीयात् येनास्यपितरोयातायेनयाताःपितामहाः तेनयायात्सतांमार्गंतेनगच्छन्नदु
ष्यति इत्यादिवाक्यैःस्वकुलदेशाचाराविरुद्धस्यैवशास्त्रस्यविवाहेनुसर्तव्यत्वात् एवंमातुलकन्यापरिणयनेपि तृमांजह्युर्मातुलस्यैवयोषाभा
गस्तेपैतृष्वसेयीवपामिवेतिमंत्रलिंगैर्मातुलस्यसुतामूढामातृगोत्रांतथैवच समानप्रवरांचैवत्यक्त्वाचांद्रायणंचरेदित्यादिस्मृतीनांबाधाद्ये
षांकुलेमातुलकन्यापरिणयःपरंपराप्राप्तस्तैःसकार्यः गोत्रान्मातुःसपिंडाच्चविवाहोगोवधस्तथेतिमातुलकन्याविवाहस्यकलिवर्ज्यत्ववचनम
पि येषांकुलदेशेमातुलकन्याविवाहोनास्तितत्परं मातुलकन्यापरिणयनस्यानेकश्रुतिस्मृतिसिद्धत्वात् अतएवमातुलकन्योद्वाहिनांश्राद्धेनि
मंत्रणनिषेधोपिस्वकुलाचारादिविरोधेनतदुद्वाहादिपरः उक्तविधसापिंड्यसंकोचेनविवाहंकुर्वतांशिष्टैःश्राद्धादौभोजनाद्याचादित्यादिबहूपपा

दितं परंतुसापिंड्यसंकोचस्वीकारेपिकतिथीकन्याकतिथेनपुरुषेणविवाह्या कतिथेननविवाह्येतिव्यवस्थानोपपादिता सापिंड्यदीपिकाकारादयो
र्वाचीनास्तुचतुर्थीमुद्वहेत्कन्यांचतुर्थः पंचमोवरः पाराशरमतेषष्ठींपंचमोनतुपंचमीमित्यादिवचनानांसमूलत्वंनिश्चित्य अशक्तैः संकटेसमा
श्रयणीयस्यसापिंड्यसंकोचस्यव्यवस्थामूचुः तथाहि चतुर्थीकन्यापितृपक्षेमातृपक्षेचचतुर्थेनपंचमेनवापुंसाविवाह्या द्वितीयतृतीयष
ष्ठाषष्ठाद्यैश्चतुर्थीनोद्वाह्या पराशरमतेपंचमः षष्ठीमुद्वहेत् द्वितीयतृतीयचतुर्थादिः षष्ठींनोद्वहेत् पंचमः पंचमींनोद्वहेत् मातृतः पितृ
तश्चापिषष्ठः षष्ठींसमुद्वहेदितिवचनांतरात्षष्ठेनापिषष्ठीविवाह्या पंचमषष्ठभिन्नैः षष्ठीनविवाह्येतिपर्यवसन्नं तथापितृपक्षेसप्तमीमातृ
पक्षेपंचमीचतृतीयाद्यैः सर्वैः परिणेया पितृपक्षाच्चसप्तमींमातृपक्षात्तुपंचमीमितिव्यासवचनात् उद्वहेत्सप्तमादूर्ध्वंतदभावेतुसप्तमीं
पंचमींतदभावेतुपितृपक्षेत्ययंविधिरितिचतुर्विंशतिमतोक्तेश्च पितृपक्षेपिपंचमीतृतीयाद्यैः परिणेया तत्रापिमातृपक्षेपिपंचमेनपंचमी
नोद्वाह्या पंचमीनतुपंचमीमितिसर्वत्रनिषेधात् तृतीयांवाचतुर्थींवापक्षयोरुभयोरपीतिवचनाचुतृतीयाविवाह्याप्राप्नोति तत्रव्यवस्थोच्यते
मातृपक्षेतावत्तृतीयामातुलकन्यामातृष्वसृकन्यावासंभवति पितृपक्षेतुतृतीयापितृव्यकन्यापितृष्वसृकन्यावा तत्रपितृव्यकन्यासगोत्रत्वा
त्याज्या पैतृष्वसेयींभगिनींस्वस्रीयांमातुरेवच एतास्तिस्रस्तुभार्यार्थेनोपयच्छेतबुद्धिमान् इतिमनूक्तेः पितृष्वसृमातृष्वसृकन्येअपित्या
ज्ये पितृष्वसृकन्यांमातुर्भगिनींमातृष्वसारंमातुः स्वस्रीयांमातृष्वसृकन्यामेतास्तिस्रोनोद्वहेदितितदर्थात् मातुलकन्यैवतृतीयापूर्वोक्तरी-
त्याकुलपरंपरागतत्वेपरिणेया एवंचतृतीयापितृतीयेनैवमातुलकन्यैवपरिणेया नचतुर्थादिनाकेनापि केचित्संकटेपितृष्वसृकन्याप

रिणायनमाहुः तत्रदेशकुलाचाराद्यवस्थाज्ञातव्या अत्रायंसापिंड्यदीपिकादिसिद्धार्थसंग्रहः तृतीयामातुलकन्यैवोद्वाह्या चतुर्थीचतु
र्थपंचमाभ्यामेव पंचमींपंचमभिन्नैस्तृतीयाद्यैः सप्तमांतैः षष्ठींपंचमषष्ठाभ्यामेवससमींतृतीयाद्यैःसप्तमांतैरिति अयंसापिंड्यसंकोचे
नविवाहः संकटेष्वशक्तेनकार्यः कन्यांतरलाभेशक्तैर्नकार्यः गुरुतल्पादिदोषस्मृतेः सापिंड्यसंकोचवाक्यानामशक्तविषयत्वस्यस्पष्टत्वा
त् प्रभ्रुः प्रथमकल्पस्ययोनुकल्पेनवर्तते सनाप्नोतिफलंचेहेतिशक्तैरनुकल्पस्वीकारेदोषोक्तेः दत्तकसापिंड्यंदत्तकनिर्णयेप्रागेवोक्तं
अथसापत्नमातृकुलेसापिंड्यप्रकारंस्कमंतुराह पितृपत्न्यःसर्वामातरः तद्भ्रातरोमातुलाः तद्भगिन्योमातृष्वसारः तद्दुहितरश्चभ-
गिन्यः तदपत्यानिभागिनेयानि अन्यथासंकरकारिणःस्युरिति अत्रलक्षणयासापत्नमातृकुलेचतुःपुरुषसापिंड्यंविवाहनिषेधाय विधीयतइ-
तिकेचित् अपरेतुविवाहमात्रविषयत्वेमानाभावादाशौचादिविषयकत्वस्यापिसंभवात् यावद्वचनिकंप्रमाणमितिन्यायेनपरिगणितेष्वेव
सापिंड्यमितिवदंति तथाचस्कमंतुवाक्येवाक्यभेदाश्रयणेनैववाक्यार्थाःपर्यवस्यंति पितृपत्न्यःसर्वामातरइतिप्रथमवाक्येसापत्नमात
रिमुख्यमातृवत्संमाननंतद्वधेमातृवधप्रायश्चित्तं तद्गमनेमातृगमनप्रायश्चित्तादिकंचातिदिश्यते नात्रातिक्रांतविषयेदशाहाशौचातिदे
शः त्रिरात्रविधिनाबाधात् तद्भ्रातरोमातुलाइत्यत्रमातुलत्वप्रयुक्तमाशौचादिकंमातुलस्यस्वभगिनीसपत्न्याः कन्योद्वाहनिषेधश्च अत्रमा
तुलत्वातिदेशेपिनतत्पुत्रादिषुमातुलपुत्रत्वाद्यतिदेशः तेनबंधुत्रयत्वप्रयुक्तमाशौचंनमातुलकन्यादौविवाहविधिनिषेधावपिन एवंमातुलक
न्यादौपितुर्भगिनीत्वातिदेशाभावेनतत्पुत्रंप्रत्यपिपितृष्वसृत्वाद्यतिदेशोनभवति तद्भगिन्योमातृष्वसारइत्यत्राशौचंविवाहनिषेधश्चमातृ

ष्वसृपुत्रेबंधुत्रयवत्त्वंचन सापत्नमातृष्वसृकन्याविवाहनिषेधस्तु विरुद्धसंबंधत्वादेववस्यते तदपत्यानिभगिन्यइत्यत्राशौचंसंभाननादिकंच
नात्रविवाहप्रसक्तिः सगोत्रत्वात् अत्रसापत्नमातुलसापत्नभ्रातृसापत्नमातृष्वसृसापत्नभगिनीनांस्वमातुलसोदरभ्रात्राद्यनंतरंतर्पणमहा
लयादावुद्देशोप्यस्मादेववचनादावश्यकइतिभाति तदपत्यानिभागिनेयानि इत्यत्राशौचंविवाहनिषेधश्च भागिनेयीत्वातिदेशोपितत्क-
न्यासु भागिनेयीकन्यात्वातिदेशोनयावदुक्तप्रमाणमितिन्यायादितिदिक् क्वचित्सापिंड्याभावेपिवचनादविवाहः अनिरुद्धसंबंधामुपयच्छेत
दंपत्योर्मिथः पितृमातृसाम्येविरुद्धसंबंधः यथाभार्यास्वसृदुहितापितृव्यपत्नीस्वसाचेतिपरिशिष्टोक्तेः बौधायनः मातुःसपत्न्याभगिनींत
त्सुतांचविवर्जयेत् पितृव्यपत्नीभगिनींतत्सुतांचविवर्जयेत् केचिज्ज्येष्ठभ्रातापितुःसमइत्युक्तेः ज्येष्ठभ्रातृपत्न्याभगिनीमातृष्वसृतुल्य
त्वान्नविवाह्येत्याहुः यवीयसींस्वापेक्षयावयसावपुषाचन्यूनामुद्वहेत् असमानार्षगोत्रजां आर्षप्रवरः स्वसमानेआर्षगोत्रेयस्यतज्जानभव
तियातांअसमानगोत्रामसमानप्रवरांचोद्वहेदित्यर्थः अथसंक्षेपतोगोत्रप्रवरनिर्णयः तत्रगोत्रलक्षणं विश्वामित्रोजमदग्निर्भरद्वाजोथगौ
तमः अत्रिर्वसिष्ठः कश्यपइत्येतेसप्तऋषयः सप्तानामृषीणामगस्त्याष्टमानांयदपत्यंतद्गोत्रमित्याचक्षते यद्यपिकेवलभार्गवेष्वार्ष्टिषेणा
दिषुकेवलांगिरसेषुहारितादिषुचनैतल्लक्षणं भृग्वंगिरसोरष्टऋषिस्वनंतर्गतत्वात् तथाप्यत्रप्रवरैक्यादेवाविवाहः यद्यपिगोत्राणिअनं
तानि गोत्राणांतुसहस्राणिप्रयुतान्यर्बुदानिचेत्युक्तेस्तथाप्यूनपंचाशदेवगोत्रभेदाः व्यावर्तकप्रवरभेदानांतावतामेवदर्शनात् प्रवरलक्षणं
तुगोत्रवंशप्रवर्तकऋषीणांव्यावर्तकाऋषिविशेषाः प्रवराइत्येवसंक्षेपतोज्ञेयंसमानगोत्रत्वंसमानप्रवरत्वंचपृथक्पृथग्विवाहप्रतिबंधकंत

ध·सिं·
४७

त्रप्रवरसाम्यंद्विविधं एकप्रवरसाम्यंद्वित्रिप्रवरसाम्यंच तत्रभृग्वंगिरोगणेतरेषुएकप्रवरसाम्यमपिविवाहप्रतिबंधकंकेवलभृगुगणेषुकेवलां
गिरोगणेषुचैकप्रवरसाम्यंनविवाहबाधकं किंतुप्रवरेषुद्विप्रवरसाम्यमेवपंचप्रवरेषुत्रिप्रवरसाम्यमेवचविवाहबाधकं पंचानांत्रिषुसामान्या
दविवाहस्त्रिषुद्वयोः भृग्वंगिरोगणेष्वेवंशेषेष्वेकोपिवारयेदित्यादिवचनात् जामदग्न्यभृगुगणेषु गौतमांगिरसेषु भरद्वाजांगिरसेषुचैक
प्रवरसाम्येपिक्वचित्प्रवरसाम्याभावेपिचसगोत्रत्वादेवाविवाहः गोत्राणांप्रवराणांचगणानांप्रोच्यतेऽधुना संक्षेपात्सुखबोधायभगवत्प्री
तयेपिच सप्तभृगवःसप्तदशांगिरसः चत्वारोत्रयः दशविश्वामित्राः त्रयःकश्यपाः चत्वारोवसिष्ठाः चत्वारोगस्तयइत्येकोनपंचाशद्गणास्त
थापिसर्वग्रंथमतसंग्रहेणाधिकास्तत्रतत्रवक्ष्यंते तत्रसप्तभृगुगणाः वत्साः विदाः एतौजामदग्न्यौ आर्ष्टिषेणाः यस्काः मित्रयुवः वैन्याः
शुनकाः एतेचपंचकेवलभृगवः एवंसप्त तत्रवत्साः मार्कंडेयाः मांडूकेयाः इत्यादयः शतद्वयाधिकावत्सगोत्रभेदाः एतेषांपंचप्रवराः भा
र्गवच्यावनाप्नवानौर्वजामदग्न्येति भार्गवौर्वजामदग्न्येतित्रयोवा भार्गवच्यावनाप्नवानेतित्रयोवा विदाः शैलाअवटाइत्यादयोविंशत्य
धिकाविदाः तेषांपंचप्रवराः भार्गवच्यावनाप्नवानौर्ववैदेति भार्गवौर्वजामदग्न्येतिवा आर्ष्टिषेणाः नैर्ऋतयः ग्रामायणाः इत्यादयोविं
शत्यधिकाःआर्ष्टिषेणाः एषांभार्गवच्यावनाप्नवानार्ष्टिषेणानुरूपेतिपंच भार्गवार्ष्टिषेणानूपेतित्रयोवा एतेषांत्रयाणांवत्सविदार्ष्टिषेणानांपर
स्परमविवाहः द्वित्रिप्रवरसाम्यात् आद्ययोर्जामदग्न्यत्वेनसगोत्रत्वाच्च यद्यपित्रिप्रवरार्ष्टिषेणानांवत्सविदैःसह नद्विप्रवरसाम्यं नापिसगो-
त्रत्वंजामदग्न्यत्वाभावात् तथापिपंचप्रवरपक्षगतमपित्रिप्रवरसाम्यंविवाहबाधकं एवमग्रेपिज्ञेयं वात्स्यानांभार्गवच्यावनाप्नवानेतित्रयः

वत्सपुरोधसोभार्गवच्यावनाप्नवान्वत्सपौरोधसेतिपंच बैजभृथितयोभार्गवच्यावनाप्नवान्बैजभृथितेतिपंच एतेत्रयः क्वचित् एतेषांपरस्परं
पूर्वोक्तैश्चत्रिभिर्नविवाहः त्रिप्रवरसाम्यात् यस्काः मौनाः मूकाः इत्यादयस्त्रिपंचाशदधिकायस्काः एषांभार्गववैतहव्यसावेतसेतित्रयः मि
त्रयुवः रौक्ष्यायनाः सापिंडिनाः इत्यादयस्त्रिंशदधिकामित्रयुवः तेषांभार्गववाध्र्यश्वदिवोदासेतित्रयः भार्गवच्यावनदैवोदासेतिवा वा
ध्र्यश्वेत्येकोवा वैन्याः पार्थाः बाष्कलाः श्येनाइत्येतेवैन्याः एषांभार्गववैन्यपार्थेतित्रयः शुनकाः गार्त्समदाः यज्ञपतयः इत्यादयः सप्तदशाधि
काः शुनकाः एषांशौनकेत्येकः गार्त्समदेतिवा भार्गवगार्त्समदेतिद्वौवा भार्गवशौनहोत्रगार्त्समदेतित्रयोवा यस्कादीनांचतुर्णांस्वस्वगणं
हित्वा परस्परंपूर्वैर्जामदग्न्यवत्सादिभिश्चसहविवाहोभवति एकप्रवरसाम्येपिद्वित्रिप्रवरसाम्याभावात् भृगुगणेषुएकप्रवरसाम्यस्यदूष
कत्वाभावात् अजामदग्न्यत्वेनासगोत्रत्वात् मित्रयूनांपाक्षिकद्विप्रवरसाम्यात्त्रिप्रवरैर्वत्सादिभिः सहनविवाहइतिकेचित् तत्प्रवरपक्षग्रा
हिणामविवाहः पक्षांतरग्राहिणांमित्रयूनांविवाहएवेत्यन्ये क्वचिदधिकंगणद्वयमुक्तं वेदविश्वज्योतिषां भार्गववेदवैश्वज्योतिषेतित्रयः
शाठरमाठराणां भार्गवशाठरमाठरेतित्रयः अनयोःपरस्परंपूर्वैश्चसर्वैर्विवाहः इतिभृगुगणाः अथांगिरसः तेत्रिविधाः गौतमाः भरद्वा
जाः केवलाश्चेति तत्रगौतमांगिरसोदश अयास्याः शारद्वताः कौमंडाः दीर्घतमसः करेणुपालयः वामदेवाः औशनसः राहूगणाः सोमराज-
क्यः बृहदुक्थाश्चेति १० तत्रअयास्याः श्रोणिवेधाः मूढरथाइत्यादयोऽष्टादशाधिकाआयास्यास्तेषामांगिरसायास्यगौतमेतित्रयः शारद्व
ताः अभिजिताः रौहिण्याइत्यादयः सप्तत्यधिकाः शारद्वतास्तेषामांगिरसगौतमशारद्वतेतित्रयः कौमंडाः मामंथरेषणाः मासूराक्षाइत्याद

योदशाधिकाः कोमंडास्तेषामांगिरसौतथ्यकाक्षीवतगौतमकौमंडेतिपंच आंगिरसौतथ्यगौतमौशिजकाक्षीवतेतिवा आंगिरसायास्योशि
जगौतमकाक्षीवतेतिवा आंगिरसौशिजकाक्षीवतेतित्रयोवा आंगिरसौतथ्यकाक्षीवतेतिवा औतथ्यगौतमकौमंडेतिवा अथदीर्घतमसो-
गौतमास्तेषामांगिरसौ तथ्यकाक्षीवतगौतमदीर्घतमसेतिपंच आंगिरसौतथ्यदैर्घतमसेतित्रयोवा करेणुपालयः वास्तव्याः श्वेतीयाइत्यादयः स
प्ताधिकाः करेणुपालयस्तेषामांगिरसगौतमकारेणुपालेतित्रयः वामदेवानामांगिरसवामदेव्यगौतमेतित्रयः आंगिरसवामदेव्यबार्हदुक्थेति
वा औशनसादिश्याः प्रभ्रास्त्वाइत्यादयोनवाधिका औशनसास्तेषामांगिरसगौतमौशनसेतित्रयः रहूगणानामांगिरसराहूगण्यगौतमेति
त्रयः सोमराजकीनामांगिरससोमराज्यगौतमेतित्रयः बृहदुक्थानामांगिरसबार्हदुक्थगौतमेतित्रयः १० कृषिकृष्णद्वयमधिकं उतथ्याना
मांगिरसौतथ्यगौतमेति राघुवानामांगिरसराघुवगौतमेति गौतमानांसर्वेषामविवाहः सगोत्रत्वात्प्रायेणद्वित्रिप्रवरसाम्याच्च अथभरद्वा-
जाः तेचत्वारः भारद्वाजाः गर्गाः ऋक्षाः कपयश्चेतिभरद्वाजाः क्षाम्यायणाः देवाश्वाइत्यादयः षष्ट्युत्तरशताधिका भरद्वाजास्तेषामांगिरस
बार्हस्पत्यभारद्वाजेतित्रयः गर्गाः सौभरायणाः सरवीनयइत्यादयः पंचाशदधिकागर्गास्तेषामांगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजशैन्यगार्ग्येतिपंच
आंगिरसशैन्यगार्ग्येतित्रयोवा अंत्ययोर्व्यत्ययोवा भारद्वाजगार्ग्यशैन्येतिवा गर्गभेदानामांगिरसतैत्तिरकाविभुवेति ऋक्षारौक्षायणाः
कपिलाइत्यादयोनवाधिकाऋक्षास्तेषामांगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजवांदनमातवचसेतिपंच आंगिरसवांदनमातवचसेतित्रयोवा कपयः
स्वस्तितरयः दंडिनइत्यादयः पंचविंशत्यधिकाः कपयस्तेषामांगिरसामहय्योरुक्षय्येतित्रयः आंगिरसामहीयवौरुक्षयसेत्याश्वलायनपाठः

आत्मभुवामांगिरसभारद्वाजबार्हस्पत्यवरात्मभुवेतिपंच अयंगणः क्वचित् भरद्वाजानांसर्वेषांपरस्परमविवाहः सगोत्रत्वात् प्रायेणद्वि
प्रवरसाम्याच्च ऋक्षांतर्गतानांकपिलानांविश्वामित्रैरप्यविवाहः इतिभरद्वाजांगिरसः अथकेवलांगिरसः तेचषट् हारीताः कुत्साः क
ण्वाः रथीतराः विष्णुवृद्धाः मुद्गलाश्चेति हारीताः सौभगाः नैध्यगवाइत्यादयोद्वात्रिंशदधिकाहारीतास्तेषामांगिरसांबरीषयौवनाश्वे
ति आद्योमांधातावाकुत्सानामांगिरसमांधात्रकौत्सेतित्रयः कण्वाः औपमर्कटाः बाष्कलायनाइत्यादयएकविंशत्यधिकाः कण्वास्ते-
षामांगिरसाजमीढकाण्वेतित्रयः आंगिरसघोरकाण्वेतिवा रथीतराः हस्तिदाः नैतिरक्षयइत्यादयश्चतुर्दशाधिकारथीतरास्तेषामांगि
रसवैरूपरथीतरेतित्रयः आंगिरसवैरूपपार्षदश्वेतिवा अंत्ययोर्व्यत्ययोवा विष्णुवृद्धाःशठाः भरणाइत्यादयः पंचविंशत्यधिकाविः-
ष्णुवृद्धाः शठाः भरणाइत्यादयः पंचविंशत्यधिकाविष्णुवृद्धास्तेषामांगिरसपौरुकुत्स्यत्रासदस्यवेतित्रयः मुद्गलाः सात्यमुग्रियः
हिरण्यस्तंबयइत्यादिका अष्टादशाधिकामुद्गलास्तेषामांगिरसभार्म्यश्वमौद्गल्येतित्रयः आद्यस्ताक्ष्योवा आंगिरसताविमौद्गल्ये
तिवा एषांषण्णांकेवलांगिरसांस्वस्वगणंहित्वा परस्परंपूर्वैश्चसर्वैर्विवाहोभवति अंगिरसोगस्त्याष्टमसप्तर्षिभिन्नत्वेनतदपत्यानांसगो
त्रत्वाभावात् द्वित्रिप्रवरसाम्याभावाच्च हारीतकुत्सयोस्तुनविवाहः पाक्षिकद्विप्रवरसाम्यात् अथात्रयस्तेचत्वारः अत्रयः गविष्ठिराः वाग्भु
तकाः मुद्गलाश्चेति अत्रयोभूरयः छांदयइत्यादयश्चतुर्नवत्यधिका अत्रयस्तेषामात्रेयार्चनानसश्यावाश्वेतित्रयः गविष्ठिराः दक्षयःभ
लंदनाइत्यादयश्चतुर्विंशति अधिकागविष्ठिरास्तेषामात्रेयार्चनानसगाविष्ठिरेतित्रयः आत्रेयगाविष्ठिरपौर्वातिथेतिवा वाग्भुतकानामात्रे

यार्चनानसवाद्भुतकेतित्रयः मुद्गलाः शालिसंधयः अर्णवाइत्यादयोदशावरामुद्गलास्तेषामात्रेयार्चनानसपौर्वातिथेतित्रयः क्वचिदतिथयो
वामरथ्याः सुमंगलाबीजवापाधनंजयाश्चेतिपंचगणा अधिकाः तत्राद्यचतुर्णां मात्रेयार्चनानसातिथेतित्रयः आत्रेयार्चनानसगविष्ठिरेति
वा सुमंगलानामत्रिसुमंगलश्यावाश्वेतिवा धनंजयानामात्रेयार्चनानसधानंजय्येति बालेयाः कौद्रेयाः शौभ्रेयाः वामरथ्याइत्यादयः
अत्रेः पुत्रिकापुत्रास्तेषामात्रेयवामरथ्यपौत्रिकेतित्रयः अत्रीणांसर्वेषामविवाहः सगोत्रत्वात्समप्रवरत्वाच्च अत्रेः पुत्रिकापुत्राणांवामरथ्यादी
नांचवासिष्ठविश्वामित्राभ्यामप्यविवाहः इत्यन्त्रयः अथचविश्वामित्राः तेदशकुशिकाः लोहिताः रौक्षकाः कामकायनाः अजाः कताः धनंज
याः अघमर्षणाः पूरणाइंद्रकौशिकाश्चेतिकुसिकाः पर्णजंघाः नारक्याइत्यादयः सप्तत्यधिकाः कुशिकास्तेषांविश्वामित्रदेवरातौदलेतित्र
यः १ लोहिताः कुडक्याश्चाक्रवर्णायनाइत्यादयः पंचाधिकालोहितारोहिताइतिकेचित् तेषांवैश्वामित्राष्टकलोहितेतित्रयः अंत्ययोर्व्य-
त्ययोवा वैश्वामित्रमाधुच्छंदसाष्टकेतिवा विश्वामित्राष्टकेतिद्वौवा रौक्षकाणांविश्वामित्रगाथिनरैणवेतित्रयः विश्वामित्ररौक्षकरैणवे
तिवा एतेरैवणावा ३ कामकायनाः देवश्रवसाः देवतरसाइत्यादयः पंचावराः कामकायनाःश्रौमतावा तेषांविश्वामित्रदेवश्रवसदेवतर
सेतित्रयः ४ अजानांवैश्वामित्रमाधुच्छंदसाज्येतित्रयः ५ कताः औदुंबराः शैशिरयः इत्यादयोविंशत्यधिकाः कताःतेषांवैश्वामित्रका
त्यात्कीलेतित्रयः ६ धनंजयाः पार्थिवाः बुंधलाः इत्यादयः सप्तावराधनंजयास्तेषांवैश्वामित्रमाधुच्छंदसधानंजय्येतित्रयः वैश्वामित्रमाधुच्छं
दसाघमर्षणेतिवा ७ अघमर्षणानांवैश्वामित्राघमर्षणकौशिकेतित्रयः ८ पूरणानांवैश्वामित्रपूरणेतिद्वौ विश्वामित्रदेवरातपौरणेतिवा ९

इंद्रकौशिकानांवैश्वामित्रैंद्रकौशिकेतिद्वौ १० क्वचिदन्येप्येकादशोक्ताः आश्मरथ्याः १ साहुलाः २ गाथिनाः ३ वैणवाः ४ हिरण्यरेतसः ५ सुव
र्णरेतसः ६ कपोतरेतसः ७ शालंकायनाः ८ घृतकौशिकाः ९ कथकाः १० रौहिणाइति ११ आश्मरथ्यानांवैश्वामित्राश्मरथ्यवाधुलेतित्रयः १
साहुलानांवैश्वामित्रसाहुलमाहुलेतित्रयः २ गाथिनानांवैश्वामित्रगाथिनरैणवेतित्रयः ३ वेणुवेतिक्वचित्पाठः एतएवरेणवइतिउदवेणवइ
तिचोच्यंते ३ वैणवानांवैश्वामित्रगाथिनवैणवेति ४ हिरण्यरेतसां वैश्वामित्रहैरण्यरेतसेतिद्वौ ५ सुवर्णरेतसांवैश्वामित्रसुवर्णरेतसेतिद्वौ
६ कपोतरेतसांवैश्वामित्रकापोतरेतसेतिद्वौ ७ शालंकायनानांवैश्वामित्रशालंकायनकौशिकेतित्रयः ८ एतएवकौशिकाइतिजन्हवइति
चोच्यंते ८ घृतकौशिकानांवैश्वामित्रघृतकौशिकेतिद्वौ ९ कथकानांवैश्वामित्रकाथकेति १० रौहिणानांवैश्वामित्रमाधुच्छंदसरौहिणे
तित्रयः ११ वैश्वामित्रगणानांसर्वेषांपरस्परमविवाहः सगोत्रत्वात्समप्रवरत्वाच्च कुशिकानांदेवरातप्रवरसाम्येनदेवरातान्द्वदान्निर्णयाहृदय
माणदेवरातवदेवजामदग्न्यैरप्यविवाहइतिभाति धनंजयानांवैश्वामित्रैरत्रिभिश्चाविवाहः कतानांभरद्वाजैर्वैश्वामित्रैश्चाविवाहः द्वि
गोत्रत्वात् इतिविश्वामित्राः अथकश्यपाः तेत्रयः निध्रुवाः रेभाः शांडिलाश्चेति तत्रनिध्रुवाः कश्यपाः अष्टांगिरसः इत्यादयश्चत्वारिं
शदधिकशतावरानिध्रुवास्तेषांकाश्यपावत्सारनैध्रुवेतित्रयः निर्णयसिंधौतुनिध्रुवगणोत्तरंकश्यपगणमुक्त्वा कश्यपानांकाश्यपावत्सारा-
सितेतिप्रवरत्रयमुक्तं अत्रशिष्टाचारोपिदृश्यते १ रेभाणांकाश्यपावत्साररैभ्येतित्रयः २ शांडिलाः कोहलाः उदमेधाः इत्यादयः षष्ठ्यव
राः शांडिलास्तेषांकाश्यपावत्सारशांडिल्येतित्रयः अंत्यस्थानेदेवलोवा असितोवा काश्यपासितदेवलेतिवा अंत्ययोर्व्यत्ययोवा देव-

लाक्षितेतिद्वौवा एषांकश्यपानांपरस्परमविवाहः सगोत्रत्वात्सप्रवरत्वाच्च अथवसिष्ठाः तेचत्वारः वसिष्ठाः १ कुंडिनाः २ उपमन्यवः ३
पराशराश्च वसिष्ठावैतालकवयः रकयइत्यादयः षष्ट्यधिकाः वसिष्ठास्तेषांवासिष्ठेंद्रप्रमदाभरद्वस्वितित्रयः वासिष्ठेत्येकोवा १ कुंडिनाः
लोहितायनाः गुग्गुलयः इत्यादयः पंचविंशत्यवराः कुंडिनास्तेषां वासिष्ठमैत्रावरुणिकौंडिण्येतित्रयः उपमन्यवः आद्वोलयः मांडलेरव
यइत्यादयः सप्तत्यवराः उपमन्यवस्तेषांवासिष्ठेंद्रप्रमदाभरद्वस्वितित्रयः आभरद्वसव्येतिपाठांतरं वासिष्ठाभरद्वस्विंद्रप्रमदेतिवा
आद्ययोर्व्यस्तयोवा पराशराः पांडुशायाः वाजयाइत्यादयः सप्तचत्वारिंशदवराः पराशरास्तेषां वासिष्ठशाक्त्यपाराशरेतित्रयः ४ एषांवा
सिष्ठानांपरस्परमविवाहः इतिवसिष्ठाः अथागस्त्याः तेदशइध्मवाहाः सांभवाहाः सोमवाहाः यज्ञवाहाः दर्भवाहाः सारवाहाः अग
स्तयः पूर्णमासाः हिमोदकाः पाणिकाश्चेति १० इध्मवाहाः विशालाद्याः स्फालानायनाः इत्यादयः पंचाशदधिकाइध्मवाहेतित्र-
यः आगस्त्येत्येकोवा १ सांभवाहानामागस्त्यदार्ढच्युतसांभवाहेतित्रयः २ सोमवाहानांसोमवाहेत्यः आद्योपूर्वोक्तावेव ३ यज्ञवाहानांय
ज्ञवाहेत्यः ४ दर्भवाहानांदर्भवाहेत्यः ५ सारवाहानांसारवाहेत्यः ६ अगस्तीनामागस्त्यमाहेंद्रमायोभुवेति ७ पौर्णमासानामागस्त्यपौ
र्णमासपारणेतित्रयः ८ हिमोदकानामागस्त्यहैमवर्चिहैमोदकेतित्रयः ९ पाणिकानामागस्त्यपैनायकपाणिकेतित्रयः १० अगस्तीनां
सर्वेषामविवाहः सगोत्रत्वात्सप्रवरत्वाच्च इत्यगस्तयः अथद्विगोत्राः तत्रभारद्वाजाच्छुंगात् वैश्वामित्रस्यशैशिरः क्षेत्रेजातः शौं-
गशैशिरिर्नामऋषिः तस्यगोत्रलक्षणाक्रांतत्वाद्द्विगोत्रत्वं तद्गोत्राणामांगिरसबार्हस्पत्यभारद्वाजशौंगशैशिरेतिपंच आंगिरसबार्ह

स्पत्यभारद्वाजकात्यात्कीलेतिवा आंगिरसकात्यात्कीलेतित्रयोवा आद्योभरद्वाजोवा एषांसर्वभारद्वाजैः सर्वैर्विश्वामित्रैश्चाविवाहः संकृ
तयः पूतिमाषास्तंडयइत्यादयोष्टाविंशत्यवराः संकृतयस्तेषामांगिरसगौरिवीतिसांकृत्येतित्रयः शाक्त्यगौरिवीतिसांकृत्येतिवा अंत्ययो
र्व्यत्ययोवा एषांस्वगणस्थैः पूतिमाषादिभिः सर्ववासिष्ठगणैश्चाहर्वसिष्ठसंज्ञकवक्ष्यमाणलौगाक्षिभिश्चाविवाहः केवलांगिरोगणेस्त्युविवा
होभवत्येव आंगिरसत्वेपिसगोत्रत्वाभावात् द्वित्रिप्रवरसाम्याभावाच्च केचिद्भारद्वाजांगिरसत्वमाश्रित्यभारद्वाजशौंगशैशिरैः सहाविवा
हमाहुः तन्नभारद्वाजत्वेहदप्रमाणाभावात् प्रयोगपारिजातेकाश्यपैःसहैषामविवाहइत्युक्तं तत्रहेतुश्चिंत्यइतिकौस्तुभे लौगाक्षयः दा
र्भायणाः इत्यादयोष्टत्रिंशदधिकालौगाक्षयस्तेषांकाश्यपावत्सारवासिष्ठेतित्रयः काश्यपावत्साराासितेतिवा एतेअहर्वसिष्ठाः नक्तंकाश्य
पाः दिनकर्मणिवासिष्ठत्वप्रयुक्तकार्यभाजः रात्रिकर्मणिकाश्यपत्वप्रयुक्तकार्यभाजइत्यर्थः एतेषांसर्वैः काश्यपैः सर्वैश्चवसिष्ठैः संकृ-
तिभिश्चाविवाहः ३ अथस्मृत्यर्थसाराद्युक्ताद्विगोत्राः देवरातानांवैश्वामित्रदेवरातौदलेतित्रयः एतेषांसर्वैर्जामदग्न्यैर्विश्वामित्रैश्चाविवाहः
धनंजयानांविश्वामित्रमाधुच्छंदसधानंजय्येतित्रयः एषांसर्वैर्विश्वामित्रैरत्रिभिश्चाविवाहः अयंविश्वामित्रगणेप्रागुक्तः जातूकर्ण्यानांवा
सिष्ठात्रेयजातूकर्ण्येति एषांवासिष्ठैरत्रिभिश्चाविवाहः अयंवासिष्ठगणेसिंधाद्युक्तः २ पूर्वमत्रिगणेषूक्तानांवामरथ्यादीनामत्रिपुत्रिकापुत्रा
णांचवासिष्ठात्रिभ्यामविवाहः अत्रिविश्वामित्राभ्यामितिकेचित् ४ पूर्वंभरद्वाजगणस्थक्षत्रांतरगणत्वेनोक्तानांकपिलानामांगिरसबार्हस्पत्यभा
रद्वाजवांदनमातवचसेतिपंचप्रवराणांविश्वामित्रभारद्वाजाभ्यामविवाहः पूर्वंविश्वामित्रेषूक्तानांकतानांवैश्वा मित्रकात्यात्कीलेतित्रिप्रवराणांविश्वा

मित्रभरद्वाजाभ्यामविवाहः ६ अनेनैवन्यायेनपरगोत्रोत्पन्नदत्तकादीनामिदानींतनानामपिद्विगोत्रत्वात् जनकप्रतिगृहीतृपित्रोर्द्वयोरपिसगोत्रैः स
ह अविवाहोज्ञेयः नात्रपुरुषसंख्या तेनशतपुरुषोत्तरमपिद्विगोत्रत्वंनापैति क्षत्रियवैश्योस्तुपुरोहितगोत्रप्रवरावितिसिद्धांतः अथस्वगोत्राज्ञा
ने उपनयनेयआचार्यस्तद्गोत्रप्रवरैरेवकर्माणिविवाहाविवाहौचेति आचार्यगोत्राज्ञानेतु दत्वात्मानंतुकस्मैचित्तद्गोत्रप्रवरोभवेत् अथमातृगो
त्रवर्जननिर्णयः तत्रमातृगोत्रपदेनमातामहगोत्रमेववर्ज्यं तच्चगांधर्वादिविवाहोढापुत्राणांसर्वेषांवर्ज्यं ब्राह्मविवाहोढापुत्राणांतुसर्वेषां-
मातामहगोत्रंनवर्ज्यं किंतुमाध्यंदिनानामेव मातृगोत्रंमाध्यंदिनीयानामितिसत्याषाढवचनात् तथैवसर्वत्रशिष्टाचाराच्च अथसगोत्रा
दिविवाहादौप्रायश्चित्तं तत्राज्ञानतःसगोत्रसप्रवरविवाहे कन्यांत्यक्त्वा चांद्रायणप्रायश्चित्तंकार्यं ज्ञानतोद्विगुणं एवंकन्यायाएतदूढे ए
वंसपिंडायाविवाहेपि त्यागश्चब्राह्मण्याः संभोगधर्मकार्ययोरेव मातृवत्पालयेदित्यन्नादिनापालनोक्तेः यस्तुसगोत्रादिकांविवाह्योपगच्छ
तितस्याज्ञानेविवाहप्रयुक्तचांद्रायणं सगोत्रागमनप्रयुक्तंचांद्रायणद्वयाधिकं ज्ञानतस्तु अधिकंकल्प्यमितिकेचित् अन्येतुगुरुतल्पव्रता
च्छुद्धिरितिगुरुतल्पसाम्योक्तेः षडब्दंप्रायश्चित्तं अज्ञानतस्त्वब्दंचांद्रायणत्रयंवेत्याहुः अज्ञानतःसगोत्रादिषूत्पन्नानांजनकप्रायश्चित्तो
त्तरंकाश्यपगोत्रेणव्यवहारः कार्योनतुत्यागः ज्ञानतस्तुसगोत्राद्युत्पन्नानांचांडालत्वमेव आरूढपतितापत्यंब्राह्मण्यांयश्चशूद्रजः स
गोत्रोढासुतश्चैवचांडालास्त्रयईरिताइतियमस्मृतेः अथान्येपिविवाहेनिषेधाः प्रत्युद्वाहोनैवकार्योनैकस्मैदुहितृद्वयं नचैकजन्ययोःपुं
सोरेकजन्येतुकन्यके अत्रापवादः सोदरयोःसोदरकन्यकेवत्सरादिकालव्यवधानेमहानद्यादिव्यवधानेवादेये पूर्वकन्यायादत्तायाःमृतौ

तस्यैववरस्यद्वितीयाकन्यादेया प्रत्युद्वाहोदारिद्र्यादिसंकटेकार्यः सोदराणांतुल्यसंस्कारोवर्षमध्येनिषिद्धः गृहनिर्माणविवाहौवर्षेभिन्ने
कार्यौ गृहप्रवेशस्यनिषेधाभावाद्गृहप्रवेशोत्तरंविवाहःकार्यः सोदरयोःपुत्रयोःकन्यापुत्रयोर्वाकन्ययोर्वाविवाहौषण्मासाभ्यंतरेविशेषतो
निषिद्धौ पुरुषत्रयात्मककुलेविवाहात्मौंजीबंधःषण्मासेनिषिद्धः षण्मासेशुभकार्यत्रयंनकार्यं अत्रशुभकार्यपदेनमौंजीविवाहावेव
तेनगर्भाधाननामकर्मसंस्काराणांनत्रित्वनिषेधः नवागर्भाधानादिनाचतुष्ट्वादिसंपादनं नाग्निकार्यत्रयंभवेदित्यनेनैकवाक्यतालाघवा
दितिभाति भिन्नोदराणामग्निकार्यत्रयंनदोषायेतिकश्चित् केचिन्नकुर्यान्मंगलत्रयमित्यस्यभिन्नार्थत्वंस्वीकृत्ययत्किंचिच्छुभकार्याणा
मपित्रित्वंनशुभमित्याहुः पुरुषोद्वाहात्कन्योद्वाहःषण्मासाभ्यंतरेनिषिद्धः ज्येष्ठमंगलाल्लघुमंगलंनकार्यं बहिर्मंडपेविहितंज्येष्ठमंगलं तद्भि
न्नंलघुगर्भाधानादिकस्यप्राप्तकालनिषेधः एवंशांत्यादेरपिनैमित्तिकस्यप्राप्तकालस्यननिषेधः अतिपन्नस्यत्वयंनिषेधएवंव्रतोद्यापना
दीनांवास्तुप्रवेशादीनांचलघुत्वादेवविवाहाद्यनंतरंनिषेधः इदंनिषेधचतुष्टयंत्रिपुरुषात्मककुलेषण्मासाभ्यंतरएव एवंमुंडनद्वयनिषे
धंव्रतबंधाच्चौलानिषेधंचकेचिदाहुः अथैषामपवादः सोदराणामपिसमानसंस्कारोविवाहोन्वसंकटे अब्दभेदात्कार्यौ चतुर्दिनव्यव
धानादेकदिनव्यवधानाद्वाकार्यौ अतिसंकटेएकदिनेकर्तृभेदेनमंडपभेदेनवाकार्यौ द्वाभ्यांकर्तृभ्यांएकस्मिन्नपिलग्नेएकस्मिन्नपिगृहेभि
न्नोदरयोर्विवाहःकार्यः एवंपूर्वोक्तनिषेधचतुष्टयेपिवर्षभेदेदोषाभावः यमलयोरेककालेएकमंडपेवासमानसंस्काराणांनदोषः एवंमातृभे
देपिषण्मासाभ्यंतरेसमानसंस्कारेदोषोन मातृभेदेएकजातकन्ययोरेकदिनेएकमंडपेपिवेदीभेदेनविवाहोनदोषायेतिकेचित् पुरुषत्रयात्म

कुलेमंगलकार्योत्तरंषण्मासाभ्यंतरेमुंडनयुक्तंकर्मनकार्यं अत्रसर्वत्रपुरुषत्रयगणनाप्रकारः प्रतिकूलविचारेणस्पष्टीकरिष्यते मुंडनकर्म
तुचौलंनागसंस्कारादिकमाधानादिकमप्यदृष्टार्थमैच्छिकसर्वप्रायश्चित्तादिकंक्षौरमापकतीर्थयात्रादिकंचोक्तं व्रतबंधस्तुकात्यायनमते
मंगलरूपत्वाद्विवाहादुत्तरंकार्यः अन्येषांमतेमुंडनरूपत्वान्नकार्यः पित्रोरंत्यक्रियादिप्रासमुंडनमाकस्मिकमासप्रायश्चित्तमुंडनमासन्न
मरणेनसर्वप्रायश्चित्तीयमुंडनंचकर्तव्यमेव नित्यत्वाद्दर्शपूर्णमासचातुर्मास्यादिमुंडनेपिनदोषः नचमुंडनंचौलमित्युक्तं व्रतोद्वाहादौतु
मंगलमितिवचसामंडनमुंडनयोः परिगणनादाधाना दीनांनदोषइतिवाच्यं वाक्यस्योदाहरणार्थत्वात् अन्यथाव्रतोद्वाहान्नचौलकर्म
स्यैवकर्तव्ये मंडनान्नतुमुंडनमितिसामान्येनवचनरचनानर्थक्यापातात् तस्माद्गर्भाधानादिलघुमंगलादुद्वाहादिज्येष्ठमंगलाच्चाधानादिमुंड
नमपिवर्ज्यमितिभाति एवंसतिकुलेबहुकर्मोपरोधः स्यादितिचेत् विवाहव्रतचूडोत्तरमंगलेषु पिंडदानादौमासाद्यल्पकालप्रतिबंधवत् पित्रा
द्यन्यमरणेल्पकालप्रतिकूलनिर्णयवच्चलघुमंगलोत्तरंमासाद्यल्पकालमुंडननिषेधकल्पनंयुक्तिबलादाश्रयणीयमितिभाति अत्रविषये
प्राचीननिबंधेषुविशेषोनदृश्यते तथापिधार्ष्ट्येनमयोक्तोविशेषोयुक्तश्चेद्ग्राह्यः इतिमंडनमुंडननिर्णयः अथप्रतिकूलविचारः विवा
हनिश्चयोत्तरंवरस्यकन्यायावासगोत्रत्रिपुरुषात्मककुलेकस्यचिन्मरणेप्रतिकूलदोषः विवाहनिश्चयश्चवैदिकलौकिकोवाग्राह्यः तत्रवैदिको
वाग्दानाख्यविधिनाकृतोमुख्यः लौकिकोलग्नतिथिनिश्चयादिवरवध्वोःशुल्कभाषाबंधपूगीफलदानादिश्चसगोत्रत्रिपुरुषेत्युक्तत्वान्माता
महकुलादिव्यावृत्तिः तथाचवरस्तत्पूर्वपत्नीवरमातापितरौवरपितामहपितामह्यावनूढापितृष्वसाचेतिपूर्वत्रिपुरुषी वरस्तस्यभ्रातापत्नीपु

त्रानूढकन्यासहितः वरस्यानूढाभगिनी वरस्यस्नुषापुत्रौ अनूढाकन्याच पौत्रस्तद्भार्याच अनूढापौत्रीचेतिपरत्रिपुरुषी पितृव्यतत्पत्न्यौ पितृ
व्यपुत्रस्तत्पत्न्यावनूढापितृव्यकन्याचेतिसंतानभेदेत्रिपुरुषीचेतिसगोत्रत्रिपुरुषीपुरुषपरिगणना एतेषामन्यतममरणेप्रतिकूलमितिपर्य
वसितोऽर्थः अत्रभ्रातापुत्रपौत्रादिश्चानुपनीतोपित्रिवर्षाधिकवयः ग्राह्यः एवमनूढभगिन्यादेरपित्रिवर्षाधिकत्वंयुक्तंभाति एवंबहूक्त
लेप्यूह्यं एवमेवमंडनमुंडनादावपित्रिपुरुषगणनोह्या अत्रविशेषः पितामातापितामहः पितामहीपितृव्यः पूर्वपत्नीपूर्वस्त्रियः पुत्रो
भ्रातानूढाभगिनीचैतेषांमरणेविशेषतः प्रतिकूलदोषान्नैवकर्तव्योविवाहः एतदन्यत्रिपुरुषसपिंडमरणेशांत्यादिनादोषंपरिहृत्यविवाहःका
र्यः संकटेतुपित्रादिमरणेपिकालप्रतीक्षा शांतिभ्यांदोषंनिर्हृत्यविवाहःकार्यः तत्रव्यवस्था निश्चयोत्तरंमातापित्रोः एकैकमरणेतुशांत्यादि
नाविवाहः तत्रपितुरब्दमिहाशौचंतदर्धंमातुरेवच मासत्रयंतुभार्यायास्तदर्धंभ्रातृपुत्रयोः अन्येषांतुसपिंडानामाशौचंमाससंमितं तदं
तेशांतिकंकृत्वाततोलग्नंविधीयते प्रतिकूलेनकर्तव्यंलग्नंयावदृतुत्रयं प्रतिकूलेसपिंडस्यमासमेकंविवर्जयेत् इत्यादिवाक्याश्रयेणव्यवस्थो
च्यते अत्राशौचशब्देनप्रतिकूलकृतंविवाहानधिकारमात्रंकालप्रतीक्षार्थमुच्यते अतः पितृमरणेवर्षोत्तरंविनायकशांतिंकृत्वासंकटेविवाहः
कार्यः अतिसंकटेषण्मासोत्तरंविनायकशांतिंश्रीपूजनादिशांतिंचकृत्वाविवाहः ततोप्यतिसंकटेमासोत्तरंशांतिद्वयांतेविवाहइति संकट
तारतम्येनपक्षत्रयं मातुर्मरणेषण्मासांतेविनायकशांत्याविवाहः अतिसंकटेमासांतेशांतिद्वयंकृत्वोद्वाहः यत्तु प्रमीतौपितरौयस्यदे
हस्तस्याशुचिर्भवेत् नदेवंनापिवापित्र्यंयावत्पूर्णोनवत्सरइति पित्रोर्मृतौवर्षपर्यंतंसर्वशुभकर्मनिषेधवचनंतत्प्राग्वाड्विश्रयात् पित्रोर्मृ-

तौसंकटाभावेवाज्ञेयं भार्यामरणेमासत्रयांतेमासांतेवाश्रीपूजनादिशांतिः भ्रातृमरणेसार्धमासांतेवाविनायकशांतिः पुत्रमृतौसार्धमासंमासं
वाप्रतीक्ष्यश्रीपूजनादिशांतिः पितृव्यमरणेमासांतेविनायकशांतिः पितामह्याअनूढभगिन्याश्चमरणेमासांतेश्रीपूजनादिशांतिः एलद
न्यत्रिपुरुषसपिंडमरणेमासांतेश्रीपूजनादिशांतिः ततोविवाहः गुणवत्तरमातुर्मृतौषण्मासेनमनःखेदानपगमेवर्षप्रतीक्षा एवंगुणवत्तर
भार्यायाःषण्मासपर्यंतंप्रतीक्षा ज्योतिःप्रकाशेतु अतिसंकटवशेनमात्रादिमरणेमासाधिकप्रतीक्षायाअसंभवेमासमध्येपिदशाहोत्तरं किं
चित्कालंप्रतीक्ष्योक्तव्यवस्थयाविनायकशांतिंश्रीपूजनादिशांतिंचकृत्वागांदत्वापुनर्वाग्दानादिचरेदित्युक्तं सर्वोप्ययमपवादः संकटेषुतारत
म्येनबुधैर्योज्यः अल्पसंकटविषयेमहासंकटविषयकविधिकथनेवक्तुःकर्तुश्चदोषएव दुर्भिक्षराष्ट्रभंगादिभयेपित्रोर्मरणशंकायांचनप्रतिकू
लंदीर्घरोगिदूरदेशस्थविरक्तानांकन्यायाःप्रौढत्वेचप्रतिकूलदोषोनेत्यपवादः श्रीपूजनादिशांतिश्च श्रियेजातइतिश्रियं इदंविष्णुरिति-
विष्णुंगौरीर्मिमायेतिगौरींत्र्यंबकमितिरुद्रंपरंमृत्योइतियमंचसंपूज्याष्टोत्तरशततिलाज्यंजुहुयात् ॐ भूःस्वाहा मृत्युर्नश्यतात्स्कृषायेस्कृत्वं
वर्धतांस्वाहेतिसततोहोमंसमाप्यायगोद्वयंदक्षिणाप्रवदेदितिकौस्तुभेद्रष्टव्या इतिप्रतिकूलविचारः प्रेतकर्माण्यनिर्हृत्यचरेन्नाभ्युदयक्रियां
आचतुर्थंततःपुंसिपंचमेशुभदंभवेत् अत्रप्रेतकर्मपदेनसपिंडीकरणात्पूर्वभाविकर्माणिसपिंडीकरणंचसपिंडीकरणोत्तरंपार्वणविधिनो-
क्तानिमासिकानिचोच्यंते सपिंडीकरणादर्वागपकृष्यकृतान्यपि पुनरप्यपकृष्यंतेवृद्ध्युत्तरनिषेधणात् इत्यानुमासिकानामप्यपकर्षोक्तेः अ
भ्युदयपदेननांदीश्राद्धयुक्तंकर्ममात्रंग्राह्यं केचित्तुविवाहाद्येवग्राह्यमित्युक्तं आचतुर्थमितिनांदीश्राद्धकर्तारंपुरुषमारभ्यजनकचतुःपुरुषी

जन्यचतुःपुरुषीसंतानभेदेचचतुःपुरुषीसगोत्रागृह्यते तथाचनांदीश्राद्धकर्तुः पितृपितामहप्रपितामहाः पत्नीसहिताः कर्तुर्भार्यापुत्रपौ
त्रप्रपौत्रास्तत्स्त्रद्भार्याश्चभ्रातातत्पुत्रपौत्रास्तत्स्त्रद्भार्याः पितृभ्रातृतत्पुत्रपौत्रास्तत्स्त्रद्भार्याश्च प्रपितामहस्यपुत्रपौत्रास्तत्स्त्रद्भार्याश्चैतेषांमृतानामननुमासिकांतप्रेतक
र्माकरणेमंगलंनकार्यमित्यर्थः नांदीश्राद्धकर्तात्रमुख्यएवग्राह्योनतुमातुलादिर्गौणः मृतपितृकस्योपनयनादौसंस्कार्यमारभ्यैव चतुःपुरुषीगण
नामातामहादेर्भिन्नगोत्रत्वेपिनांदीश्राद्धदेवतात्वात् प्रेतकर्माभावेमंगलंनभवति मातामह्यादेःस्वातंत्र्येणदेवतात्वाभावाद्दशाहांत्यकर्माभा
वेपिमंगलप्रतिबंधोनास्ति इत्यंतकर्माभावनिमित्तकमंगलप्रतिबंधकनिर्णयः मौंजीविवाहयोर्नांदीश्राद्धमारभ्यमंडपोद्वासनपर्यंतंमध्येदर्शादि
नंयथानपतेत्तथाकार्यं दर्शान्यत्पित्रोःक्षयाहादिश्राद्धदिनंयदिज्ञानादज्ञानाद्वापतनितदात्रिपुरुषसपिंडैर्विवाहादिमंगलसमाप्त्युत्तरंश्राद्धंकार्यं
एवंचदर्शान्यच्छ्राद्धस्यैवस्वरूपतोविवाहमध्यनिषेधः ननुदर्शवच्छ्राद्धरहितस्यापिश्राद्धतिथिमात्रस्य वृत्तेविवाहेपरतस्तुकुर्याच्छ्राद्धमित्या
द्युक्तेः एतेनसंक्रांतिमन्वाद्यष्टकादितानाश्राद्धदिनत्वाद्दर्शवन्मध्येपातोनिषिद्धइतिशंकानिरस्ता तेनषण्णवतिश्राद्धकर्तृभिःसपिंडैर्मध्यप
तितमन्वादेःप्रायश्चित्तादिनासंपत्तिःसंपाद्या इतिचतुर्थीकर्ममध्येदर्शादिनिर्णयः प्रारंभात्प्रागारंभोत्तरंवामातुःपितृव्यादेःकर्त्रंतरस्यप
त्न्यावारजोदोषेयद्वक्तव्यंतद्व्रतबंधप्रकरणेविस्तरेणोक्तंततएवज्ञेयं रजोदोषजननाशौचादिसंभावनायांनांदीश्राद्धस्यापकृष्यानुष्ठानेदिना
वधिः एकविंशत्यहर्यज्ञेविवाहेदशवासराः त्रिषट्चौलोपनयनेनांदीश्राद्धंविधीयते दशादिनाद्यतिक्रमेपुनर्नांदीश्राद्धमित्यर्थात्सिद्धं नां
दीश्राद्धोत्तरंसूतकमृतकयोःप्राप्तौनविवाहादिप्रतिबंधः विवाहव्रतयज्ञेषुश्राद्धेहोमेऽर्चनेजपे आरब्धेसूतकंनस्यादनारब्धेतुसूतकं प्रा

रंभोवरणंयत्तेसंकल्पोव्रतसत्रयोः नांदीमुखंविवाहादौश्राद्धेपाकपरिक्रियेत्युक्तेः इदंसन्निहितमुहूर्तांतराभावादिसंकटएवज्ञेयं संकटाभावेतु
नांदीश्राद्धेजातेपिसूतकांतेमुहूर्तांतरेएवमंगलं सर्वोप्याशौचापवादोनन्यगतित्वेआर्तौचिज्ञेयइतिसिंधूक्तेः तेनव्रतेसंकल्पोत्तरमाशौचेपिविप्र
द्वारेवपूजादियज्ञादौमधुपर्कविधिनावरणोत्तरमपिऋत्विग्तराला भादिकेनन्यगतौसंकटेए॰ चमधुपर्कविधिनाहृतस्याशौचाभावः एवंज
पहोमादावप्यूह्यं श्राद्धेपाकपरिक्रियापाकप्रोक्षणं एतदप्यार्तिसत्वेमहासंकटेप्रारंभात्प्रागपिसूतकप्राप्तौकूष्मांडमंत्रैर्घृतहोमंकृत्वापय
स्विनींगांदत्वापंचगव्यंप्राश्यशुद्धश्चूडोपनयनोद्वाहप्रतिष्ठादिकमाचरेत् उपकल्पितसंभारस्यसन्निहितलग्नांतराभावेननाशाद्यापत्तावप्ये
वंशुद्धिः इदंजननाशौचमात्रविषयमितिमार्तंडादौ कूष्मांडहोमादिनाशुद्धिपूर्वकंसूतकमृतकयोर्मध्येआरब्धेविवाहादौविप्राणांपूर्वसंकल्पि-
तान्नभोजनेदोषोन पाकपरिवेषणादिकमपिसूतकिभिः कार्यं होमादिविधिनाशुद्धिसंपादनादितिकौस्तुभेस्थितं नैतद्युक्तं लोकविद्वि
ष्टत्वादतः परगोत्रैरेवान्नदानंयुक्तंभाति नांदीश्राद्धोत्तरंसूतकमृतकयोः प्राप्तौपूर्वमन्नसंकल्पाभावेपिविवाहोत्तरकालसंकल्पितान्नभोजनं
विप्रैःकार्यं अत्रापिपरैरन्नंप्रदातव्यंभोक्तव्यंचद्विजोत्तमैरिति सर्वसंमतं परैरसगोत्रैरितिसिंधुमयूखादौव्याख्यानात् पूर्वसंकल्पिता
न्नस्यापिभोजनसमयेसूतकप्राप्तौभोक्तृभिर्भुक्तशेषंत्यक्त्वापरगृहोदकैराचांततादिविधेयं पाकशेषः सूतकिभिर्भोक्तव्यः भुंजानेषुच
विप्रेषुत्वंतरामृतसूतके अन्यगेहोदकाचांताइतिस्मृतेः नांदीश्राद्धोत्तरंभोजनादन्यकालेसूतकप्राप्तौसूतकिगृहेभोक्तव्यं भुंजानेषुसू
तकप्राप्तौभोक्तृभिः पात्रस्थमप्यन्नंत्याज्यमितिवाचनिकएवविशेषः नहिवचनस्यातिभारइतिन्यायात् ममतुभुंजानेष्वितिवाक्य

मारब्धानारब्धसर्वकर्मस्वसंकल्पितान्नविषयमितिभाति इतिविवाहादौरजोदोषसूतकप्राप्तिनिर्णयः विवाहात्पूर्वंकन्यायांरजोदर्शनेमातृपितृ
भ्रातॄणांनरकपातः कन्यायाश्चवृषलीत्वंतद्भर्तुर्वृषलीपतित्वं अत्रशुद्धिप्रकारः कन्यादाताऋतुसंख्ययागोदानानिएकंवागोदानंयथाशक्ति
ब्राह्मणभोजनंवाकृत्वाकन्यादानेयोग्योभवेत् कन्यात्रुपवासत्रयांतेगव्यपयःपानंकृत्वा विप्रकुमार्यैसरत्नभूषणंदत्वोद्वाहयोग्याभवति
वरश्चकूष्मांडहोमपूर्वकंतामुद्वहन्नदोषीस्यादिति विवाहहोमकालेरजोदोषेतांस्नापयित्वायुंजानेतितेनर्चायमंत्रेणप्रायश्चित्तंहुत्वाहोमतंत्रं
समापयेत् यदातुदात्रभावाद्रजोदर्शनंतदाकन्यावर्षत्रयप्रतीक्ष्यस्वयंवरंवृणुयात् नात्रवरस्यापिदोषः इतिकन्यारजोदोषनिर्णयः पक्ष
मध्येतिथिद्वयस्यक्षयेणयस्त्रयोदशदिनात्मकःपक्षःसक्षयपक्षः तदाबहुप्रजासंहारोराजसंहारोवा क्षयपक्षेचौलोपनयनोद्वाहादिवास्तु
कर्मादिशुभंनकार्यं क्षयमासाधिमासगुरुशुक्रास्तादौविवाहनिषेधःप्रथमपरिच्छेदे एवंसिंहस्थगुरुनिषेधनिर्णयोपिप्रथमपरिच्छेदेद्र
ष्टव्यः क्षयसंवत्सरोपिनिषिद्धः शीघ्रगत्यापूर्वराशिशेषमतिक्रम्यराश्यंतरसंचारोतिचारस्तंप्राप्तोगुरुःपुनःपूर्वराशिंवक्रगत्यायदिनायाति
तदासक्षयसंवत्सरःसर्वकर्मसुवर्ज्यः तत्रमेषवृषमिथुनवृश्चिककुंभमीनराशिषुनदोषः केचिद्गोदावरीदक्षिणदेशेऽप्यतिचारादिगुरुदोषोनेत्या
हुः इतिक्षयपक्षादिविचारः गुरुव्ययगुरुबलंकन्यायावरस्येष्टंरवेर्बलं द्विपंचसप्तनवैकादशस्थोगुरुःकन्यायाःशुभः जन्मतृतीयषष्ठदश-
मस्थानेषुपूजाहोमात्मकशांत्याशुभः चतुर्थाष्टमद्वादशस्थानेषुदुष्टफलः कर्कधनुर्मीनगश्चतुर्थादिस्थानेपिनदुष्टः संकटेचतुर्थद्वादश-
स्थोद्विवारमष्टमस्त्रिवारंहोमादिरूपपूजयार्चितःशुभः वरराशेस्त्रिषट्दशैकादशस्थानेरविःशुभः अन्यत्रग्रहमखोक्तपूजयाशुभः गुरुपूजाप्र

कारउपनयनप्रकरणेउक्तः जन्मतोगर्भतोवापंचमवर्षप्रभृतिअष्टमवर्षपर्यंतंकन्याविवाहेउचितःकालः षड्वर्षोत्तरंवर्षद्वयंप्रशस्ततरः षडब्दम-
ध्येनोद्वाह्याकन्यावर्षद्वयंयतः सोमोभुंक्तेततस्तद्वद्गंधर्वश्चततोनलइत्युक्तेः नवमदशमयोर्मध्यमः एकादशवर्षेऽधमः द्वादशादौप्रायश्चित्ता
वहः ब्राह्मोदैवआर्षः प्राजापत्यआसुरोगांधर्वोराक्षसःपैशाचइत्यष्टौविवाहाः योग्यवरमाहूयालंकृत्यकन्यादानविधिनातस्मैदानंब्राह्मो
विवाहः यज्ञेऋत्विक्कर्मकुर्वतेऽलंकृत्यकन्यार्पणंदैवः वरादेकंगोमिथुनंद्वेवागृहीत्वातस्मैकन्यार्पणमार्षः इदंगोमिथुनग्रहणंननिंदंति त
स्यकुमारीपूजनार्थत्वेनकन्याविक्रयाभावात् त्वयैतयैवसहगृहधर्मआचरणीयएतस्याजीवनपर्यंतंविवाहोत्तरंचतुर्थाश्रमोवानकार्यइत्या-
भाष्यकन्यादानंप्राजापत्यः ज्ञातिभ्योयथेच्छंधनंदत्वाविवाहआसुरः वरवध्वोरिच्छयाऽन्योन्यसंयोगोगांधर्वः युद्धादिनाबलाद्धरणंरा
क्षसः चौर्येणकन्याहरणंपैशाचः पूर्वचतुर्षुपूर्वःपूर्वःश्रेष्ठः उत्तरेषुउत्तरोत्तरोनिंद्यः तत्रविप्रस्यब्राह्मदैवौप्रशस्तौ क्षत्रियस्यगांधर्वरा
क्षसौ आसुरोवैश्यस्य आर्षप्राजापत्यपैशाचाःसर्वेषांसंकटेराक्षसभिन्नाः सप्तविप्रस्यब्राह्मदैवेतरेषट्क्षत्रियस्य वैश्यशूद्रयोर्ब्राह्मदैवरा
क्षसभिन्नाःपंच सर्वेष्वपिविवाहेषुतत्तत्प्रकारैःकन्यापरिग्रहोत्तरंस्वस्वगृह्यरीत्याविवाहहोमादिविधिरावश्यकः दानविधिनादानंसर्वत्र
नभवति पैशाचादौसप्तपदीविधेःपूर्वमन्यस्मैकन्यादेया ब्राह्मादिष्वपिकन्यादानोत्तरमपिसप्तपदीविधेःपूर्ववरस्यषंढत्वादिदोषज्ञानेव
रभृतोवाकन्याऽन्यस्मैदेया ब्राह्मविवाहोढायांजातःपुत्रोदशपूर्वान्दशपरान्पितॄंस्तारयते दैवोढापुत्रःसप्तसप्त प्राजापत्योढापुत्रःषट्
षट् आर्षोढापुत्रस्त्रींस्त्रीन् आश्वलायनसूत्रेतुब्राह्मादिषुद्वादशदशाष्टौसप्तचपूर्वान्परांश्चपुत्रस्तारयतइत्युक्तं अन्येषुदुर्विवाहेषुब्र

ह्यधर्मद्विषः स्मृताः वाग्दानोत्तरं वरस्यदेशांतरगमने षण्मासं प्रतीक्ष्यान्यस्मै देया कन्यायाः शुल्कं प्रदायगमने वर्षं प्रतीक्षा यत्तु बलाद्विवा
हे सगोत्रत्वक्लीबत्वादिवरदोषे वा कन्यासप्तपदीविध्युत्तरमपि अन्यस्मै देयेति तत्कलियुगे निषिद्धं वाग्दानोत्तरं पातित्यादिदोषाभावेपि क
न्याप्रदातुर्दंड उक्तः एवं कन्याया अपस्मारदोषमनुक्त्वा दाता दंड्यः अधर्मोद्वाहे तु द्विजैर्भोजनादिकृते आसुरे एकस्तु उपवासो गांधर्वे त्रिरा
त्रं राक्षसपैशाचयोश्चांद्रायणं प्रायश्चित्तं इति विवाहभेदाः दाराग्निहोत्रसंयोगं कुरुते योग्रजे स्थिते स कनिष्ठः परिवेत्ता ज्येष्ठः परिवित्तिः एवं ज्ये-
ष्ठायामनूढायां कनिष्ठकन्योद्वाहे ज्येष्ठकन्या दिधिषुः कनिष्ठाग्रेदिधिषूः अत्र प्रायश्चित्तं अज्ञानतः पित्रादिदत्तोद्वाहे भ्रात्रोः परिवेतृपरिवित्ति
संज्ञयोः कृच्छ्रद्वयं कन्यायाः कृच्छ्रं दातुरतिकृच्छ्रं याजकस्य चांद्रायणं ज्ञानतः पित्राद्यदत्तोद्वाहे सर्वेषां वत्सरं कृच्छ्राचरणं कामतः पित्रादि
दत्तोद्वाहे त्रैमासिकं अज्ञानेनादत्तोद्वाहे चांद्रायणादि दिधिष्वाधिपतेरतिकृच्छ्रकृच्छ्रौ अत्रापवादः सापत्ने दत्तके वा ज्येष्ठे कनिष्ठस्य दारा
ग्निहोत्रग्रहणे दोषो न सोदरेपि क्लीबमूकबधिरवामनभग्नपादत्वादिदोषयुते देशांतरस्थे वेश्यासक्ते पतिते महारोगिण्यतिवृद्धे कृषिसक्ते-
धन वृद्धिराजसेवादिव्यापारासक्ते चौर्यासक्ते उन्मत्ते विवाहाग्निहोत्रेच्छानिवृत्ते च ज्येष्ठे कनिष्ठस्य दाराग्निहोत्रग्रहणे दोषो न देशांतरंगतं ज्येष्ठ
मष्टौ द्वादश वर्षाणि कनिष्ठः प्रतीक्षेत एवं कन्याया अपि ज्येष्ठाया भिन्नमातृजत्वे कनिष्ठाविवाहे दोषो न एवं मूकत्वादिदोषयुतायां ज्येष्ठायामूह्यं इ
तिपरिवेत्रादिनिर्णयः अथ कन्यादातृक्रमः पितापितामहो भ्राता पितृकुलस्थः पितृव्यादि मातृकुलस्थो मातामहमातुलादिः सर्वाभा-
वे जननीत्येवं पूर्वाभावे परः परः भ्रातॄणामनुपनीतानामेवाधिकारः अनुपनीतभ्रातुर्मात्रादेश्च सत्त्वे मात्रादेरेवाधिकारो न त्वनुपनीतभ्रातुः

सर्वाभावेकन्यास्स्वयंवरंवृणुयात् कन्यास्वयंवरेमातुर्दातृत्वेचताभ्यामेवनांदीश्राद्धंकार्यं तत्रमाताकन्यावास्वयंप्रधानसंकल्पमात्रंकृत्वाऽन्यद्व्रा
ह्मणद्वाराकारयेत् वरस्क्रसंस्कृतभ्रात्राद्यभावेस्वयमेवनांदीश्राद्धंकुर्यान्नमाता उपनयनेनकर्माधिकारस्यजातत्वात् द्वितीयादिविवाहेवरःस्व
यमेवनांदीमुखंकुर्यात् परकीयकन्यादानेविशेषः आत्मीकृत्यसुवर्णेनपरकीयांतुकन्यकां धर्मेणाविधिनादानमसगोत्रापियुज्यते इतिद्वा
तृनिर्णयेवरवध्वोरपिनांदीकर्तृत्वनिर्णयः मूलनक्षत्राद्यपादत्रयजातौवधूवरौस्वस्वश्वशुरंनाशयतः आश्लेषांत्यपादत्रयजातौश्वश्रूंज्येष्ठां
त्यपादजातावन्योन्यंज्येष्ठभ्रातरं विशाखांत्यपादजातावन्योन्यकनिष्ठभ्रातरंमघाप्रथमपादेमूलवत्फलंकेचिदाहुः केचिदुपनयनस्यद्वितीय
जन्मरूपत्वात्तेनवाद्वितीयजन्मनापूर्वजन्मसंभवमूलादिदोषस्यनिरस्तत्वाद्वरस्यश्वशुरघातित्वादिदोषोनेत्यपवादंसंकटेवदंति श्वशुराद्य-
भावेवध्वाअपिनदोषः नर्क्षवृक्षनदीनाम्नींनांत्यपर्वतनामिकां नपक्ष्यहिप्रेष्यनाम्नींनचभीषणनामिकामुद्वहेदिति वरायपुंस्त्वंपरीक्ष्यकन्या
देया यस्याप्सुप्लवतेबीजंह्रादिमूत्रंचफेनिलमित्यादिपुंस्त्वपरीक्षा कुलंचशीलंचवपुर्वयश्चविद्यांचवित्तंचसनाथतांच एतान्गुणान्सप्तपरी
क्ष्यदेयाकन्याबुधैःशेषमचिंतनीयं इतिवधूवरयोर्मूलजातत्वादिगुणदोषनिर्णयः अथविवाहेमासादिनिर्णयः माघफाल्गुनवैशाख
ज्येष्ठमासाःशुभप्रदाः मार्गशीर्षोमध्यमःस्यात्क्वचिदाषाढकार्तिकौ अत्रमिथुनस्थेर्कआषाढोवृश्चिकेकार्तिकश्चदेशाचारानुरोधेनग्राह्यौनसर्वदेशे ए
वंमकरस्थःपौषोमेषस्थश्चैत्रोपि ज्येष्ठयोर्वधूवरयोर्ज्येष्ठमासिविवाहोनशुभः मासांतरेमध्यमः नज्येष्ठयोर्विवाहःस्याज्ज्येष्ठेमासिविशेषतः द्वौ
ज्येष्ठौमध्यमौप्रोक्तावेकज्येष्ठंसुखावहं ज्येष्ठत्रयंनकुर्वीतविवाहेसर्वसंमतमित्युक्तेः तथाच ज्येष्ठमासोज्येष्ठगर्भस्यमंगलेमध्यमः जन्ममा

सजन्मनक्षत्रादिकंज्येष्ठापत्यस्यनिषिद्धं सार्वकालमेकेविवाहमितिलल्लास्कराद्याधर्मविवाहविषयं मयूखे आर्द्रादिदशनक्षत्रेषुसूर्याधिष्ठितेषुविवाह
मौंज्यादिकंवसिष्ठादिभिर्निषिद्धमित्युक्तं नैतल्लोकेस्तुभसिंध्वादिग्रंथे मार्तंडादिज्योतिर्ग्रंथेषीतिबहवः शिष्टाःआर्द्रादिप्रवेशदोषंनमन्यंते
अमावास्यातिनिषिद्धा रिक्ताष्टमीषष्ठ्योल्पफलाः अन्यास्तिथयोबहुफलाः शुक्लपक्षःश्रेष्ठः कृष्णस्त्रयोदशीपर्यंतोमध्यमः सोमबुधगुरुशु
क्रवाराःशुभाः अन्येमध्यमाः रोहिणीमृगमघास्तिस्रउत्तराहस्तस्वातीमूलानुराधारेवत्यःसर्वसंमतनक्षत्राणि हरदत्तमतेचित्राश्रवणधनि
ष्ठाश्विन्यइत्यधिकानिचत्वारि तत्रापिखलग्रहयुतंनक्षत्रंवर्ज्यं चंद्रताराबलंकन्यावरयोरुभयोरपि अन्यतरस्यचंद्रबलाभावेरजतादिदानंका
र्यं मेषःकन्याघटःसिंहोनक्रंयुग्मंधनुर्वृषः मीनःसिंहोधनुःकुंभोजादीनांघातचंद्रमाः यात्रायांयुद्धकार्येषुघातचंद्रंविवर्जयेत् विवाहेसर्वमां
गल्येचौलादौव्रतबंधने घातचंद्रोनैवचिंत्योयज्ञेसीमंतजातयोः मृत्युयोगेपरिघार्धेभद्रायांपातवैधृतौ विष्कंभादेर्दुष्टभागेतिथिवृद्धिक्ष
येपिच यामार्धकुलिकादौचगंडांतेरविसंक्रमे केतूद्गमेभूमिकंपेविवाहाद्यंविवर्जयेत् ग्रहणेपादादिग्रासेत्रिचतुःषडष्टदिवसाःभागधिता
वर्ज्याः भूकंपेउल्कापातेचत्रिदिनं वज्रपातेचैकंदिनंवर्ज्यं यावत्केतूद्गमस्तावदशुभःसमयोभवेत् अस्यापवादः भूकंपादेर्नदोषोस्तिह
ष्टिश्चाद्भुतेसतिदिवाविवाहःप्रशस्तः रात्रावपिकन्यादानंहेमाद्र्यादिमतेप्रशस्तंभवति अथलग्नेग्रहबलं त्रिषष्ठायस्त्वर्कस्त्रिजलधनगो
ज्ञःक्षितिसुतस्त्रिषष्ठस्थोज्ञेज्यौव्ययनिधनवर्ज्यौ १२।८ भृगुसुतः द्वितीयाद्यौधीष्वंकाप्ततनुषु २।४।५।९।१०।१ रिपु ६ श्चाष्टसुशनिस्तमः
केतुश्चायेभवतिसुखहेतुश्चसकलः अथलग्नवर्ज्यग्रहाः रविर्लग्नेचंद्रस्तनुरिपुमृतिस्थः १।६।८ क्षितिसुतोष्टलग्नांत्ये ८।१।१० ज्ञेज्यौनि

ध॰सिं॰
५७

धनउत्रानाकृयमघहस्तिपुष्यु शनिःशेषौलग्नेतनुपतिरयार्यष्टमगृहेविवाहेस्फः सर्वेभदनसदनेनुवरफ़भदाः शेषौराहुकेतू अन्येद्वादशगंचंद्रं
इंकुवानवमांशपौ षष्ठाष्टगौबुधंचा त्रे १० वर्ज्यानाहुर्मनीषिणः मेषान्नकाकुलालकर्काश्विगंग्यानवमांशकाः शस्ताष्टषनृयुक्कर्ककन्यातुलध
नुर्मषाः अथैकविंशतिमहादोषाः दुःपंचांगयष्टमोऽस्तकसविधुरखलतनुः षण्मृतीदुःसितोरौसंक्रांतिर्गंडदोषः सरवलपादिनजौचक्रचक्रार्ध
पातौ एभलग्नंकुवर्गोस्तगरवलउदयास्ताशफ़चिःकूरवेधः कर्तर्येकार्गलौग्निर्ग्रहणभकुलवौदुःक्षणोत्पातजेच १ अथसंकटेगोधूले गोधू
लंपवज्रादिकेशफ़भकरं पंचांगशफ़द्धौरवेरर्धास्तात्परपूर्वतोर्धघटिकंतत्रेंदुमष्टारिगं सौम्यांगंकुजमष्टमंगुरुषमाहुः पातमर्कंत्रमंजद्याहिंभ्रभुरवे
स्तिसंकटइदंसद्योवनाद्येकचित् यथोक्तंचंद्रताराद्यभावेदानानि चंद्रेचशंखलवणंचतारेतयोविरुद्धेष्वथतंडुलांश्च धान्यंचवद्याल्करणे
चवारेयोगेविरुद्धेकनकंचदेयं षड्वर्गशफ़द्ध्यादिविचारः कालसाधनादिप्रकारः कुलिकादिस्वरूपाणिचज्योतिर्ग्रंथेभ्योज्ञातव्यानि विस्तरभ-
यान्नेहोच्यंते इतिमुहूर्तविचारसंक्षेपः मंडपनिर्माणाद्यंगजातमंगिनोविवाहादेरुक्तनक्षत्रादौकार्यं कंडनदलनयवारकमंडपमृद्वेदिव
र्णकाद्यखिलंतत्संबंधिगतागतमृक्षैर्वैवाहिकेकुर्यादित्युक्तेः यवारकंचिकसाइतिभाषायां एवंहरिद्रादि अंगेषुचंद्रबलंनापेक्ष्यं विवाहांग
विवाहात्प्राक्तृतीयषष्ठनवमदिनेषुनकार्यं तत्रमंडपः षोडशद्वादशदशाष्टान्यतमसंख्यहस्तश्चतुर्द्वारः कार्यः मंडपेचतुर्वरकरांपंचवधूकरां-
वावेदींचतुरस्रांसोपानयुतांप्राक्प्रवणांरंभास्तंभादिभिः सर्वतःसुशोभितांगृहनिर्गमाद्वामभागेकुर्यात् अथकन्यायाजन्मकालीनग्रहादियो
गसूचितवैधव्यपरिहारोपायः तत्रमूर्तिदानं कन्यादेशकालौसंकीर्त्यवैधव्यहरंश्रीविष्णुप्रतिमादानंकरिष्येइतिसंकल्प्य पलतदर्धतदर्धान्य

नृ॰प॰पु॰

तत्प्रमाणहेमनिर्मितांविष्णुप्रतिमांचतुर्भुजांसायुधांकृत्वातेनाचार्येणाग्न्युत्तारणादिपूर्वकंषोडशोपचारैः पूजयेत् वस्त्रार्पणकालेपीतवस्त्रेपुष्पा
र्पणकालेकुमुदोत्पलमालांचदद्यात् पूजांतेकन्यादेवंप्रणम्यमंत्रेणदद्यात् यन्मयाप्रांचिजनुषिघ्नंत्वापतिसमागमं विषोपविषशस्त्राद्यैर्हतोवापि:
विरक्तया प्राप्यमाणंमहाघोरंयशःसौख्यधनापहं वैधव्याद्यतिदुःखौघंतन्नाशयसुखाप्तये बहुसौभाग्यदह्यैनमहाविष्णोरिमांतनूं
सौवर्णीनिर्मितांशक्त्यातुभ्यंसंप्रददेद्विजेति ततोयथाशक्तिहेमदक्षिणांदत्वाअनयाद्याहमस्मीतित्रिर्वदेत् एवमस्त्वितिविप्रोत्रिः ततोविप्रभोजनं
अथवैधव्यहरःकुंभविवाहः विवाहकर्तापित्रादिःकन्यावैधव्यहरंकुंभविवाहंकरिष्येइतिसंकल्प्यनांदीश्राद्धांतंकृत्वा महीद्यौरित्यादिनाकुंभस्था
पनांतेतत्रवरुणप्रतिमायांवरुणंसंपूज्य तत्रकलशमध्येविष्णुप्रतिमायांविष्णुंषोडशोपचारैःसंपूज्य प्रार्थयेत् वरुणांगस्वरूपायजीवनानां
समाश्रय पतिंजीवयकन्यायाश्चिरपुत्रसुखंकुरु देहिविष्णोवरंदेवकन्यांपालयदुःखतइति ततोविष्णुरूपिणेकुंभायेमांकन्यांश्रीरूपि
णींसमर्पयामीतिसमर्प्य परिखेत्यादिमंत्रैरधस्तादुपरिचकुंभंकन्यांचमंत्रावृत्त्यापरिवेष्ट्यततः कुंभंनिःसार्य जलाशयेप्रभज्य शुद्धजलेन
समुद्रज्येष्ठेत्यादिमंत्रैःपंचपल्लवैःकन्यामभिषिच्य विप्रान्भोजयेदिति इतिकुंभविवाहः अथवरस्यमृतभार्यात्वपरिहारोपायः तत्रपरि
वेत्तृत्वपापात्मृतभार्यात्वंतत्पापपरिहाराय प्राजापत्यत्रयंचांद्रायणत्रयंकृत्वा असकृन्मृतभार्यात्वयोगेतदुभयत्रयमावृत्त्याकृत्वा मृतभार्यात्वनि
रासनद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंअयुतसंख्यचर्वाज्यहोमंकरिष्यइतिसंकल्प्याग्निस्थापनांतेऽन्वाधानं दुर्गाग्निविष्णूनष्टाधिकायुतसंख्याभि
श्चर्वाज्याहुतिभिः शेषेणस्विष्टकृतमित्यादिप्रतिदैवतंतूष्णींनिरूप्यप्रोक्ष्यचत्यागकालेअष्टोत्तरायुतसंख्याहुतिपर्याप्तंचर्वाज्यद्रव्यंयथामंत्रलिं

गंदुर्गायै अग्नयेविष्णवेचनममेतित्यजेत् जातवेदसेत्यनुवाकस्य उपनिषद्ऋषयः दुर्गाग्निविष्णवोदेवताः त्रिष्टुप्छंदः चर्वाज्यहोमेविनियो
गः अनुवाकावृत्त्याप्रत्यृचंहोमः तत्रप्रथमंचतुरधिकपंचसहस्रसंख्यश्चरुहोमस्ततश्चतुरधिकपंचसहस्राज्यहोमइत्येवमयुतहोमः होमशेषं
समाप्य दशविप्रान्भोजयेदिति अथवाकस्यचिद्ब्राह्मणस्यविवाहंकुर्यात् अथमृतपुत्रत्वदोषेब्राह्मणोद्वाहनंहरिवंशश्रवणंमहारुद्रजपश्चेति
त्रीणिव्यस्तानिसमस्तानिवाशक्त्यपेक्षयाकुर्यात् रुद्रजपदशांशेनाज्याक्तदूर्वाहोमः हरिवंशश्रवणविधिरन्येपिविधयोविस्तरेणप्रागुक्ताः
यथाशक्तिभूषणालंकृतकन्याप्रदाताश्वमेधयाजीभयेषुप्राणदाताचेतित्रयः समपुण्याः श्रुत्वाकन्याप्रदातारंपितरः सपितामहाः विमु-
क्ताः सर्वपापेभ्योब्रह्मलोकंव्रजंतिते इतिकन्यादानप्रशंसा विष्णुंजामातरंमत्वातस्यकोपंनकारयेत् अप्रजायांतुकन्यायांनाश्नीयात्त
स्यवैगृहे इतिकन्यागृहेपित्रोर्भोजननिषेधः विवाहमध्येस्त्रियासहभोजनेपिनदोषः अन्यदापत्न्यासहभोजनेचांद्रायणप्रायश्चित्तं अ
थवाग्दानादिविचारः विवाहनक्षत्रादियुतेसुदिनेवरस्यपित्रादिः कन्यागृहंगत्वाकन्यापूजनंकरिष्ये तदंगत्वेनगणपतिपूजनंवरुणपूजनं
चकरिष्येइतिसंकल्प्य कन्यापितातु करिष्यमाणकन्यादानांगभूतंवाग्दानंकरिष्ये तदंगगणपतिपूजनंवरुणपूजनंचकरिष्येइतिसंकल्प्य
अवशिष्टःप्रयोगोन्यत्रज्ञेयः अथविवाहदिनेतत्पूर्वदिनेवावध्वाहरिद्रातैलादिनामंगलस्नानंकारयित्वा तच्छेषहरिद्रादिनावरस्यमंगल
स्नानंकरणीयमित्याचारः एवंवरस्यपित्रादिःपत्न्यासंस्कार्येणचसहकृताभ्यंगस्नातोऽहतवासाःप्राङ्मुखउपविश्य स्वदक्षिणेपत्नींतद्द
क्षिणेसंस्कार्यमुपवेश्यदेशकालौसंकीर्त्य ममास्यपुत्रस्यदैवपित्र्यऋणापाकरणहेतुधर्मप्रजोत्पादनसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंविवाहा

ख्यसंस्कारकर्मकरिष्ये तदंगत्वेनस्वस्तिवाचनंमातृकापूजनंनांदीश्राद्धंनंदिन्यादिमंडपदेवतास्थापनंचकरिष्ये तदादौनिर्विघ्नतासिद्ध्यर्थंगणपति
पूजनंकरिष्यइतिपुत्रविवाहेसंकल्पः कन्याविवाहेतुजातकर्मादिलोपेममास्याः कन्यायाः जातकर्मनामकर्मसूर्यावलोकननिष्क्रमणोपवेशना
न्नप्राशनचौलसंस्काराणांबुद्धिपूर्वकलोपजन्यप्रत्यवायपरिहारार्थंप्रतिसंस्कारमर्धकृच्छ्रंचूडायाः कृच्छ्रंतत्प्रत्याम्नायगोनिष्क्रयीभूतयथा
शक्तिरजतदानेनाहमाचरिष्ये गर्भाधानसीमंतयोर्लोपेतयोरप्यूह्यः ततोममास्याः कन्यायाः भर्त्रासहधर्मप्रजोत्पादनगृह्यपरिगृह्यधर्माचर
णेष्वधिकारसिद्धिद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंविवाहाख्यंसंस्कारंकरिष्यइतिविशेषः शेषंपूर्ववत् भ्राताममभ्रातुरितिभगिन्याइतिवापितृ
व्यादिः कर्ताममभ्रातुः सुतस्यभ्रातृकन्यायाइतिवासंकल्पोहंकुर्यात वरवध्वोः स्वयंकर्तृत्वेममदेवपित्र्यऋणेत्यादिममभर्त्रासहेत्यादिचसंक
ल्पः केचित्स्वस्तिवाचनकालेकन्यादानादिकालेवाप्रधानविवाहसंस्कारसंकल्पंनकुर्वंतिसप्रमादइतिबहवः अन्येतुकन्यादानविवाहहोमा
दिसंकल्पस्तदतिरिक्तविवाहपदार्थाभावादित्याहुः मातृकापूजांते मृतपितृमातृमातामहोवरवध्वोः पितास्वपित्राद्युद्देशकपार्वणत्रययु
तंनांदीश्राद्धंकुर्यादित्यसंदिग्धं मातर्येवजीवंत्यांतत्पार्वणलोपः मातामहमातृजीवनेतत्पार्वणमात्रलोपः तथाचोभयत्रपार्वणद्वयेनैवनां
दीश्राद्धसिद्धिः मातृमातामहयोर्जीवनेपितृपार्वणेनैवतत्सिद्धिः पितृप्रपितामहमृतौपितामहजीवनेचपितृप्रपितामहतत्पितॄनुद्दिश्यपितृपार्व
णं तथाचपितृप्रपितामहतत्पितरोनांदीमुखाइदंवःपाद्यं इत्यादिप्रयोगः प्रपितामहमातृजीववर्जे पितृपितामहतत्पितामहाइत्युद्देशः पि
तृमृतौपितामहप्रपितामहजीवनेपितुः पितामहस्यपितामहप्रपितामहौचनांदीमुखाइत्युच्चारः एवंमातृमरणेपितामहीमातृजीवने मा

तः पितुः पितामहीप्रपितामह्योश्चनांदीमुखाइत्यनुच्चारः प्रपितामहीमातृजीवने मातृपितामह्योः पितुः प्रपितामहीचनांदीमुखाइत्यनुच्चारः
पितामहीप्रपितामह्योर्जीवने मातः पितामहस्यपितामहीप्रपितामह्योश्चेत्यनुच्चारः मुख्यमातृजीवने सपत्नमातृमरणेपिनमातृपार्वणं ए
वंमुख्यपितामहीजीवने पितामह्याः सपत्नीमृतावपितयासहनमातृपार्वणं किंतु पूर्वोक्तएवोच्चारः एवंप्रपितामहीसपत्नीविषयेपिएवं
मुख्यमातामहीजीवनेतत्सपत्न्यादिमरणेपिनमातामहादीनांसपत्नीकत्वेनोच्चारः किंतु केवलानामेव दर्शादौमातृजीवनेसपत्नमातुर्मृतौ
केवलानामेवपित्रादीनामुद्देशइतिसिद्धांतात् अथमातामहमृतौमातुःपितामहजीवनेमातामहतत्पितामहप्रपितामहाइत्यनुच्चारः मातुः
प्रपितामहमातृजीवनेमातामहमातृपितामहौमातामहस्यप्रपितामहश्चनांदीमुखाइत्यनुच्चारः द्वयोर्जीवनेमातामहमातुःपितामहस्यपिता
महप्रपितामहौचनांदीमुखाइत्यनुच्चारः अथजीवत्पितृकोमृतमातृमातामहश्चविवाहोपनयनजातकर्मादिषुपुत्रसंस्कारेषुमातृमातामहपा
र्वणद्वयमेवकुर्यात् मातर्यपिजीवंत्यांमातामहपार्वणमेव मातामहजीवनेमातृमरणेजीवत्पितृकः स्वनसंस्कारेमातृपार्वणमेवदेवरहि
तंकुर्यात् त्रिष्वपिजीवत्सुस्वतसंस्कारेपितुःपित्रादीनुद्दिश्यपार्वणत्रयंकुर्यात् त्रिष्वपिजीवत्सुस्वतसंस्कारेनांदीश्राद्धलोपएवेति
पक्षांतरंग्रंथारंभेउक्तं द्वितीयविवाहसमावर्तनाधानादिषुस्वसंस्कारेनांदीश्राद्धंकुर्वन् जीवत्पितृकः पितुःपित्रादीनुद्दिश्यपार्वणत्रयंकु
र्यात् पितुर्मातृपितामहीप्रपितामह्यः पितुःपितृपितामहप्रपितामहाः पितुर्मातामहमातुःपितामहमातुःप्रपितामहाः नांदीमुखाइ-
त्यनुच्चारः अत्रपितुर्मात्रादिजीवनेतत्पार्वणलोपः मृतपितृकस्तुस्वपित्रादीनुद्दिश्येतिलसंदिग्धं पितृपितामहयोर्जीवनेपितामहस्यमात्रा-

दिपार्वणत्रयोद्देशः त्रयाणांजीवनेपितृपार्वणलोपः तत्रकृतसंस्कारइवस्वसंस्कारेमातृमातामहयोः पार्वणाभ्यामेवनांदीश्राद्धसिद्धिः पित्रा
दित्रयजीवनेमातृमातामहयोश्चजीवनेप्रपितामहस्यपित्रादिपार्वणत्रयोद्देशेननांदीश्राद्धं एवंप्रथमविवाहेपिकर्त्रंतराभावात् वरएवनांदी
श्राद्धंकुर्वन्मृतपितृकः स्वपित्रादीनुद्दिश्य जीवत्पितृकस्तुपितुः पित्रादीनुद्दिश्यकुर्यात् जीवत्पितृपितामहस्तुपितामहस्यपित्रादिपार्वण
त्रयोद्देशेनप्रपितामहस्यापिजीवनेप्रपितामहस्यपित्रादिपार्वणत्रयोद्देशेनवापितृपार्वणलोपेनवानांदीश्राद्धं अत्रसर्वत्रापितुःपितामहा
देर्वापित्रादिपार्वणोद्देशपक्षेस्वमातृमातामहयोर्मरणेपिनस्वमातृमातामहयोःपार्वणं किंतु पित्रादेर्मातृमातामहयोरेवेतिज्ञेयं इतिजीवत्पि
तृकनांदीश्राद्धप्रयोगः यदातुकन्याविवाहं पुत्रस्योपनयनंप्रथमविवाहंचपितृव्यमातुलादिः करोतितदा संस्कार्यस्यमृतपितृकत्वे अस्य
संस्कार्यस्यपितृपितामहप्रपितामहाइत्यादिप्रयोगंकुर्यात् सोदरभ्रातुर्नोच्चारेविशेषः भ्रातुःपित्रादीनांसंस्कार्यपित्रादीनांचैक्यात् सा
पत्नभ्रातातुसंस्कार्यस्यमातृपितामहीप्रपितामह्यइत्याद्युच्चारयेत् संस्कार्यमातृजीवनेतत्पार्वणलोपः संस्कार्यस्यजीवत्पितृकत्वेमातुला
दिः कर्तासंस्कार्यपितुः मातृपितामहीप्रपितामह्यः संस्कार्यपितुः पितृपितामहप्रपितामहाइत्याद्युच्चार्यतत्पितुःपित्रादिपार्वणत्रयंकुर्या
त् संस्कार्यस्यपितृपितामहयोर्जीवनेमातुलादिः संस्कार्यपितुर्मात्रादीन्मातामहादींश्चोद्दिश्यपार्वणद्वयंकुर्यात् पितुर्वर्गद्वयाद्यजीवनेए
कैकवर्गपार्वणं पितुर्वर्गत्रयाद्यजीवनेमातुलादिः पितामहस्यमात्रादिपार्वणत्रयोद्देशंकुर्यात् पितामहस्यमात्रादिजीवने तत्पार्वणलोपः
पूर्ववत् पितृव्येजीवत्पितृकसंस्कारकर्तरिनोच्चारेविशेषः संस्कार्यपितुः पित्रादीनांपितृव्यस्यपित्रादीनांचैक्यात् पितामहस्यसंस्कर्तृ

त्वेसंस्कार्यपितृमरणेसंस्कार्यस्यपितः ममपितृपितामहोचनांदीमुखाः संस्कार्यस्यमात्रादयोमातामहादयश्चेत्याद्युच्चारः संस्कार्यस्यपितृजीवने-
पितामहःकर्तास्वमातृपितृमातामहपार्वणानिममेतिपदरहितानितत्सहितानिवोच्चारयेत् एवंप्रपितामहेकर्तर्यपियोज्यं दातुमशक्नुवताक-
न्यादानाधिकारिणात्वंकन्यादानंकुर्विंतिप्रार्थितोयः परकीयकन्यांदातुमिच्छति यश्चसवर्णेनात्मीयांकृत्वा अनाथांज्ञात्वावाकन्यांदातुमिच्छ
तिसोपिसंस्कार्यायाः कन्यायाः पित्रादीनुच्चारयेत् तस्याः पितृजीवनेतदीयमात्रादीन् तस्यावर्गत्रयाद्यजीवनेपितुः पित्रादीनितियथासंभव
मूह्यं इतिपित्रन्यकर्तृकनांदीश्राद्धप्रयोगः दत्तकन्यायाविवाहंकुर्वन्प्रतिग्रहीतापितास्वपित्रादीनुद्दिश्यैवकुर्यात् दत्तकस्यपुत्रोयदिअधि
कार्यंतराभावाल्लब्धजनकपितृधनस्तदाजनकपित्रादीन्प्रतिग्रहीतृपित्रादींश्चपितरोपितामहोप्रपितामहोचनांदीमुखाइत्येवमुच्चार्यश्रा
द्धंकुर्यात् एवंमातृपार्वणेमातामहपार्वणेचद्विवचनप्रयोगऊह्यः यदितुजनकधनग्रहणेधिकार्यंतरसत्वादलब्धजनकधनस्तदाप्रतिगृही
तृपित्रादीनेवोद्दिश्यकुर्यात् नपितृद्वयोद्देशेन अत्रसर्वत्रसंप्रमेणक्वचित्क्वचित्मातृपार्वणपितृपार्वणयोः क्रमवैपरीत्यपातेपिसक्रमोनच
विवक्षितः सर्वत्रनांदीश्राद्धेषुपूर्वंमातृपार्वणंततःपितुःपार्वणंततोमातामहस्येतिक्रमस्यनिश्चितत्वात् बह्वृचकात्यायनैर्मातृपितामहीप्र
पितामह्यइत्यादिनानुलोम्येनपार्वणत्रयेप्युच्चारः तैत्तिरीयादिभिस्तुप्रपितामहपितामहपितरइत्येवमादिनाव्युत्क्रमेणोच्चारःकार्यः ए
कसंस्कार्यस्यानेकसंस्काराणांसहानुष्ठानेपिनांदीश्राद्धंसकृदेव एवंयमलयोर्द्वयोःपुत्रयोःकन्ययोर्वाविवाहोपनयनादिसंस्काराणांसहै
वानुष्ठानेपिनांदीश्राद्धंसकृदेव यमलयोःसंस्काराणामेकमंडपेएककालेएकेनकर्त्रासहकरणेदोषोनेत्युक्तं नांदीश्राद्धेअन्नाभावेआम

मामाभावेहिरण्यंदद्यात् हिरण्याभावेयुग्मब्राह्मणभोजनपर्याप्तान्ननिष्क्रयीभूतंयथाशक्तिकिंचिद्द्रव्यंस्वाहानममेतिवदेत् अन्यःसर्वो-
पिविशेषोगर्भाधानप्रकरणेविस्तरेणोक्तस्ततएवानुसंधेयः इतिनांदीश्राद्धं ततोमंडपदेवतास्थापनंग्रहयज्ञश्चस्वस्तिवाचनात्पूर्वं-
नांदीश्राद्धोत्तरंवाकार्यः अथकन्यादातावरगृहंगतःकरिष्यमाणकन्याविवाहांगत्वेनवरस्यसीमांतपूजांकरिष्यइतिसंकल्प्य गणेशवरु
णौसंपूज्य वरंपादप्रक्षालनवस्त्रगंधपुष्पनीराजनैःसंपूज्य यथाचारंदुग्धादिप्राशयेत् ततोवरोमंगलघोषैःवाहनारूढोवधूगृहं
गच्छेत् वरपितावधूंवस्त्रादिनापूजयेदितियथाचारं लग्नदिनेकन्यापिताकन्यावाअन्योन्यालिंगितगौरीहरयोःप्रतिमांसुवर्णरौ
प्यादिनिर्मितांकात्यायनीमहालक्ष्मीशचीभिःसहपूजयेत् तत्रकोणचतुष्टयस्थापितकलशश्रेणीतांमध्येउपलयुतदृषदिवस्त्रेवातंडुलपूर्णे
गौरीहरौमंत्रेणपूजयेत् तत्रसिंहासनस्थांदेवेशींसर्वालंकारसंयुतां पीतांबरधरंदेवंचंद्रार्धकृतशेखरं करेणाधःसुधापूर्णंकलशंदक्षिणे
नतु वरदंचाभयंवामेनाश्लिष्यचतनुंप्रियामितिध्यानमंत्रः गौरीहरमहेशानसर्वमंगलदायक पूजांगृहाणदेवेशसर्वदामंगलंकुरु इतिपूजा
मंत्रः कन्यादेहप्रमाणेनसप्तविंशतितंतुभिः कृतयावर्तिकयादीपंप्रज्वाल्यसुवासिनीब्राह्मणान्भोजयेत् इतिगौरीहरपूजा पंचविंशति
दर्भाणांवेण्यग्रग्रंथिसंयुतोलंबाग्रोविष्टरःसंपाद्यः वरस्ययाभवेच्छाखातच्छाखागृह्यचोदिता मधुपर्कःप्रदातव्योऽह्यन्यशाखेपिदातरि दधिम
धुमिश्रंमधुपर्कः तत्रदध्यलाभेपयोजलंवा मध्वलाभेसर्पिर्गुडोवाप्रतिनिधिः गृह्यागतस्नातकंवरंमधुपर्केणार्हयिष्यइतिसंकल्पः वरस्यद्विती
योद्वाहेतुस्नातकमितिपदलोपः ततोयथागृह्यंमधुपर्कप्रयोगोज्ञातव्यः एवंगुरुःश्वशुरविप्रराजाचेतिगृहागताः यज्ञंवृताऋत्विजश्चमधुपर्के-

णपूजनीयाः ऋत्विगादीनामपि अर्च्यं शाखयैवमधुपर्कोनतुदातृशाखया जयंतस्तुसर्वत्र यजमानशाखयैवमधुपर्कइत्याह अत्रगंधपुष्पधूप
दीपपूजांतेउपहारोमाषविकारसहितोभोजनार्थंदेयः एवंमधुपर्केतत्पूर्वंवाकृतभोजनायैववरायोपोषितोदाताकन्यांदद्यात् अथलग्नघटि-
स्थापनं दशपलमितताम्रघटितंषडंगुलोन्नतंद्वादशांगुलविस्तृतंघटीयंत्रंकुर्यादितिसिंधुः द्वादशार्धपलोन्मानंचतुर्भिश्चतुरंगुलैः स्वर्णमा
षैः कृतच्छिद्रंयावत्प्रस्थजलप्लुतमितितुश्रीभागवतेतृतीयस्कंधेउक्तं अस्यार्थः अशीतिगुंजात्मकः कर्षः अस्यैवसुवर्णसंज्ञा कर्षचतुष्ट-
यंपलं तथाचषट्पलताम्रवि रचितंपात्रंविंशतिगुंजोन्मितसुवर्णनिर्मितचतुरंगुलदीर्घशलाकयामूलेकृतच्छिद्रंकुर्यात् तेनछिद्रेणयाव
त्प्रस्थपरिमितंजलंप्रविशति तेनचप्रस्थजलपूरणेनतत्पात्रंजलेमग्नंभवति तत्पात्रंघटीकालप्रमाणं तत्रप्रस्थमानंतुषोडशपलात्मकं प
लंसुवर्णाश्चत्वारः कुडवः प्रस्थमाढकं द्रोणंचखारिकाचेतिपूर्वंपूर्वंचतुर्गुणमित्युक्तेः ग्रंथांतरेचतुर्मुष्टिः कुडवश्चत्वारः कुडवाः प्रस्थइति
केचित्षष्टिसंख्याकगुरुवर्णोच्चारेपलसंज्ञः कालः षष्टिपलकालोनाडिकेत्याहुः एवंप्रमाणीकृतंघटीयंत्रंसूर्यमंडलस्यार्धोदये धौतेवाजलपूर्णेता
म्रपात्रेमृत्पात्रेवाक्षिपेत् तत्रमंत्रः मुख्यंत्वमसियंत्राणांब्रह्मणानिर्मितंपुरा भवभावायदंपत्योः कालसाधनकारणं अनेनमंत्रेणगणेशवरुण
पूजनपूर्वकंघटीयंत्रंस्थापयेत् एवंस्थापिताघटी आग्नेययाम्यनैर्ऋतवायव्यदिग्गतानशुभा मध्यस्थितान्यदिग्गताचशुभा एवमाग्नेयादिदं
वदिपंचदिक्षुपूर्णानशुभा इतिघटिकाविचारः अथज्योतिर्विदादिष्टेशुभकालेहस्तांतरालेतंडुलराशौपूर्वापरौकृत्वा पूर्वराशौप्रत्यङ्मुखंवरं
अपरस्मिन्प्राङ्मुखींकन्यांअवस्थाप्य तयोर्मध्येकुंकुमादिकृतस्वस्तिकांकितमंतःपटमुदग्दशंधारयेयुः कन्यावरयोः पित्रादिर्ज्योतिर्विदंसंपूज्य

६१

नद्दत्ताक्षताः फलयुताः कन्यावरयोरंजलौदद्यात् कन्यावरौसाक्षतहस्तौस्वस्तिकालोकनपरौ अमुकदेवतायैनमइतिस्वस्वकुलदेवतांध्यायं
तौतिष्ठेतां ज्योतिर्विदामंगलपद्याष्टकपाठांतेस्वोक्तकालेतद्वलग्नमितिपठित्वा सुमुहूर्तमस्तु ॐ प्रतिष्ठेत्युक्ते अंतःपटमुत्तरतोपसारयेयुः
ततः कन्यावरौपरस्परशिरसोरक्षतप्रक्षेपंपरस्परेक्षणंचकुर्यातां वरोवध्वाभ्रूमध्येदर्भाग्रेण ॐ भूर्भुवःस्वरितिपरिमृज्यदर्भंनिरस्यापस्पृशे
त् वैदिकैःपठ्यमानब्राह्मणखंडवाक्यांते कन्यापूर्वकंताभ्यामक्षतारोपणंप्रतिवाक्यंकार्यं ततःप्राङ्मुखंवरंप्रत्यङ्मुखींकन्यांकृत्वादाता
दक्षिणेसपत्नीकउपविश्य वरदत्तालंकारादिरहितामहतवस्त्रस्वदेयालंकारमात्रयुतांकनकयुक्तांजलिंवरपूजावशिष्टगंधलिप्तहस्तपादांकन्या
मेवंदद्यात् कुशहस्तोदेशकालौसंकीर्त्यामुकप्रवरोऽमुकगोत्रोऽमुकशर्माहंमम समस्तपितॄणांनिरतिशयानंदब्रह्मलोकावाप्त्यादिकन्यादानक
ल्पोक्तफलावाप्तये अनेनवरेणास्यांकन्यायामुत्पादयिष्यमाणसंतत्याद्वादशावरान्द्वादशपरान्पुरुषांश्चपवित्रीकर्तुमात्मनश्चलक्ष्मीनारायण
प्रीतयेब्राह्मविवाहविधिनाकन्यादानंकरिष्यइतिकुशाक्षतजलेनसंकल्प्योत्थायकन्यांसंप्रगृह्य कन्यांकनकसंपन्नांकनकाभरणैर्युतां दा
स्यामिविष्णवेतुभ्यंब्रह्मलोकजिगीषया विश्वंभरःसर्वभूताःसाक्षिण्यःसर्वदेवताः इमांकन्यांप्रदास्यामिपितॄणांतारणायचेत्युक्त्वाकां
स्यपात्रस्थकन्यांजलेरुपरिवरांजलिंनिधायदक्षिणस्थितपत्न्यासंततांक्रियमाणांशङ्खोदकधारांसहिरण्यांवरहस्तेनिक्षिपेत् कन्यातारयतु
पुण्यंवर्धयितु शांतिःपुष्टिस्तुष्टिश्चास्तु पुण्याहंभवंतोब्रुवंतु इत्यादिवाक्यचतुष्टयांते अमुकप्रवरोऽमुकगोत्रोऽमुकशर्माहंममसमस्तेत्यादिप्री
तयेइत्यंतमुक्त्वा अमुकप्रवरोपेतामुकगोत्रायामुकशर्मणः प्रपौत्रायामुकशर्मणःपौत्रायामुकशर्मणःपुत्रायामुकशर्मणेश्रीधररूपिणेवरा

य अमुकप्रवरामुकगोत्रामुकशर्मणः प्रपौत्रीं अमुकशर्मणः पौत्रीं अमुकशर्मणः ममपुत्रीं अमुकनाम्नींकन्यांश्रीरूपिणींप्रजापतिदैवत्यांप्रजो
त्पादनार्थंतुभ्यमहंसंप्रददे इतिसहिरण्यहस्तेसाक्षतजलंक्षिपेत् प्रजापतिः प्रीयतां कन्यांप्रतिगृण्हातुभवानितिवदेत् एवंत्रिवारंकन्याना
रचलित्यादिनाकन्यादानंकार्यं वरः ॐ स्वस्तीत्युक्त्वा कन्यादक्षिणांसंस्पृश्य कइदंकस्माअदात्॰ पृथिवीप्रतिगृण्हात्वितित्रिरुक्त्वाधर्मप्रजा
सिद्ध्यर्थंप्रतिगृह्णामीतिवदेत् दाता गौरींकन्यामिमांविप्रयथाशक्तिविभूषितां गोत्रायशर्मणेतुभ्यंदत्तांविप्रसमाश्रय कन्येममाग्रतोभू
याः कन्येमेदेविपार्श्वयोः कन्येमेपृष्ठतोभूयास्त्वद्दानान्मोक्षमाप्नुयां ममवंशकुलेजातापालितावत्सराष्टकं तुभ्यंविप्रमयादत्तापुत्रपौत्रप्र
वर्धिनी धर्मेचार्थेचकामेचनातिचरितव्यात्वयेयं वरेणनातिचरामीति दातोपविश्यकन्यादानप्रतिष्ठासिद्ध्यर्थंइदंरूवर्णमग्निदैवत्यंदक्षिणात्वेन
संप्रददे ॐ स्वस्तीतिवरः ततोभोजनपात्रजलपात्रादिदानानि पितामहोदानकर्ताचेत्पौत्रीमित्यतः पूर्वंममेतिवदेत् पुत्रीमित्यतः पूर्वंनवदेत्
भ्रात्रादिः पुरुषत्रयकीर्तनमेवकुर्यात् क्वापिममेतिनवदेत् प्रपितामहः प्रपौत्रीमित्यत्रममेतिवदेत् मातुलादिरन्योवादातास्वगोत्रंस्वविशेष
णत्वेनोक्त्वामुकशर्मणः समस्तपितृणामितिकन्यापितृनामषष्ठ्यंतमुक्त्वा कन्याविशेषणत्वेननप्त्रीत्रादिवदेत् ममवंशकुलेजातेत्यत्रममेतिस्था
नेकन्यापितृनामवदेत् दत्तकन्यादानेममवंशकुलेदत्तेतिऊहः अथकन्यादानांगत्वेनगवादिदानेमंत्राः यज्ञसाधनभूतायाविश्वस्याघौघना
शिनी विश्वरूपधरोदेवः प्रीयतामनयागवा हिरण्यगर्भसंभूतंसौवर्णंचांगुलीयकं सर्वप्रदंप्रयच्छामिप्रीणातुकमलापतिः इत्यंगुलीय
कस्य क्षीरोदमथनेपूर्वमुद्भूतंकुंडलद्वयं श्रियासहसमुद्भूतंददेः श्रीः प्रीयतामिति कुंडलयोः कांचनंहस्तवलयंरूपकांतिसुखप्रदं विभूष

णंप्रदास्यामिविभूषयन्तुमेसदेतिवलययोः परापवादपैशून्यादभक्ष्यस्यचभक्षणात् उत्पन्नपापंदानेनताम्रपात्रस्यनश्यतु इतिताम्रजलपात्रस्य या
निपापानिकाम्यानिकामोत्थानिकृतानिच कांस्यपात्रप्रदानेनतानिनश्यंतुमेसदा इतिभोजनार्थकांस्यपात्रस्य अगम्यागमनंचैवपरदाराभिमर्श
नं रौप्यपात्रप्रदानेनतानिनश्यंतुमेसदेति जलार्थस्यभोजनार्थस्यचरौप्यपात्रस्य पूरितंपूगपूगेननागवल्लीदलान्वितं पूर्णंनचूर्णपात्रेणकर्पूर
पिष्टकेनच सपूगखंडनंदिव्यंगंधर्वाप्सरसांप्रियं ददेदेवनिरातंकंत्वत्प्रसादात्कुरुष्वमामिति तांबूलस्य एवंदासीमहिषीगजाश्वभूमिस्वर्ण-
पात्रपुस्तकशय्यागृहरजतवृषभानांदानमंत्राः कौस्तुभेद्रष्टव्याः अंतःपटधारणादिकन्यादानांतंकेचिदग्निप्रतिष्ठापनोत्तरंकुर्वंति केचित्पूर्वांग
होमोत्तरंकेचिदाज्यसंस्कारोत्तरमित्यनेकपक्षास्तत्रस्वस्वगृह्यानुसारेणाचारानुसारेणचव्यवस्था ततोवधूवराभिषेकः ततःकंकणबंधनं अ
थाक्षतारोपणं वधूवराभ्यामन्योन्यतिलककरणं मालाबंधनं अष्टपुत्रीकंचुकीमांगल्यतंतुत्वादिदानं गणेशपूजा लड्डुकबंधनं उत्तरीय
वस्त्रांतग्रंथियोजनं लक्ष्म्यादिपूजाइतिकन्यादानानुक्रमः प्रायोबह्वृचानामन्येषांचयथागृह्यंज्ञेयः अथविवाहहोमः वधूवरौपूर्वोक्तल
क्षणांवेदींमंत्रघोषेणारुह्यवरः स्वासनउपविश्यवधूंदक्षिणतउपवेश्य प्राणानायम्य देशकालौसंकीर्त्य प्रतिगृहीतायामस्यांवध्वांभार्यात्व
सिद्ध्यैगृह्याग्निसिद्ध्यैचविवाहहोमंकरिष्यइतिसंकल्प्य यथागृह्यंविवाहहोमंकुर्यात् एतदादिविवाहाग्निंरक्षेत् रक्षितोग्निश्चतुर्थीक
र्मपर्यंतंगृहप्रवेशनीयहोमात्पूर्वमनुगतश्चेद्विवाहहोमःपुनःकार्यः गृहप्रवेशनीयोत्तरंगतेहोमद्वयमपिपुनःकार्यं केचित्तुद्वादशरात्रपर्यंतं
हत्यक्तायाश्चेत्याज्याहुतेः सार्वत्रिकत्वमाश्रित्यात्रापि अयाश्चेत्याज्याहुतिमेवाहुः अथगृहप्रवेशनीयहोमः सचवध्वासहस्वगृहंगत

स्यविहितस्तथापिशिष्टाः श्वशुरगृहेएवकुर्वंति तत्रार्धरात्रोत्तरंविवाहहोमेपरेद्युः प्रातस्तिथ्यादिसंकीर्त्य ममाग्नेर्गृह्याग्नित्वसिद्धिद्वारा
श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंगृहप्रवेशनीयाख्यहोमंकरिष्यइतिसंकल्पःकार्यः अर्धरात्रात्पूर्वंविवाहहोमेतद्दैवहोमोत्तरंपुनस्तिथ्यादिसंकीर्त्य सं-
कल्पपूर्वकंरात्रावपिगृहप्रवेशनीयहोमकरणेदोषोन यत्तुविवाहहोमगृहप्रवेशनीयहोमयोरेकतंत्रेणानुष्ठानंकुर्वंति तन्नयुक्तं विवाहाग्ने
रेवगृहप्रवेशनीयहोमोत्तरंगृह्यत्वसिद्धिराश्वलायनतैत्तिरीयादीनांभवति तैत्तिरीयकात्यायनादीनांपुनराधानेप्रकारांतरमस्ति यदिरात्रौष
ट्घटीमध्येऽग्न्युत्पत्तिस्तदागृहप्रवेशनीयाभावेपिव्यतीपातादिसंभवेपितद्देवोपासनहोमारंभः तदुत्तरंचेत्परदिनेसायमौपासनारंभः सचे
त्थं सायंसंध्यामुपास्य विवाहाग्निंप्रज्वाल्य प्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्यास्मिन्विवाहाग्नौयथोक्तकालेश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं यावज्जीव
मुपासनंकरिष्यइतिसंकल्प्य पुनर्देशकालौसंकीर्त्यश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं सायंप्रातरौपासनहोमौकरिष्ये तत्रेदानींसायमौपासनहोमंक-
रिष्ये प्रातस्तुपूर्वसंकल्पितप्रातरौपासनहोमंकरिष्यइतिसंकल्प्य होमःकार्यः अथत्रिरात्रंवधूवरौब्रह्मचारिणावलंकुर्वाणावधःशायि
नावक्षारालवणाशिनौतिष्ठतां अथचतुर्थदिवसेऐरिणीदानं तच्चवधूपितृभ्यामुपोषिताभ्यामुपोषितायैवरमात्रेकार्यं वरमातूरजो-
दोषेतस्याःशुद्धिप्रतीक्षाकरणासंभवेमनसापात्रमुद्दिश्यपतिरीत्यातांमनसोद्दिश्यैरिणीदानं वधूवरमात्रोर्विवाहोत्तरंदेवकोत्थापनात्प्रा
क्रजोदोषेपूर्वोक्तांशांतिंकृत्वाशुद्ध्यंतेसंकटेशुद्धेःप्रागपिदेवकोत्थापनंकार्यं मातुलादेःकर्त्रंतरस्यपत्न्यारजसिमौंजीप्रकरणेउक्तं एवंवि
वाहोत्तरमाशौचपातेचतुर्थीकर्मपर्यंतंप्राप्तकर्मकरणेदातुर्वरस्यकन्यायाश्चनाशौचं आशौचांतेदेवकोत्थापनं असंभवेआशौचमध्ये

६३

एवंदेवकोत्थापनंकृत्वाआशौचंकार्यं विवाहात्पूर्वमाशौचरजोदोषयोस्तुप्रागुक्तं चतुर्थीकर्महोमःकौस्तुभेउक्तः एतांकिंचित्कृच्छ्रशास्त्रविनोन
कुर्वंति मंडपोद्वासनदिननिर्णयोमंडपोद्वासनपर्यंतंकर्तव्याकर्तव्यनिर्णयश्चोपनयनप्रकरणेउक्तस्तत्रैवद्रष्टव्यः नस्नायादुत्सवेतीतेमंगलं
विनिवर्त्यच अनुव्रज्यसुहृद्बंधूनर्चयित्वेष्टदेवतां स्नानंसचैलंतिलमिश्रकर्मप्रेतानुयानंकलशप्रदानं अपूर्वतीर्थामरदर्शनंचविवर्जयेन्मं-
गलतोब्दमेकं मासषट्कंविवाहादौव्रतप्रारंभणेपिच जीर्णभांडादिनत्याज्यंगृहसंमार्जनंतथा ऊर्ध्वंविवाहात्पुत्रस्यतथाचव्रतबंधना
त् आत्मनोमुंडनंचैववर्षंवर्षार्धमेवच मासमन्यत्रसंस्कारेत्रिमासंचौलकर्मणि पिंडदानंमृदास्नानंनकुर्यात्तिलतर्पणं अत्रविवाहव्रतबं-
धचौलोत्तरंवर्षषण्मासत्रिमासेष्वन्यवृद्धिश्राद्धयुतमंगलोत्तरंचमासमेकंपिंडदानतिलतर्पणनिषेधस्त्रिपुरुषसपिंडानामेव एवंमुंडननि
षेधोपि व्रतोद्वाहोमंगलमितिपक्षेमौज्यंतरंमुंडननिषेधः व्रतबंधस्यमुंडनरूपत्वपक्षेतुननिषेधः आत्मनोमुंडनमितिकर्मांगतयाप्रा
प्तंरागप्राप्तंचमुंडनंनिषिध्यते अत्रापवादः गंगायांभास्करक्षेत्रेमातापित्रोर्मृतेऽहनि आधानेसोमयागादौदर्शादौक्षौरमिष्यते महाल
येगयाश्राद्धेपित्रोःप्रत्याब्दिकेतथा सपिंडयंतेप्रेतकर्मश्राद्धेषोडशकेष्वपि कृतोद्वाहादिकःकुर्यात्पिंडदानंचतर्पणं केचिद्भ्रातृपितृव्या
देराब्दिकेप्येवमूचिरे एवंपिंडपितृयज्ञेअष्टकान्वष्टकापूर्वेद्युःश्राद्धेषुनपिंडदाननिषेधः दर्शश्राद्धंत्वपिंडकमेव तेनबह्वृचानांव्यतिषं
गोन इतिमंडपोद्वासनोत्तरंकार्याकार्यनिर्णयः अथवधूप्रवेशः विवाहात्षोडशदिनांतःसमदिनेषुपंचमसप्तमनवमदिनेषुचरात्रौ-
स्थिरलग्नेनूतनभिन्नगृहेवधूप्रवेशःशुभः प्रथमदिनेपिक्वचित् षष्ठदिनेनिषेधःप्रयोगरत्नोक्तोनिर्मूलः षोडशदिनमध्येपूर्वोक्तदिनेषु

प्रवेशोक्तनक्षत्रतिथिवारगोचरस्थचंद्रबलाद्यभावेपिगुरुशुक्रास्तादावपिनदोषः व्यतीपातेक्षयतिथौग्रहणेवैधृतौतथा अमासंक्रांतिविष्ट्या
दौप्राप्तकालेपिनाचरेत् प्रथमनववधूप्रवेशेविवाहार्थगमनेचप्रतिशुक्रदोषोनास्ति द्विरागमनेएवसंमुखशुक्रदोषः षोडशदिनोत्तरंमासप
र्यंतंविषमदिनेषुमासोत्तरंविषममासेषुवर्षोत्तरंविषमवर्षेषुवधूप्रवेशःशुभः समेष्वेतेषुवैधव्यादिदोषः पंचमवर्षोत्तरंसमविषमविचारोना
स्ति षोडशदिनोत्तरंवधूप्रवेशेनक्षत्राणि अश्विनीरोहिणीमृगपुष्यमघोत्तरात्रयहस्तचित्रास्वात्यनुराधामूलश्रवणधनिष्ठारेवत्यः शुभाः
मासोत्तरंमार्गशीर्षमाघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठमासाः शुभाः चतुर्थीनवमीचतुर्दशीपंचदशीभिन्नतिथयोर विभौमेतरवाराश्चशुभाः इति
नववधूप्रवेशः अथद्विरागमनं तत्रमाघफाल्गुनवैशाखाः शुक्लपक्षश्चशुभाः अश्विनीरोहिणीपुनर्वसुपुष्योत्तरात्रयानुराधाज्येष्ठा
हस्तस्वातीचित्राश्रवणशततारकानक्षत्रेषुचंद्रबुधगुरुशुक्रवारेगुरुशुक्रास्तादिरहितेस्थिरलग्नादिशुभकालेद्वितीयवधूप्रवेशः शुभः
द्विरागमनेधिमासविष्णुशयनमासाः समवत्सराः प्रतिशुक्रादिदोषश्चवर्ज्याः द्विरागमोपियदिविवाहमारभ्यषोडशदिनमध्येक्रियतेत-
दाप्रतिशुक्रादिदोषोऽस्तादिदोषश्चनास्ति द्विरागमेषोडशवासरांतरंचैकादशाहेसमवासरेषु नचात्रनक्षत्रंनतिथिर्नयोगोनवारशुद्ध्या
दिविचारणीयं केवलांगिरसकेवलभृगुभरद्वाजवसिष्ठकश्यपात्रिवत्सगोत्राणांप्रतिशुक्रदोषोन रेवत्यश्विनीभरणीकृत्तिकाद्यचरणे
षुचंद्रेसतिशुक्रस्यांधत्वात्प्रतिशुक्रदोषोन दुर्भिक्षेदेशविप्लवेविवाहेतीर्थगमनेएकनगरग्रामयोश्चप्रतिशुक्रदोषोन इतिद्विरागमः उ
द्वाहात्प्रथमेशुचौयदिवसेद्भर्तुर्गृहेकन्यकाहन्यात्तज्जननींक्षयेनिजतनुंज्येष्ठेपतिज्येष्ठकं पौषेचश्वशुरंपतिंचमलिनेचैत्रेस्वपित्रालयेति

घ्नंतीपितरंनिहंतिनभयंतेषामभावेभवेत् इतिबव्चाः प्रथमाब्देनिवासविचारः अथपुनर्विवाहः दुष्टलग्नेयथोक्तग्रहताराद्यभावेऽन्यत्रापिदु
ष्टयोगाद्यशुभकालेकूष्मांडीघृतहोमादियथोक्तविधिंविनासूतकादौचविवाहेजातेतयोर्वधूवरदंपत्योः स्वमुहूर्तेपुनर्विवाहःकर्तव्यः सुरापीव्या
धिताधूर्तावंध्यार्थघ्न्यप्रियंवदा स्त्रीप्रसूश्चाधिवेत्तव्यापुरुषद्वेषिणीतथा अधिवेदनंभार्यांतरकरणं अप्रजांदशमेवर्षेस्त्रीप्रजांद्वादशेत्य
जेत् मृतप्रजांपंचदशेसद्यस्त्वप्रियवादिनीं अत्राप्रियवादोव्यभिचारः प्रतिकूलभाषणरूपस्यतस्यप्रायःकलौसार्वत्रिकत्वात् आज्ञा
संपादिनींदक्षांवीरसूंप्रियवादिनीं पत्नींत्यक्त्वाभोगार्थमन्योद्वाहीपूर्वभार्यायैस्वधनस्यतृतीयांशंदद्यात् निर्धनश्चेत्तांपोषयेत् मनुः अ
धिविन्नातुयानारीनिर्गच्छेद्रोषितागृहात् सासद्यःसन्निरोद्धव्यात्याज्यावाकुलसन्निधौ अग्निशुश्रूषादिधर्माचरणंज्येष्ठयासहकार्यं नतुकनि
ष्ठया इदंज्येष्ठायाआज्ञासंपादिनीत्वे यदितुरोषादिशीलेनसमनंतरोक्तमनुवाक्यात् ज्येष्ठाकुलसन्निधौत्यागार्हागृहांतरेनिरोधार्हावा तर्हि
कनिष्ठयासहधर्मंचरेदन्यथाधर्मभ्रंशापातात् तथावीरसूतायास्याद्वाज्ञासंपादिनीचया दक्षाप्रियंवदाशुद्धातामत्राग्निनियोजयेत् इतिमाध
वेस्मृतेश्च द्वितीयविवाहहोमः पूर्वविवाहसंबंधिगृह्याग्नावेवकार्यः तदसंभवेलौकिकाग्नौकार्यः लौकिकाग्नौकरणपक्षेद्वितीयविवाहहोमा
दिनोत्पन्नाग्नेर्गृह्याग्निलाद्वयोर्गृह्याग्न्योः संसर्गःकार्यः अथाग्निद्वयसंसर्गप्रयोगः देशकालौसंकीर्त्यममद्वाभ्यांभार्याभ्यांसहनिष्पन्न
गृह्याग्न्योः ताभ्यांसहाधिकारसिद्ध्यर्थंद्वाराश्रीप॰ संसर्गंकरिष्ये इतिसंकल्प्य स्वस्तिवाचनंकृत्वोदगपवर्गस्थंडिलेकृत्वा दक्षिणेस्थंडिलेज्ये
ष्ठायागृह्याग्निंप्रतिष्ठाप्य प्रथमाग्नौज्येष्ठपत्न्यान्वारब्धोन्वाधानंकुर्यात् अग्निद्वयसंसर्गार्थेप्रथमाग्निहोमकर्मणिदेवतापरिग्रहार्थमन्वा

धानंकरिष्ये चक्षुषीआज्येनेत्यंते अग्निंनवभिराज्याहुतिभिः शेषेणेत्यादि अग्निमीळेइतिनवानांमधुच्छंदाअग्निर्गायत्री अग्निहूयसंसर्गा
र्थंप्रथमाग्नौप्रधानाज्यहोमेविनियोगः अग्निमीळेइत्यादिनवभिर्ऋग्भिः प्रत्यृचंस्रुवेणनवाज्याहुतीर्जुहुयात् अग्नयइदमितिसर्वत्रत्यागः
होमशेषंसमाप्य अयंतेयोनिरितिमंत्रेणज्येष्ठाग्निंसमिधिसमारोप्य प्रत्यवरोहेतिमंत्रेणतंद्वितीयाग्नौप्रत्यवरोह्यध्यात्वापत्नीहूयान्वारब्धो
न्वाधानंकुर्यात् अग्निहूयसंसर्गार्थंप्रथमसंसृष्टद्वितीयाग्नौविहितहोमेदेवतापरिग्रहार्थमन्वाधानंकरिष्ये आज्यभागांतेअग्निंप्रधानंषड्वार
माज्येनशेषेणेत्यादि प्रोक्षणींकुशान्दर्वींस्रुवंप्रणीताआज्यपात्रंइध्माबर्हिषीत्यष्टौपात्राणि स्रुचिचतुर्गृहीतमाज्यंगृहीत्वापत्नीहूयान्वार-
ब्धोजुहुयात् अग्नावग्निरित्यस्यहिरण्यगर्भोग्निरष्टी अग्निहूयसंसर्गार्थेसंसृष्टाग्नौप्रधानाज्यहोमेविनियोगः ॐ अग्नावग्निश्चरतिप्रवि
ष्टऋषीणांपुत्रोअधिराजएषः तस्मैजुहोमिहविषाघृतेनमादेवानांमोमुहद्भागधेयंमोअस्माकंमोमुहद्भागधेयंस्वाहा अग्नयइ० एवमग्रेपि
आज्यस्यस्रुचिचतुर्ग्रहणंविनियोगस्त्यागश्च अग्निनाग्निर्मेधातिथिःकाण्वोऽग्निर्गायत्री अग्निहूयसं० अग्निनाग्निःसमिध्यते० अस्ती
दमितितिसृणांविश्वामित्रोग्निरनुष्टुप् अंत्येत्रिष्टुभौ अस्तीदमधि० अरण्यो० उत्तानायाम० पाहिनोअग्नइत्यस्यभर्गःप्रगाथोग्निर्बृहती
पाहिनोअग्नएकया० वसोस्वाहा होमशेषंसमाप्याहिताग्नयेगासुग्मंदत्वाविप्रान्भोजयेत् इत्यग्निहूयसंसर्गप्रयोगः पत्न्योरेकायादिप्र
तादग्ध्वातेनैवतांपुनः आदधीतान्ययासार्धमाधानविधिनागृही द्वितीयविवाहकालः प्रमदामृतिवासरादितःपुनरुद्वाहविधिर्वरस्यच
विषमेपरिवत्सरेषष्ठमोयुगुलेचापिमृतिप्रदोभवेत् संकटेमहारुद्राभिषेकंमृत्युंजयमंत्रजपंवाकृत्वाविवाहःकार्यइतिभाति तृतीयामानुषी

कन्यानोद्वाह्याम्रियतेहिसा विधवावाभवेत्तस्मात्तृतीयेर्कंसमुद्वहेत् अथार्कविवाहः रविशन्योर्वारेहस्तर्क्षेवान्यत्रशुभदिनेवापुष्पफलयुतमर्कंग
त्वा अर्ककन्यादातारमाचार्यंकृत्वा रक्तगंधादिभूषितोदेशकालौस्मृत्वा ममतृतीयमानुषीविवाहजन्यदोषपरिहारार्थंतृतीयमर्कविवाहंकरि
ष्ये आचार्यंवृत्वानांदीश्राद्धांतंकुर्यात् दातामधुपर्कयज्ञोपवीतवस्त्रगंधमाल्यादिभिर्वरंपूजयेत् अर्कस्यपुरतःस्थित्वा त्रिलोकवासिन् स
प्ताश्वच्छायया सहितोरवे तृतीयोद्वाहजंदोषंनिवारयसुखंकुर्विति प्रार्थ्य छायासुतंरविमर्कंध्यात्वा ब्लिंगैरभिषिच्य वस्त्रादिभिराकृष्णेनेति
मंत्रेणसंपूज्यश्वेतवस्त्रेणसूत्रेणवावेष्ट्यगुडोदनंनिवेद्य तांबूलंदद्यात् ममप्रीतिकरायेयंमयासृष्टापुरातनी अर्कजाब्रह्मणासृष्टाद्यास्मा
त्संप्रतिरक्षत्वित्यर्कंप्रदक्षिणीकृत्य नमस्तेमंगलेदेविनमःसवितुरात्मजे त्राहिमांकृपयादेविपत्नीत्वंमइहागता अर्कत्वंब्रह्मणासृष्टःस
र्वप्राणिहितायच वृक्षाणामधिभूतस्त्वंदेवानांप्रीतिवर्धन तृतीयोद्वाहजंपापंमृत्युंचाशुविनाशयेतिच प्रदक्षिणीकुर्यात् अंतःपटधार
णादिकन्यादानपर्यंतविधिंकृत्वा कन्यादातादित्यस्यप्रपौत्रींसवितुःपौत्रीमर्कस्यपुत्रींकाश्यपगोत्रामर्ककन्याममुकगोत्रायवरायतुभ्यंसंप्रददे
अर्ककन्यामिमांविप्रयथाशक्तिविभूषितां गोत्रायशर्मणेतुभ्यंदत्तांविप्रसमाश्रय दक्षिणांदत्वागायत्र्यावेष्टितसूत्रेण वृहत्सामेतिमंत्रेणा
र्कवरयोः कंकणंबध्वा र्कस्यचतुर्दिक्षुकुंभेषुविष्णुनाममंत्रेणषोडशोपचारैःसंपूज्यार्कस्योत्तरेर्कपत्न्यान्वारब्धोवर अस्याःसम्यग्भार्यात्व
सिद्ध्यर्थंपाणिग्रहहोमंकरिष्ये आघारदेवते आज्येनेत्यंते वृहस्पतिं अग्निं अग्निंवायुंसूर्यंप्रजापतिंचाज्यद्रव्येणशेषेणस्विष्टकृतमाघा
रांतंकृत्वा संगोभिरित्यांगिरसोवृहस्पतिस्त्रिष्टुप् आज्यहोमेवि० संगोभिरांगिरसो० वृहस्पतयइदं० ततोव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्हु

ध॰सिं॰
६६

तृ॰प॰पू॰

त्वा होमशेषंसमाप्य मयाकृतमिदंकर्मस्थावरेषुजरायुणा अर्कापत्यानिनोदेहितत्सर्वंक्षंतुमर्हसीतिप्रार्थ्य शांतिसूक्तपाठांतेगोयुग्ममाचा
र्यायदत्वास्वधृतवस्त्राणिगुरवेदत्वाऽन्यानिधारयेत् दशांत्रयोवाविप्राभोज्याः इत्यर्कविवाहः श्रीमन्नाथांघ्रिकमलंदीनानाथदयार्णवं
स्मारंस्मारंकामपूरमाह्निकाचरणंब्रुवे प्रथमोक्तोबहूनांप्रकारःसतुयाजुषैः ग्राह्योयत्रस्वसूत्रोक्तोविशेषःस्यान्नबाधकः ब्राह्मे
मुहूर्तेउत्थायश्रीविष्णुंस्मृत्वागजेंद्रमोक्षादिपठित्वेष्टदेवतादिस्मरेत् समुद्रवसनेदेविपर्वतस्तनमंडले विष्णुपत्निनमस्तुभ्यंपादस्प-
र्शंक्षमस्वमे इतिभूमिंप्रार्थ्य गवादिमंगलानिपश्येत् अथमूत्रपुरीषोत्सर्गादिविधिः तृणाद्यंतर्हितभूमौशिरःप्रावृत्ययज्ञोपवीतंनिवी
तीपृष्ठतःकर्णेवाकृत्वा घ्राणपिधानंकृत्वा दिवासंध्ययोरुदङ्मुखोरात्रौदक्षिणामुखोमौन्यनुपानत्कआसीनोमूत्रपुरीषोत्सर्गंकुर्यात् यज्ञोपवी
तस्यनिवीतत्वंविनैवकर्णेधारणमनाचारः मार्गजलदेवालयनदीतीरादौमलोत्सर्गोनिषिद्धः हस्तान्द्वादशासंत्यज्यमूत्रंकुर्याज्जलाशयात् अ
वकाशेषोडशवापुरीषेतुचतुर्गुणं प्रत्यर्कादिमेहनेस्वशकृद्दर्शनंचसूर्यंगांवापश्येत् ततोगृहीतशिश्नउत्थायशौचंकुर्यात् मूत्रोत्सर्गेशकृद्वमृदं
सकृत्लिंगेत्रिवारंवामकरेद्विवारमुभयोःकरयोर्दत्वा तावद्वारंजलेनक्षालयेत् मूत्रात्तुद्विगुणंशक्रेमैथुनेत्रिगुणंस्मृतं पुरीषेतुएकालिंगेगु-
देतिस्रस्तथावामकरेदश उभयोःकरयोःसप्तसप्तत्रिर्वापिपादयोः द्विगुणंब्रह्मचर्येस्याद्यतीनांचचतुर्गुणं एवंमृद्भिर्जलैःशौचंतदर्धंनिशि-
कीर्तितं तदर्धमातुरेशूद्रस्त्रीबालानांतदर्धतः उक्तसंख्ययागंधलेपक्षयाभावेयावतातत्क्षयस्तावच्छौचं मृदार्द्रामलकमात्रा जलालाभेनशौ
चविलंबेसचैलस्नानं यथोक्तशौचाकरणेतु गायत्र्यष्टशतंजप्त्वाप्राणायामत्रयंतथा मूत्रेचत्वारोगंडूषाःपुरीषेद्वादशाष्टौवाभोजनांतेषोडश

६६

कार्याः अथाचमनविधिः अप्रावृतशिरः कंठउपविष्टः उपवीती प्राङ्मुखउदङ्मुखोवांगुष्ठमूलेनमुक्तांगुष्ठकनिष्ठहस्तेनानुष्णंफेनादिरहितंजलं
हृदयंगतंत्रिःपिबेत् केशवाद्यैस्त्रिभिःपीतैरेकेनदक्षकरंमृजेत् द्वाभ्यामोष्ठौचसंमृज्यैकेनोन्मार्जयेच्चतौ जलमेकेनसंमंत्र्यैकेनवामकरंमृजे
त् एकेनदक्षिणंपादंवाममेकेनचैवहि संप्रोक्ष्यैकेनमूर्धानमूर्ध्वोष्ठंनासिकाद्वयं नेत्रयुग्मंकर्णयुग्मंदक्षिणोपक्रमंक्रमात् नाभिंहृदयमूर्धा
नौदक्षवामभुजौस्पृशेत् केचित्केशवाद्यैस्त्रिभिःपीत्वाद्वाभ्यांप्रक्षालयेत्करौ गंडौष्ठौमार्जयेद्विर्द्विरेकैकंपाणिपादयोः यद्वा ओष्ठंमार्जे
न्मृजेद्विर्द्विरेकैकंपाणिपादयोः शेषंप्राग्वदित्याहुः तत्रोर्ध्वोष्ठस्यांगुल्यग्रैःस्पर्शः अंगुष्ठतर्जनीभ्यांनासिकयोः अंगुष्ठानामिकाभ्यांनेत्र-
योः अंगुष्ठकनिष्ठिकाभ्यांकर्णयोर्नाभेश्च तलेनहृदयस्य पाणिनामूर्ध्नः अंगुल्यग्रैर्भुजयोः एतावदाचमनविधावशक्तस्त्रिःपीत्वाकरंप्रक्षा
ल्यदक्षिणकर्णंस्पृशेत् कांस्यायःसीसत्रपुपित्तलपात्रैर्नाचामेत् श्रौताचमनंतुदेव्यास्त्रयःपादाआपोहिष्ठेतिनवपादाःसप्तव्याहृतयोदेवी
पादत्रयंद्विधाविभक्तंदेवीशिरश्चेतिचतुर्विंशतिस्थानानि अथाचमननिमित्तानि कर्मकुर्वन्नधोवायुनिःसरणेअश्रुपातेक्रोधेमार्जारस्पर्शेक्षुते
वस्त्रपरिधानेरजकाद्यंत्यजदर्शनेचाचामेत् स्नात्वापीत्वाभुक्त्वासुप्त्वाचाचामेत् विण्मूत्ररेतःशौचांतआचामेत् सर्वत्राचमनासंभवेदक्षि
णकर्णस्पर्शः दंतलग्नान्नंमृदूपायेननिर्हरेत् रक्तनिर्गमेदोषोक्तेः दंतलग्नंचदंतवत्तस्यान्नस्यकालांतरेनिर्गमेआचमनं वामहस्तस्थितेद
र्भेदक्षिणेननचाचमेत् करद्वयस्थितेदर्भेआचामेत्सोमपोभवेत् नचोच्छिष्टंपवित्रंतद्भुक्तोपित्र्येचसंत्यजेत् विण्मूत्रोत्सर्गेचत्यजेत् अथदं
तधावनंकंटकीक्षीरवृक्षापामार्गादिकाष्ठैःकार्यं काष्ठालाभेश्राद्धोपवासादिनिषिद्धदिनेचपर्णादिनाप्रदेशिनीवर्ज्यांगुल्यावाद्वादशगंडूषैर्वा

दंतान्शोधयेत् अथसंक्षेपतःस्नानविधिः नद्यादौगत्वाशिखांबध्वाजानूर्ध्वजलेतिष्ठन्मन्ययात्रूपविश्याचम्य ममकायिकवाचिकमानसिक
दोषनिरसनपूर्वकंसर्वकर्मस्कशुद्धिसिद्ध्यर्थंप्रातःस्नानंकरिष्यइतिसंकल्प्यजलंनत्वा प्राङ्मुखःप्रवाहाभिमुखोवात्रिरवगाह्यांगानिनिमृज्य
स्नात्वाद्विराचम्य आपोहिष्ठेतिमार्जनंकृत्वा इमंमेगंगइतित्रिर्जलमालोड्याघमर्षणेत्रिरावृत्तेन ऋतंचेतिसूक्तेनकात्यायनेद्रुपदेतिऋचाज
लेनिमग्नतयाकृत्वा स्तुत्वाचम्यजलतर्पणंकुर्यात्नवातदित्थं उपवीती ब्रह्मादयोयेदेवास्तांदेवांस्तर्पयामि भूर्देवांस्त॰ भुवर्देवांस्त॰ स्वर्दे-
वांस्त॰ भूर्भुवःस्वर्देवांस्त॰ निवीती कृष्णद्वैपायनादयोयेऋषयः तान् ऋषींस्तर्पयामि भूर्ऋषींस्त॰ भुवर्ऋषींस्त॰ स्वर्ऋषींस्त॰ भूर्भुवः
स्वर्ऋषींस्त॰ प्राचीनावीती सोमःपितृमान्यमोंगिरस्वानग्निष्वात्ताःकव्यवाहनादयोयेपितरः तान्पितृंस्तर्पया॰ भूःपितृंस्त॰ भुवःपितृंस्त॰ स्वः
पितृंस्त॰ भूर्भुवःस्वःपितृंस्त॰ एकनद्यांस्नानेअन्यांनदींनस्मरेत् अत्रतैत्तिरीयादिभिस्तर्पणेऋष्यादीनांनामांतराण्युक्तानितानिसंक्षेपविधौ
तस्यतर्पणस्यकृताकृतत्वान्नोक्तानि अथगृहेउष्णोदकेनस्नानं नतुशीतोदकेन तद्विधिश्चपात्रेशीतोदकंप्रक्षिप्य तदुपरिउष्णोदकेनापूर्य
शन्नोदेवी॰ आपःपुनंतु॰ द्रुपदादिवे॰ ऋतंच॰ आपोहिष्ठेतिपंचभिर्ऋग्भिरभिमंत्र्येमंमइत्यादिनातीर्थानिस्मरन्स्नायात् गृहस्नाने
संकल्पआचमनंअघमर्षणंतर्पणंचन अंते आचमनंमार्जनंचकार्यं एवंस्नात्वावस्त्रेणपाणिनावाजलापनयनमकृत्वा शुक्लंशुद्धंकार्पास
वस्त्रंपरिधायस्नानार्द्रवस्त्रमूर्ध्वतउत्तारयेत् विकच्छोनुत्तरीयश्चनग्नश्चावस्त्रएवच श्रौतस्मार्तंनैवकुर्यात् द्विगुणवस्त्रोदग्धवस्त्रस्यू
तग्रंथितवस्त्रःकाषायवस्त्रादयोदिगंबरश्चनग्नाः निष्पीडितंवस्त्रंनस्कंधेक्षिपेत् चतुर्गुणीकृत्यतत्स्नगृहेः धौतंनद्यामूर्ध्वदशंस्थले-

निष्पीडयेत् नतुत्रिगुणं उत्तरीयंजीवत्पितृकजीवर्ज्यैश्चमातृकैर्नधार्यं प्रावरणवस्त्रंतुसर्वैर्धार्यं इतिप्रातर्नित्यस्नानं चांडालसूतकि-
सूतिकोदक्याचितिकाष्ठशवचांडालच्छायादिस्पर्शेस्नानं चांडालादिस्पर्शिनमारभ्यतत्स्पृष्टस्पृष्टेषुतृतीयपर्यंतंसचैलंस्नानं चतुर्थस्या-
चमनमात्रं तदूर्ध्वंप्रोक्षणं द्वितीयादेर्दंडतृणाद्यंतरितस्पर्शेत्वाचमनमेव वस्त्रांतरितःसाक्षात्स्पर्शएवेतितत्रचतुर्थस्यैवाचमनं नित्यस्नान
मकृत्वाभुक्त्वात्वुपवासः ग्रहणसंक्रांत्यादिनैमित्तिकस्नानमकृत्वाभोजनेपानेअष्टसहस्रजपः शूद्रादिस्पर्शनिमित्तेउपवासः श्वकाकचांडाला
दिस्पर्शेस्नानमकृत्वाभक्षणेपानेचत्रिरात्रं रजकादिस्पर्शेतदर्धं नैमित्तिकस्नानंरात्रावपि मृतेजन्मनिसंक्रांतौश्राद्धेजन्मदिनेतथा अस्पृश्यस्प
र्शनेचैवनस्नायादुष्णवारिणा इतिनैमित्तिकस्नानं नैमित्तिकेजलतर्पणादिविधिर्न दर्शव्यतीपातरथसप्तम्यादौस्नानंकार्तिकमाघस्नानादि
कंचकाम्यं इतिजलावगाहादिरूपवारुणस्नानानि अथगौणस्नानानि आपोहिष्ठादिभिर्मंत्रैःप्रोक्षणंमंत्रस्नानं गायत्र्यादशकृत्वाजलम
भिमंत्र्य तेनसर्वांगप्रोक्षणंगायत्र्यं भस्मनास्नानमाग्नेयं आर्द्रवस्त्रेणांगमार्जनंकापिलं विष्णुपादोदकविप्रपादोदकप्रोक्षणंविष्णुध्यानादिभि
श्चस्नानांतराणि गौणस्नानैर्जपसंध्यादौशुद्धिर्नतुश्राद्धदेवार्चनादौ ब्रह्मयज्ञेविकल्पः अथतिलकविधिः प्रातःपुंड्रंमृदाकुर्याद्धुत्वाचैवतु
भस्मना मृदश्चगोपीचंदनतुलसीमूलसिंधुतीरजान्हवीतीरवल्मीकादिस्थाः ललाटोदरहृदयकंठेदक्षिणपार्श्वबाहुकर्णदेशेवामपार्श्वबाहु
कर्णदेशेपृष्ठेककुदिचेतिद्वादशस्थानेषुशुक्लेकेशवादिनामभिः कृष्णपक्षेसंकर्षणादिनामभिः शिरसिवासुदेवेतिमृदातिलकोविधेयः अथ-
भस्मत्रिपुंड्रः श्राद्धेयज्ञेजपेहोमेवैश्वदेवेसुरार्चने भस्मत्रिपुंड्रैःपूतात्मामृत्युंजयतिमानवः भस्मगृहीत्वा अग्निरितिभस्म जलमितिभ-

स्म स्थलमितिभस्म व्योमेतिभस्म सर्वं ँ हवाइदंभस्म मनएतानिचक्षूंषिभस्मानीतिमंत्रेणाभिमंत्र्य जलमिश्रितेनमध्यमांगुलित्रयगृहीतेन
ललाटहृदयनाभिगलांसबाहुसंधिपृष्ठशिरःस्थानेषुशिवमंत्रेणनारायणाष्टाक्षरेणवागायत्र्यावाप्रणवेनवात्रिपुंड्रान्कुर्यात् अथसंध्याका
लः उत्तमातारकोपेतामध्यमालुप्ततारका अधमासूर्यसहिताप्रातःसंध्यात्रिधामता उत्तमासूर्यसहितामध्यमालुप्तभास्करा अधमातारको
पेतासायंसंध्यात्रिधामता अध्यर्धयामादासायंसंध्यामाध्यान्हिकीष्यते सर्वेषांसंध्यात्रयंनद्यादौबहिरेवप्रशस्तं साग्निकस्यतुप्रादुष्करणाद्यनु-
रोधेनसायंप्रातःसंध्येगृहेकर्तव्ये अथसंक्षेपतःसंध्याप्रयोगोबह्वृचानां दर्भद्वयकृतेपवित्रेग्रंथियुतेग्रंथिरहितेवाहस्तयोर्धृत्वा द्विराचम्यप्राणा
यामंकुर्यात् प्रणवस्यपरब्रह्मऋषिः परमात्मादेवता दैवीगायत्रीच्छंदः सप्तानांव्याहृतीनां विश्वामित्रजमदग्निभरद्वाजगौतमात्रिवसिष्ठ-
कश्यपाऋषयः अग्निवाय्वादित्यबृहस्पतिवरुणेंद्रविश्वेदेवादेवताः गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्बृहतीपंक्तित्रिष्टुब्जगत्यश्छंदांसि गायत्र्याविश्वामित्र
ऋषिः सवितादेवता गायत्रीच्छंदः गायत्रीशिरसःप्रजापतिर्ऋषिः ब्रह्माग्निवाय्वादित्यादेवताः यजुश्छंदः प्राणायामेविनियोगः सर्वां-
गुलीभिस्तर्जनीमध्यमाभिन्नाभिर्वानासांधृत्वादक्षिणेनवायुमाकृष्यरोधयेत् ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यं
ॐ तत्सवितु॰ ॐ आपोज्योतीरसोमृतंब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम् इतिसप्रणवसप्तव्याहृतिगायत्री गायत्रीशिरस्त्रिः पठित्वावामनासयावायुंविसृजे
दितिप्राणायामः सर्वशाखासाधारणः ममोपात्तदुरितक्षयद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं प्रातःसंध्यामुपासिष्ये आपोहिष्ठेतितृचस्यांबरीषः
सिंधुद्वीपआपोगायत्री मार्जनेविनियोगः आपोहिष्ठेतिनवभिःपादैःसप्रणवैः कुशोदकेनमूर्ध्निनवकृत्वामार्जयेत् यस्यक्षयायेत्यधोमार्ज

येत् नद्यादितीर्थस्थंताम्रमृन्मयादिमृन्मिश्चपात्रस्थंवावामकरस्थंवाजलंदर्भादिनादायमार्जनंसर्वत्र मन्तुधाराच्युतजलेन अथमंत्राचमनं
सूर्यश्चेतिमंत्रस्य याज्ञवल्क्यउपनिषदऋषिः सूर्यमामन्युमन्युपतयोरात्रिश्चदेवताः प्रकृतिश्छंदः आचमनेविनियोगः सूर्यश्चमामन्युश्च
मन्युपतयश्चमन्युकृतेभ्यः पापेभ्योरक्षंतां यद्रात्र्यापापमकार्षं मनसावाचाहस्ताभ्यां पद्भ्यामुदरेणशिश्ना रात्रिस्तदवलुंपतु यत्किंचदुरि
तंमयि इदमहंमाममृतयोनौ सूर्येज्योतिषिजुहोमिस्वाहेतिजलंपिबेत् आचम्य आपोहिष्ठेतिनवर्चस्यांबरीषःसिंधुद्वीपआपोगायत्री
अंत्येद्वेअनुष्टुभौ मार्जनेविनियोगः प्रणवेनव्याहृतिभिर्गायत्र्याप्रणवांतया आपोहिष्ठेतिसूक्तेनमार्जनंचचतुर्थकं ऋगंतेर्धऋचांतेवा
पादांतेवापिमार्जयेत् गायत्रीशिरसाचांतेमार्जयित्वाघमर्षणं ऋतंचेतितृचस्य माधुच्छंदसोघमर्षणो भाववृत्तमनुष्टुप् अघमर्षणेविनि
योगः दक्षिणहस्तेजलंकृत्वा ऋतंचेतिऋक्त्रयं द्रुपदेतिऋचंवाजप्त्वादक्षिणनासयापापपुरुषंनिरस्यतज्जलंनावलोक्यवामभागंक्षितौ
क्षिपेत् आचम्य गायत्र्याविश्वामित्रःसवितागायत्री श्रीसूर्यायार्घ्यदानेविनियोगः प्रणवव्याहृतिपूर्वयागायत्र्यातिष्ठन्सूर्योन्मुखः जलां
जलींस्त्रिःक्षिपेत् कालातिक्रमेप्रायश्चित्तार्थंचतुर्थं असावादित्योब्रह्मेतिप्रदक्षिणंभ्रमन् जलंसिंचेत् अर्घ्यांजलौतर्जन्यंगुष्ठयोगोनकार्यः
इदमर्घ्यदानंप्रधानमित्येके अंगमितिपरे अथगायत्रीजपः प्राणायामत्रयंकृत्वा गायत्र्याविश्वामित्रःसवितागायत्री जपेविनि० तत्सवि
तुर्हृदयायनमः वरेण्यंशिरसेस्वाहा भर्गोदेवस्यशिखायैवषट् धीमहिकवचायहुं धियोयोनोनेत्रत्रयायवौषट् प्रचोदयात्अस्त्रायफट्
इतिषडंगन्यासः कार्योनवाकार्यः न्यासविधेरवैदिकत्वादितिगृह्यपरिशिष्टेस्पष्टं एतेनाक्षरन्यासपदन्यासपादन्यासादीनांमुद्रादिविधेःशा

पविमोचनादिविधेश्चतांत्रिकत्वेनावैदिकत्वादनावश्यकत्वंवेदितव्यं मंत्रदेवतांध्यायेत् केचिद्गायत्र्यादिध्यानंवदंति आगच्छवरदेदेविजपे
मेसन्निधाभव गायंतंत्रायसेयस्माद्गायत्रीत्वंततः स्मृतेत्यावाह्य योदेवः सवितास्माकंधियोधर्मादिगोचरे प्रेरयेत्तस्यतद्भर्गस्तद्वरेण्यमुपा
स्महे इतिमंत्रार्थंचिंतयन्मौनीप्रातः सूर्याभिमुखस्तिष्ठन्नामंडलदर्शनात्सप्रणवव्याहृतिकायाः गायत्र्या अष्टशतमष्टाविंशतिंदशकंवाजपे
त् सायंवायव्याभिमुखः आनक्षत्रदर्शनादितिविशेषः अनध्यायेऽष्टाविंशतिंप्रदोषेदशैवजपेदितिकारिकायां रुद्राक्षविद्रुमादिमालाभि
रंगुलीपर्वभिर्वाजपः अष्टशतंचतुःपंचाशत् सप्तविंशतिर्वामालाप्रमाणाः उत्तरन्यासंकृत्वोपस्थानं जातवेदसे० तच्छंयो० नमोब्रह्मणइ-
तिमंत्रैः सायंप्रातश्चोपतिष्ठेदितिपरशिष्टमतं स्मृत्यंतरे मित्रस्यचर्षणीत्यादिमित्रदेवताकैः प्रातः इमंमेवरुणेत्यादिभिर्वरुणपदोपेतैः सायं
सूर्योपस्थानमुक्तं प्राच्यैदिशेइंद्रायनमः आग्नेय्यैदिशेअग्नयेनमइत्यादिनादशदिग्वंदनांते संध्यायैनमः गायत्र्यैनमः सावित्र्यैनमः सर
स्वत्यैनमः सर्वाभ्योदेवताभ्योनमइतिनत्वा उत्तमेशिखरेजाते भूम्यांपर्वतमूर्धनि ब्राह्मणैरभ्यनुज्ञातागच्छदेवियथासुखं इतिविसृज्य भद्रं
नोअपिवातयमनः इतित्रिरुक्त्वाप्रदक्षिणंभ्रमन्नासत्यलोकात्पातालादालोकालोकपर्वतात् येसंतिब्राह्मणादेवास्तेभ्योनित्यंनमोनमः इति
भूम्युपसंग्रहणंनमस्कृत्य द्विराचामेत् इति अथतैत्तिरीयाणांसंकल्पांतंपूर्ववत् गायत्रींध्यात्वा आयातुवरदादेवीअक्षरंब्रह्मसंमितं गाय
त्रींछंदसांमातेदंब्रह्मजुषस्वमे सर्ववर्णेमहादेविसंध्याविद्येसरस्वति अजरेअमरेदेविसर्वदेविनमोस्तुते ओजोसि सहोसि बलमसि भ्रा
जोसि देवानांधामनामासि विश्वमसिविश्वायुः सर्वमसिसर्वायुरभिभूरोम् गायत्रीमावाहयामि सावित्रीमावाहयामि सरस्वतीमा० छंदऋ

षीनावा० श्रियमा० न्हियमा० इत्यावाह्यमार्जनंपूर्ववत् आपोवाइदं सर्वंविश्वाभूतान्यापःप्राणावा आपःपशवआपोन्नमापोमृतमापः
सम्राडापोविराडापःस्वराडापश्छंदां स्यापोज्योतीं ष्यापोयजूं ष्यापःसत्यमापःसर्वादेवताआपोभूर्भुवःस्वराप ॐ इतिजलमभि
मंत्र्य सूर्यश्चेतिपूर्ववन्मंत्राचमनं दधिक्राव्णोअकारिषमितिऋचमुक्त्वा आपोहिष्ठेतितिसृभिः हिरण्यवर्णाइतिपवमानःस्वर्जनइ-
त्यनुवाकेनचऋगंतेमार्जनांतेऽघमर्षणंकृत्वावार्घ्यदानादिगायत्रीजपांतमावाहनमंत्रवर्ज्यंपूर्ववत् न्यासविधेरवैदिकत्वमुक्तमेव जपांते
उपस्थानं मित्रस्यचर्षणी० मित्रोजनान्० प्रसमित्र० यच्चिद्धिते० यत्किंचेदं० कितवासोयत् इतिषड्भिरुपस्थाय प्राच्यैदिशेयाश्चदेवता
एतस्यांप्रतिवसंत्येताभ्यश्चनमोनमइत्यादिना अधरांताःषण्नत्वा आवांतरायैदिशेयाश्चदेवताइतिचनत्वानमोगंगायमुनयोर्मध्यइत्यादि-
नामुनिदेवान्नत्वा संस्रवंतुदिशइतिमन्त्रंपठित्वागोत्राद्युच्चार्य पूर्ववद्भूम्युपसंग्रहंनत्वा पूर्ववत्संध्यांविसृजेदिति अथकात्यायनानांसं
ध्याप्रयोगः आचम्य भूःपुनातु भुवःपुनातु स्वःपुनातु भूर्भुवःस्वःपुनात्वित्यादिनापानंकृत्वा अपवित्रःपवित्रोवेतिविष्णुंस्मृत्वा आस
नादिविधिंकृत्वा द्विराचम्यप्राणानायम्य पूर्ववत्संकल्पं गायत्रींत्र्यक्षरांबालांसाक्षसूत्रकमंडलुं रक्तवस्त्रांचतुर्वक्त्रांहंसवाहनसंस्थितां ब्र
ह्माणींब्रह्मदैवत्यांब्रह्मलोकनिवासिनीं आवाहयाम्यहंदेवीमायांतींसूर्यमंडलात् आगच्छवरदेदेवित्र्यक्षरेब्रह्मवादिनि गायत्रींछंदसां
मातर्ब्रह्मयोनेनमोस्तुते इत्यावाह्य पूर्ववदापोहिष्ठेतितृचेनमार्जयेत् सूर्यश्चेतिमंत्रस्य नारायणऋषिः सूर्योदेवता अनुष्टुप्छंदः आचम
नेवि० सूर्यश्चेति० जलंप्राश्याचम्य आपोहिष्ठेतिनवऋचकमार्जनंकुर्यादितिकेचिदाहुः बहवस्तुसंकल्पाद्यंते सूर्येतिमंत्राचमनंकृत्वाऽपोहि

ष्ठेतितिसृभिः प्रतिपादमार्जनांतेऽघमर्षणंकार्यं नतुमार्जनहूयमित्याहुः सुमित्र्यादुर्मित्र्याइतिद्वयोः प्रजापतिर्ऋषिः आपोदेवता य-
जुश्छंदः आदानप्रक्षेपणेविः सुमित्र्यानआपओषधयःसंतु इतिजलमादाय दुर्मित्र्यास्तस्मैसंतुयोस्मान्द्वेष्टियंचवयंद्विष्मइतिवामभु
विक्षिपेत् ततऋतंचेतितृचेनद्रुपदेतित्रिरुक्तऋचावाघमर्षणंपूर्ववत् सायंप्रातश्चत्रिरर्घ्यदानंपुष्पयुतजलेनपूर्ववत् मध्यान्हेसकृद्गाय
त्र्यापरितउक्षणं अथोपस्थानं उद्वयमुदुत्यमितिद्वयोःप्रस्कण्वः सूर्योनुष्टुप्गायत्र्यौ चित्रंदेवानामांगिरसःकुत्सःसूर्यस्त्रिष्टुप् तच्चक्षु
दध्यङ्ङाथर्वणःसूर्यःपुरउष्णिक् उपस्थाने॰ उद्वयंतमसस्परि॰ उदुत्यंजातवेदसं॰ चित्रंदेवाना॰ तच्चक्षुर्देवहितमित्यूर्ध्वबाहुःसूर्यमुदी
क्षमाणोयथाशाखंपठेत् प्राणायामादिविधाय न्यासमुद्रातर्पणादिविधिःकृताकृतः तेजोसीतिपरमेष्ठीप्रजापतिराज्यंयजुः आवाहनेवि
नियोगः तेजोसिशुक्रमस्यमृतमसिधामनामासिप्रियंदेवानामनाधृष्टंदेवयजनमसि परोरजसइतिविमलःपरमात्मानुष्टुप् गायत्र्युपस्था
ने॰ गायत्र्यस्येकपदीद्विपदीत्रिपदीचतुष्पद्यपदसिनहिपद्यसेनमस्तेतुरीयायदर्शतायपदाय परोरजसेसावदों ततोगायत्रीजपांतेपूर्वव
त् ततःशन्नोनविभ्राडित्यनुवाकेनपुरुषसूक्तेनवाशिवसंकल्पेनवामंडलब्राह्मणेनवोपस्थानंकार्यं अत्रस्वशाखोक्तवत्दिग्बंधनंके
चित्कुर्वंति ततउत्तमेशिखरेजाते॰ देवागातुविदोगातुमितिमंत्राभ्यांविसर्जनं भूम्युपसंग्रहंनमस्कारादिपूर्ववत् इतिकात्यायनसंध्या

संध्यामुपासतेयेतेनिष्पापाब्रह्मलोकगाः अन्यकर्मफलंनास्तिसंध्याहीनोशुचिस्ततः जीवमानोभवेच्छूद्रोमृतःश्वाजायतेध्रुवं संध्या
त्रयेकालातिक्रमेप्रायश्चित्तार्थमेकमर्घ्यमधिकंदत्वा रात्रौप्रहरपर्यंतंदिनोक्तकर्माणिकुर्यात् ब्रह्मयज्ञंसौरंचवर्जयेत् सर्वथासंध्यालो

पेप्रतिसंध्यमेकोपवासोऽयुतमष्टोत्तरसहस्रंवागायत्रीजपः अशक्तौप्रतिसंध्यालोपेशतगायत्रीजपः द्व्यहंत्र्यहंलोपेतदावृत्तिः ततःपरंकृच्छ्रादिक-
ल्प्यं अथौपासनहोमः स्वयंहोमोमुख्यः अशक्तौपत्नीपुत्रः कुमारीभ्राताशिष्योभागिनेयोजामाताऋत्विग्वा पुत्रादिर्दंपत्योःसन्निधानेए
कतरसन्निधानेवाजुहुयात् त्यागंयजमानःपत्नीवाकुर्यात् तस्याअसन्निधौतदाज्ञयाऋत्विगादिरपि पत्न्याऋतुप्रसवोन्मादादिदोषेतुतदा
ज्ञांविनापिऋत्विगादिस्त्यागंकुर्यात् स्वयंहोमेफलंयत्स्यादन्यैर्होमेतदर्धकं पर्वणितुस्वयमेवजुहुयात् तत्रप्रातःसूर्योदयात्प्राक् सायंसूर्या
स्तात्प्राक् अग्नीनांगृह्याग्नेर्वाप्रादुष्करणंकृत्वा सूर्योदयास्तोत्तरंहोमःकार्यः प्रादुष्करणकालातिक्रमे ॐ भूर्भुवःस्वःस्वाहेतिमंत्रेण-
स्रुवाज्याहुतिरूपंसर्वप्रायश्चित्तमाज्यसंस्कारपूर्वकंकृत्वा होमः सूर्योदयोत्तरंदशघटिकापर्यंतंप्रात र्होमकालोमुख्यः ततआसायंगौणः
सायंनवना डिकापर्यंतंमुख्यः ततआप्रातर्गौणः मुख्यकालातिक्रमेकालातिक्रमनिमित्तप्रायश्चित्तपूर्वकममुकहोमंकरिष्यइतिसंकल्प्याज्यं
संस्कृत्यस्रुचिचतुर्गृहीतंगृहीत्वा सायंकालेदोषावस्तर्नमःस्वाहेतिहुत्वा प्रातस्तुप्रातर्वस्तर्नमःस्वाहेतिहुत्वाहोम्यंसंस्कृत्य नित्यहोमः श्रौत
होमंकृत्वास्मार्तहोमः केचित्स्मार्तहोमंपूर्वमाहुः आधानेपुनराधानेसायमुपक्रमोहोमः सायंप्रातर्होमयोर्द्रव्यैक्यंकर्त्रैक्यंच प्रातर्यजमानः
कर्ताचेत्कर्तृभेदोनदोषाय अथाश्वलायनःस्मार्तहोमः आचम्यप्राणानायम्यदेशकालौसंकीर्त्यश्रीपरमेश्वर० सायमौपासनहोमंप्रातरौपा
सनहोमंवाअमुकद्रव्येणकरिष्ये चत्वारिशृंगेतिध्यात्वा सोदकहस्तेनत्रिःपरिसमुह्य परिस्तीर्य त्रिःपर्युक्ष्य होमद्रव्यंसमिद्घृतमुत्तरस्थितंद
र्भेणावज्वाल्य प्रोक्ष्यत्रिःपर्यग्निकृत्वाग्नेःपश्चिमतोदर्भेनिधाय विश्वानिनइत्यभ्यर्च्य प्रजापतिंमनसाध्यायन् समिधमग्नौप्रक्षिप्य तथैव

त्यक्त्वा समिधिदीप्तायांशततंडुलैरग्नयेस्वाहेतिसायंप्रथमाहुतिः सूर्यायस्वाहेतिप्रातः प्रथमाहुतिः शताधिकतंडुलैः प्रजापतयइतिमनसोच्चा
र्य होमत्यागाभ्यांद्वितीयाहुतिरुभयकाले परिस्तरणंविसृज्य परिसमूहनपर्युक्षणेकृत्वोपस्थानं अग्नआयूंषीतितिसृणांशतंवैखानसाअग्नि
पवमानोगायत्री अग्न्युपस्थानेविनियोगः अग्नेत्वन्नइतिचतसृणांगोपायनालौपायनावाबंधुः सुबंधुःश्रुतबंधुर्विप्रबंधुश्चाग्निर्द्विपदाविराट्
अग्न्युपस्थानेविनि॰ प्रजापतेहिरण्यगर्भःप्रजापतिस्त्रिष्टुप् प्रजापत्युपस्था॰ तंतुंतन्वन्देवाअग्निर्जगती यद्वोदेवाप्रजापतिर्जगती उप-
स्थानेवि॰ हिरण्यगर्भोहिरण्यगर्भःप्रजापतिस्त्रिष्टुप् प्रजापत्युपस्था॰ इतिवायव्यदेशेतिष्ठन्नुपस्थाय उपविश्य मानस्तोकइत्यादिनाविभू-
तिधारणंक्वचिदुक्तं विष्णुंस्मृत्वा अनेनहोमकर्मणापरमेश्वरःप्रीयतामित्यर्पयेत् प्रातस्तु सूर्योनोदिवः सूर्यश्चक्षुःसूर्योगायत्री सूर्योप॰ उ
दुत्यंकाण्वःप्रस्कण्वःसूर्योगायत्री सूर्योपस्था॰ चित्रंदेवानामांगिरसःकुत्सःसूर्यस्त्रिष्टुप् सूर्योप॰ नमोमित्रस्येतिसूर्योभितपाःसूर्योजगती सू
र्यो॰ इतिचतुर्भिः पूर्वोक्तैस्त्रिभिःप्राजापत्यैश्चोपस्थानं केचित्प्रातस्तंतुंतन्वन्नितिनपठंति पत्नीकुमारीकर्तृकहोमेध्यानोपस्थानादौमंत्रावर्ज्याः
अथहिरण्यकेशीयानांपूर्वोक्तसंकल्पाद्यंतेयथाहतद्रसवइति परिसमुह्यपरिस्तीर्य अदितेनुमन्यस्वेतिदक्षिणतःप्राचीनंपर्युक्षेत् अनुमतेनु
मन्यस्वेतिपश्चादुदीचीनंसरस्वतेनुमन्यस्वेतिउत्तरतः प्राचीनंदेवसवितःप्रसुवेतिसर्वतःतूष्णींसमिधमाधायहोमादिप्राग्वत् अतितेन्वमं॰-
स्थाः अनुमतेन्व॰ सरस्वतेन्व॰ देवसवितःप्रासावीरितिपूर्ववत्परिषेचनं उदुत्यंचित्रंदेवानामितिप्रातरुपस्थानं अग्निर्मूर्धादिवइतित्वामग्नेपु
ष्करादधीतिद्वाभ्यांसायमुपस्थानं आपस्तंबानांसायमग्नयेस्वाहाग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहेतिद्वे आहुतीप्रातस्तु सूर्यायस्वाहाग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहेतिवि

शेषः शेषंहिरण्यकेशीयवत् अथकात्यायनानां सायमस्तमितेहोमः प्रातः सूर्योनुदितेहोमः तत्रप्रातरुपस्थानांतांसंध्यांकृत्वाहोमांतेगायत्रीज
पादिसंध्यासमापनं तत्रपूर्ववत्संकल्पांतेउपयमनान्कुशानादायसव्येकृत्वा दक्षिणकरेणतिस्रः समिधोग्नावाधायमाणिकोदकेनपर्युक्ष्याग्निमर्चयि
त्वाग्नयेस्वाहा प्रजापतयेस्वाहेतिसायंदध्नातंडुलैर्वाहुत्वाप्रातस्तथैवसूर्यायप्रजापतयेचजुहुयात् समास्त्वेत्यनुवाकेनसायमुपस्थानं प्रातरुत्कवि
भ्राडित्यनुवाकेन अत्रदधिहोमादौसंस्रवप्राशनमाहुः होमलोपेष्टोत्तरसहस्रगायत्रीजपः मुख्यकालातिक्रमेनादिष्टहोमः अथहोमद्रव्याणि
व्रीहिश्यामाकयवानांतंडुलाः पयोदधिसर्पिर्यवव्रीहिगोधूमप्रियंगवः स्वरूपेणापिहोम्याः तिलास्तुस्वरूपेणैव तंडुलादयः शतसंख्याहस्तेनहोत
व्याः दध्यादिद्रवद्रव्यंस्रुवेण सर्वत्रोत्तराहुतिभिः पूर्वतोभूयसी समिधश्चार्कपलाशखदिरापामार्गपिप्पलोदुंबर शमीदूर्वादर्भमयादशद्वादशांगु
लाः सत्वचः वटप्लक्षबिल्वादिजाहेमाद्रौ होमाहुत्योः संसर्गेयत्रवेत्थेतिमंत्रेणाग्नयेसमिद्धोमः नित्यहोमेत्वतिक्रांतेआज्यंसंस्कृत्यचतुर्गृहीत्वा
मनोज्योतिर्जुषतामितिजुहुयात् द्वादशदिनपर्यंतहोमलोपेइदमेवप्रायश्चित्तं ततःपरमग्निनाशः एवंहोमलोपप्रायश्चित्तंकृत्वातिक्रांतहोमार्थंद्र
व्यंसंस्कृत्य सायंप्रातः क्रमेणद्वेद्वेआहुतीर्दिनगणनयाजुहुयात् अग्निसूर्यप्रजापतीनुपतिष्ठेन्नवाजुहुयात् प्रायश्चित्तेनचारितार्थ्यात् सूत
कादिनाहोमलोपेप्येवंहिरण्यकेशीयानामप्येवं आपस्तंबादीनांत्रिरात्रात्परमग्निनाशोभवतीतिसूतकेपिस्वयंहोमःकार्यः समारोपोत्तरंसूत-
कपातेप्रत्यवरोहासंभवेनत्रिरात्रंहोमलोपेपुनराधानं अथसमस्यहोमः सायंप्रातर्होमौसमस्यकरिष्ये पूर्ववत्सायंकालहोमांतंकृत्वापर्युक्ष्य पुन
द्रव्यंसंस्कृत्य समिधंप्रक्षिप्य सूर्यप्रजापत्याहुतीर्दत्वाहविष्पांतमित्युपतिष्ठेत् हविष्पांतमितिपंचर्चस्यवामदेवःसूर्यवैश्वानरौत्रिष्टुप् नित्यवत्प्र

जापस्थूपस्थानं अथपक्षहोमः प्रतिपदिअद्यसायमारभ्यचतुर्दशीसायमवधिकान्पक्षहोमान्तंत्रेणकरिष्ये सायंतंडुलान्पात्रद्वये द्विक्षयानु
सारेणचतुर्दशादिवारंगृहीत्वा होमकालेऽग्नयेस्वाहेतिसर्वान्पूर्वपात्रस्थानेकदैवहुत्वाद्वितीयपात्रस्थान्प्रजापतयेतथैवजुहुयात् एवंद्वितीयायां
प्रातरद्यावधिपर्वप्रातरवधिकान्पक्षहोमान्तंत्रेणकरिष्यइत्यादिसायंवत् विशेषस्तुप्रथमपात्रस्थान्सूर्यायस्वाहेतिजुहुयात् द्वितीयपात्रस्थान्प्र
जापतयेहुत्वोभयत्रसमिदेकोपस्थानादिसकृत् पक्षमध्येआपत्प्राप्तौ तत्सायंकालाच्चतुर्दशीसायंपर्यंतान्शेषहोमान्सायंपक्षहोमवद्धुत्वा पर्वप्रा
तर्होमांतान्प्रातर्जुहुयात् सर्वथापर्वसायंहोमः प्रतिपत्प्रातर्होमश्चपृथगेव इतिपक्षहोमशेषहोमौ पक्षमध्येआपन्निवृत्तावपकृष्टाहोमाः पु
नःकार्याः संततपक्षहोमपक्षेऽग्निनाशात्तृतीयपक्षेप्रतिदिनंहोमः सर्वथापन्निवृत्त्यभावेयावज्जीवंपक्षहोमाः अथसमारोपाः अयंतेयोनिरि
त्य॰ अग्निसमा॰ अनेनमंत्रेणहोमोत्तरमरणीमश्वत्थसमिधंवाप्रताप्याग्निसमारोहंभावयेत् होमादिकालेऽरणीनिर्मंथ्य प्रत्यवरोहेतिमंत्रे
णस्थंडिलेऽग्निंप्रतिष्ठापयेत् समित्समारोपेश्रोत्रियागारादग्निंप्रतिष्ठाप्य प्रत्यवरोहेतिमंत्रेणतांसमिधमग्नावादध्यात् सूत्रांतरे आजु-
ह्वानउद्बुध्यस्वेतिमंत्राभ्यांप्रत्यवरोहणं प्रत्यहंसमारोपादिद्वादशदिनमेव पर्वणिसायंहोमकालपर्यंतंप्रत्यवरोहेणाभावेऽग्निनाशइतिकेचित्
समारोपप्रत्यवरोहौ यजमानकर्तृकावेव तेनसमारोपोत्तरंपर्वण्याशौचप्राप्तौप्रत्यवरोहासंभवादग्निनाशः एतत्त्रिदिनंहोमलोपेविहितपुनरा
धानानामापस्तंबादीनामेव आश्वलायनानांतुद्वादशरात्रमध्येपर्वणिप्रत्यवरोहाभावेपिनाग्निनाशः किंतुद्वादशरात्रोत्तरंहोमलोपएवेत्यपरे आ
श्वलायनानांतुद्वादशदिनंहोमलोपएवाग्निनाशः राजक्रांत्यादिसंकटेऋत्विग्द्वारापिसमारोपादिकेचिदृत्विगाद्यभावेनानन्यगतिकत्वे आशौ

त्रपातात्पूर्वं पूर्वहोमसहितान्नित्यहोमान्प्रकृत्य कृत्वा नकृत्वा वा समारोपं कृत्वा सूतकांते प्रत्यवरोहः कार्यो नात्र पर्वोल्लंघनदोष इत्याहुः समारोपोत्तरं दंप
त्योः प्रवासे सीमानद्योरुल्लंघनकाले उभाभ्यामन्यतरेण वा समिदाद्यन्वारंभः कार्यः अन्यथाग्निनाशः यजमानस्यैव प्रवासे कृत्यं अभयं वो-
भयं मेस्त्विति अग्निमुपस्थाय प्रवासं गच्छेत् ततआगत्य गृहान्मा बिभीतोपवः स्वस्त्येवो स्मासु च प्रजायध्वं मा च वो गोपतौ रिषदिति मंत्रेण
स्वगृहं निरीक्ष्य गृहानहं सुमनसः प्रपद्ये वीरघ्नो वीरवतः सुवीरान् इरां वहंतो घृतमुक्षमाणास्तेष्वहं सुमनाः संविशानीति गृहं प्रविश्य
शिवं शग्मं शंयोरिति पुनरग्निरनुवीक्ष्य नित्यहोमांते अभयं वो भयं मेस्त्वित्यग्निमुपतिष्ठेत् ज्येष्ठपुत्रशिरः पाणिभ्यां परिगृह्य अंगादंगात्सं
भवसीति मंत्रं जपित्वा मूर्धानं त्रिर्जिघ्रेत् एवमितरपुत्राणां प्रत्तकन्यानां तूष्णीं जिघ्रेत् प्रवासादागतं प्रतिज्ञातमपि अप्रियं तद्दिने न वदेयुः प्रो
षिते पत्यौ पत्नी स्मार्तहोमोस्तु यं कृत्वा दर्शपूर्णमासस्थालीपाकपिंडपितृयज्ञान् विप्रेण कारयेत् अनुगतप्रायश्चित्तादि पत्न्यां रजस्वलायामपि
कृत्विक्कुर्यात् पुनःसंधानं तु पत्यौ प्रोषिते न भवेत् नैमित्तिका जातेष्टिगृहदाहेष्ट्योपि न भवंति प्रायश्चित्तेष्टेः पूर्णाहुतिः अथोपासनाग्न्य
नुगमने गृह्याग्नेरनुगमप्रायश्चित्तं करिष्ये इति संकल्प्य आयतनस्थं भस्म दूरीकृत्योपलेपादि कृत्वाग्निं प्रतिष्ठाप्याज्यं संस्कृत्य अयाश्चेति मंत्रे
णैकामाज्याहुतिं सर्वप्रायश्चित्तं च हुत्वा दंपत्योरन्यतरेणापरहोमकालपर्यंतमुपोषितेन स्थातव्यं एवं द्वादशरात्रपर्यंतं केचिदुपवासमयाश्चे-
ति होमं वा कुर्यात् न द्वयमित्याहुः एतद्वृत्तिकारमतं केचित्तु यद्यग्न्यनुगमने होमकालद्वयातिक्रमस्तदा नष्टाग्निसंधानं तत्र त्रिरात्रमग्निनाशे प्रा
णायामशतं ततआविंशतिरात्रमेकाहं दिनोपवासः ततआमासद्व्यं त्रिरात्रोपवासः ततऊर्ध्वं संवत्सरपर्यंतं प्राजापत्यकृच्छ्रं ततः प्रतिवर्षं कृ

च्छुष्टृप्तिः एवंप्रायश्चित्तंकृत्वा आधानोक्तसंभारान्निधायनष्टस्यगृह्याग्नेः प्रायश्चित्तंकरिष्येइतिसंकल्प्यायाश्चेत्याज्येनस्रुवाहुतिपत्न्युपवासा
दिपूर्ववत् लाजाहोमादिकंवा एवंद्वादशरात्रपर्यंतमग्न्युत्पत्तिरित्याहुः द्वादशदिनोत्तरंविच्छेदप्रायश्चित्तंहोमादिद्रव्यदानंचकृत्वा विवाहहो
मादिविधिनायथास्वस्वगृह्यंपुनःसंधानं अथान्वाहिताग्नेः प्राक्यागादनुगतो अयाश्चेतिपूर्ववदग्निमुत्पाद्य पुनरन्वाधानंकृत्वा भूर्भुवःस्व-
रित्युपस्थाय सर्वप्रायश्चित्तंहुत्वास्थालीपाकंकुर्यात् अन्वाधानोत्तरंप्रयाणमासौ तुभ्यंताअंगिरस्तमइत्याज्याहुतिमग्नयेहुत्वासर्वप्रायश्चि
त्तंहुत्वाग्निंसमारोप्यगच्छेत् समारूढेसमिन्नाशेपुनराधेयमिष्यते उपलेपादिकंकृत्वानष्टाग्निप्रायश्चित्तंपुनराधेयंसंकल्प्य आधानोक्तसंभारा
न्निधायाग्निंप्रतिष्ठाप्य अयाश्चेतिस्रुवाज्याहुतिं सर्वप्रायश्चित्तंचजुहुयादितिपुनराधेयं स्वाग्निक्रमेणान्याग्नौस्वयंयजनेस्वाग्नावन्ययजनेवाप
थिकृत्स्थालीपाकंकरिष्येइतिसंकल्प्य चरुःकार्योयवापथिकृत्स्थानेपूर्णाहुतिंहोष्यामीतिसंकल्प्य स्रुचिद्वादशवारंचतुर्वारंवाज्यंगृहीत्वा अ
ग्नयेपथिकृतेस्वाहेतिजुहुयात् विवाहोत्तरमाधानोत्तरंवापौर्णमास्यांस्थालीपाकारंभः प्रतिपदियागोतिक्रांतश्चेदागामिपर्वपूर्वतिथिषुचतुर्थीनव
मीचतुर्दशीद्वितीयापंचम्यष्टमीर्विहायकार्यः नात्रकालातिक्रमप्रायश्चित्तं अन्वाधानोत्तरंप्रतिपदीष्ट्यकरणेतृतीयादितिथिषुसर्वप्रायश्चित्तंहुत्वा
पुनरन्वाधाययागः द्वितीयपर्वप्राप्तोऽतीतेष्टिः पथिकृच्चरुपूर्वकंपर्वणिकार्या तत्राप्यतिक्रमेद्वितीयप्रतिपदिलुप्तेष्टेः पादकृच्छ्रंकृत्वा प्राप्तका
लयागः द्वितीययागस्यापि आगामितिथिषुलोपेतत्पर्वणिपादकृच्छ्रपथिकृत्पूर्वकंद्वितीययागः तत्राप्यतिक्रमेतृतीयप्रतिपदिअर्धकृच्छ्रंयाग
द्वयस्यकृत्वाप्राप्तयागः तृतीययागस्योक्ततिथ्यावर्धकृच्छ्रपथिकृत्पूर्वकंचतुर्थपर्वणिवाऽकरणे अग्निनाशात्पुनराधेयं अत्रपुनराधेयस्वरूपंसं

भारनिधानपूर्वकमयाश्चेतिस्रुवाज्याहुतिरित्यन्वारूढसभिन्नाशस्थलेउक्तमेव पुनराधानंतुविवाहहोमादिरूपंपुनराधेयाच्छिन्नं आयतना-
द्वहिः शम्यापरासात्प्राक्वन्हिपातेइदंतएकमित्यृचातमायतनेप्रक्षिप्यसर्वप्रायश्चित्तंजुहुयात् पर्वणिव्रतलोपेग्नयेव्रतपतयेचरुः पूर्णाहुति
र्वा पर्वणिदंपत्योरन्यतराश्रुपातेग्नयेव्रतभृतेचरुः पूर्णाहुतिर्वा अन्वाधानेष्टिमध्येचंद्रग्रहणे अत्राहगोरितिचंद्रायाज्यंहुत्वा नवोनवइत्युप-
स्थायेध्माधानादियागः सूर्योपरागेउद्वयमितिसूर्यायाज्यंहुत्वाचित्रंदेवानामित्युपस्थानं अ न्वाधानोत्तरंस्तभेरतोविसर्गे इमंमेवरुणतत्वाया
मीतिवरुणायद्वे आज्याहुतोरविपूजापुनर्मामेतिसौत्रमंत्रयोर्जपश्च बुध्यारेतोविसर्गेग्निव्रतपतिचरुः अन्यदास्तभेरतोविसर्गेसूर्यनमस्कारत्र-
यं इध्माधानोत्तरंहविर्दोषेदुष्टस्यानेआज्यंप्रतिनिधिंकृत्वायागंसमाप्य दुष्टंजलेत्यक्त्वान्वाधानादिस्तद्देवताकः पुनर्यागः इध्माधानात्पूर्वंहवि
र्दोषेनद्देवताकंहविः पुनरुत्पाद्ययागःस्विष्टकृदर्थेहविर्दोषेआज्येनस्विष्टकृतंकुर्यात् अंगहविर्दोषेतदाज्यंपुनरुत्पादयेत् हविर्दोषास्तुमच्युतन
खकेशः कीटरक्तास्थिविण्मूत्रश्लेष्माद्यैर्बीभत्सितेश्वमार्जारनकुलकाकमुखजलबिंदुघर्मनासिकामलाश्रुकर्णमलैः सूतिकारजस्वलाचांडाला
दिदृष्टिभिश्चसंसर्गाः देवताहविर्मंत्रादिविपर्यासेयद्वोदेवाइतिमरुच्य आज्यहोमः कृत्स्नहविर्दोहेतद्धविरुत्पाद्यसएवयागोनतुपुनर्यागः पूर्वा
दिचतुर्दिक्षुचरूत्सेके अग्नयेयमायवरुणायसोमायेतिक्रमेणहुत्वा सर्वतउत्सेकेचतुर्भ्योपिहुत्वाकोणोद्भूत्सेकेव्याहृतीर्हुत्वाचरुमाप्यायस्व
संतेपयांसीतिमंत्राभ्यां आज्येनाप्याययेतिअग्नोमिंद्राहुतीचहुइतिकेचित् स्वगृह्याग्नेरन्यगृह्याग्निनासंसर्गे उभोयजमानोयुगपत्तमग्निंसमारो
प्योभौमत्यवरोहणंकृत्वाग्नयेविविचयेचरुंकुर्यातां शवाग्निनासंसर्गेऽग्नयेशुचयेचरुः पचनाग्निनासंसर्गेसंवर्गायाग्नयेचरुः सर्वत्रसंसर्गेस

मारोपप्रत्यवरोहणोत्तरंचरुः स्वयमग्निप्रज्वलने उद्दीप्यस्वजातवेदो० मानोहिंसीर्जातवेदोगामश्वंपुरुषंजगत् अबिभ्रदग्नआगहिश्रिया
मापरिपातयेतिद्वाभ्यांहुत्वासमिधावग्नयेजुहुयात् सर्वत्रविध्यपराधेसांगतार्थंसर्वप्रायश्चित्तं गृहदाहेऽग्नयेक्षामवतेचरुः एवमन्यान्यपिप्राय
श्चित्तानिबह्वृचब्राह्मणादिषूक्तानिज्ञेयानि यत्रतुप्रायश्चित्तविशेषोनोक्तस्तत्रसर्वप्रायश्चित्तं भूर्भुवःस्वरित्यनेनाज्याहुतेःसर्वप्रायश्चित्तसं
ज्ञा अथाग्न्युपघातनिमित्तानि श्वसूकररासभकाकसृगालमर्कटशूद्रांत्यजपतितकुणपसूतिकारजस्वलाभिः पुरीषमूत्ररेतोऽसृक्पूयःश्ले
ष्मशोणितास्थिमांसादिभिरन्यैर्वाजुगुप्सितैरारोपितारणिस्पर्शेऽग्नेस्पर्शेवाग्निनाशः तत्रारणिगतेवन्हौनष्टेपुनराधेयमग्नेःस्पर्शेपुनराधानं
यद्वा पुनस्त्वादित्यारुद्रावसवःसमिंधतांपुनर्ब्रह्माणोवसुनीथयज्ञैः घृतेनत्वंतन्वोवर्धयस्वसत्याःसंतुयजमानस्यकामाः स्वाहा आदित्यरु
द्रवसुभ्यइदंनममेतिसमिद्धोमः स्रुवेणाज्याहुतिर्वा अग्नेर्जलापघातेपीदमेव स्वस्यजीवितोमृतशब्दश्रवणेऽग्नयेसुरभिमतेचरुः पूर्णाहुति
र्वा प्रधानाहुतीनांस्विष्टकृतासंसर्गेसर्वप्रायश्चित्तं पिंडपितृयज्ञेऽतिप्रणीतनाशेतत्राहोमपक्षेसर्वप्रायश्चित्तं होमपक्षेपुनःप्रणयनमपि आप-
स्तंबानांप्रायश्चित्तांतेप्रणयनमेवनित्यं पिंडपितृयज्ञलोपेवैश्वानरश्चरुः सप्तहोत्राख्यमहाहविर्होतेत्यादिमंत्रैः पूर्णाहुतिर्वा श्रवणाकर्मसर्पब
ल्याश्वयुज्याग्रयणप्रत्यवरोहणाकर्मणामन्यतमलोपेप्राजापत्यकृच्छ्रं अकृताग्रयणस्यनवान्नभक्षणेऽग्नयेवैश्वानरायचरुः अष्टकालोपेउ
पवासः पूर्वेद्युःश्राद्धलोपेप्युपवासः उपवासप्रत्याम्नायएकविप्रभोजनंवा अन्वष्टक्यालोपे एभिर्द्युभिःसुमनाएभिरिंदुभिरितिऋचः
शतंजपः सर्वत्रचरुस्थानेपूर्णाहुतिः दर्शपूर्णमासानारंभे आलस्यादिनापूर्णाहुतिकरणेतुयागपर्याप्तंम्हीध्याज्यंदेयमितिगृह्याग्निसारेनि-

षिद्धतिथ्यादौस्वभार्यागमने अ याज्ययाजने लशुनादिगणिकान्नाद्यभोज्यभोजनेनिषिद्धप्रतिग्रहे पुनर्मामैत्विंद्रियं इमंमेधिष्ण्यायासइतिद्वा
भ्यामाज्यहोमः समिद्धोमोवाजपोवागृहोपरिकपोतोपवेशनेदेवाः कपोतइतिपंचर्चसूक्तजपः मत्स्यचमाज्यहोमोवापाकयज्ञतंत्रेण दुःस्वप्नद
र्शने योमेराजन्युज्योवेत्यचास्सूर्योपस्थानं आतुरत्वनाशायवामुंचामित्वेतिसूक्तेनमत्स्यचंचरोर्होमः यक्ष्मनाशायेदंनममेतिपंचस्रुत्यागः ष-
ष्ठंस्विष्टकृदितिप्रोक्षणीप्रणीतास्थजलानां बिंदुपातेस्त्रावेवाआपोहिष्ठेतितृचेनपुनः पूरणं ततमेअपस्त्वदुलायतेइत्यृचाज्याहुतिः इध्माधान-
लोपेतस्याज्यभागोत्तरंस्मरणेविपर्यासप्रायश्चित्तंकृत्वाइध्माधानंचकृत्वाप्रधानयागः प्रधानयागोत्तरंस्मरणेग्निसमिंधनरूपद्वारस्याभावा-
ल्लोपएवेतिप्रायश्चित्तेनैवसिद्धिः अन्यांगेष्वप्येवमूह्यं अथाग्निनाशकानि दंपत्योरन्यतरोग्निसमीपेउदयास्तमयकालेवसेत् उभौदंप
तीगृहसीमांग्रामसीमांवानदींवोल्लंघ्यहोमकालेबहिर्वसेतांनदापुनराधानं अग्नीनामजस्रहरणेशम्याप्रासात्प्रागुच्छ्वासेग्निनाशः कर्मार्थ
हरणेग्नीनांनाशुच्छ्वासादिचोद्यते आत्मसमारोपणपक्षेः मज्जनेमैथुनेशूद्रादिस्पर्शनेग्निनाशः पत्न्यनेकत्वेप्येकस्यामपिहोमकाले-
गृहसीम्नोबहिर्गतायामग्निनाशः ज्येष्ठायामग्निसमीपस्थायांकनिष्ठयासहयजमानप्रवासोनदोषाय दंपतीउभावपिग्रामगृहयोःसीम्नो
र्बहिर्गत्वाहोमकालात्पूर्वमागतोचेन्नदोषः यजमानेग्निसमीपस्थेपिहोमकाले पत्न्याग्रामांतरस्थितौपुनराधानमाहुः प्रवासेन्यतरेणसमारूढाग्ने र-
न्वारंभासत्वेनदीसीम्नोरुल्लंघनेपुनराधानं अग्निंविहाययजमानस्यशतयोजनेगमनेवर्षपर्यंतंस्वयंहोमाभावेवाग्निनाशः तत्रपुनराधानं पवित्रे
ष्टिर्वा विनाग्निभिर्यदापत्नीनदींमब्धिगामिनीं अतिक्रमेत्तदाग्नीनांविनाशः स्यात्तथाश्रुतिः अग्निसमीपेपत्योपत्न्यंतरेवापत्न्यानदीलंघनेदो

षेन पतिप्रवासेपत्न्या अग्निभिःसहसीमोल्लंघनेग्निनाशः एवंपत्युरपिपत्नीप्रवासेजलेनहेतुनाग्निरुपशांतश्चेत्पुनराधेयं तदेवपुनराधेयमग्नावनु
गतेसति असमाधायचेत्स्वामीसीमामुल्लंघ्यगच्छति समारोपणंविनाशम्यापरासाद्दूर्ध्वमग्नीनांहरणेनाशः रजोदोषेसमुत्पन्नेसूतकेमृतकेपिवा
प्रवसन्नग्निमान्विप्रःपुनराधानमर्हति बव्हीनामपिचैकस्यामुदक्यायांनतुव्रजेत् एकादशेचतुर्येन्हिगंतुमिच्छेन्निमित्ततः नचाग्निहोमवे-
लायांप्रवसेन्नचपर्वणि होमद्वयात्ययेदर्शपूर्णमासात्ययेपुनराधेयमापस्तंबविषये पचनाग्नौपचेदन्नंसूतकेमृतकेपिवा अपत्न्कातुवसेद्रात्रिंपु
नराधानमर्हति इदंकात्यायनादिपरं पत्नीप्रवासेपुनराधानमुक्तं तदेकभार्यस्यबहुभार्यस्यतुज्येष्ठाप्रवासएवपुनराधानमितिकेचित् एतेषुनि
मित्तेषुस्थितानग्नीनुत्सृज्यान्येषामाधानं आराद्दुपकारकांगलोपेकर्मसमाप्तेःप्राक्प्रायश्चित्तंकृत्वातदंगंकुर्यात् कर्मसमाप्तौप्रायश्चित्तमेव
नांगावृत्तिः सन्निपत्योपकारकागस्यद्रव्यसंस्कारूपस्यलोपेप्रधानात्प्राक्तत्कार्यं प्रधानोत्तरंप्रायश्चित्तमेवनावृत्तिः मृतायैपत्न्यैदाहाया-
र्धाग्निंदत्वावशिष्टाग्नौसायंप्रातर्होमस्थालीपाकाग्रयणानिकुर्यात् कौस्तुभेत्वर्धाग्निदानादिकमुक्त्वाविधुरस्यापूर्वाधानप्रकारस्तस्यविच्छे-
देपुनराधानप्रकारश्चोक्तः तत्राधानप्रकारोवशिष्टाग्नेःप्राक्होमान्नाशपरः यद्वाश्रौताग्निषुभार्यायैअर्धाग्निदानंकृत्वाउत्सर्गेष्ट्यापूर्वा-
ग्नीन्परित्यज्य पुनराधानंकृत्वाग्निहोत्रंकार्यमित्युक्तं तद्धत्राप्युत्सर्गेष्ट्यापूर्वाग्नित्यागोत्तरमपूर्वाधानंकौस्तुभेउक्तमितियोज्यमितिभाति अ
रणिस्रुवादिपात्राणांलक्षणवृक्षादिविचारोन्यत्रज्ञेयः एतेषांविधीनांसंकल्पादिविस्तरयुक्तःप्रयोगोगृह्याग्निसागरे प्रायश्चित्तादिविषयःप्रा
यःसर्वसूत्रेषुसमानाएव क्वचित्कचित्स्वस्वसूत्रोक्ताविशेषाऊह्याः विवाहहोमोगृहप्रवेशनीयहोमेनसमानतंत्रोनुष्ठीयमानोबव्हृचानांपुनरा

धानं अन्येषांविवाहहोमाद्भिन्नएवेतिविशेषः अथकात्यायनोपयोगीकिंचिदुच्यते पराग्निपक्वंनाश्नीयात्कुण्डगोरसमंतरा आहिताग्नेरयंधर्मो
याज्ञिकानांतुसंमतः इक्षुक्षीरविकाराश्चफलाद्युपभृष्टयवाअपि पराग्निपक्वंनज्ञेयंप्रवासेचाग्निहोत्रिणः यदन्नंवारिहीनंचपक्वंकेवलपावकं त
दन्नंफलवद्ग्राह्यमन्नदोषोनविद्यते मातर्होमंतुनिर्वर्त्यसमुद्धृत्यहुताशनात् शेषंमहानसेकृत्वातत्रपाकंसमाचरेत् पूर्वेणयोजयित्वांतंतस्मिन्न
होमोविधीयते अतोस्मिन्वैश्वदेवादिकर्मकुर्यादतंद्रितः बह्वृचकारिकायां नित्यंपाकायशालाग्नेरेकदेशस्यकार्यतः पाकार्थमुल्मुकंहृत्वात
त्रपक्त्वामहानसे वैश्वदेवोग्न्यगारेस्यात्पाकार्थोग्निश्चलौकिकः भूरिपाकोभवेद्यत्रश्राद्धादावुत्सवेषुच कृतेचवैश्वदेवेयल्लौकिकोनैवकार्यतः दी
पकोधूपकश्चैवतापार्थयश्चनीयते सर्वेतेलौकिकाज्ञेयास्तावन्मात्रापवर्गतः बहुधाविहृतोह्यग्निरावसथ्याख्यःक्वचन यावदेकोपितिष्ठेत्तावद
न्योनमथ्यते वैश्वदेवान्तयाहोमात्प्राक्ज्ञेयंनैवमंथनम् पचनाग्नावपस्त्वाहः पुनराधानमर्हति आरोपितारणीचोभाएकावायदिनश्यति त
त्राग्न्याधेयमिच्छंतिपुनराधेयमेववा अथानारोपितारण्योःक्षयेग्राह्यनवेपुनः तदलाभेयदोह्यायाद्दत्रस्यात्पुनराहितिः शूद्रोदक्यांत्यजैश्चैव
पतितामेध्यरासभैः अनारूढारणिस्पर्शेतेविहायान्ययोर्ग्रहः आरूढारणिस्पर्शेपुनराधेयमुक्तं भवतंनःसमेत्यप्सुमज्जयेद्दूषितारणी
एकारण्येवदुष्टाचेत्तामेवाप्सुनिमज्जयेत् तत्रान्यारणिलाभात्प्रागुद्वातेपुनराहितिः उद्वातेअग्नौनष्टे नष्टायामरणौयावदग्निर्नक्षिप्यतिवे
श्मनि तावद्धोमादिकंकृत्वातन्नाशेपुनराहरेत् अत्रैकारणिनाशेन्यामेकांमंत्रेणोपादायोभाभ्यांमंथनमितिकेचित् अवशिष्टांतामेवच्छि-
त्त्वामंथनमित्यपरे एकस्याःदोषेप्यरणिद्वयस्यत्यक्त्वानूतनद्वयोपादानमितिनारायणवृत्त्याशयः अयमरणिविचारःश्रौतस्मार्तसाधारणः

सर्वशाखासाधारणश्च अग्निसमारोपेकालीयैर्वैश्वदेवः पाकश्चलौकिकेऽग्नौकार्यइत्याहुः यस्यवेदश्चवेदीचविच्छेद्येतेत्रिपूरुषं सवैदु
र्ब्राह्मणोज्ञेयः सर्वकर्मसुगर्हितः अग्निहोत्रमकुर्वीतज्ञानवान्धृत्ययान्वितः अग्निहोत्रात्परोधर्मोनभूतोनभविष्यति श्रौतेकर्मणिनोश
क्तोज्ञानद्रव्याद्यभावतः स्मार्तंकुर्याद्यथाशक्त्यात्राप्याचारलभेत्सदा कृतदारोनतिष्ठेतक्षणमप्यग्निनाविना तिष्ठेतचेद्द्विजोव्रात्यस्तथाच
पतितोभवेत् नगृह्णीयाद्विवाहाग्निंगृहस्थइतिमन्यते अन्नंतस्यनभोक्तव्यंवृथापाकोहिसस्मृतः योदद्यात्कांचनंमेरुंपृथिवींचससागरां
तत्सायंप्रातर्होमस्यतुल्यंभवतिवानवा अथनित्यदानं एकस्मिन्नप्यतिक्रांतेदिनेदानविवर्जिते दस्युभिर्मुषितस्येवयुक्तमाक्रंदितुंभृशं त
स्माद्विभवानुसारेणधनधान्यादिदेयमसंभवेपूगीफलादिकमपिप्रत्यहंदेयं ततोगोब्राह्मणादिमंगलदर्शनं इत्यष्टधाविभक्तदिनस्यप्रथमभा
गकृत्यं द्वितीयभागेवेदशास्त्राभ्यासः पठेदध्यापयेद्वेदान्जपेद्वैवविचारयेत् अवेक्षेतचशास्त्राणिधर्मादीनिद्विजोत्तमः देवार्चनमिति
प्रातर्होमोत्तरंवाचतुर्थभागेब्रह्मयज्ञोत्तरंवाकार्यंविधायदेवतापूजांप्रातर्होमादनंतरं कुर्वीतदेवतापूजांजपयज्ञादनंतरं इत्यादिद्विविधस्मृ
तेः देवार्चनंप्रकर्तव्यंत्रिकालेपियथाक्रमं अशक्तौविस्तरात्प्रातर्मध्यान्हेचंदनादिभिः सायंनीराजनंकुर्यात्त्रिकालेतुलसीदलं यथासंध्यात
थापूजात्रिकालेमोक्षदास्मृतेतिकमलाकरः तत्र विष्णुशिवब्रह्मसूर्यशक्तिविनायकादिष्वभिमतांदेवतामर्चयेत् तत्रापिकलौहरिहरयोःपूजा
प्रशस्ता नविष्णवाराधनात्पुण्यंविद्यतेकर्मवैदिकं तस्मादनादिमध्यांतंनित्यमाराधयेद्धरिं अथवादेवमीशानंभगवंतंसनातनं प्रणवेनाथ
वारुद्रगायत्र्यात्र्यंबकेनवा तथोन्नमःशिवायेतिमंत्रेणानेनवायजेत् तत्रापिप्रतिमास्थंडिलादिभ्यः शालग्रामेबाणलिंगेचप्रशस्ता आवा

हनादिकंविनासदादेवलासन्निधानात् श्रीभागवते उद्वासावाहनेनस्तः स्थिरायामुद्ववार्चने अस्थिरायांविकल्पः स्यात्स्थंडिलेतुभवे द्वयं
तत्रसंक्षेपतः पूजाप्रयोगउच्यते विशेषविचारस्तुमूर्तिप्रतिष्ठाप्रसंगेनवक्ष्यते येभ्योमाता० एवापित्रेविश्व० इतिपठन्घंटानादंकृत्वाचम्य
प्राणानायम्यदेशकालादिसंकीर्तनांतेश्रीमहाविष्णुपूजांकरिष्यइति पंचायतनपक्षे श्रीरुद्रविनायकसूर्यशक्तिपरिवृतश्रीमहाविष्णुपूजां
करिष्यइतिसंकल्प्यासनादिविधाय सहस्रशीर्षेतिषोडशर्चस्यसूक्तस्यनारायणः पुरुषोनुष्टुप् अंत्यात्रिष्टुप् न्यासेपूजायांचविनि० ततः
प्रथमामृचंवामेकरेद्वितीयेदक्षिणेन्यसेत् तृतीयांवामेपादेचतुर्थींदक्षिणे पंचमींवामेजानुनि षष्ठींदक्षिणे सप्तमींवामकटौ अष्टमींदक्षि
णायांनवमींनाभौ दशमींहृदि एकादशींकंठे द्वादशींवामबाहौ त्रयोदशींदक्षिणे चतुर्दशींमुखे पंचदशीमक्ष्णोः षोडशींमूर्ध्नि एवंदे
हेचदेवेचन्यासंकुर्याद्विधानतः अंत्याभिःपंचभिर्ऋग्भिर्हृदयाद्यंगपंचकं कलशशंखघंटेचपाद्यार्घ्याचमनीयकं संपूज्यप्रोक्ष्यचात्मानं पू-
जासंभारमेवच ध्यायेदभिमतांविष्णुमूर्तिंसंपूजयेत्ततः प्रथमयापुरुषसूक्तस्यऋचावाहनं शालग्रामादावावाहनाभावान्मंत्रपुष्पंऋ
गंतेश्रीमहाविष्णवेश्रीकृष्णायेत्येवमभिमतमूर्तिंचतुर्थ्योद्दिश्यसर्वोपचारार्पणंपंचायतनेतु श्रीविष्णवेशिवविनायकसूर्यशक्तिभ्यश्चैव
यथोपास्यमुद्धारः नैवेद्यादौपार्थक्याभावेयथांशतइतिवदेत् द्वितीययासनंदद्यात् तृतीययापाद्यं चतुर्थ्यार्घ्यं पंचम्याचमनं षष्ठ्या
स्नानं संभवेपंचामृतस्नानान्याप्यायस्वेत्यादिमंत्रैः चंदनोशीरकर्पूरकुंकुमागरुवासितजलैः सुवर्णघर्मानुवाकमहापुरुषविद्यापुरुष
सूक्तराजनसामभिरभिषेकः सप्तम्यावस्त्रं अष्टम्यायज्ञोपवीतं नवम्यागंधं दशम्यापुष्पाणि एकादश्याधूपं द्वादश्यादीपं स्नाने

ध॰ सिं॰
७७

धूपेचदीपेचघंटादेनांदमाचरेत् त्रयोदश्यांनैवेद्यं संभवेतांबूलफलदक्षिणा चतुर्दश्यानमनं पंचदश्यांप्रदक्षिणाः षोडश्यांविसर्जनंपु
ष्पांजलिर्वा स्नानेवस्त्रेचनैवेद्येदद्यादाचमनंतथा दत्वाषोडशाभिर्ऋग्भिः षोडशान्नस्यचाहुतीः सूक्तेनप्रत्यृचंपुष्पंदत्वासूक्तेनसंस्तु
यात् ततः पौराणैः प्राकृतैर्वास्तुत्वा शिरोमत्पादयोः कृत्वाबाहुभ्यांचपरस्परं प्रपन्नंपाहिमामीश भीतंमृत्युग्रहार्णवात् इतिवदन्प्रणमेत् नि
र्माल्यंदेवदत्तंभावयित्वा शिरसिधारयेत् शंखोदकंशिरसिधृत्वादेवतीर्थंपूजांतेवैश्वदेवांतेवाशिरसिधार्यंपेयंच तत्रक्रमः विप्रपादोदकंपी
त्वाविष्णुपादोदकंपिबेत् शालग्रामशिलातोयमपीत्वायस्तुमस्तके प्रक्षेपणंचकुरुतेब्रह्महासनिगद्यते पात्रांतरेणवैग्राह्यंनकरेणकदाचने
तिकमलाकरः क्षालनेनएकस्यैववस्त्रस्यप्रतिदिनेदानेदोषोन एवंस्वर्णादिभूषणानामपि स्वर्णमययज्ञोपवीतेप्येवमाचारः एवंपूजायाः
फलंस्कांदे कामासक्तोथवाक्रुद्धः शालग्रामशिलार्चनात् भक्त्यावायदिवाभक्त्याकलौमुक्तिमवाप्नुयात् कृत्वांयः कुरुतेविष्णोः शालग्रा
मशिलाग्रतः वैवस्वतभयंनास्तितथाचकलिकालजं प्रायश्चित्तंहिपापानांकलौपादोदकंहरेः धृतेशिरसिपीतेचसर्वास्तुष्यंतिदेवताः विष्णु
मूर्ध्निस्थितंपुष्पंशिरसानवहेन्नरः बौधायनोक्तोहरिहरयोः पूजाविधिः पराशरमाधवे यथात्तुशिवपूजाविधिः शिवरात्रिप्रकरणेद्वितीयपरि-
च्छेदेउक्तः इतिनेहोच्यते कौर्मे योमोहादथवालस्यादकृत्वादेवतार्चनं भुंक्तेसयातिनरकंसूकरेष्वभिजायते एवंदेवंसंपूज्यमातापितृगु
रून्पूजयेत् यस्यदेवेपराभक्तिर्यथादेवेतथागुरावितिमाधवः तृतीयभागेपोष्यवर्गार्थंधनार्जनंयजनाध्ययनदानयाजनाध्यापनप्रतिग्र
हाः षट्विप्रकर्माणि षण्णांतुकर्मणामस्यत्रीणिकर्माणिजीविका याजनाध्यापनेचैवविशुद्धाच्चप्रतिग्रहः श्रीभागवते प्रतिग्रहंमन्य-

कृ॰ प॰ ३
७७

मानस्तपस्तेजोयशोद्युदं अन्याभ्यामेवजीवेत्शीलेवादोषद्वकृतयोरिति तथावार्तांविचित्राशालीनयायावरशीलोंछनं विचित्रावार्ताकृष्या
दिशालीनमयाचितं यायावरमल्पाहंधान्यग्रहणं कणिशोपादानंकणोपादानंचशीलोंछनं अत्रोत्तरोत्तराप्रशस्ता शिलोंछनंकलौनिषिद्धं
कुसूलकुंभीधान्यस्त्र्याहिकःश्वस्तनोपिवा कुटुंबपोषणेद्वादशाहपर्याप्तधान्यःकुसूलधान्यः षडहपर्याप्तधान्यः कुंभीधान्यः नकु
र्यात्कृषिवाणिज्यंसेवावृत्तिंतथैवच ब्राह्मण्याद्धीयतेतेनतस्मात्तानिविवर्जयेत् इत्युक्तेर्वार्तावृत्तिरापद्विषया पुत्रमांसंवरंभोक्तुंनतु
राजप्रतिग्रहइतिवाक्यमधर्मवर्तिराजप्रतिग्रहविषयं वृद्धौचमातापितरौसाध्वीभार्यासुतःशिशुःअप्ययाज्ययाजनशूद्रप्रतिग्रहादिना
पिपोषणीयाइत्यप्यापदि शाकपयोदधिपुष्पजलकुशाभूमयः कुलटाषंढपतितभिन्नात् नीचादप्ययाचितमप्राप्ताग्राह्याः ब्रह्मचारीच
तिश्चैवविद्यार्थीगुरुपोषकः अध्वगःक्षीणवृत्तिश्चषडेतेभिक्षुकाःस्मृताः शूद्रस्यद्विजशुश्रूषावृत्तिः आपदिकृष्यादिः चतुर्थभागम-
ध्यान्हस्नानं प्रातर्गोमयस्नानं मध्यान्हेमृत्तिकास्नानं अनयोर्विधिःप्रायश्चित्तेउक्तः शेषविधिःप्रातःस्नानवत्ब्रह्मयज्ञांगतर्पणात्प्राक्व
स्त्रंननिष्पीड्यमितिविशेषः ततोधृतपुंड्रोमध्यान्हसंध्यांकुर्यात् अध्यर्धयामादासायंसंध्यामाध्यान्हिकीष्यते तत्रविशेषः सूर्यश्चेतिस्थाने
आपःपुनंत्वितिमंत्राचमनं आपःपुनंत्वित्यस्यनारायणयाज्ञवल्क्यआपःपृथिवीब्रह्मणस्पतिरष्टी मंत्राचमनेविनि० ॐ आपःपुनंतुपृथि
वींपृथिवीपूतापुनातुमां पुनंतुब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मपूतापुनातुमां यदुच्छिष्टमभोज्यंयद्वादुश्चरितंमम सर्वंपुनंतुमामापोसतांचप्रतिग्रहंस्वा
हेतिपिबेत् अघमर्षणांतेतिष्ठन् हंसःशुचिषदित्यस्यगौतमःसूर्योजगती अर्घ्यदानेविनि० ॐ हंसःशुचिष० एकार्घ्यं अर्घ्यांतेउपस्थानं

ऊर्ध्वबाहुः उदुत्यमितित्रयोदशर्चस्यकाण्वः प्रस्कण्वः सूर्योगायत्री अंत्याश्चतस्रोनुष्टुभः सूर्योपस्थानेवि॰ केचित्तुचित्रंदेवानामितिषड्भिरप्युप
तिष्ठंते शेषमुपस्थानवर्ज्यंप्रातःसंध्यावत् रात्रौमध्यान्हसंध्यावत्प्राङ्मुखोनेत्यर्घ्यदानं गायत्र्याप्रायश्चित्तार्थंद्वितीयंदत्वा हविष्पांतमितिपं
चर्चोपस्थानं अथतैत्तिरीयाणां आपः पुनंत्वित्यपःपीत्वा दधिक्राव्णेतिपूर्ववत्कृत्वा सूर्यायैकमर्घ्यंगायत्र्यादत्वोर्ध्वबाहुस्तिष्ठन्नुपतिष्ठे
त् उद्वयं॰१ उदुत्यंजात॰१ चित्रंदेवा॰१ तच्चक्षुर्देवहितंपुरस्तात् १ यउदगान्महतो॰ ततोजपादिउपस्थानवर्ज्यंप्राग्वत् अथकातीयानां आ
पः पुनंत्वितिप्राग्वत् गायत्र्यैकार्घ्यं उद्वयमित्यादिचतुर्भिरुपस्थानं जपांतेशाकल्यस्यपूर्वोक्तैर्विभ्राडित्यनुवाकादिभिरुपस्थानं शेषंप्राग्वत्
अथब्रह्मयज्ञः सचप्रातर्होमोत्तरंवामध्यान्हसंध्योत्तरंवा वैश्वदेवांतेवासकृदेवकार्यः भट्टोजिदीक्षितीयेतुप्रातराहुतेरनंतरकालःशाखांत
रविषयः आश्वलायनैस्तुमध्यान्हसंध्योत्तरमेवानुष्ठेयइत्युक्तं शुक्लंवासस्तदभावेआर्द्रंत्रिर्विधून्वन्परिधायाचम्यप्राणानायम्य श्रीपरमे
श्वरप्रीत्यर्थंब्रह्मयज्ञंकरिष्ये तदंगतयादेवऋष्याचार्यतर्पणंकरिष्ये मृतपितृकैःपितृतर्पणंचकरिष्ये इतिसंकल्प्यदर्भेषुदर्भपाणिःप्राङ्
मुखएवोपविश्य वामजंघोपरिमूलदेशेदक्षिणपादंनिधायाथवावामपादांगुष्ठोपरिदक्षिणपादांगुष्ठंनिधायैवोपस्थंकृत्वादक्षिणजानुस्थेवामके
रेउत्तानेप्रागग्रांगुलौप्रागग्रेद्वेपवित्रेधृत्वादक्षिणकरेणतथैवसंपुटीकृत्य द्यावापृथिव्योःसंधिमीक्षमाणोनिमीलिताक्षोवोंकारव्याहृतीःस
कृदुच्चार्य गायत्रीपच्छोर्धर्चशःसर्वामनवानामितित्रिर्जपेत् ततोग्निमीळइतिसूक्तंपठित्वा संहिताब्राह्मणषडंगानिएकंसमाप्यापरमित्य-
ध्यायंसूक्तमृचंवायथाशक्तिक्रमशः पठेत् मंत्रब्राह्मणादीनिभागशः सर्वाणियथाशक्तिप्रतिदिनंपठेत् इतिकेचित् एवंचतुर्वेदाध्यायीक्रमशश्च

तुर्वेदान् भागशः सर्वानेववाऋग्वेदपूर्वकान्पठेत् एकैकशाखाध्यायीतुस्वशाखामेव शाखाध्ययनाभावेसूक्तमृचंवापठित्वैकं यजुःसामचोपनिषद
श्चेतिहासपुराणादींश्चपठेत् पुरुषसूक्तमुक्त्वानमोब्रह्मणेनमोअस्त्वग्नयइत्यृचंत्रिःपठेत् नात्रऋष्यादिस्मरणं विद्यादसीत्यादेराद्यंतेपाठस्तैत्ति
रीयविषयः उपविश्यपाठाशक्तस्तिष्ठन्व्रजन्शयानोवापठेदित्याश्वलायनः अनध्यायेष्वल्पंपठेत् अथतर्पणं तद्यथा साक्षतजलैराचार्यपि
तृतर्पणं प्रजापतिस्तृप्यतु ब्रह्मातृप्यतु वेदास्तृ० देवास्तृ० ऋषयस्तृ० सर्वाणिछंदांसितृ० ॐकारस्तृ० वषट्कारस्तृ० व्याहृतयस्तृ० सा-
वित्रीतृ० यज्ञास्तृ० द्यावापृथिवीतृप्यतां अंतरिक्षंतृ० अहोरात्राणितृ० संख्यास्तृ० सिद्धास्तृ० समुद्रा० नद्यस्तृ० गिरयस्तृ० क्षेत्रौषधिवनस्प
तिगंधर्वाप्सरसस्तृ० नागास्तृ० वयांसि० गावस्तृ० साध्यास्तृ० विप्रास्तृ० यक्षास्तृ० रक्षांसितृ० भूतानितृ० एवमंतानितृ० २९ अथऋषयः
निवीती कनिष्ठिकामूलेनदर्भमध्याभ्यां शतर्चिनस्तृ० माध्यमास्तृ० गृत्समद० विश्वामित्रस्तृ० वामदेव० अत्रि० भरद्वाज० वसिष्ठस्तृ० प्रगाथा
स्तृप्यं० पावमान्य० क्षुद्रसूक्तास्तृ० महासूक्ता० १२एकलहूलबहुलेषु तृप्यतुतृप्यतां तृप्यंत्वितियथायथंवदेत् अथप्राचीनावीती पितृती
र्थेनद्विगुणीकृतदर्भमूलाग्रैः सुमंतुजैमिनिवैशंपायनपैलसूत्रभाष्यभारतमहाभारतधर्माचार्यास्तृ० जानंतिबाहविगार्ग्यगौतमशाकल्य-
बाभ्रव्यमांडव्यमांडूकेयास्तृ० गार्गीवाचक्नवीतृ० वडवाप्रातीथेयीतृ० सुलभामैत्रेयीतृ० कहोलंतर्पयामि कौषीतकंतं० महाकौषीतकंतं०
पैंग्यंतं० महापैंग्यं० सुयज्ञंतं० सांख्यायनंतं० ऐतरेयंतर्प० महैतरेयंतं० शाकलंतं० बाष्कलंतं० सुजातवक्त्रंतं० औदवाहिंतं० महौदवाहिंतं० सौ
जामिंतं० शौनकंतं० आश्वलायनंतं० येचान्येआचार्यास्तेसर्वेतृप्यंतु २३ ततोमृतपितृकः पितृत्रयींमातृत्रयींसपत्नीकमातामहत्रयींपत्न्या

येकोद्दिष्टगणांश्चमहालयप्रकरणोक्तान्मृतांस्तर्पयेत् संबंधंप्रथमंब्रूयान्नामगोत्रमनंतरं पश्चाद्रूपंविजानीयात्क्रमएषःसनातनः एकैकमंज
लिंदेवेभ्योद्वौद्वौऋषिभ्यस्त्रींस्त्रीन्पितृभ्यइतिसंख्याविशेषः आश्वलायनानांवैकल्पिकः तत्सूत्रेसंख्यानुक्तेः येषांसूत्रेसंख्योक्तिस्तेषां
नित्यइतिमाधवः मातृत्रयीभिन्नस्त्रीभ्यएकांजलिः एतावद्भिस्तुतत्तर्पणाशक्तो आब्रह्मस्तंबपर्यंतं देवर्षिपितृमानवाः तृप्यंतुपितरःसर्वे-
मातृमातामहादयः अतीतकुलकोटीनांसप्तद्वीपनिवासिनां आब्रह्मभुवनाल्लोकादिदमस्तुतिलोदकमितित्रिस्त्रिर्दद्यात् ततो येकेचास्म
त्कुलेजाता अपुत्रागोत्रिणोमृताः तेगृण्हंतुमयादत्तंवस्त्रनिष्पीडनोदकमितिपरिधानवस्त्रंभूमौनिष्पीडयदद्यात् अत्रबह्वृचानांप्राचीना
वीती अन्येषांनिवीती इदंगृहेनिषिद्धं ब्रह्मयज्ञोग्रामाद्बहिरुदकसमीपेविहितः ग्रामेमनसाधीयीत सव्यान्वारब्धदक्षिणेनांजलिनावा
तर्पणं तर्पणंबर्हिषाच्छन्नेस्थलेकार्यंनतुजले पात्राद्वाजलमादायशुभेपात्रांतरेक्षिपेत् जलपूर्णेऽथवागर्तेनस्थलेतुविबर्हिषि हेमरौप्यताम्र
कांस्यमयेपात्रेनमृन्मये यत्राशुचिस्थलंतत्रतर्पणंस्यान्नदीजले अनामिकाधृतंहेमतर्जन्यांरौप्यमेवच कनिष्ठिकाधृतंखड्गंतेनपूतोभवेन्नरः
अंगुल्यग्रेतीर्थंदैवंस्वल्पांगुल्योर्मूलेकायं मध्येंगुष्ठांगुल्योःपित्र्यंमूलेत्वंगुष्ठस्यब्राह्मं उद्धृतजलेनापितृतर्पणेतिलान्संमिश्रयेज्जले अनुद्धृत-
जलेनतर्पणेवामहस्तेतिलाग्राह्याः तिलतर्पणंगृहेनिषिद्धं रविभृगुवारसप्तमीनंदाकृत्तिकामघाभरणीषुमन्वादौयुगादौच पिंडदानंमृदास्ना
नंनकुर्यात्तिलतर्पणं पित्रोःश्राद्धदिनेनित्यतर्पणेतिलानिषिद्धाः पर्वदिनेनिषिद्धतिथिवारादिष्वपितिलतर्पणं विकिरेपिंडदानेचतर्पणेस्नानकर्म
णि आचांतःसन्प्रकुर्वीतदर्भसंत्यजनंबुधः दर्भत्यागमंत्रस्तु येषांपितानचभ्रातानपुत्रोनान्यगोत्रिणः तेसर्वेतृप्तिमायांतुमयोत्सृष्टैःकुशोस्त

येति अथहिरण्यकेशीयानांसंकल्पादित्रिर्गायत्रीजपांतंप्राग्वत् ततइषेत्वोर्जेत्यध्यायमनुवाकंवायथाशक्तिपठित्वा ऋचंसामषडंगेतिहा
सपुराणादीनिपठित्वा नमोब्रह्मणइत्येतयाग्निःपरिदधाति अथतर्पणं तच्चतैत्तिरीयाणांब्रह्मयज्ञांगंनभवति तेनब्रह्मयज्ञोत्तरंव्यवहितका
लेपिब्रह्मयज्ञात्प्रागपिभवति एवंकाण्वमाध्यंदिनानामपि अतोदेवर्ष्याचार्यपितृतृप्तिद्वाराश्रीपरमेश्वर० देवर्ष्याचार्यपितृतर्पणंकरिष्ये
इतिपृथगेवसंकल्पः पूर्ववदेकैकांजलिनादेवतर्पणं ब्रह्माणंतर्पयामि प्रजापतिंत० बृहस्पतिंत० अग्निंत० वायुंत० सूर्यं० चंद्रमसंत० न-
क्षत्राणितर्पयामि इंद्र१ंराजानंत० वरुण१ंराजानंत० सोम१ंराजानं० वैश्रवण१ंराजानं० वसून्० रुद्रान्० आदित्यान्० विश्वान्देवान्० सा-
ध्यान्० ऋभून्० भृगून्० मरुतः० अथर्वणः० अंगिरसः० निवीती उदङ्मुखः विश्वामित्रंत० जमदग्निं० भरद्वाजं० गोतमं० अत्रिं० वसिष्ठं० क
श्यपं० अरुंधतीं० अगस्त्यं० कृष्णद्वैपायनं० जातूकर्ण्यं० तरुक्षं० तृणबिंदुं० वर्मिणं० वरूथिनं० वाजिनं० वाजश्रवसं० सत्यश्रवसं० सुश्रवसं०
सुतश्रवसं० सोमशुष्मायणं० सत्ववंतं० बृहदुक्थ्यं० वामदेवं० वाजिरत्नं० हर्यज्वायनं० उदमयं० गौतमं० ऋणंजयं० ऋतंजयं० कृतंजयं० धनंजयं०
बभ्रुं० त्र्यरुणं० त्रिवर्षं० त्रिधातुं० शिबिं० पराशरं० विष्णुं० रुद्रं० स्कंदं० काशीश्वरं० ज्वरं० धर्मं० अर्थं० कामं० क्रोधं० वसिष्ठं० इंद्रं० त्वष्टारं० कर्ता
रं० धर्तारं० धातारं० मृत्युंसवितारं० सावित्रीं० ऋग्वेदं० यजुर्वेदं० सामवेदं० अथर्ववेदं० इतिहासपुराणं० इतिद्वौद्वावंजली प्राचीनावीती दक्षि
णामुखः वैशंपायनं० पलिंगुंतर्पं० तित्तिरंत० उखंत० आत्रेयंपदकारं० कौडिण्यंवृत्तिकारं० सूत्रकारान्० सत्याषाढं० प्रवचनकर्तृन् आचार्या
न० ऋषीन्० वानप्रस्थान्० ऊर्ध्वरेतसः० एकपत्नीस्तर्पयामीतिर्बोधायनीनांअंजलीनितिविशेषः शेषंपितृतर्पणादिसर्वंप्रागुक्तमेव अथापस्तंबा

दैर्नांब्रह्मादयोयेदेवास्तां॰ सर्वान्देवान्॰ सर्वान्देवगणान्॰ सर्वादेवपत्नीः॰ सर्वान्पुत्रां॰ सर्वान्पौत्रान्॰ भूर्देवां॰ भुवर्देवां॰ स्वर्देवां॰ भूर्भुवःस्वर्दे
वां॰ कृष्णद्वैपायनादयोयेऋषयः तान्नृषींस्त॰ सर्वानृषीं॰ सर्वानृषिगणान्॰ सर्वाऋषिपत्नीः॰ सर्वानृषिपुत्रां॰ सर्वानृषिपौत्रां॰ ६ भूर्ऋषीं॰ ४१०
एवंसोमः पितृमान्यमोंगिरस्वानग्निष्वात्तान्॰ तान्पितृनित्यादयोदशपितृपर्यायाऊह्याः एवमन्येषामप्यूह्यं अथकात्यायनानां प्राङ्मुख-
आचम्यपवित्रेधृत्वा प्राणानायम्य श्रीपरमेश्वरप्री॰ ब्रह्मयज्ञेनयक्ष्ये दर्भानंजलौधृत्वादक्षिणजानौधृत्वा सूत्रांतराज्ञायत्रींभिरुच्चार्य इषेत्वेत्या
द्यारभ्यसंहितांब्राह्मणंचपूर्वोक्तरीत्यापठेत् अंतेउपनिषदितिहासपुराणादिपठित्वा अंते ॐ स्वस्तीतिवदेत् सूत्रांतरोक्तत्वात् नमोब्रह्मणइ
त्रिभिःपठंतिकेचित् अथतर्पणं एतच्चप्रातःसंध्योत्तरंवामध्यान्हे ब्रह्मयज्ञोत्तरंवासकृद्देवकार्यं ब्रह्मयज्ञस्यवैकल्पिककालत्रयमुक्तं तत्रदेव
र्षिपितृतर्पणंकरिष्येइतिसंकल्प्यादौपूर्वोक्तधर्मेणदेवतर्पणं भूमौताम्रादिपात्रेषादर्भानास्तीर्य विश्वेदेवासआगतेतिदेवानावाह्य विश्वेदेवाः
शृणुतेममितिजपित्वात्रीन्प्रागग्रान्दर्भान्धृत्वा देवतीर्थेन ॐ ब्रह्मातृप्यतां विष्णुस्तृ॰ रुद्र॰ प्रजापति॰ देवास्तृ॰ छंदांसि॰ वेदा॰ ऋषयःपुराणा
चार्या॰ गंधर्वा॰ इतराचार्या॰ संवत्सरः॰ सावयव॰ देव्यस्तृ॰ अप्सरसः॰ देवानुगा॰ नागा॰ सागरा॰ पर्वता॰ सरित॰ मनुष्या॰ यक्षा॰ रक्षांसि॰ पि-
शाचा॰ सुपर्णा॰ भूतानि॰ पशव॰ वनस्पतय॰ ओषधय॰ भूतग्रामचतुर्विधस्तृप्यतामिति सर्वत्रसप्रणवंप्रथमांतंनामोच्चार्यतर्पयेत् २९ सप्त-
ऋषयइतिमंत्रेणार्षीन् आवाह्य निवीतीद्विर्द्विः सनकस्तृप्यतु सनंदन॰ सनातन॰ कपिल॰ आसुरी॰ वोढुस्तृ॰ पंचशिख॰ अपसव्यं उशंतस्त्वेति
पितॄनावाह्यायंतुनःपितरइतिजपित्वा पितृतीर्थेनत्रिस्त्रिः कव्यवानलस्तृप्यतां सोम॰ यम॰ अर्यमा॰ अग्निष्वात्ताःपितरस्तृप्यंतां सोमपा

पितरः० बर्हिषदः० यमायनमः तर्पयामि धर्मराजाय० मृत्यवे० अंतकाय० वैवस्वताय० कालाय० सर्वभूतक्षयाय० औदुंबराय० दध्नाय० नीलाय०
परमेष्ठिने० वृकोदराय० चित्राय० चित्रगुप्ताय० २१ यमतर्पणं वै कल्पिकं सूत्रे एके इत्युक्तेः जीवत्पितृकस्य मणिबंधपर्यंतमपसव्यं सर्वत्र ततोमृ
तपितृकः पित्रादित्रयीं मात्रादित्रयींच तर्पयित्वा उदीरतामितिनवभिर्ऋग्भिस्तर्पणजलस्थाने अंजलिना धारां निषिंचेत् उदीरता अंगिरसो
नः पितरो० आयंतुनः० ऊर्जं वहंतीरमृतं० पितृभ्यः स्वधायिभ्यः येचेह० मधुवाताइतितिस्रइति १ प्रत्यृचं प्रत्येकं कुर्यात्तृप्यध्वमितिचत्रिः सिं
चेत् ततोनमोवः पितरइत्यस्यौयजूंषि पठित्वा मातामहादीनेकोद्दिष्टगणांश्चतर्पयेत् देवागातुविदइतिविसर्जयेत् स्नानवस्त्रनिष्पीडनोदक
दानादिप्राग्वत् प्रातर्होमोत्तरं देवतार्चनं नकृतंचेच्चतुर्थभागे ब्रह्मयज्ञोत्तरं कार्यं १ अथपंचमभागकृत्यं वैश्वदेवः प्रकर्तव्यः पंचसूनापनु
त्तये कंडणीपेषणीचुल्लीजलकुंभोऽथमार्जनीतिपंचहिंसास्थानानि पंचसूनाः वैश्वदेवस्यप्रातरेवप्रारंभोनत्वग्निहोत्रादिवत्सायं तेनप्रा
तः सायंवैश्वदेवेत्यादिरेवसंकल्पः पंचमहायज्ञाअहरहः कर्तव्याः तेच ब्रह्मयज्ञदेवयज्ञभूतयज्ञपितृयज्ञमनुष्ययज्ञाख्याः तत्रब्रह्मयज्ञउ
क्तः बह्वृचादीनां वैश्वदेवोदेवयज्ञादियज्ञत्रयरूपः मनुष्ययज्ञस्तुमनुष्येभ्योऽन्नदानं गृहपक्वहविष्यान्नैस्तैलक्षारादिवर्जितैः जुहुयात्स
पिषाभ्यक्तं गृह्येऽग्नौलौकिकेपिवा यस्मिन्नग्नौपचेदन्नं तस्मिन्होमोविधीयते वैश्वदेवांतर्गतपितृयज्ञेनैवनित्यश्राद्धसिद्धेर्ननित्यश्राद्धा
र्थविप्रभोजनं अनेनैवदर्शश्राद्धस्यापिसिद्ध्यादर्शश्राद्धमप्यशक्तेः संवत्सरमध्येसकृदेवकार्यमितिभट्टोजीये सूतकेपंचमहायज्ञानांलोपइ
इत्युक्तं सचायंवैश्वदेवआत्मसंस्कारार्थोन्नसंस्कारार्थश्च तेनाविभक्तानांपाकैक्येपृथग्वैश्वदेवोन विभक्तानांतुपाकैक्येपिहविष्यांतरेण

ध॰सिं॰
८१

पृथगेव अविभक्तानांपाकभेदेपृथग्वैश्वदेवः कृताकृतइतिभट्टोजीये पाकासंभवेएकादश्यादौतंडुलैर्वापयोदधिघृतफलोदकादिभिर्वा
कार्यः हस्ते नान्नादिभिःकुर्यादद्भिरंजलिनाजले कोद्रवंचणकंमाषंमसूरंचकुलित्थकं क्षारंचलवणंसर्वंवैश्वदेवेविवर्जयेत् प्रवसतागृहे
पुत्रर्त्विगादिद्वारावैश्वदेवः कारयितव्यः गृहेकर्त्रंतराभावेप्रवासेस्वयंकार्यः वैश्वदेवोबह्वृचैस्तैत्तिरीयैश्चदिवारात्रौचेतिद्विवारंकार्यः
अशक्तैस्त्वेककालेएवद्विरावृत्त्यासहवाकार्यः बह्वृचतैत्तिरीययोर्लौकिकाग्नौपाकोवैश्वदेवश्चेतिप्रायेणाचारः अथप्रातःसायंवैश्व
देवस्यसहकरणपक्षेतंत्रप्रयोगः तत्रवैष्णवैर्भगवतेषोडशपंचवादीपांतानुपचारान्समर्प्यसर्वान्नात्पुरुषाहारपर्याप्तंनैवेद्यंसमर्प्यशेषा
न्नेनवैश्वदेवः कार्यः वैष्णवभिन्नैस्तुवैश्वदेवांतेतच्छेषेणनैवेद्यःकार्यः विष्णोर्निवेदितान्नेनयष्टव्यंदेवतांतरं पितृभ्यश्चापितद्देयंतदानंत्याय
कल्पते इत्यादिवचनानांवैष्णवविषयकत्वस्यनिबंधकारैरुक्तत्वात् अत्रवैष्णवानारायणाष्टाक्षरादिवैष्णवमंत्रदीक्षोपदेशजपवंतोमुख्याः उ
पदेशः कलौयुगइतिस्मृत्योपदेशमात्रस्यापिदीक्षासमफलत्वात् गौणाश्चपारंपर्यागतारुणोदयविद्धैकादश्यनुपवासशुक्लकृष्णैकादश्युपवासा
दियत्किंचिद्धर्ममात्रपरामंत्रोपदेशादिरहिताः ननुपंचरात्राद्यागमोक्तदीक्षांप्राप्तोहिवैष्णवइत्युक्तेः किंचिद्धर्ममात्रानुष्ठानेनकथंवैष्णवत्वमितिचेत्
गायत्र्यध्ययनादिक्षत्रियवैश्यसाधारणधर्मवतांयाजनाध्यापनप्रतिग्रहरूपासाधारणधर्मशून्यानांपित्रादिपरंपरयावैश्यादिवृत्तिपराणाम
प्यव्यभिचरितैकगोत्रत्वादियत्किंचिद्ब्राह्मणधर्ममात्रेणयथाब्राह्मणत्वंतदुचितसूतकाद्याचारश्चतथाकलियुगे किंचिद्धर्मेणापिवैष्णवत्वंतदु
चिताचारश्चयुज्यते क्षत्रियाणांहिपुरोहितभेदेनगोत्रभेदस्तेनयदुवंशेषुपरस्परंविवाहोनैवंब्राह्मणेष्वितिस्पष्टं एवंश्राद्धेपिनैवेद्यंसमर्प्य पितृ

नृ॰कृ॰
८१

भ्योन्ननिवेदनंज्ञेयं ममात्मान्नसंस्कारपंचसूनाजनितदोषपरिहारद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंप्रातर्वैश्वदेवंसायंवैश्वदेवंचसहतंत्रेणकरिष्ये कुंडेस्थं
डिलादौवापचनाग्निंव्याहृतिभिः पावकनामानंप्रतिष्ठाप्य चत्वारिशंगेतिध्यात्वा परिसमूह्यपर्युक्ष्य विश्वानिनइत्यर्चनादिविधाय घृताक्तमन्न
मग्नावधिश्रित्य प्रोक्ष्योद्वास्याग्नेः पश्चान्निधायत्रिधाविभज्यप्रथमंभागंदेवेभ्योजुहुयात् तद्यथाहृदिसव्यंकरंनिधायोत्तानहस्तेनसूर्या
यस्वाहा सूर्यायेदंनमम प्रजापतये० सोमायवनस्पतये० अग्नीषोमाभ्यां० इंद्राग्निभ्यां० द्यावापृथिवीभ्यां० धन्वतरये० इंद्रायस्वा० विश्वे
भ्योदेवेभ्यः० ब्रह्मणे० इतिदशप्रातर्वैश्वदेवाहुतयः अथसायंवैश्वदेवीयाः अग्नयेस्वाहेतिहुत्वा प्रजापतयइत्यादिपुनर्नवजुहुयात् ए
वंविंशत्याहुतीर्हुत्वा प्रायश्चित्तार्थंव्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्हुत्वानहुत्वावा परिसमूहनपर्युक्षणेकुर्यात् ओंचमइत्युपतिष्ठेत् इतिदेवयज्ञः
अथबलिहरणाख्योभूतयज्ञः द्वितीयभागाद्गृहीत्वा शुद्धायांभूमौसूर्यायस्वाहा सूर्यायेदंनममेत्येवंदशाहुतीः प्राक्संस्थानिरंतराहुत्वा
मध्येंतरालंत्यक्त्वा अद्भ्यःस्वाहा ओषधिवनस्पतिभ्यः० गृहाय० गृहदेवताभ्यः० वास्तुदेवताभ्यः० इतिप्राक्संस्थाहुत्वा अद्भ्यआहुतेः
पश्चात् इंद्राय० तदुत्तरेइंद्रपुरुषेभ्यः० अंतरालस्यदक्षिणेयमाय० तदुत्तरेयमपुरुषेभ्यः० ब्रह्मणआहुतेःप्राक्वरुणाय० तदुत्तरेवरुण
पुरुषेभ्यः० अंतरालस्योत्तरेसोमाय० तदुत्तरेसोमपुरुषेभ्यः० अंतराले ब्रह्मणे० ब्रह्मपुरुषेभ्यः० विश्वेभ्योदेवेभ्यः० सर्वेभ्योभूतेभ्यः० दि
वाचारिभ्यः० सोमपुरुषोत्तरेरक्षोभ्यः० एवमेवसायंवैश्वदेवसंबंधिद्वितीयबलिहरणंकुर्यात् तत्रसूर्यस्थानेप्रथममग्नयेहुत्वा प्रजापतयइत्या
दिपूर्ववत् दिवाचारिभ्यइत्यस्यस्थानेनक्तंचारिभ्यःस्वाहेतिजुहुयादितिविशेषः इतिभूतयज्ञः प्राचीनावीती तृतीयभागादादाय स्वधापितृ-

भ्यः॰ इतियमबलेर्दक्षिणतोदत्वा पितृभ्यइदंनममेत्यकृत्वा द्वितीयबलेर्दक्षिणतः द्वितीयपितृयज्ञमेवकुर्यात् इतिपितृयज्ञः अपरेचकाका
रंबलिमाहुः बलावनुद्धृतेनाद्यान्नोद्धरेत्स्वयंबलिं ततोगृहांगणेभूमावपआसिच्य ऐंद्रवारुणवायव्यायाम्यानैर्ऋतिकाश्चये तेकाकाः प्रति
गृह्णंतुभूम्यांपिंडंमयोज्झितं इतिपितृयज्ञशेषेणदद्यात् वैवस्वतकुलेजातौद्वौश्यामशबलौशुनौ ताभ्यांपिंडोमयादत्तोरक्षेतांपथिमां
सदा येभूताःप्रचरंति॰ इतिद्वयंभूतयज्ञशेषेणदद्यात् येभूताइतिमंत्रतंत्रेणप्रयोगेदिवानक्तंबलिमितिपाठः अन्हिरात्रौचपृथक्प्रयो
गेदिवाबलिमिच्छंतोनक्तंबलिमिच्छंतइतिविभागेनपाठः प्रक्षालितपाणिपादआचम्य गृहंप्रविश्य शांतापृथिवीत्यादिजपित्वाविष्णुं
स्मृत्वाकर्मार्पयेत् अथमनुष्ययज्ञः अतिथिभोजनपर्याप्तंषोडशग्रासमितंवाग्रासचतुष्टयंवाग्रासमितंवान्नंसनकादिमनुष्येभ्योहंते-
दंनममेतिदद्यात् बहुषुभिक्षुकेष्वागतेष्वशक्तेनत्रिभ्योग्रासत्रयंदेयं अथतैत्तिरीयाणां श्राद्धदिनेभिन्नपाकेनादौवैश्वदेवोदेवयज्ञा
दिचतुष्टयंचभवति अपरे आदौवैश्वदेवांतेपंचमहायज्ञाइत्याहुः याजुषाःसामगाःपूर्वंमध्येकुर्वंत्यथर्वणाः बह्वृचाःश्राद्धशेषेणतत्रा
प्यादौतुसाग्निकाः स्वर्गपुष्टयर्थमात्मसंस्कारार्थंप्रातःसायंवैश्वदेवौतंत्रेणकरिष्ये औपासनाग्निपचनाग्निवाप्रतिष्ठाप्यतमौपासनहोमव
त्परिसमुह्यपरिषिच्यान्नमग्नावधिश्रित्य प्रोक्ष्योद्वास्याभिघार्याग्निंसंपूज्यान्नंत्रेधाविभज्यहस्तेनजुहुयात् अग्नयेस्वाहा विश्वेभ्यो
देवेभ्यः॰ ध्रुवायभूमाय॰ ध्रुवक्षितये॰ अच्युतक्षितये॰ अग्नयेस्विष्टकृते॰ परिसमुह्यपर्युक्ष्याग्नेःपश्चादेकमेवदेशेव्यजनाकारश्चक्राकारोवाब
लिः तत्रदेवताः धर्मायस्वाहा धर्मायइदं॰अधर्माय॰ अद्भ्यः॰ ओषधिवनस्पतिभ्यः॰ रक्षोदेवजनेभ्यः गृह्याभ्यः॰ अवसानेभ्यः॰ अवसान

पतिभ्यः स्वा॰ सर्वभूतेभ्यः॰ कामाय॰ अंतरिक्षाय॰ यदेजतिजगतियच्चचेष्टतिनाम्नोभागोयन्नाम्नेस्वाहा तन्नाम्नइदं॰ केचिद्धायवइदमितित्या
गमाहुः पृथिव्यै॰ अंतरिक्षाय॰ दिवे॰ सूर्यायचंद्रमसे॰ नक्षत्रेभ्य॰ इंद्राय॰ बृहस्पतये॰ प्रजापतये॰ ब्रह्मणे॰ सर्वान्सकृत्परिषिच्य पृथक्पृथ
क्परिषेचनपक्षेद्वावेकंद्वेचत्वारिप्रत्येकंत्रीणिचैवहि पृथिव्यादिदशस्वेकमतऊर्ध्वंपृथक्क्रमात् इतिज्ञेयं प्राचीनावीती तद्दक्षिणतः स्वधा
पितृभ्यः स्वा॰ तदुत्तरतउपवीती नमोरुद्रायपशुपतयेस्वाहा पितृरुद्रबलीपृथक्परिषिंचेत् इतिवैश्वदेवः अथदेवयज्ञादिचतुष्टयंदे
वयज्ञेनयक्ष्ये इतिसंकल्प्याग्निंपरिषिच्यदेवेभ्यः स्वाहेत्यग्नौहुत्वोत्तरपरिषेकः प्राचीनावीती पितृयज्ञेनयक्ष्ये दक्षिणतोभूमौपितृभ्यः स्व
धास्त्वितिदत्वात्यक्त्वापरिषिच्य यज्ञोपवीती अपस्पृष्ट्वा भूतयज्ञेनयक्ष्ये भूतेभ्योनमइतिभूमौदत्वापरिषिच्यनिवीती मनुष्ययज्ञेनयक्ष्ये उ
त्क्रममाणमन्नंमनुष्येभ्योहंततिदद्यात् सर्वयज्ञेष्वाद्यंतयोः क्रमेणविद्मदसिवृष्टिरसीतिमंत्रयोः पाठः प्रायेणैषां बलिशिष्टमन्नंयेभूताःप्र
चरंतीतिगृहांगणेगत्वाऽकाशेउत्क्षिपेत् ततोयथाचारंश्ववायसादिबलिः अथकातीयानां तत्रसाग्निकानामेकपाकेश्राद्धदिनेआदौवै
श्वदेवः अन्येषामंते आवसथ्योल्मुकंमहानसेहृत्वातत्रपाकंविधायमहानसस्थांगारान्गृह्याग्नौनिधाय पाकादन्नंघृताक्तमादाय पूर्ववदा
त्म॰ थंवैश्वदेवाख्यंकर्मकरिष्ये इतिसंकल्पः अथवादेवभूतपितृमनुष्यान्वैश्वदेवान्नेनयक्ष्ये गृह्याग्निंमणिकोदकेनपर्युक्ष्यहस्तेनाग्नौ
जुहुयात् ब्रह्मणेस्वाहा इदंब्रह्मणेनमम एवमग्रेपि प्रजापतये॰ गृह्याग्निभ्य॰ कश्यपाय॰ अनुमतये॰ इतिदेवयज्ञः ततोमणिकसमी
पेबलित्रयमुदक्संस्थं पर्जन्यायनमः स्वाहा इदंपर्जन्यायनमम अद्भ्योनमः॰ पृथिव्यै॰ अथद्वारशाखयोः प्राक्संस्थंबलिद्वयं धात्रे॰ विधा॰

उदकेनचतुरस्रंकृत्वा तत्रपूर्वेवायवे॰ दक्षिणेवायवे॰ पश्चिमेवायवे॰ उत्तरेवायवे॰ प्रागादिषुवायुबलेः प्रागुदग्वा प्राच्यैदिशे॰ दक्षिणस्यैदि॰ प्रती
च्यैदि॰ उदीच्यै॰ मध्येप्राक्संस्थं ब्रह्मणे॰ अंतरिक्षायसूर्याय॰ एषामुत्तरेविश्वेभ्योदेवेभ्यो॰ विश्वेभ्योभूतेभ्यो॰ अनयोरुत्तरे उषसे॰ भूतानां
पतये॰ इतिभूतयज्ञ प्राचीनावीती ब्रह्मादिबलित्रयस्यदक्षिणेपितृतीर्थेनपितृभ्यः स्वधानमइदंपितृभ्योनममेतिदद्यात् इतिपितृयज्ञः पा
त्रंप्रक्षाल्यसव्येन ब्रह्मादिबलितोवायव्यां यस्मैतत्तेनिर्णेजनमितितज्जलंनिनयेत् पूर्ववन्मनुष्ययज्ञः निरग्निकस्तुलौकिकाग्निमाहृत्य पृष्ठो
दिवीतिप्रतिष्ठाप्य तत्सवितु॰ ता ँ सवितु॰ विश्वानिदेव॰ इतित्रिभिःसावित्रैःप्रज्वाल्य तत्रनित्योपासनहोमंकृत्वा पाकंपचेद्वैश्वदेवंचकुर्यादि
तिगदाधरः तत्राप्यशक्तोबह्वृचाद्युक्तरीत्यापचनाग्निंप्रतिष्ठाप्यध्यात्वासंपूज्यतत्र पूर्वोक्तरीत्यावैश्वदेवस्तत्र अग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहेतिपंचाहुतीनामुत्तरंहो
मः सर्वत्रनिरग्नेरितिविशेषः शेषंप्राग्वत् कात्यायनानांदिवैकोवैश्वदेवोनद्वितीयोरात्रौ सामगाथर्वणैरपिस्वगृह्योक्तरीत्यापंचमहायज्ञाःकार्याःस्व
गृह्यानुपलंभेबह्वृचोक्तरीत्योपनयनादिसंस्काराः पंचमहायज्ञादयश्चकार्याः शाखांतरमतंसम्यगनालोच्यस्वधार्म्यतः शाखांतरान्हिकंप्रोक्तंज्ञात्वा
शोध्यंस्वशाखिभिः इक्षूनपः फलंमूलंतांबूलंपयऔषधं भक्षयित्वापिकर्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः पंचमहायज्ञेष्वन्यतमस्यलोपेउपवासः
धनिकस्यातुरस्यचप्रतियज्ञंकृच्छ्रार्धं अन्येत्वेकाहंलोपेत्रिभिस्तंतुमतीभिर्होमोवारुणीनांचतसृणांजपोद्व्याहंत्र्याहंलोपेतंतुमतीस्थालीपाको-
वारुणीभिराज्यहोमश्चेत्याहुः अथसर्वसाधारणोभोजनादिविधिः हैमेरजतपात्रेताम्रादिपात्रेवाभोजनंप्रशस्तं एकएवतुभुंजीतकांस्यपात्रे
नान्योच्छिष्टे तांबूलाभ्यंजनंचैवकांस्यपात्रेचभोजनं यतिश्चब्रह्मचारीचविधवाचविवर्जयेत् पलाशपर्णेषुयत्यादेःप्रशस्तं गृहिणस्तुचांद्रा

यणं इदंवल्लीपलाशविषयमितिस्मृत्यर्थसारे कदलीकुटजमधुजंबूपनसाम्रचंपकोदुंबरपत्राणिशस्तानि अर्काश्वत्थवटादिपत्राणिनिषिद्धा
नि चतुरस्रमंडलेप्रक्षालितपात्रंनिधायपंचयज्ञावशिष्टंघृतादियुतंपरिशिष्टमन्नमस्माकंनित्यमस्त्वेतदितिवदन्नत्वाग्रंथिरहितपवित्रयुतदक्षि
णपाणिःपादाभ्यांपादेनवाभुवंस्पृशन्व्याहृतिभिर्गायत्र्यावाभिमंत्र्य सत्यंत्वर्तेनपरिषिंचामीतिदिवा ऋतंत्वासत्येनपरिषिंचामीतिरात्रौपरि
षेचनंकृत्वा अंतश्चरतिभूतेषुगुहायांविश्वतोमुखः त्वंयज्ञस्त्वंवषट्कारस्त्वंविष्णुःपुरुषःपरः पात्राद्दक्षिणेभूमौ भूपतयेनमः भुवनपतये०
भूतानांपतये० इतित्रीन्बलीन्दद्यात् यद्वा चित्रायचित्रगुप्ताययमाययमधर्मायसर्वभूतेभ्यइतिवा व्यस्तसमस्तव्याहृतिभिर्वाचत्वारः ध
र्मराजायचित्रगुप्तायेतिद्वौवा भूपत्यादिभ्यश्चभूताबेतावितिपंचवादेयाः हस्तपादमुखार्द्रः आपोशनार्थंजलमादाय अन्नंब्रह्मरसोविष्णुः०
अहंवैश्वानरोभूत्वा० इत्यर्थंध्यात्वा वामकरेणपात्रंधृत्वाऽमृतोपस्तरणमसीत्यपः प्राश्य मौनी ॐ प्राणायस्वाहा ॐ अपानाय० ॐ व्याना-
य० ॐ उदानाय० ॐ समानाय० इतिसघृताःसक्षीरावापंचाहुतीः सर्वांगुलिभिः सर्वग्रासंग्रसन्मुखेजुहुयात्ब्रह्मणेस्वाहेतिषष्ठींक्वचित्
प्राणाहुतिपर्यंतंपात्रालंभोमौनंचनियतमग्रऐच्छिकंहृद्यंभोजनंप्राङ्मुखंप्रत्यङ्मुखंवाशस्तं दक्षिणामुखंयशः फलंकाम्यं उदङ्मुखंमध्यमं
विदिङ्मुखंनिषिद्धं कृत्स्नंग्रासंग्रसन्द्वात्रिंशदादिनियतग्रासमनियतग्रासंवाभुक्त्वाऽमृतापिधानमसीतिगंडूषार्धंपीत्वार्धंभूमौनिनीय पवित्रंत्यक्त्वामुखह
स्तोच्छिष्टंसम्यक्प्रक्षालयेत् तर्जन्यामुखंनशोधयेत् किंचिद्गंडूषोत्तरंहस्तप्रक्षालनं षोडशगंडूषांतेद्विराचामेत् भोजनगृहेचनाचामेत् अनाचां
तोमूत्रपुरीषेनकुर्यात् उत्तरापोशनमकृत्वोत्थानेस्नानाच्छुद्धिः हस्तौसंमृज्य प्रत्यक्षाभ्यांगुष्ठेननेत्रयोर्निषिंच्येष्टदेवतांस्मरेत् नांजलिनापिबेत् पाण्या

शंदग्धमयोबद्धंचपीठंचवर्जयेत् नशिशुभिःसहभुंजीत भार्ययासहविवाहवर्ज्यंनभुंजीत बालवृद्धेभ्योन्नमदत्वानभुंजीत नप्रौढपादोनासना-
रूढपादोनप्रसारितपादोनविदिक्तुंडो नदुष्टैकपंक्तौनशून्याग्निपापगृहेनदेवालयेभुंजीत नसंध्ययोर्नमहानिशायांनयज्ञोपवीतहीनोनवामह
स्तेननशूद्रशेषंभुंजीत आदौमधुरंमध्येलवणाम्लमंतेतिक्तादिपूर्वंद्रवं मध्येकठिनमंतेद्रवं अष्टौग्रासायतेःषोडशवनस्थस्य षोडशद्वात्रिंश
द्वागृहिणोयथेष्टंब्रह्मचारिणः सर्वंसशेषमश्नीयान्निःशेषंघृतपायसं क्षीरंदधिमधुभुंजीत दिवारात्रौचेतिद्विवारमेवनांतराभोजनं अर्कपर्वद्व
येरात्रौचतुर्दश्यष्टमीदिवा एकादश्यामहोरात्रंभुक्त्वाचांद्रायणंचरेत् यस्तुपाणितलेभुंक्तेयस्तुफूत्कारसंयुतं प्रसृतांगुलिभिर्यश्चतस्यगोमांसव-
च्चतत् नाजीर्णेभोजनंकुर्यात्कुर्यान्नातिबुभुक्षितः नार्द्रवासानार्द्रशिरानपादारोपितेकरे ग्रासशेषंनचाश्नीयात्पीतशेषंपिबेन्नच शाकमूलफ
लादीनिदंतच्छेदैर्नभक्षयेत् नोच्छिष्टोघृतमादद्यान्नपदाभाजनंस्पृशेत् पिबतोयत्पतेत्तोयंभाजनेमुखनिःसृतं अभोज्यंतत्पीतावशिष्टतोयपाने
चांद्रायणं हस्तनखस्पृष्टजलपानेवामहस्तोद्धृतजलपानेचसुरापानसमं एकपंक्त्युपविष्टानांविप्राणांभुंजानानामेकस्मिन्नप्युत्थिते आचांतेवा
न्यैर्नभोज्यं अत्रोत्थितस्यभोक्तुश्चदोषः गुरोर्नदोषः लवणंव्यंजनंचैवघृततैलंतथैवच लेह्यंपेयंचविविधंहस्तदत्तंनभक्षयेत् ताम्रेगव्यंकांस्ये
नारीकेरक्षुरसौसगुडंदधिसगुडमार्द्रकंचमद्यसमं सैंधवसामुद्रभिन्नप्रत्यक्षलवणभक्षणंमृद्भक्षणंचगोमांससमं उदक्यामपिचांडालंश्वानं
कुक्कुटमेवच भुंजानोयदिपश्येत्तदन्नंतुपरित्यजेत् भुंजानस्यगुदस्रावेउपवासःपंचगव्यंच आपोशनोत्तरमाप्राणाहुतेःप्राक्तत्स्रावेस्नानं
षट्प्राणायामाः भुंजानस्याशौचप्राप्तौग्रासंत्यक्त्वास्नानं ग्रासाशनेउपवासः सर्वाशनेत्रिरात्रं विष्ठादिस्पर्शेस्नानंप्राणायामत्रयंच चांडाल

पतितोदक्यावाक्यंश्रुत्वा भोजनेएकोपवासः स्नात्वाशतगायत्रीजपोवा कलहघरट्टोलूखलमुसलानांयावच्छब्दस्तावदभोजनं अप्येकपंक्त्यानाश्नीयाद्ब्राह्म
णैःस्वजनैरपि कोपिजानातिकिंकस्यप्रच्छन्नंपातकंभवेत् ततोग्निनाभस्मनाचस्तंभेनसलिलेनच द्वारेणैवचमार्गेणपंक्तिभेदंचरेद्बुधः केशपिपी
लिकामक्षिकाभिःसहपक्वमन्नंत्यजेदेव पाकोत्तरंकेशपिपीलिकादिकीटकमक्षिकासंसृष्टेगवाघ्रातेवान्ने सलिलंभस्ममृद्वापिप्रक्षेप्तव्यंविशु
द्धये इतिविज्ञानेश्वरः शूद्रान्नंशूद्रदत्तब्राह्मणान्नंरात्रिपर्युषितंरजस्वलाचांडालपतितादिदृष्टंकाकादिपक्ष्युच्छिष्टमभोज्यं स्नेहपक्वंमंडकादित्वप
र्युषितंग्राह्यं अवत्सायागोरनिर्दशानांगोमहिष्यजानांगर्भिण्याएककालांतरितदोहायायमलसूस्रवत्स्तन्यारजवर्जंहस्तिनीनार्युष्ट्रीवडवा घोरार
ण्यकमृगादेरवेश्चक्षीराणिवर्ज्यानि शिग्रुंहिंगुवर्ज्यंरक्तंवृक्षनिर्यासंपुरीषस्थानोत्पन्नतंडुलीयकादिकंदेवाद्युद्देशंविनाकृतंसंयावपायससापूपश
ष्कुलीकृसरंवर्जयेत् शणकुसुंभालांबुवार्ताककोविदारवटादिफलानिमातुलिंगंचवर्ज्यं पलांडुलशुनगृंजनभक्षणेचांद्रायणं भुंजानेषुपर
स्परस्पर्शेअन्नत्यागः पात्रस्यान्नभक्षणेस्नात्वाऽष्टोत्तरशतगायत्रीजपः अधिकभोजनेसहस्रं भुंजानस्याशुचिनाविप्रेणवास्पर्शेन्नत्यागः भुक्तो
च्छिष्टस्पर्शेसवर्णेस्नानंजपोवा असवर्णेतूपवासः भुक्तोच्छिष्टस्यश्वशूद्रादिस्पर्शे उपोष्यपंचगव्यं रजकादिस्पर्शेत्रिरात्रं परिवेषणंकुर्वन्नुच्छिष्टस्पर्शेप
योदधिघृतादिलघुद्रव्यमत्यजन्नाचांतःशुचिः भक्ष्याद्यन्नस्यत्यागएववस्त्रेविकल्पः परिवेषणादिकालेरजोदृष्टौतत्स्पृष्टान्नत्यागः भोजनादुच्छि
ष्टशेषान्नं रौरवेपूयनिलयेपद्मार्बुदनिवासिनां प्राणिनांसर्वभूतानामक्षय्यमुपतिष्ठत्वितिदद्यात् आचांतोप्यशुचिस्तावद्यावत्पात्रमनुद्धृतं उ-
द्धृतेप्यशुचिस्तावद्यावन्नोन्मृज्यतेमही पर्णस्याग्रंचमूलंचशिरांश्चैवविशेषतः चूर्णपर्णंवर्जयित्वाताम्बूलंखादयेद्बुधः अनिधायमुखेपर्णंपूगंवै

भस्मयेन्मंत्रं इतिपंचमभागकृत्यं इतिहासपुराणाद्यैः षष्ठसप्तमकौनयेत् अष्टमेलोकयात्रातुबहिःसंध्याततःपुनः सायंसंध्याप्रातःसंध्याव
त् अग्निश्चमामन्यु॰ यदन्हापापमकार्षं मनः॰ अहस्तदवलुंपतु य॰ सत्येज्योतिषिजुहोमिस्वाहेतिमंत्राचमनेविशेषः पश्चिमाभिमुखस्तिष्ठन्नर्घ्यं
दद्यात् ऊर्ध्वजानुरुपविश्यप्रत्यङ्मुखएवगायत्रींजपेत् सायंहोमस्तूक्तएव सायंवैश्वदेवेपुनःपाकः अतिथिंसंपूज्य घटित्रयानंतरंसार्धयामा
भ्यागभुक्त्वाशयीत भोजनकालेदीपनाशेपात्रमालभ्यसूर्यंस्मृत्वापुनर्दीपंदृष्ट्वापात्रस्थंभुंजीतनान्यत् श्राद्धतत्पूर्वदिनेपातधृतिसंक्रांत्यादिषुनि
शिभोजनं चतुर्थप्रथमौयामौविद्याभ्यासैर्नयेन्निशि महरद्वयशायीतुब्रह्मभूयायकल्पते प्राक्प्रत्यक्दक्षिणस्यांशिरःकृत्वाशयीत नकदा
चिदुदक्शिरः रात्रिसूक्तंजप्त्वासुखशायिनः स्मृत्वाविष्णुंनत्वासुप्यात् अगस्तिर्माधवश्चैवमुचुकुंदोमहामुनिः कपिलोमुनिरास्तीकःपंचैते
सुखशायिनः प्रसंध्यायांनश्मशानेनगोगेहेनदेवविप्रगुरूणामुपरिनोच्छिष्टोनविवाननग्नःशयीत निद्राकालेतांबूलंमुखात्स्त्रियंशयनाद्भाला-
त्तिलकंशिरसःपुष्पंत्यजेत् गर्भाधानप्रकरणोक्तकालेसार्धयामोत्तरंदीपेसत्यवतिनिवानिवीतंयज्ञोपवीतंकंठगतंकृत्वापत्नींगच्छेत् अष्टम्यांच
चतुर्दश्यांदिवापर्वणिमैथुनं कृत्वासचैलंस्नात्वातुवारुणीभिश्चमार्जयेत् पुनर्मामैत्विंद्रियंजपश्चोक्तएव एवंस्नानभोजनादिकेबहुविधविधिनिषेधा
कुले आह्निककर्मणिन्यूनाधिकदोषविधिनिषेधातिक्रमदोषपरिहारार्थंप्रायश्चित्ताज्ञानेतत्सांगतार्थंप्रायश्चित्तसांगतार्थंचश्रीविष्णुनामोच्चार-
णादिकंकार्यं प्रायश्चित्तान्यशेषाणितपःकर्मात्मकानिवै यानितेषामशेषाणांकृष्णानुस्मरणंपरं यस्यस्मृत्याचनामोक्त्यातपःकर्मात्मकादि
षु न्यूनंसंपूर्णतांयातिसद्योवंदेतमच्युतं नाम्नोस्तियावतीशक्तिःपापनिर्हरणेहरेः तावत्कर्तुंनशक्नोतिपातकंपातकीजनः लौकिकंवैदिकं

कर्मेश्वरेऽर्पणीयं यत्करोषियदश्नासियज्जुहोषिददासियत् यत्तपस्यसिकौंतेयतत्कुरुष्वमदर्पणमित्युक्तेः युगपत्सर्वकर्मार्पणेमंत्रः काम
तोकामतोवापियत्करोमिशुभाशुभं तत्सर्वंत्वयिसंन्यस्तंत्वत्प्रयुक्तःकरोम्यहं अपारमान्हिककर्मगहनंबहुभदयुक् निःशेषमक्षमोवक्तुंय
थामत्यवदल्लघु अनंतोपाध्यायजनिःकाशीनाथाभिधःसुधीः तुष्यतांतेनभगवान्श्रीनाथोविठ्ठलप्रभुः इत्यनंतोपाध्याय० काशी० धर्म
सिंधु० तृतीयप० आन्हिकाचारप्रकरणंसमाप्तं अवश्यंप्रत्यहंकृत्यमुक्त्वातच्छेषउच्यते काम्यंनैमित्तिकंचापिप्रायःसिंधुक्रमादथ अथा
धानविचारः तत्राधाननक्षत्रादिकालविचारःप्रथमपरिच्छेदेउक्तः आवसथ्याधानंतुदारकालेदायविभागकालेवा अग्निर्वैवाहिकोयेननगृही
तःप्रमादिना पितर्युपरतेतेनगृहीतव्यःप्रयत्नतः गृह्याग्निहीनस्यान्नमभोज्यं पितरिज्येष्ठभ्रातरिवासाग्निकेकनिष्ठादेरविभक्तस्यनिरग्नि
त्वदोषोन एवंज्ञानाध्ययनादिनिष्ठस्यापिनदोषः गृहस्थस्याप्यध्ययनोक्तेः स्मार्ताधानमपिज्येष्ठेभ्रातर्यकृताधानेसतिनकार्यमितिनिर्ण
यसिंध्वादौगार्ग्योक्तिः अत्रैवंनिर्णयोभाति यत्रज्येष्ठेनदायादपक्षमवलंब्यविवाहकालेयावज्जीवमौपासनंकरिष्ये इत्येवंसंकल्पपूर्वकंवि
वाहाग्निर्नगृहीतस्तद्विषयोयंकनिष्ठस्यनिषेधः येनज्येष्ठेनविवाहकालेतथासंकल्पपूर्वकमग्निःपरिगृहीतःसपश्चात्परिचरणाभावेनाविद्य
मानाग्निकोप्युच्छिन्नाग्निरेवनत्वकृताधानइतितत्रकनिष्ठस्याधानेदोषोनेति अत्राधिकारिणोपिभ्रातुरनुज्ञयाकनिष्ठस्याधानंभवति विवाह
स्त्वनुज्ञयापिनएवंपितुरनुज्ञयाप्याधानंसंन्यस्तच्छिन्नहस्तादौयद्वाषंढादिदूषणेजनकेसोदरेज्येष्ठेकुर्याद्वेतरः क्रियामित्यादिविशेषः विवाहप्रकर
णेपरिवेत्तृप्रसंगेउक्तः अथशूद्रसंस्कारविचारः गर्भाधानपुंसवनानवलोभनसीमंतोन्नयनजातकर्मनामकर्मनिष्क्रमणान्नप्राशनचौलोपनयन

महानाम्न्यादिव्रतचतुष्टयसमावर्तनविवाहाइतिषोडशसंस्काराद्विजानां जातकर्मनामकर्मनिष्क्रमणान्नप्राशनचूडाविवाहाइतिषट्द्विजस्त्री
णां तत्रविवाहःसमंत्रकोन्येमंत्ररहिताः गर्भाधानसीमंतोस्त्रीपुरुषसाधारणौ चूडांतानविवाहश्चेतिदशामंत्रकाः शूद्राणांबहुसंमतमिति
शूद्रकमलाकरेशूद्राणांपंचमहायज्ञाअप्युक्ताः केचिद्वैदिकमंत्रेणोपनयनमप्याहुः श्राद्धेतुविवाहमात्रसंस्कारंशूद्रोपिलभतांसदेत्यर्कः अत्रसदस
च्छूद्रगोचरत्वेनवापरंपराप्राप्तप्रकारेणवाव्यवस्था अस्यद्विजसेवावृत्तिः आपदिवाणिज्यशिल्पादिशूद्रेणलवणादिविक्रेयं मद्यंमांसंचन कपि
लाक्षीरपानेनब्राह्मणीगमनेनच वेदाक्षरविचारेणशूद्रश्चांडालतांव्रजेत् शूद्रोवर्णश्चतुर्थोपिवर्णत्वाद्धर्ममर्हति वेदमंत्रस्वधास्वाहावषट्का
रादिभिर्विना स्त्रीशूद्रधर्मेषुव्रतादिषुसर्वत्रविप्रेणमंत्रःपठनीयः सोपिपौराणएव भारतपुराणयोःश्रवणेस्त्रीशूद्रयोरधिकारोनत्वध्ययने श्रा
वयेच्चतुरोवर्णान्कृत्वाब्राह्मणमग्रतः शूद्रस्यपंचमहायज्ञाश्राद्धादिकर्माणिकातीयसूत्रानुसारेणेतिमयूखे आगमोक्तावैष्णुशिवादिमंत्रानमो
तामणवरहिताः पुराणादिनाश्रवणनिदिध्यासनादिकृत्वाब्रह्मज्ञानमपिस्त्रीशूद्रैःसंपाद्यं उपनिषच्छ्रवणेतुनाधिकारइतिशूद्रस्यतदनादरश्र
वणादित्यधिकारिणे शूद्रस्यसर्वश्राद्धान्यामेनैव केचित्सर्वप्रजानांकाश्यपत्वात्सर्वशूद्राणांकाश्यपगोत्रंतच्चश्राद्धेएवकीर्तनीयंनान्यत्रेत्याहुः
एवंशांतिकादावधिकारोविप्रद्वारैव यदिविप्रःशूद्रदक्षिणामादाय वैदिकमंत्रैस्तदीयहोमाभिषेकादिकरोतितदा तत्रशूद्रस्तत्पुण्यफलभाक्विप्र
प्रस्तुमहाप्रत्यवायीतिमाधवः अहिंसासत्यास्तेयशौचेंद्रियनिग्रहदानशमदमक्षमादयः शूद्रादिसर्वसाधारणाधर्माःपरपदप्रापकाःस्वस्तिवा
चनादिशूद्रकर्मणांप्रयोगास्तुशूद्रकमलाकरेज्ञेयाः अथवापीकूपाद्युत्सर्गादिगृहग्रामयोराग्नेयदक्षिणनैर्ऋत्यवायव्येषुमध्येचदुष्टफलःकू

पः शेषदिक्षु शुभः वापीकूपतडागाद्युत्सर्ग उत्तरायणे माघादिमासषट्कस्य शुक्लपक्षेषु प्रशस्तः जलक्षयसंभावनायां कार्तिकमार्गशीर्षयोरपि न
कालनियमस्तत्र सलिलं कारणपरमित्युक्तेः चतुर्षु विष्णुशयनमासेषु शुक्रास्तादौ च वर्ज्यं अश्विनीरोहिणीमृगपुष्यमघात्र्युत्तरामूलश्रवणा
दित्रयहस्तज्येष्ठानुराधारेवतीषु द्वितीयातृतीयापञ्चमीसप्तमीदशम्येकादशीत्रयोदशीतिथिषु बुधगुरुशुक्रसोमवारेषु जलोत्सर्गः शुभः उत्स-
र्गाभावे जलं न ग्राह्यं वापीकूपतडागादौ यज्जलं स्यादसंस्कृतं न स्पृष्टव्यं न पेयं च पीत्वा चान्द्रायणं चरेत् उत्सर्गप्रयोगोन्यतो ज्ञेयः अथ वृक्षा
दिरोपणं अश्विनीरोहिणीमृगपुष्यमघोत्तरात्रयहस्तचित्राविशाखानुराधामूलशततारकारेवतीषु सत्तिथिवारेषु वृक्षलतारोपः शस्तः आ
श्लेषायां सोमवारः सौम्यो लग्ने बलान्वितः योगोस्मिन् रोपयेद्दिक्षु कदलीक्रमुकादिकान् नारीकेलान्वपेद्भूमावश्विन्यां लग्नगे रवौ नाग
वल्लीं गुरौ लग्ने चन्द्रे स्वांशास्थिते सति अथ मूर्तिप्रतिष्ठा प्रतिष्ठा सर्वदेवानां वैशाखज्येष्ठफाल्गुने चैत्रे तु स्यादिह कल्येन माघे विष्णवन्यमूर्तिषु सौम्यायने
शुभा प्रोक्ता निंदिता दक्षिणायने मातृभैरववाराहनरसिंहत्रिविक्रमाः दक्षिणेप्ययने स्थाप्या देव्यश्चेत्यूचिरे परे विष्णोः शस्ताश्चैत्रमासाश्विनश्रा
वणका अपि माघफाल्गुनवैशाखज्येष्ठाषाढसहःस्व श्रावणे च नभस्ये च लिंगस्थापनमुत्तमं देव्या माघेश्विने मासे प्युत्तमा सर्वकामदा अश्वि
नीरोहिण्युत्तरात्रयमृगपुनर्वसुपुष्यहस्तचित्रास्वात्यनुराधाश्रवणात्रयरेवतीषु शनिभौमान्यवासरे दर्शरिक्तान्यतिथौ सर्वदेवप्रतिष्ठा शुभा श्रवणे
कृत्तिकादिविशाखांतेषु च द्वादश्यां च विष्णोः प्रशस्ता चतुर्थी गणेशस्योक्ता नवमी मूलभं च देव्याः तथा स्वस्वनक्षत्राणि सर्वेषां यथाऽर्द्रा शि
वस्य हस्तः सूर्यस्येत्यादि हंत्यर्थहीना कर्तारं मंत्रहीना तु ऋत्विजं स्त्रियं लक्षणहीना तु न प्रतिष्ठासमो रिपुः ब्रह्मा तु ब्राह्मणैः स्थाप्यो गायत्रीस-

हितःप्रभुः सर्ववर्णैस्तथाविष्णुः प्रतिष्ठाप्यः स्वस्वार्थिभिः मातृभैरवाद्याः सर्वैः शिवलिंगंयतिनापिपुराणप्रसिद्धजीर्णलिंगंस्त्रीशूद्रैरपिपूज्यं नूत
नस्थापितलिंगंस्त्रीशूद्रोवापिनस्पृशेत् शिवादिप्रतिष्ठायांस्त्रीशूद्रादेर्नाधिकारः शूद्रोवानुपनीतोवास्त्रियोवापतितोपिवा केशवंवाशिवंवापि-
स्पृष्ट्वानरकमश्नुते स्थिरप्रतिमाः प्राङ्मुखीरुदङ्मुखोयजेत् चलप्रतिमास्तु प्राङ्मुखः सौवर्णीराजतीताम्रीमृन्मयीप्रतिमाभवेत् पाषाण-
धातुयुक्तावाकांस्यपित्तलयोरपि अंगुष्ठपर्वमानात्सावितस्तिंयावदेवतु गृहेषुप्रतिमाकार्यानाधिकाशस्यतेबुधैः मृद्दारुलाक्षागोमेदमधू-
च्छिष्टेनचेतिकेचित् श्रीमद्भागवते शैलीदारुमयीलौहीलेप्यालेख्याचसैकती मनोमयीमणिमयीप्रतिमाष्टविधास्मृता लौहीसौवर्णीदारुम
धूकवृक्षस्यैवसप्तांगुल्यधिकाद्वादशांगुलपर्यंतागृहेप्रतिमेतिदेवीपुराणे अर्चकस्यतपोयोगादर्चनस्यातिशायनात् अभिरूप्याच्चबिंबानांदे
वः सान्निध्यमृच्छति प्रतिमापटयंत्राणांनित्यंस्नानंनकारयेत् कारयेत्पर्वदिवसेयदाचमलधारणं पार्थिवलिंगपूजादिविचारोद्वितीयपरिच्छे
देउक्तः अथपंचसूत्रीनिर्णयः लिंगोच्चतालिंगविस्तारोलिंगस्थौल्यंपीठविस्तारः प्रनालिकामानंचेतिपंचसूत्राणि तत्रलिंगमस्तकविस्तारंलिंगो
च्चतातुल्यंकृत्वातत्त्रिगुणसूत्रवेष्टनार्हंलिंगस्थौल्यंकृत्वालिंगात्सर्वतोलिंगसमविस्तारंपीठंवर्तुलंकुर्यात् पीठोच्चतालिंगोच्चताद्विगुणा पीठाद्
हिः पीठोत्तरभागेलिंगसमदीर्घामूलेदैर्घ्यसमविस्ताराअग्रेतदर्धविस्ताराप्रनालिकालिंगोच्चत्वत्रिगुणापीठोच्चतेतिकेचित् अथपीठमध्यभागे
लिंगाद्द्विगुणस्थूलंपीठोच्चतातृतीयांशेनकंठंकुर्यात् कंठस्योर्ध्वाधोभागयोः समंवप्रद्वयंकृत्वा पीठोपरिलिंगविस्तारषष्ठांशेनमेखलांकृत्वात-
त्संलग्नंतत्समंखातंकुर्यात् प्रनालिकायामपिविस्तारतृतीयांशेनखातः पीठवन्मेखलाचकार्येतिगृहेलिंगद्वयंनार्च्यंशालग्रामद्वयंतथा द्वे

चक्रेद्वारकायास्तुनार्चयेत्सूर्यहूस्तंतथा शक्तित्रयंत्रिविघ्नेशंद्वौशंखौनार्चयेत्सुधीः अन्यत्रतुचक्रांकमिथुनंपूज्यं नैकंचक्रांकमर्चयेदित्युक्तं तेनवि
कल्पः नार्चयेच्चतथामत्स्यकूर्मादिदशकंगृहे अग्निदग्धाश्चभग्नाश्चनपूज्याः प्रतिमागृहे भग्नावास्फुटितावापिशालग्रामशिलाशुभा शाल
ग्रामाः समाः पूज्याः समेषुद्वितयंनहि विषमानैवपूज्यंतेविषमेष्वेकएवहि ससुवर्णशालग्रामदानेपृथ्वीदानफलं शतशालग्रामपूजनेऽनंतफ
लं अविभक्तानामपिभ्रातॄणांदेवार्चनमग्निहोत्रंसंध्याब्रह्मयज्ञश्चपृथगेव स्त्रीशूद्रौवास्पर्शसहितंशालग्रामचक्रांकितबाणलिंगानिनार्चये-
त् शूद्रोवाऽनुपनीतोवासधवाविधवांगना दूरादेवास्पृशन्पूजामकुर्याच्छिवकृष्णयोः शालग्रामबाणयोरेवस्पर्शननिषेधोनतुप्रतिमा
दौ सर्ववर्णैस्तुसंपूज्याः प्रतिमाः सर्वदेवताः लिंगान्यपितुपूज्यानिमणिभिःकल्पितानिचेत्युक्तेः शालग्रामशिलाक्रीतामध्यमायाचिता
धमा उक्तलक्षणसंपन्नापारंपर्यक्रमागता उत्तमासातुविज्ञेयागुरुदत्तातुतत्समा तत्राप्यामलकीतुल्यापूज्यासूक्ष्मैवयाभवेत् यथायथाशि
लासूक्ष्मातथास्यात्तुमहत्फलं यवमात्रंतुगर्तःस्याद्यवार्धंलिंगमुच्यते शिवनाभिरितिख्यातस्त्रिषुलोकेषुदुर्लभः शालग्रामशिलायास्तु
प्रतिष्ठानैवविद्यते महापूजांतुकृत्वादौपूजयेत्तांततोबुधः बाणलिंगानिराजेंद्रख्यातानिभुवनत्रये नप्रतिष्ठानसंस्कारस्तेषामावाहनंतथा
वासुदेवसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाविप्राद्यैः क्रमेणपूज्याः तल्लक्षणंतु पंचचक्रोवासुदेवः षड्भिश्चक्रैः प्रद्युम्नः सप्तभिः संकर्षणएकादशभि
रनिरुद्ध इति प्रणवोच्चारणाच्चैवशालग्रामशिलार्चनात् ब्राह्मणीगमनाच्चैवशूद्रश्चांडालतांव्रजेत् दीक्षायुक्तैस्तथाशूद्रैर्मद्यपानविवर्जितैः
कर्तव्यंब्राह्मणद्वाराशालग्रामशिलार्चनं विष्णुप्रीतिकरंनित्यंतुलसीकाष्ठचंदनं कार्तिकेकेतकीपुष्पंयेनदत्तंहरेःकलौ दीपदानंचदेवर्षेतारि

ततेनवैकुलं शालग्रामसंबंधितोयचक्रांकशिलातोयस्यापिपानविधानात् सापिशालग्रामसन्निधौपूज्या अग्राह्यंशिवनिर्माल्यंपत्रंपुष्पंफ
लंजलं शालग्रामस्यसंस्पर्शात्सर्वंयातिपवित्रतां मध्यमानामिकामध्येपुष्पंसंगृह्यपूजयेत् अंगुष्ठतर्जन्यग्राभ्यांनिर्माल्यमपनोदयेत् वि
नाभस्मत्रिपुंड्रेणविनारुद्राक्षमालया पूजितोपिमहादेवोनस्यात्तस्यफलप्रदः विनामंत्रंनबिभृयाद्रुद्राक्षान्भुविमानवः पंचामृतंपंचगव्यंस्ना
नकालेप्रयोजयेत् रुद्राक्षस्यप्रतिष्ठायांमंत्रंपंचाक्षरंतथा त्र्यंबकादिकमंत्रंचतथातत्रप्रयोजयेत् अष्टोत्तरशतंकुर्याच्चतुःपंचाशदेववा सप्त
विंशतिमानावामालाहीनानयुज्यते सप्तविंशतिरुद्राक्षमालयादेहसंस्थया यःकरोतिनरःपुण्यंसर्वंकोटिगुणंभवेत् अथरुद्राक्षतुलस्यादिसर्व
जपमालानांसंस्कारः कुशोदकसहितैः पंचगव्यैर्मालांप्रक्षाल्य ॐ ह्रीं अंआंइंईंउंऊंऋंॠंऌंॡंएंऐंओंऔंअंअः कंखंगंघंङं चंछंजंझंञं टंठं
डंढंणं तंथंदंधंनं पंफंबंभंमं यंरंलंवंशंषंसंहंक्षं इत्येतानिपंचाशन्मातृकाक्षराणि अश्वत्थपत्रस्योपिनमालायांविन्यस्य ॐ सद्योजातं॰ वाम-
देवा॰ अघोरे॰ तत्पुरुषा॰ ईशानःसर्वविद्या॰ इतिपंचमंत्रान्जपित्वा सद्योजातेतिमंत्रेणमालांपंचगव्येनप्रोक्ष्य शीतजलेनप्रक्षाल्य वामदेवेतिचंदनेना
घृष्याघोरेतिमालांधूपयित्वा तत्पुरुषेतिचंदनकस्तूर्यादिनालेपयित्वेशानइतिमंत्रेणप्रतिमणिंशतवारंदशवारंवाभिमंत्र्याघोर इतिमंत्रेणमेरुंश
तवारमभिमंत्रयेत् ततएतैरेवपंचभिर्मंत्रैर्मालांपंचोपचारैः पूजयेदिति बोपदेवः रुद्राक्षान्कंठदेशेदशन ३२परिमितान्मस्तकेविंशतिंद्वे ४० षट्ष
ट्कर्णप्रदेशेकरयुगुलकृतद्वादशद्वादशैव बाह्वोरिंदोःकलाभि १६ नेयनयुगकृतेएकमेकंशिखायांवक्षस्यष्टाधिकंयः कलयतिशतकंसस्वयंनी
लकंठः रुद्राक्षदानाद्रुद्रपदप्राप्तिः पंचविंशत्पलंलिंगेष्वभ्यंगंकारयेदथ स्नापयेत्तिलतैलैश्चकरयंत्रोद्भवैःशिवं स्नानंपलशतंज्ञेयमभ्यंगः

पंचविंशतिः पलानांद्विसहस्रेणमहास्नानंजलेनतत् पयोदधिघृतक्षौद्रशर्करा‌द्यैस्ततःक्रमात् शिवस्यसर्पिषास्नानंप्रोक्तंपलशतेनवै तावतामधु
नानैवदभ्राचपयसापिच पलसार्धसहस्रेणरसेनैवेक्षवेणच भक्त्याचोष्णोदकैःशीतोदकैःसंस्नापयेच्छिवं श्रीविष्णुंक्षीरदध्याद्यैःक्रमाद्दशगु-
णोत्तरैः स्नापयेल्लिंविदुष्यौश्चक्षीराद्यैःपंचभिःसमैः अथश्रीविष्ण्वादिपंचायतनानि विष्णुर्मध्येशिवेभास्यस्तूर्यो‌र्याईशदिक्क्रमात् शंभो
मध्येविष्णुःसूर्यगजास्यार्यास्तथाक्रमात् रवौमध्यगतेरुद्रगणेशाच्युतशक्तयः मध्येदेवीविष्णुशिवगणेशरवयःक्रमात् मध्येगणपतिर्विष्णु
शिवसूर्याबिकास्तया ईशानादिक्रमेणैवपंचायतनपंचकं ३ अथकेशवादिचतुर्विंशतिनिर्णायकबोपदेवश्लोकाःसिंधौव्याख्याताः तस्यायंसंग्र
हः केशवादेश्चतुर्बाहोर्दक्षिणोर्ध्वकरक्रमात् शंखचक्रगदापद्मायुधैःकेशवउच्यते नारायणःपद्मगदाचक्रशंखायुधैःक्रमात् माधवश्चक्रशं
खाभ्यांपद्मेनगदयाभवेत् २ गोविंदोगदयापद्मशंखचक्रैःक्रमाद्भवेत् विष्णुःपद्मेनशंखेनचक्रेणगदयाक्रमात् ३ शंखपद्मगदाचक्रैर्मधु-
सूदनईरितः त्रिविक्रमोगदाचक्रशंखपद्मैरनुक्रमात् ४ वामनःशंखचक्राभ्यांपद्मेनगदयापिच चक्रेणगदयाशंखपद्माभ्यांश्रीधरःस्मृतः ५ हृ
षीकेशःस्मृतश्चक्रपद्मशंखगदायुधैः पद्मनाभःपद्मचक्रगदाशंखैःक्रमात्स्मृतः ६ दामोदरःशंखगदाचक्रपद्मैरुदीर्यते संकर्षणःशंखपद्मचक्रायु
धगदायुधैः ७ वासुदेवश्चक्रगदापद्मशंखाद्यलक्षणैः प्रद्युम्नःस्याच्छंखगदापद्मचक्रैःक्रमाद्धृतैः ८ अनिरुद्धोगदाशंखपद्मचक्रैरनुक्रमात्
पद्मशंखगदाचक्रायुधैःस्यात्पुरुषोत्तमः ९ अधोक्षजोगदाशंखचक्रपद्मैःकरस्थितैः नरसिंहःपद्मगदाशंखचक्रायुधैर्भवेत् १० अच्युतःप
द्मचक्राभ्यांशंखेनगदयाक्रमात् जनार्दनश्चक्रशंखगदापद्माद्यबाहुभिः ११ उपेंद्रोगदयाचक्रपद्मशंखांचितैःकरैः चक्रपद्मगदाशंखैःकरस्थैः

ध॰सिं॰
८९

स्यात्क्रमाद्धरिः १२ श्रीहृ॰ध्यानाख्योगदापद्मचक्रशंखैर्मतोविभुः इतिप्रोक्ताःकेशवादिचतुर्विंशतिमूर्तयः १३ अथसिंध्वनुसारेणदेवप्रतिष्ठाप्रयोगः
यजमानोद्वादशादिहस्तंमंडपंकृत्वाग्नेयेपूर्वतोवाहस्तमात्रंकुंडंस्थंडिलंवाकृत्वामध्येवेदींतदुपरिसर्वतोभद्रंग्रहचिव्रंप्रोयांपूर्वतः ईशान्यांवाग्र
हवेदींप्रासादसंस्कारेमंडपसंस्कारेवाचिकीर्षितेनैर्ऋतेवास्तुपीठंकृत्वा अस्यांमूर्तौलिंगेवादेवतासान्निध्यार्थंदीर्घायुर्लक्ष्मीसर्वकामसमृद्ध्यक्षय्यसुख
कामोऽमुकदेवमूर्तिप्रतिष्ठांकरिष्ये इतिसंकल्प्य स्वस्तिवाचनादिनांदीश्राद्धांते आचार्यंवृत्वाष्टौचतुरोवाऋत्विजोवृत्वापूजयेत् आचार्योयदत्रेति-
सर्षपान्विकीर्यापोहिष्ठेतिकुशोदकैर्भूमिंप्रोक्ष्य देवाआयांतु यातुधानाअपयांतु विष्णोदेवयजनंरक्षस्वेति भूमौप्रादेशंकृत्वा मंडपप्रतिष्ठांतद्विधि
स्तुमूर्तिप्रतिष्ठाग्रंथादवगंतव्यस्तदनुसारेणकृत्वानकृत्वावायदत्रसंस्थितंभूतंस्थानमाश्रित्यतिष्ठति स्थानंत्यक्त्वातुतत्सर्वंयत्रस्थंतत्रगच्छतु अप
क्रामं॰ पंचगव्यहिरण्ययवदूर्वाश्वत्थपलाशपर्णान्युदकुंभेप्रक्षिप्य ताभिरद्भिरापोहिष्ठेतितिसृभिर्हिरण्यवर्णाः शुचयःपावकायासुजातःकश्य
पोयास्विंद्रः अग्निंयागर्भंद धिरेविरूपास्तानआपःशंस्योनाभवंतु यासांराजावरुणोयातिमध्येसत्यानृतेअवपश्यंजनानां मधुश्चुतः-
शुचयोयाःपावकास्ता॰ यासांदेवादिविकृण्वंतिभक्षंयाअंतरिक्षेबहुधाभवंति याःपृथिवींपयसोदंतिशुक्रास्ता॰ शिवेनमाचक्षुषापः-
श्यतापः शिवयातन्वोपस्पृशतत्वचंमे सर्वांअग्नींरप्सुषदोहुवेवोमयिवर्चोबलमोजोनिधत्त ४ पवमानस्सुवर्जनः पवित्रेणविचर्षणिः
यःपोतासपुनातुमा पुनंतुमादेवजनाः पुनंतुमनवोधिया पुनंतुविश्वआयवः जातवेदःपवित्रवत् पवित्रेणपुनाहिमा शुक्रेणदेवदीद्यत् अग्ने
क्रत्वाक्रतूंरनु १ यत्तेपवित्रमर्चिषि अग्नेविततमंतरा ब्रह्मतेनपुनीमहे उभाभ्यांदेवसवितः पवित्रेणसवेनच इदंब्रह्मपुनीमहे वैश्वदेवीपुन

नृ॰प॰पू॰
८९

तीदेव्यागात् यस्यैबव्हीस्तनुवोवीतपृष्ठाः तयामदंतःसधमाद्येषु वय ँस्यामपतयोरयीणां वैश्वानरोरश्मिभिर्मापुनातु वातःप्राणेनेषिरोम-
योभूः द्यावापृथिवीपयसापयोभिः ऋतावरीयज्ञियेमापुनीतां बृहद्भिःसवितस्तृभिः वर्षिष्ठैर्देवमन्मभिः अग्नेदक्षैःपुनाहिमा येनदेवाअ
पुनत येनापोदिव्यंकशः तेनदिव्येनब्रह्मणा इदंब्रह्मपुनीमहे यःपावमानीरध्येति ऋषिभिःसंभृत ँरसं सर्व ँसपूतमश्नाति स्वदितंमातरि-
श्वना पावमानीर्योअध्येति ऋषिभिःसंभृत ँरसं तस्मैसरस्वतीदुहे क्षीर ँसर्पिर्मधूदकं पावमानीःस्वस्त्ययनीः ४ सुदुघाहिपयस्वतीः ऋ
षिभिःसंभृतोरसः ब्राह्मणेष्वमृत ँहितं पावमानीर्दिशंतुनः इमंलोकमथोअमुं कामान्समर्धयंतुनः देवीर्देवैःसमाभृताः पावमानीःस्वस्त्यय-
नीःसुदुघाहिघृतश्चुतः ऋषिभिःसंभृतोरसः ५ ब्राह्मणेष्वमृत ँहितं येनदेवाःपवित्रेण आत्मानंपुनतेसदा तेनसहस्रधारेणपावमान्यः
पुनंतुमा प्राजापत्यंपवित्रं शतोद्याम ँहिरण्मयं तेनब्रह्मविदोवयं पूतंब्रह्मपुनीमहे इंद्रःसुनीतीसहमापुनातु सोमःस्वस्त्यावरुणःसमीच्या
यमोराजाप्रमृणाभिःपुनातुमा जातवेदामूर्जयंत्यापुनातु ६ इत्यनुवाकेनाभिषिच्य व्याहृतिभिरिदंविष्णुरितिचफलयवदूर्वाःसमर्प्य र-
क्षोहणमितिदेवहस्तेकंकणंबध्वा वाससाछाद्य अवतेहेळो० उदुत्तममितिजलेधिवासयेत् अथचलप्रतिष्ठायामग्निंप्रतिष्ठाप्यान्वादध्यात् च
क्षुषीआज्येनेत्यंतेग्रहादिहोमपक्षेग्रहानधिदेवतादींश्च समिच्चर्वाज्येनवास्तुपीठदेवताश्चान्वाधानेउद्दिश्य इंद्रं पृथिवीं शर्वं अग्निं अग्नि-
मूर्तिं पशुपतिं यमं यजमानमूर्तिं उग्रं निर्ऋतिं सूर्यमूर्तिं रुद्रं वरुणं जलमूर्तिं भवं वायुं वायुमूर्तिं ईशानं कुबेरं सोममूर्तिं महादेवं ईशानं
आकाशं भीमं एताः लोकपालमूर्तिं मूर्तिपतिदेवताः पलाशोदुंबराश्वत्थशम्यपामार्गसमिद्भिः आज्याहुतिभिस्तिलाहुतिभिश्चप्रतिदैवतं

प्रतिद्रव्यमष्टाष्टसंख्याकाभिः स्थाप्यदेवतामसुकं पलाशोदुंबराश्वत्थशम्यपामार्गसमित्तिलचर्वाज्यैः प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरसहस्रमष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिसंख्यया वा
अग्निर्यजुर्भिरित्यनुवाकेन विश्वान्देवांस्तिलाज्याभ्यां दशदशाहुतिभिः एवं द्वितीयपर्याये एता एव देवतास्तत्तत्संख्याकैस्तैरेव द्रव्यैरेवं तृतीयपर्याये एता एव देवतास्तत्तत्संख्या
कैस्तैरेव द्रव्यैर्ब्रह्मादिमंडलदेवतास्तिलाज्याहुतिभिः प्रतिदैवतं दशदशसंख्याकाभिः शेषेण स्विष्टकृतमित्यादि० शूर्पे प्रधानदेवतार्थं तूष्णीं चतुरो मुष्टीन्निरूप्य
होमपर्यासं गृहीत्वा तथैव प्रोक्ष्य गोक्षीरे नीवारचरुं श्रपयेदाज्यभागांते यजमान इदमुपकल्पितमन्वाधानोक्तद्रव्यजातमन्वाधानोक्ताहुतिसंख्याप
र्याप्तमन्वाधानोक्ताभ्यो यक्ष्यमाणाभ्यो देवताभ्यो स्तु न ममेति त्यागं कुर्यात् गृहसिद्धान्नादिना ग्रहादिहोमं विधाय लोकपालमूर्तिमूर्तिपतिभ्यः
समित्पंचकं तिलाज्येन जुहुयात् प्रतिद्रव्यं होमांते देवं पादनाभिशिरस्सु स्पृशेत् आज्यहोमेनोत्तरतः सजलकुंभे संपातान्नयेत् तेषां मंत्राः इंद्रायेंद्रो
इतींद्रस्य स्योनेति पृथिवीमूर्तेः अघोरेभ्य इति तत्पतेः शर्वस्य अग्न आयाहीत्यग्नेः अग्निं दूतमित्यग्निमूर्तेः नमः शर्वाय च पशुपतये चेति पशुपतेः
यमाय सोममिति यमस्य असि हि वीरेति यजमानमूर्तेः स्तुहि श्रुतमिति तत्पतेरुग्रस्य असुन्वंतमिति निर्ऋतेः आकृष्णेनेति सूर्यमूर्तेः योरुद्रो अ
ग्नाविति तत्पतेरुद्रस्य इमं मे वरुणेति वरुणस्य शन्नो देवीति जलमूर्तेः नमो भवाय चेति भवस्य आनो नियुद्भिः० वायोः वात आवातु वायुमू
र्तेः तमीशानं० ईशानस्य आप्यायस्व कुबेरस्य वयं सोम० सोममूर्तेः तत्पुरुषाय० महादेवस्य अभि त्वा देव० ईशानस्य आदित्प्रत्नस्य० आका
शस्य नम उग्राय चेति भीमस्य ततः स्थाप्यदेवमंत्रेण समित्पंचकपायसचरुतिलाज्यहोमः प्रतिद्रव्यं होमांते देवे पादनाभिशिरस्पर्शः देवमंत्रश्च तांत्रि
को मूलमंत्रो देवगायत्री वा वैदिको वा ग्राह्यः अग्निर्यजुर्भिः सविता स्तोमैः इंद्र उक्थामदैः मित्रावरुणावाशिषा अंगिरसो धिष्ण्यैरग्निभिः मरुतः

सदोहविर्धानाभ्यां आपः प्रोक्षणीभिः ओषधयोबर्हिषा अदितिर्वेद्या सोमोदीक्षया त्वष्टेध्मेन विष्णुर्यज्ञेन वसवआज्येन आदित्यादक्षिणा-
भिः विश्वेदेवा ऊर्जा पूषास्वगाकारेण बृहस्पतिःपुरोधया प्रजापतिरुद्गीथेन अंतरिक्षंपवित्रेण वायुःपात्रैः अहं ६ भद्रुयास्त्वाहेत्यनुवाकेन
तिलाज्ययोर्दशदशाहुतयः ततोदेवस्यपादौस्पृशेत् संपातजलेनदेवमभिषिंचेत् एवमेवद्वितीयपर्यायेणहुत्वादेवनाभिंस्पृशेत् तृतीयपर्या
येणहुत्वाशिरःस्पृशेत् प्रतिपर्यायेसंपाताभिषेकः एकपर्याये आहुतिसंख्या पलाशसमिधः १९२ औदुंबर १९२ अश्वत्थ १९२ शमी १९२ अ
पामार्ग १९२ आज्य १९२ तिल १९२ स्थाप्यदेवस्याष्टाविंशतिपक्षे समित्संख्यं १४० चर्वाज्यतिलाः ८४ अनुवाकः २० मीलिताः १५८८ पर्याय-
त्रये ४७६४ एवंहुत्वाचार्यंशोधयेत् देवंनत्वा स्वागतंदेवदेवेशात्विश्वरूपनमोऽस्तुते शुद्धेपित्वदधिष्ठानेशुद्धिंकुर्मःसहस्रवतामितिप्रार्थ्य ऽग्निष्टब्रह्म-
णस्पतइतिसर्वविशुत्याप्याग्न्युत्तारणंकार्यं अग्निःसप्तिमितिसूक्तमग्निपदहीनंपठित्वा तत्सहितंपुनःपठेत् एवमष्टशतमष्टाविंशतिवारंपठन्जलं
पातयेत् ततोऽर्चांद्वादशवारंमृदाजलेनचप्रक्षाल्य मंत्रैःपंचगव्यंकृत्वा पयःपृथिव्यांपयओषधीषुपयोदिव्यंतरिक्षेपयोधाः पयस्वतीःप्रदिशःसंतु
मह्यं आवोराजानमितिचसंस्नाप्य आप्यायस्वेतिपंचमंत्रैःपंचामृतेनसंस्नाप्य लिंगंचेन्नमस्तेरुद्रइत्यष्टाभिःसंस्नाप्य घृताभ्यंगमुद्वर्तनमुष्णोद
केनक्षालनंचकृत्वा गंधंदत्वा संपातोदकैरभिषिच्य सपल्लवैश्चतुर्भिःकुंभैःक्रमेणापोहिष्ठा० योवःशिव० तस्माअ० आकल० इतिसंस्नाप्य स
मुद्रज्येष्ठेतिचतसृभिराकलशेष्वितिचमिलितचतुःकुंभैःसंस्नाप्य औदुंबरादिपीठेऽर्चामुपविश्य परितोऽष्टदिक्षुसजलकुंभेषुगंधपुष्पदूर्वाःक्षिप्त्वा
घकुंभेसप्तमृदः द्वितीयपुष्करपर्णशमीविकंकताश्मंतकत्वचः पल्लवांश्च तृतीयेसप्तधान्यं चतुर्थेपंचरत्नं पंचमेफलपुष्पाणि षष्ठेकुशदूर्वास्तो

चनाः सप्तमेसंपातोदकं अष्टमेसर्वौषधीः क्षिप्त्वा क्रमेणापोहिष्ठेतित्रिभिः हिरण्यवर्णाः शुचयइतिचतुर्भिः पवमानानुवाकेनचाभिषिच्य एककुं
भेशमीपलाशवटखादिरबिल्वाश्वत्थविकंकतपनसाम्रशिरीषोदुंबराणांपल्लवान्कषायांश्चक्षिप्त्वाश्वत्थेवइत्यभिषिच्य पंचरत्नोदकेनहिरण्य-
वर्णाः शुचयइतिसंस्नाप्य वाससीदत्वोपरिवितानंबध्नंतिकेचित् यज्ञोपवीतगंधपुष्पधूपदीपान्दत्वा हिरण्यगर्भः॰ यआत्मदाबलदा॰ यः
प्राण॰ यस्येमे॰ येनद्यौ॰ यंक्रंदसी॰ आपोहय॰ यश्चिदापो॰ ८ इत्यष्टौपीठदीपान्दत्वा सुवर्णशलाकयातैजसपात्रस्थंमधुघृतंचगृहीत्वा
चित्रंदेवाना॰ तेजोसि॰ शुक्रमस्यमृतमसि॰ धामनामासि प्रियंदेवानामनाधृष्टंदेवयजनइतिमंत्राभ्यां ॐनमोभगवतेतुभ्यंशिवायहरयेन
मः हिरण्यरेतसेविष्णोविश्वरूपायतेनमइतिचदक्षिणसव्येदेवनेत्रेमंत्राहृत्यालिखेत् अंजतिलेत्यंजनेनाङ्क्त्वा देवस्यत्वा॰ इंद्रस्यैंद्रियेणानज्मी
तिमध्वाज्यशर्कराभिरंक्त्वा अंजनेनपुनरंजयेत् ततआदर्शमस्यादिदर्शयेत् अत्रकर्ताचार्याययगास्मृत्विग्भ्योदक्षिणांदद्यात् आचार्यं मत्यूचमादौम-
णवंवदन्पुरुषसूक्तेनस्तुत्वा वंशपात्रस्थपंचवर्णौदनेनदेवंनीराजयित्वारुद्रायचतुष्पथादौदद्यात् मंत्रास्तु ॐनमोरुद्रायसर्वभूताधिपतयेदीप्तशूल
धरायोमादयितायविश्वाधिपतयेरुद्रायवेनमोनमः शिवमृगार्हितंकर्मास्तुस्वाहेति अश्वत्थपर्णभूतेभ्योनमइति अथाचार्यः सर्वतोभद्रेदेवताआवा
हयेत् मध्येब्रह्माणं पूर्वादिदिक्षुइंद्रादिलोकपालान् ईशानेंद्राद्यंतरालेषु वसून् १ रुद्रान् २ आदित्यान् ३ अश्विनौ ४ विश्वान्देवान् ५ पितॄन्
६ नागान् ७ स्कंदवृषौ ८ ब्रह्मेशानाद्यंतरालेषु दक्षं १ विष्णुं २ दुर्गां ३ स्वधाकारं ४ मृत्युरोगान् ५ समुद्रान् सरितः ६ मरुतः ७ गणपतिं ८ मध्येपृ
थिवीं मेरुं संस्थाप्य देवंचावाह्य मागादिषु वज्रं शक्तिं दंडं खड्गं पाशं अंकुशं गदां शूलं लक्ष्म्याद्ये गौतमं भरद्वाजं विश्वामित्रंकश्यपंजमदग्निंव

सिष्ठमत्रिमरुंधतींच तद्बाह्येनवग्रहान् तद्बाह्ये ऐंद्रीं कौमारीं ब्राह्मीं वाराहीं चामुंडां वैष्णवीं माहेश्वरीं वैनायकीं एतानामभिरावाह्य संपूज्यप्र-
तिमायांदेवंतन्मंत्रेणावाह्य मंडलमध्येप्रतिमांसुप्रतिष्ठितोभवेतिनिवेश्य संपूज्य वन्हौमंडलदेवतानांनामभिस्तिलाज्येनदशदशाहुतीर्हुत्वा पुष्पांज
लिंसमर्प्य नमोमहद्दितिदेवंनत्वा मंडलादुत्तरतः स्वस्तिकेमंचकं तदुपरिशय्यांकृत्वोत्तिष्ठेतिदेवमुत्थाप्य मंगलघोषैः शय्यायांदेवमुपवेश्य पुरुष
सूक्तोत्तरमहान्यासनारायणाभ्यांकृत्वा देवेन्यासंकुर्यात् तथाहि पुरुषात्मनेनमः प्राणात्मने० प्रकृतितत्वाय० बुद्धितत्वाय० अहंकारतत्वाय०
मनस्तत्वाय० इतिसर्वांगेषु प्रकृतितत्वाय० बुद्धितत्वा० हृदि शब्दतत्वाय० शिरसि स्पर्शतत्वाय० त्वचि रूपतत्वाय० हृदि एवंरूपरसगंधश्रोत्र
त्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणवाक्पाणिपादपायूपस्थपृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशसत्वरजस्तमोदेहतत्वान्यभिविन्यसेत् ततः पुरुषसूक्ताद्यर्चः द्वयंकरयोः
तदुत्तरद्वयंजान्वोः तदुत्तरद्वयंकट्योः ततस्तिस्रोनाभिहृत्कंठेषु ततोद्वयंबाह्वोः ततोद्वयंनासयोः ततोद्वयमक्ष्णोः अंत्यांशिरसि ततः स्रुवेणशा
यीभवेदितिशय्यायांदेवंस्थापयित्वा मंडलशय्ययोरंतरान्नगंतव्यमितिप्रैषंदत्वा स्विष्टकृदादिहोमशेषंसमाप्य मंडलदेवताभ्योनामभिःस्रुवे-
णाबलीन्दद्यात् नीवारचरुशेषेणदिग्बलिं ततोधामंतइतिपूर्णाहुतिंजुहुयात् इत्यधिवासनं अथस्थिरार्चायांक्रमोविशेषश्चसंकल्पादिज
लाधिवासांतंकृत्वादेवंनत्वा स्वागतंदेवदेवेशेत्यादिप्रार्थनेत्थापनाग्न्युत्तारणादिनेत्रोन्मीलनांतंपूर्ववत् तत्रस्थिरेशिवलिंगेस्वर्णसूच्यागंधेन
ओंनमो भगवतेरुद्रायहिरण्यरेतसेपरायपरमात्मनेविश्वरूपायोमाप्रियायनमइत्यक्ताञ्जनादिनांजयेदितिनेत्रोन्मीलनेलिंगेविशेषः ततःसूक्त
स्तुत्यादिमंडलदेवतास्थापनांतं ततोमंडलेमूर्तिनिवेशस्ततः शय्यायांदेवारोहणंततः स्तुतिः पूर्वोक्तन्यासः ततःशय्यायांदेवशयनं ततोग्निस्था

यमादिलोकपालमूर्तिमूर्तिपतिहोमांतं पूर्ववत् स्थाप्यदेवताहोमेनैवारम्भरुर्नास्ति सर्वैव हवींषि ततश्च विष्णोः स्थिरार्चायां पूर्वोक्तसमित्ति
लाज्यहोमोत्तरं पुरुषसूक्तेन प्रत्यृचमाज्यं हुत्वा इदं विष्णुरिति पादौ स्पृष्ट्वा पुनस्ता एव हुत्वा अतो देवा इति नाभिं स्पृष्ट्वा पुनस्ता एव हुत्वा पुरुषसूक्तेन
सर्वांगं स्पृशेत् स्थिरलिंगं चेत्समिदाज्यतिलहोमांते यातइषुरित्यनुवाकांतेन द्रापेइतिसहस्राणीत्यनुवाकाभ्यां च प्रत्यृचमाज्यं हुत्वा सर्वो वै रुद्र इति
मूलं स्पृशेत् पुनस्ता एव हुत्वा कद्रुद्रायेति मध्यं पुनस्ता एव हुत्वा नमो हिरण्यबाहव इत्यग्रं पुनस्ता एव हुत्वा सर्वरुद्रेण सर्वांगं स्पृशेत् इत्यधिवास
नेऽविशेषः परेद्युः पीठिकां स्नापयित्वा महीमूषुचित्यावाह्य अदितिर्द्यौरिति स्तुत्वा ह्रींनम इति संपूज्य तेनैव पूर्णाहुतिं हुत्वा उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत
इति देवमुत्थाप्य पुष्पांजलिं दत्त्वा पुरुषसूक्तेन स्तुत्वा उदुत्यमित्युत्थाप्य कनिक्रददिति सूक्तेन विष्णुं सद्योजातमिति पंचानुवाकैर्लिंगं गृ
हं प्रवेश्य पीठिकायामिंद्रादिनामभिरष्टरत्नानि क्षिप्त्वा सप्तधान्यमनःशिलाः क्षिप्त्वा पायसेन संलिप्य प्रणवेनागम्यासं कृत्वा सुवर्णशलाकामंतरितां कृ
त्वा सुलग्ने प्रतितिष्ठ परमेश्वरेत्युक्त्वा अतो देवा इति विष्णुं रुद्रेण लिंगं च स्थापयेत् ततश्चरुहोमप्राणप्रतिष्ठादि ततः स्थिरार्चायामधिवासने परेद्युः कृत्स्नैव
विशेषोन्यत्सर्वमुक्तं वक्ष्यमाणं चलार्चाविदेव अथ चलप्रतिष्ठायामधिवासनांते परेद्युरेकाहपक्षे सद्यो वा उत्तिष्ठ ब्रह्मण इति देवमुत्थाप्य पुरुषसूक्तोत्त
रनारायणाभ्यां स्तुयात् अयमायः स्थिरचलार्चयोः साधारणप्रयोगः अथ प्रतिष्ठांगं परेद्युर्होमं करिष्य इति संकल्प्य चक्षुषी आज्येनेत्यंते स्थाप्यदेवतं
न्मंत्रेण घृतपक्वव्रीहिचरुणा दशाहुतिभिरग्निं सोमं धन्वंतरिं कुहूमनुमतिं प्रजापतिं परमेष्ठिनं ब्रह्माणमग्निं सोमं अग्निमन्नादं अग्निमन्नपतिं प्रजापतिं वि
श्वान्देवान् सर्वान्देवानग्निं स्विष्टकृतं पूजांगहोमे विष्णोः श्रीसंकर्षणादिद्वादशदेवताः शार्ङ्गिणं श्रियं सरस्वतीं विष्णुं सुरेशं कैकया हुत्वा विष्णोःसङ्घा

रंकृसरेण शिवश्चेन्द्वंशर्वईशानंपशूपतिंरुद्रमुग्रंभीमंमहांतंकृसरेणैकैकया० भवस्यदेवस्यपत्नीमित्याद्यष्टौगुडोदनेनैकैकयाभवस्यसुतमित्यादि ८ हरिद्रो
दनेनएकैकं० रुद्रंसप्तदशवारंशिवंशंकरंसहमानंशितिकंठंकपर्दिनं ताम्रमरुणमपगुरमाणंहिरण्यबाहुंसस्पिंजरं बभ्रुशंहिरण्यमेताः कृसरेणैकैकं० शे
षेणस्विष्टकृतमित्यादि शूर्पेतूष्णींस्थाप्य देवतायैचतुमुष्टीनग्न्यादिषोडशदेवताभ्योनाम्नाचतुश्चतुर्मुष्टीन्निरूप्य तथैवप्रोक्ष्य सघृतजलेश्रपयित्वा
सूच्यावदानधर्मेणस्थाप्यदेवमंत्रेणदशाहुतीर्हुत्वानामभिर्जुहुयात् अग्नयेस्वाहा सोमाय० धन्वंतरये० कुह्वै० अनुमत्यै० प्रजापतये० परमेष्ठिने० ब्र
ह्मणे० अग्नये० सोमाय० अग्नयेन्नादाय० अग्नयेन्नपतये० प्रजापतये० विश्वेभ्योदेवेभ्यः० सर्वेभ्योदेवेभ्यः० भूर्भुवःस्वरग्नयेस्विष्टकृतेस्वाहा १६ इति
सप्ततेअग्नेसमिधःसप्तजिह्वाः सप्तऋषयःसप्तधामप्रियाणि सप्तहोत्राःसप्तधात्वायजंतिसप्तयोनीरापृणस्वाघृतेन पुनस्त्वादित्यारुद्रावसवःस
मिंधतांपुनर्ब्रह्माणोवसुनीथयज्ञैः घृतेनत्वंतन्वोवर्धयस्वसत्याःसंतुयजमानस्यकामाइतिमंत्राभ्यांपूर्णाहुतिंकृत्वाचार्यौयाओषधीरितिपुष्पफलस
र्वौषधीःसमर्प्य संपातोदकंताम्रपात्रेआदायदेवमंत्रेणशतवारमभिमंत्र्य तेनदेवशिरसिसिंचेत् ततउत्तिष्ठब्रह्मणइतिदेवमुत्थाप्यविश्वश्चक्षुरित्युपतिष्ठेत
एतेउत्थापनोपस्थानेचलार्चायामेव एवंध्यात्वाजपेत् ब्रह्मणेन० विष्णवे० रुद्राय० इंद्राद्यष्टभ्यो० वसुभ्यो० रुद्रेभ्यो० आदित्येभ्यो० अश्विभ्यां० मरुद्भ्यो०
कुबेराय० गंगादिमह[illegible]दीभ्यो० अग्नीषोमाभ्यां० इंद्राग्निभ्यां० द्यावापृथिवीभ्यां० धन्वंतरये० सर्वेशाय० विश्वेभ्योदेवेभ्यो० ब्रह्मणे० इति ततःसंपा-
तोदकेनयजमानाभिषेकः देवंध्यात्वा प्रतितिष्ठपरमेश्वरेतिपुष्पांजलिंदत्वा सच्चिदानंदंब्रह्मैवभक्तानुग्रहायगृहीतविग्रहंस्वायुधाद्यंनिजवाहना
द्युपेतंनिजहृत्कमलेस्थितं सर्वसाक्षिणमणीयांसंपरमेष्ठ्यसिपरमांश्रियंगमयेतिमंत्रेणपुष्पांजलावागतंविभाव्यार्चायांविन्यस्यप्राणप्रतिष्ठांकुर्या

त् यथा अस्यश्रीप्राणप्रतिष्ठामंत्रस्य ब्रह्माविष्णुरुद्राऋषयः ऋग्यजुःसामानिच्छंदांसि क्रियामयवपुः प्राणाख्यादेवता आंबीजं क्रौंशक्तिः प्रा
णप्रतिष्ठायांविनियोगः ब्रह्मविष्णुरुद्रऋषिभ्योनमःशिरसि ऋग्यजुःसामछंदेभ्यो॰ मुखे प्राणाख्यदेवतायै॰ हृदि आंबीजाय॰ गुह्ये क्रौं श-
क्तये॰ पादयोः ॐ कंखंगंघंङं अं पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशात्मने आं हृदयाय॰ ॐ चंछंजंझंञं इं शब्दस्पर्शरूपरसगंधात्मने ईं शिरसेस्वाहा ॐ
टंठंडंढंणं उं श्रोत्रत्वक्चक्षुर्जिह्वाघ्राणात्मने ऊं शिखायैवषट् ॐ तंथंदंधंनं एं वाक्पाणिपादपायूपस्थात्मने ऐं कवचायहुं ॐ पंफंबंभंमं ओं
वचनदानविहरणोत्सर्गानंदात्मने औं नेत्रत्रयायवौषट् ॐ यंरंलंवंशंषंसंहंळंक्षं अं मनोबुद्ध्यहंकारचित्तात्मने अः अस्त्रायफट् एवमात्मनि
देवेचन्यस्त्वादेवंस्पृष्ट्वाजपेत् ॐ आंह्रींक्रौं यंरंलंवंशंषंसंहंसः देवस्यप्राणाइहप्राणाः ॐआंह्रीं॰ हंसः देवस्यजीवइहस्थितः ॐ आंह्रीं॰ हं
सः देवस्यसर्वेंद्रियाणि ॐ आंह्रीं॰ हंसः देवस्यवाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रघ्राणप्राणाइहागत्यस्वस्तयेसुखेनसुचिरंतिष्ठंतुस्वाहा अर्चाहृदयंगुष्ठंदत्त्वा
जपेत् अस्यैप्राणाःप्रतिष्ठंतु अस्यैप्राणाःक्षरंतुच अस्यैदेवत्वमर्चायैमामहेतिचकश्चन प्रणवेनसन्निरुध्य सजीवंध्यात्वा ध्रुवाद्यौरितिसूक्तंज
प्त्वाकर्णेगायत्रींदेवमंत्रंचजप्त्वा पुरुषसूक्तेनोपस्थाय पादनाभिशिरस्पृष्ट्वा इहैवैधीतित्रिर्जपेत् ततःकर्ता स्वागतंदेवदेवेशमद्भाग्यात्त्वमिहागतः
प्राकृतंत्वमदृष्ट्वामांबालवत्परिपालय धर्मार्थकामसिद्ध्यर्थंस्थिरोभवशिवायनः सान्निध्यंतुतदादेवस्वार्चायांपरिकल्पय यावच्चंद्रावनीसूर्यास्ति
ष्ठंत्यप्रतिघातिनः तावत्त्वयात्रदेवेशस्थेयंभक्तानुकंपया भगवन्देवदेवेशात्वंपितासर्वदेहिनां येनरूपेणभगवन्त्वयाव्याप्तंचराचरं तेनरूपे
णदेवेशस्वार्चायांसन्निधाभवेतिनमेत् अथाचार्यः कर्तावालिंगमर्चांवा भूःपुरुषमावाहयामि भुवःपुरुषमावाह॰ स्वःपुरुषमा॰ भूर्भुवःस्वःपु

रुषभा० इत्यावाह्य प्रणवेनासनंदत्वा दूर्वाश्यामाकविष्णुक्रांतपद्ममिश्रंपाद्यं ॐ इमाआपः शिवतमाः पूततमामेध्यामेध्यतमाअमृता अ
मृतरसाः पाद्यास्ताजुषतांप्रतिगृह्यतांप्र तिगृण्हातुभवान् महाविष्णुर्विष्णवेनमइतिपाद्यं भगवान्महादेवोरुद्रायनमइतिलिंगे एवंदेवतांतरेषूह्यं
इमाआपः शिवतमा० आचमनीयास्तेजुषतांप्रतिगृ० इमाआ० अर्घ्यास्तेइत्यर्घ्यं पंचामृतस्नानंदेवमंत्रैः संस्नाप्य इदंविष्णुरितिविष्णो नमोस्तु
स्तुनीलग्रीवायेतिलिंगेकंकणंविसृज्यवस्त्रंयज्ञोपवीतंचदत्वा इमेगंधाः शुभादिव्याः सर्वगंधैरलंकृताः पूताब्रह्मपवित्रेणपूतास्सूर्यस्यरश्मिभिः पू
ताइत्यादिपूर्ववदितिगंधं इमेमाल्याः शुभादिव्याः सर्वमाल्यैरलंकृताः पूताइत्यादि इतिमालाः इमेपुष्पाइतिपुष्पं वनस्पतिरसोधूपो० धूपोयं
प्रतिगृह्यतां प्रतिगृह्णातुभगवानित्यादि ज्योतिः शुक्रंचतेजश्चदेवानांसततंप्रियं प्रभाकरः सर्वभूतानांदीपो० तं प्रतिगृण्हातुभगवानितिदी
पंदत्वा विष्णोःसंकर्षणादिद्वादशनामभिः पुष्पाणिसमर्प्य तैरेवतर्पणंकृत्वापायसगुडोदनक्षिप्रोदनानि पवित्रंतेवितलमितिनिवेद्य संकर्षणा
दिनामभिर्द्वादशगृहसिद्धान्नकृसराहुतीर्हुत्वा कृसरेणैवशार्ङ्गिणे० श्रियै० सरस्वत्यै० विष्णवे० इतिहुत्वा विष्णोर्नुकं० तदस्यप्रि० प्रतद्विष्णु० परो
मात्र० विचक्र० त्रिर्देवः पृ० इतिषण्मंत्रैर्जुहुयात् लिंगेतुदीपांतंकृत्वा भवायदेवाय० शर्वायदेवाय० ईशानायदे० पशुपतयेदे० रुद्रायदेवाय०
उग्रायदे० भीमायदेवा० महतेदेवायनमइतिपुष्पाणिदत्वातैरेवतर्पणंकृत्वा पवित्रंतेइतिपायसंगुडोदनंचनिवेद्य भवायदेवायस्वाहेत्याद्यष्टभिः
कृसरंजुहुयात् तिलमिश्रोदनःकृसरः भवस्यदेवस्यपत्न्यैस्वाहेत्याद्यष्टभिर्गुडोदनंहुत्वा भवस्यदेवस्यसुतायस्वाहेत्याद्यष्टभिर्हरिद्रोदनंहुत्वा
त्र्यंबकं० मानोमहां० मानस्तो० आरात्ते० विकिरि० सहस्राणिसह० इतिद्वादश एतैःकृसरंहुत्वा शिवाय० शंकराय० सहमानाय० शितिकंठाय०

कपर्दिने॰ ताम्राय॰ अरुणाय॰ अपगुरमाणाय॰ हिरण्यबाहवे॰ ससिंपंजराय॰ बभ्लुशाय॰ हिरण्यायेतिद्वादशनामभिर्जुहुयात् स्विष्टकृदादि
होमशेषंसमाप्य पूर्वोक्तसर्वहविर्भिर्विष्णवेलिंगायवाबलिंदद्यात् मंत्रस्तु त्वामेकमाद्यंपुरुषंपुरातनंनारायणंविश्वसृजंयजामहे त्वमेवयज्ञो
विहितोविधेयस्त्वामात्मनात्मन्प्रतिगृण्हीष्वहव्यं लिंगेतुनारायणपदेरुद्रशिवमितिवदेत् अश्वत्थपर्णेभूर्भुवःस्वरोमितिहुतशेषंनिधाय प्रद-
क्षिणीकृत्य विश्वभुजेसर्वभुजे आत्मनेपरमात्मनेनमइतिनत्वाचार्यायद्वादशतिस्त्रएकांवागांदत्वा ऋत्विग्भ्योदक्षिणांदत्वाशतंद्वादशवाविप्रान्
भोजयेदिति प्रासादेनूतनेजलाशयोक्तप्रतिष्ठाविधिःकार्यः तत्रगोरुत्तारणपार्श्वप्रक्षेपादिनकुर्यात् वारुणहोमस्थानेवास्तुहोमः इतिस्थि
रार्चचलार्चयोः प्रतिष्ठाप्रयोगः अथातोपिसंक्षिप्तएकाध्वरविधानेनचलप्रतिष्ठाप्रयोगः संकल्पादिनांदीश्राद्धांतंप्राग्वत् एकमाचार्यंवृणुयात् आचा
र्योमुकदेवप्रतिष्ठाकर्मकरिष्ये इत्यादिसर्षपाविकिरणांतं सर्वतोभद्रमंडलेप्राग्वन्नामभिर्ब्रह्मादिमंडलदेवताआवाह्यसंपूज्ययथाकृत्यमग्निंप्र-
तिष्ठाप्यान्वादध्यात् आज्यभागांतेस्थाप्यदेवतांसहस्रमष्टोत्तरशतंवा समिदाज्यचरुतिलद्रव्यैर्ब्रह्मादिमंडलदेवताः प्रत्येकंदशदशतिलाज्या-
हुतिभिः शेषेणेत्यादितूष्णींनिर्वापप्रोक्षणे आज्यभागांतेतडागनदीतीरेगोष्ठचत्वरपर्वतगजाश्वव्हदवल्मीकसंगमेतिदशमृद्भिरष्टवारंदेवंस्
स्नाप्य पंचगव्यैःक्रमेणस्नापयित्वा दूर्वासिद्धार्थपल्लवोपेतैरष्टकलशैरापोहिष्ठादिमंत्रैरभिषिच्याग्न्युत्तारणंकुर्यात् सर्वतोभद्रस्यपीठेदेवमुपवे
श्यनाम्नावस्त्रगंधधूपादिदत्वाऽष्टदिक्षुपल्लवादियुतोदकुंभानष्टौदीपांश्चसंस्थाप्यप्राग्वन्नेत्रोन्मीलनंचित्रान्नेनबलिंदत्वापुरुषसूक्तेनस्तु-
त्वोक्तद्रव्यचतुष्टयंस्थाप्यदेवमंत्रेणहुत्वाएकैकद्रव्यहोमांतेदेवंस्पृशेत् आज्यहोमेकुंभेपातान्क्षिपेत् मंडलदेवताभ्योहुत्वा होमशेषंसमाप्य

पूर्णाहुतिंकुर्यात् ततःपूर्वोक्तरीत्यासूक्तन्यासावाहनप्राणप्रतिष्ठांतंकृत्वा इहैवैधीतिमंत्रंचपुरुषसूक्तंचजप्त्वामूलमंत्रादिनावाहनादिपंचामृतस्ना-
नांतेसंपातोदकैरिमाआपःशिवतमाइत्यादिनाभिषेकः वस्त्रादिनैवेद्यांतंप्राग्वत् तांबूलफलदक्षिणानीराजननमःप्रदक्षिणादिविधायपुष्पांजलिं
दत्त्वासाचार्यःकर्तादेवंनत्वाक्षमाप्य आचार्यायदक्षिणांतेऽष्टकुंभोदकैर्यजमानाभिषेकः विष्णुंस्मृत्वाकर्मेश्वरेऽर्पयेदितिसंक्षेपः अथपुनःप्र
तिष्ठा मद्यचांडालस्पृष्टावन्हिदग्धाविप्ररक्तदूषितापापिस्पृष्टाचप्रतिमापुनःसंस्कार्या खंडितेस्फुटितेस्थानभ्रंशेपूजनाभावेखरगर्दभादि
स्पर्शेपतितरजस्वलाचोरैःस्पर्शेचपुनःप्रतिष्ठा खंडितांभग्नांविधिनोद्धृत्यान्यांस्थाप्य अर्चायाभंगचौर्यादौतद्दिनेउपवासः ताम्रादिधा
तुमूर्तीनांचोरचांडालादिस्पर्शेताम्रादिधातूक्तशुद्धिंकृत्वापुनःप्रतिष्ठा पूर्वंप्रतिष्ठितस्याबुद्धिपूर्वकमेकसत्रमेकमासंद्विमासंवार्चनादिविच्छेदे
शूद्ररजस्वलाद्युपस्पर्शनेवाजलाधिवासंकृत्वाकलशेनस्नपयेत् ततःपंचगव्येनस्नपयित्वाष्टसहस्रमष्टशतमष्टाविंशतिसंख्यंवाकलशैःशुद्धो-
दकेनपुरुषसूक्तेनस्नपयेत् गंधपुष्पादिनापूजयित्वागुडोदनंनिवेदयेदितिशुद्धिः बुद्धिपूर्वंपूजनविच्छेदेशूद्रस्पर्शादौपुनःप्रतिष्ठयैवशुद्धिः अ
न्येतु एकाहपूजाविहतौकुर्याद्द्विगुणमर्चनं द्विरात्रेतुमहापूजांसंप्रोक्षणमतःपरं मासादूर्ध्वंपूजाविहतौपुनःप्रतिष्ठाप्रोक्षणविधिर्वाकार्यइत्याहुः पु
नःप्रतिष्ठादिमलमासशुक्रास्तादावपिकार्यं देवालयवापीकूपतडागभेदने आरामसेतुसभाभंगे इदंविष्णुर्मानस्तोकेविष्णोःकर्माणिपादोस्येति-
चतस्रआज्याहुतीर्हुत्वाब्राह्मणान्भोजयेदिति अथप्रोक्षणविधिः देवमुद्वास्यपंचवारंमृज्जलैःप्रक्षाल्यपंचगव्यैःस्नापयित्वा कुशोदकैर्विशोध्य
मूलेनाष्टोत्तरशतवारंप्रोक्ष्यमूलेनमूर्धादिपीठांतंसंस्पृश्य तत्त्वन्यासलिपिन्यासमंत्रन्यासपूर्वकंप्राणप्रतिष्ठांकृत्वा महापूजांकुर्यात् पूजाहीनादिषु

ह्येषसंप्रोक्षणविधिः स्मृतः अथजीर्णोद्धारः सचलिंगादौभग्नेदग्धेवाकार्यः अयंचानादिसिद्धप्रतिष्ठितलिंगादौभंगादिदोषेपिनकार्यः तत्रतुमहा
भिषेकः कार्यः कर्ताऽमुकदेवस्यजीर्णोद्धारंकरिष्ये इत्युक्त्वा नांदीश्राद्धांतंकृत्वाचार्यंवृत्वापीठे मंडलदेवता आवाह्य लिंगेव्यापकेश्वर हृदयायनमः
ॐ व्यापकेश्वरशिरसेस्वाहेत्यादिषडंगंकृत्वा देवतांतरेमूलमंत्रेणषडंगंकृत्वार्चयेत् अघोरेतिमंत्रमष्टोत्तरशतंजप्त्वाऽग्निंप्रतिष्ठाप्य अघोरेणघृ-
ताक्तसर्षपैः सहस्रंहुत्वेंद्रादिभ्योनाम्नाबलिंदत्वाजीर्णदेवंप्रणवेनसंपूज्यसाज्यतिलैर्मंडलदेवताहोमंकृत्वाप्रार्थयेत् जीर्णभग्नमिदंचैवसर्वदो
षावहंनृणां अस्योद्धारेकृतेशांतिःशास्त्रेऽस्मिन्कथितात्वया जीर्णोद्धारविधानंचनृपराष्ट्रहितावहम् तदधिष्ठायमांदेवप्रहरामितवाज्ञया
क्षीराज्यमधुदूर्वासमिद्भिर्देवमंत्रेणाष्टोत्तरशतंहुत्वातिलैः सहस्रंहुत्वापायसेनशतंहुत्वालिंगंप्रार्थयेत् लिंगरूपंसमागत्ययेनेदंसमधिष्ठितं
यायास्त्वंसांप्रतंस्थानंसंत्यज्यैवशिवाज्ञया अत्रस्थानेचयाविद्यासर्वविद्येश्वरैर्युता शिवेनसहसांतिष्ठेतिमंत्रितजलेनाभिषिच्यविसर्जयेत्
अस्त्रमंत्रितेनखनित्रेणखात्वालिंगमादायवामदेवमंत्रेणनद्यादौक्षिपेत् मूर्तिंप्रणवेनक्षिपेत् दारुजंमधुनाभ्यज्याघोरेणदहेत् हेमादिमयं-
योग्यंकृत्वातत्रैवस्थापयेत् ततः शांत्यर्थमघोरेणघृतक्षीरमध्वाक्तैस्तिलैः सहस्रंहुत्वा प्रार्थयेत् भगवन्भूतभव्येशलोकनाथजगत्पते
जीर्णलिंगसमुद्धारः कृतस्तवाज्ञयामया अग्निनादारुजंदग्धंक्षिप्तंशैलादिकंजले प्रायश्चित्तायदेवेशअघोरास्त्रेणतर्पितं ज्ञानतोऽज्ञान
तोवापियथोक्तंनकृतंयदि तत्सर्वंपूर्णमेवास्तुत्वत्प्रसादान्महेश्वर अथयजमानः प्रार्थयेत् गोविप्रशिल्पिभूपानामाचार्यस्यचयज्वनः शांतिर्भवतु
देवेशअच्छिद्रंजायतामिदं मूर्तौतुविशेषः त्वत्प्रसादेननिर्विघ्नंदेहंनिर्मापयत्यसौ वासंकुरुसुरश्रेष्ठतावत्त्वंचाल्पकेगृहे वसक्लेशंसहित्वेहमूर्तिं

वैनवपूर्ववत् यावत्कारयतेशक्तः कुरुतस्यचवांछितं ततोनवांमूर्तिंलिंगंवाकृत्वोक्तविधिनाप्रतिष्ठाकालानपेक्षयामासादर्वाक्स्थापयेत् इतिजीर्णो
द्धारः प्रतिमाशिवलिंगप्रासादकलशादिभंगेस्वामिनोमरणंभवेत् तत्रशांतिः कुंडंकृत्वाविधानेनततोहोमंसमाचरेत् चरुंचयमदैवत्यंसाधयित्वा
विधानतः दधिक्षौद्रघृताक्तानामश्वत्थसमिधांततः जुहुयादष्टशतंप्राज्ञइमारुद्रेतिमंत्रवित् माषैर्मुद्गैस्तिलैश्चैवघृतेनमधुनापिच एभिःपंच
सहस्राणिशक्तिबीजेनहोमयेत् शक्तिबीजंन्हींबीजं भूमिंधेनुमनड्वाहंस्वर्णंधान्यंसदक्षिणं दत्वाथपंचगव्येनस्नापयाद्देवालयेद्विजः बलिंदद्याद्यमा
यायकृसरैःपायसैस्तथा ईशानायबलिंदत्वाकृतकृत्योभवेन्नरः अत्रमूलंकमलाकरे अपर्युषितनिश्छिद्रैःप्रोक्षितैर्जंतुवर्जितैः आत्मारामोद्भवै
र्वापिभक्त्यासंपूजयेत्सुरान् त्यजेत्कीटावपन्नानिशीर्णपर्युषितानिच स्वयंपतितपुष्पाणिमलाद्युपहतानिच मुकुलैर्नार्चयेद्देवमपक्वैःक्वमियुक्
फलैः पुष्पाभावेपत्रपूजापत्राभावेफलैरपि निवेदयेत्फलालाभेतृणगुल्मौषधीरपि समित्पुष्पकुशादीनिब्राह्मणःस्वयमाहरेत् शूद्रानीतैःक्रय
क्रीतैः कर्मकुर्वन्पतत्यधः लक्षपुष्पार्चनंक्रयक्रीतैरपि केचिद्धर्मार्जितधनक्रीतैर्यःकुर्यात्केशवार्चनं नपर्युषितदोषोस्तिमालाकारगृहेषुवैत्याद्युक्तेः
मालाकारनीतैःक्रयक्रीतैरपिपुष्पपत्रैःपूजयंति नित्यपूजार्थंपरोपवनादेरपिपुष्पादिग्रहेचौर्यदोषोन पूजार्थंपुष्पादिनयाचेत् समित्पुष्पकुशादीनिवह्
नंनाभिवादयेत् तद्धारीचैवनान्यान्हि निर्माल्यंतद्भवेत्तयोः देवोपरिधृतंवामहस्तेधृतंवस्त्रेचधृतंजलेंतःक्षालितंचपुष्पंनिर्माल्यं वर्ज्यंपर्युषितंपुष्पंवर्ज्यं
पर्युषितंजलं नवर्ज्यंतुलसीपत्रंनवर्ज्यंतीर्थजंजलं प्रहरंतिष्ठतेजातीकरवीरमहर्निशं नैवपर्युषितंपद्मंतुलसीबिल्वपत्रकं कुदंचदमनंचैवागस्त्यंचक-
लिकातथा बिल्वादेरपर्युषितत्वदिनसंख्या बिल्वः ३० अपामार्गः ३ जाती १ तुलसी ६ शमी ६ शतावरी ११ केतकी ४ भृंगराजः ९ दूर्वा ८ मंदारः १ पद्मं

१ नागकेसरः २ दर्भाः ३० अगस्त्या ३ तिलः १ तगरः ६ पालाशं ६ कल्हारं ११ मल्लिका ४ चंपकः ९ करवीरं ८ कुंभी १ दमनं १ मरुबकः २ एतेषामेतद्दिनोत्तरं
पर्युषितत्वं तुलसीग्रहणकालः वैधृतौचव्यतीपातेभौमभार्गवभानुषु पर्वद्वयेचसंक्रांतौद्वादश्यांसूतकद्वये तुलसींयेविचिन्वंतितेछिंदंतिहरेःशिरः नैव
छिंद्याद्रवौदूर्वां तुलसींनिशिसंध्ययोः धात्रीपत्रंकार्तिकेच पुण्यार्थीमतिमान्नरः द्वादश्यांचदिवास्वापस्तुलस्यावचयस्तथा विष्णोश्चैवदिवास्नानंव
र्जनीयंसदाबुधैः अत्रदिवानिषेधाद्रात्रौस्नानादिषोडशोपचारैःपूजाकार्या दिवातुगंधपुष्पांजल्यंताएवोपचाराइतिकमलाकराह्निके विष्णोर्द्वाद
श्यांनिर्माल्यापनयनमर्पिनकार्यमितितंत्रांतरेस्मर्यते एतदपवादः पुरुषार्थचिंतामणौनारदीये पंचामृतेनसंस्नाप्यएकादश्यांजनार्दनं द्वादश्यांपयसा
स्नाप्यहरिसायुज्यमश्नुते इति देवार्थेतुलसीच्छेदोहोमार्थेसमिधांतथा इंदुक्षयेनदुष्येतगवार्थेतुतृणस्यच तुलसीग्रहणमंत्रः तुलस्यमृतनामासिस
दात्वंकेशवप्रिये केशवार्थेविचिन्वामिवरदाभवशोभने जातिमल्लिकाकरवीराशोकोत्पलचंपकबकुलबिल्वशमीकुशाएतानिसर्वदेवानांविहितानि अ
थविहितप्रतिषिद्धत्वाद्वैकल्पिकानि पाटलाशमीपत्रंचदुर्गायाः कुंदपलाशबकुलदूर्वाःशिवस्य कुमुदतगरेसूर्यस्य तुलसीभृंगराजतमालपत्राणि
शिवदुर्गयोः अगस्तीमाधवीलतालोध्रपुष्पंविष्णुशिवयोः धत्तूरमंदारौविष्णुसूर्ययोः इतिविकल्पितानि अथविष्णोःप्रियाणि मालतीजातीके
तकीमल्लिकाशोकचंपकपुन्नागबकुलोत्पलकुंदकरवीरपाटलातगरपुष्पाणि अन्यानिचसुरभीणिविष्णोःप्रियाणि अपामार्गभृंगराजखदिरशमी-
दूर्वाकुशदमनकबिल्वतुलसीपत्राण्युत्तरोत्तराधिकप्रियाणि तुलसीसर्वाधिका जातिपुष्पसहस्रेणमालार्पणेकल्पकोटिसहस्रंविष्णुपुरेवासः
आम्रमंजर्यापूजनेगोकोटिदानफलं अथशिवस्य चतुर्णांपुष्पजातीनांगंधमाघ्रातिशंकरः अर्कस्यकरवीरस्यबिल्वस्यबकुलस्यच दशसुवर्ण

दानफलंश्वेतार्कपुष्पं ततःसहस्रगुणंबकुलंपुष्पं एवंधत्तूरशमीपुष्पद्रोणपुष्पनीलोत्पलानामुत्तरोत्तरशणांसहस्रगुणत्वं मणिमुक्ताप्रवालैरत्नैर
प्यर्चनंकृतं नगृण्हामिविनादेविबिल्वपत्रैर्वरानने सर्वकामप्रदंबिल्वंदारिद्र्यस्यविनाशनं नीलोत्पलसहस्रेणमालार्पणेकल्पकोटिसहस्रंशिवपुरे
वासः धत्तूरैर्बृहतीपुष्पैश्चपूजनेगोलक्षफलं पाटलामंदारापामार्गजातीचंपकोशीरतगरनागकेसरपुन्नागजपामल्लिसहकारकुसुंभपुष्पाणि-
शिवप्रियाणि धत्तूराणिकदंबानिरात्रौदेयानिशंकरे मदनरत्नेकेतकानिकदंबानीतिपाठः अभावेपुष्पपत्राणामन्नाद्येनाभिपूजयेत् शालितं-
डुलगोधूमयवैर्वापिसमाचरेत् अथनिषिद्धानि बंधूककुंदातिमुक्तकेतकीकपित्थबकुलशिरीषनिंबानि पुष्पपत्रादिकंस्वाभिमुखमुत्तानमर्पयेत्
पत्रंपुष्पंफलंनैवयथोत्पन्नंतथार्पयेदितिवचनात् बिल्वपत्रंतुस्वाभिमुखाग्रंन्युब्जमर्पयेत् पक्वाम्रफलस्यशिवार्पणेवर्षायुतंशिवपुरे वासः सव्यंव्रजे
ततोसव्यंप्रणालींनैवलंघयेत् इत्यादिस्थिरलिंगेप्रदक्षिणाप्रकारः चरेत्तुसव्यंनैवदेव्याअपिबकुलकुंदादिसहितान्येवप्रियाणि धान्यानांसर्वप
त्रैश्चपुष्पैर्देवींप्रपूजयेत् दूर्वाकुंदैःसिंधुवारैर्बंधूकागस्तिसंभवैः बिल्वपत्रैःपूजनेराजसूयफलं करवीरस्रजाग्निष्टोमस्य बकुलस्रजावाजपेय
स्य द्रोणस्रजाराजसूयस्येति एवंसूर्यविघ्नेशादेरपिप्रायोविष्णुवज्ज्ञेयानि अथशिवनिर्माल्यग्रहणविचारः अग्राह्यंशिवनैवेद्यंपत्रंपुष्पंफलं
जलं शालग्रामशिलासंगात्सर्वंयातिपवित्रतां शैवसौरनैवेद्यभक्षणेचांद्रायणं अभ्यासेद्विगुणं मत्याभ्यासेसांतपनं अन्यनिर्माल्येप्यनापद्येवं इ
दंचज्योतिर्लिंगस्वयंभूलिंगसिद्धप्रतिष्ठापितलिंगातिरिक्तस्थावरलिंगविषयं ज्योतिर्लिंगादौतुपूजकेनदत्तंफलतीर्थादिकंभक्त्याश्रद्धयाग्राह्यंनत्यक्तं
न पंचायतनस्थितलिंगेषुचरेषुप्रतिमासुचान्नादेरपिस्वयंग्रहणेपिनदोषः ज्योतिर्लिंगाद्यन्यस्थिरलिंगेषुतीर्थोदकचंदनमात्रंश्रद्धा[illegible]ः शिवोपास-

कैरवग्राह्यं ज्योतिर्लिंगादौ पूजकदत्तमन्नमपिभक्ष्यमितिकेचित् अथनक्षत्रसंज्ञाः ध्युत्तरारोहिणीध्रुवं मघाभरणीपूर्वात्रयंक्रूरं श्रवणत्रयपुन
र्वसुस्वात्यश्चरं अश्विनीहस्तपुष्यंक्षिप्रं अनुराधारेवतीमृगचित्रंमृदु कृत्तिकाविशाखेमिश्रं मूलाश्लेषाज्येष्ठार्द्रास्तीक्ष्णं इतिनक्षत्रसंज्ञाः प
त्रनोक्तातिथिस्तत्रग्राह्यारिक्ताममांविना वारोपियत्रनप्रोक्तस्तत्रार्कार्किकुजान्विना चरमृदुक्षिप्रध्रुवमूलविशाखामघास्वसकुजेष्ठशुभवारे भूक
र्षणंहितं सूर्यत्यक्तनक्षत्राभ्यष्टनवाष्टस्वशुभंशुभमशुभंफलमितिहलचक्रं अत्रैवनक्षत्रेशनिभौमभिन्नवारेबीजवापः सस्यारोपणंचधान्यच्छेदश्चक्षी
रवृक्षजन्यःखलमध्यस्तंभः धान्यानांमर्दनंज्येष्ठामूलमघाश्रवणरेवतीरोहिण्यनुराधाफल्गुनीद्वयेशुभं धान्यसंग्रहः क्षिप्रध्रुवचरमृदुमूलेषुज्ञगु
रुशुक्रेषुचरभिन्नलग्नेशुभः ॐ धनदायसर्वलोकहितायदेहिमेधान्यंस्वाहेति मंत्रंलिखित्वाधान्यागारेक्षिपेत् तेनधान्यवृद्धिः बुधमंददिने
नैवधनधान्यव्ययःशुभः अथान्नवान्नंसद्वारेमृदुक्षिप्रचरेदिवा अथवस्त्रादि वस्त्रविभूषणविधिर्ध्रुवाश्विनीहस्तपंचकपुनर्वसुद्वये-
पौष्णावासवभयोश्चसत्तिथौ मंदभौमशशिवासरान्विना अनुक्तेपीष्टदंवस्त्रंविप्राज्ञोत्सवलब्धिषु ध्रुवपुष्यादितोयोषिद्धृतेयावस्त्रभूषणे
नप्राप्नोतिपतिप्रीतिंस्वातिवारुणभेचया पादुकासनशय्यादेर्भोगःसन्तिथिवासरे ध्रुवक्षिप्रमृदुश्रोत्रभरणीषुपुनर्वसौ चेन्नव्यवस्त्रं
मध्यांशेदग्धस्फुटितपंकिलं तत्त्यजेच्छांतिकंकुर्यात्त्यजेद्वांत्यभागयोः विज्ञेयमेतच्छय्यायामास्तृतौपादुकास्वपि सूचीकर्मानुराधाश्विचित्रामृग
पुनर्वसौ वस्त्रक्षाल्यंधारणोक्तेकालेबुधदिनंविना भोजनंभाजनेरोप्यस्वर्णकांस्यादिनिर्मिते कुर्यादमृतयोगेषुचरक्षिप्रमृदुध्रुवैः स्याद्भूष-
णानांघटनंचरक्षिप्रमृदुध्रुवैः शुभवारेरत्नवतांमिश्रभेपिरवौकुजे इतिवस्त्रादिविचारः शस्त्राणांघट्टनंक्रूरमिश्राश्विमृगतीक्ष्णभे शस्त्रंधा

येध्रुवक्षिप्रमृदुज्येष्ठाविशाखके सेवाकार्याक्षिप्रमैत्रध्रुवेज्ञेज्यार्कभार्गवे मंदेपिचैत्सेवकर्क्षंस्वामिभान्नद्वितीयकं हस्तषट्कध्रुवश्रोत्ररेवतीपु
ष्यभेशुभं पुनर्वसौचशिबिकागजाश्वादिषुरोहणं राज्ञांविलोकनंक्षिप्रध्रुवतिहृद्यमृदुध्रुवे नित्यारंभःपुष्यध्रुवेमृगज्येष्ठाधनिष्ठयोः अनुराधा
शतभिषग्घस्तस्याच्छुभवासरे विपणिःस्यान्मृदुक्षिप्रध्रुवैरिक्ताकुजान्विना क्रयःकार्योश्विनीस्वातीश्रवश्चित्राशतांत्यभे विक्रयोभरणीपूर्वा
त्रयाश्लेषाग्निमिश्रभे सेतुबंधोध्रुवेस्वात्यांजीवार्कशनिवासरे नानापशुक्रियाहस्तपुष्याद्रामृगमिश्रभे पुनर्वसौधनिष्ठाश्विपूर्वाज्येष्ठाशतांत्य
भे त्यक्त्वार्कभौमेंदुशनीन्श्रुतिचित्राध्रुवाणिच अमारिक्ताष्टमीश्चापि गतित्रैयसुखाःशुभाः * दीप पशुगमनंपशुक्रयादिकमित्यर्थः * द्र
व्यंलघुचरैर्योज्यंवृद्ध्यर्थंचरलग्नके ऋणंभौमेनगृण्हीयान्नद्वियोगेर्कसंक्रमे धनिष्ठापंचकेहस्तेत्रिपुष्करद्विपुष्करे भौमादिषुऋणच्छेदंकुर्याच्च
धनसंग्रहं बुधेधनंनप्रदेयंसंग्रहस्तुबुधेशुभः शन्यर्कारैस्त्रिपादर्क्षैभद्रातिथ्यात्रिपुष्करः मृगचित्राधनिष्ठासुतत्तिथ्यन्द्विद्विपुष्करः शुभासु
भेषुत्रिगुणंद्विगुणंचफलंक्रमात् मिश्रक्रूरेषुतीक्ष्णेषुस्वात्यांद्रव्यंनलभ्यते दत्तंप्रयुक्तंनिक्षिप्तंनष्टंचेत्याहनारदः अंधमंदंचचिबिटंसुलोचनमि
तिक्रमात् गणनीयंरोहिणीभादंधेनष्टंलभेद्रुतं मंदेयत्नाल्लभेतैवचिबिटेस्वक्षयोर्नहि अन्विष्यंपूर्वतोंधेषुमंदसंज्ञेषुदक्षिणे प्रतीच्यांचिबि
टाख्येषुसुलोचनउदग्दिशि राजाभिषेकःश्रवणेध्रुवर्क्षेज्येष्ठामृदुक्षिप्रउदग्ध्रुवोस्यात् त्यक्त्वारिरिक्ताधिकचैत्ररात्रौश्चंद्रेज्यशुक्राभ्युदयेशुभा
य जलशयानांरवननंमघापुष्यध्रुवेमृगे पूर्वाषाढानुराधांत्यधनिष्ठाशतहस्तभे जलराशिगतेचंद्रेलग्नस्थेचबुधेगुरौ क्षौरंचौलोक्तनक्षत्रवारा
दिषुशुभंजगुः पंचमेपंचमेराज्ञांदिनेन्येषांयदृच्छया श्मश्रुकर्मभवेन्नैवनवमेदिवसेक्कचित् क्षौरंसूतेरतंदर्शवर्जयेच्चद्विजोविभुः क्षौरंनकुर्युर

भ्युक्तभुक्तस्नातविभूषिताः प्रयाणसमरारंभेनरात्रौनचसंध्ययोः श्राद्धाहेप्रतिपद्रिक्ताव्रतान्हिषुनवैधृतौ प्रत्यक्तंजन्मनक्षत्रंसर्वकर्मसुकीर्ति-
तं क्षौरप्रयाणभैषज्यंविवादेषुनशोभनं षष्ठ्यमापूर्णिमापातचतुर्दश्यष्टमीतथा आसुसन्निहितंपापंतैलंपुंस्त्रीभगेक्षुरे राजकार्यनियुक्तानांन-
राणांभूपजीविनां श्मश्रुलोमनखच्छेदेनास्तिकालविशोधनं क्षौरं नैमित्तिकंकार्यंनिषेधेसत्यपिध्रुवं यज्ञेमृतौबंधमोक्षेनृपविप्राज्ञयापिच
प्राग्वयस्कैःसपितृकैर्नकार्यंमुंडनंसदा मुंडनस्यनिषेधोपिकर्तनंतुविधीयते उदङ्मुखःप्राङ्मुखोवावपनंकारयेत्सुधीः केशश्मश्रुलोमन-
खान्युदक्संस्थानिवापयेत् आनर्तोहिच्छत्रःपाटलिपुत्रोदितिर्दितिश्रीशाः क्षौरेस्मरणादेषांदोषान्नश्यंतिनिःशेषाः अथरोगोत्पत्तौनक्षत्रफ-
लं अश्विन्यांरोगोत्पत्तावेकाहंनववादिनानिवापंचविंशतिदिनानिवापीडा १ भरण्यामेकादशैकविंशतिर्वामासंवामृत्युर्वा २ कृत्तिकायांदशनवैक-
विंशतिर्वा ३ रोहिण्यांदशवानववासप्तवात्रीणिवाहानि ४ मृगेपंचनववात्रिंशद्वा ५ आर्द्रायांमृत्युर्वादशाहंवामासंवा ६ पुनर्वसौसप्तनववामृत्यु-
र्वा ७ पुष्येसप्तवामृत्युर्वा ८ आश्लेषायांमृत्युर्वाविंशतिस्त्रिंशद्वानववादिनानिपीडा ९ मघायांमृत्युर्वासार्धमासंवाविंशतिदिनानिवापीडा १० पूर्वा-
फाल्गुन्यांमृत्युर्वाब्दंमासंवापीडापंचदशवाषष्टिर्वादिनानि ११ उत्तरायांसप्तविंशतिःपंचदशसप्तवादिनानि १२ हस्तेमृत्युरष्टवानववासप्तवापंच-
दशवाहानि १३ चित्रायांपक्षमष्टवादशवैकादशवाहानि १४ स्वात्यांमृत्युर्वैकाहद्वित्रिचतुःपंचमासैर्वादशादिनैर्वारोगनाशः १५ विशाखायांमासंवा
पक्षंवाष्टदिनंविंशतिदिनानिवापीडा १६ अनुराधायांदशरात्रमष्टाविंशतिरात्रंवा १७ ज्येष्ठायांमृत्युर्वापक्षंवामासंवैकविंशतिरात्रंवापीडा १८ मू-
लेमृत्युःपक्षंनवरात्रंविंशतिरात्रंवापीडा १९ पूर्वाषाढायांमृत्युर्वाद्वित्रिषडादिमासैर्विंशतिदिनैःपक्षेणवारोगनाशः २० उत्तराषाढायांमा-

र्धमासं विंशतिरात्रं वा मासं वा २१ श्रवणे पंचविंशतिर्दश वैकादश वा षष्टिर्वाहानि २२ धनिष्ठायां दशरात्रं पक्षं मासं त्रयोदशरात्रं वा २३ शततारकायां द्वादशाष्टैकादश वा २४ पूर्वाभाद्रपदायां मृत्युर्वा द्वित्र्यादिमासं वा दशरात्रं वा २५ उत्तराभाद्रपदायां सार्धमासं पक्षं सप्ताहं दशाहं वा २६ रेवत्यां ज्वरा
द्युत्पत्तौ दशाहमष्टाविंशतिरात्रं वा पीडा २७ जन्मनक्षत्रे जन्मराशावष्टमचंद्रे च रोगोत्पत्तौ मृत्युः अर्कादिवारे क्रमेण मघा द्वादश्योर्विशाखैकादश्यो
पंचम्यार्द्रे तृतीयोत्तराषाढे शततारा षष्ठ्यो अष्टम्यश्विन्यो पूर्वाषाढानवम्यो चेति त्रयाणां योगे मृत्युः एवमर्कादावनुराधा भरण्यो आर्द्रोत्तराषाढे मघा
शततारे विशाखाश्विन्यौ ज्येष्ठा मृगौ श्रवणाश्लेषे पूर्वाभाद्रपदा हस्तौ चेन्मृत्युयोगः अत्रोक्तास्तिथिवारनक्षत्रशांतयो विस्तृताः कार्याः येषु नक्षत्रे
षु मरणमुक्तं तत्र शांतिरावश्यकी अन्यत्र कृताकृता अथ सर्वनक्षत्रसाधारणः शांतिप्रयोगः देशकालौ संकीर्त्य ममोत्पन्नव्याधेर्जीवच्छरीराविरो
रोधेन समूलनाशार्थममुकनक्षत्रशांतिं करिष्ये इति संकल्प्य गणेशपूजादि आचार्यवृत्वा कुंभोपरि पूर्णपात्रे द्वादशदले नक्षत्रदेवताप्रतिमां सौवर्णीं
संपूज्य द्वादशदलेषु संकर्षणादिद्वादशमूर्तीर्द्वादशादित्यान्वा संपूज्य दूर्वासमित्तिलक्षीराज्यैर्गायत्र्या तत्तद्देवताया अष्टोत्तरशतं हुत्वा भरणादिपी
डाधिक्ये त्वोक्तौ सहस्रं हुत्वा दध्योदनं बलिं दत्वाचार्याय गां प्रतिमां च दद्यादिति संक्षेपः शांतिमयूखादौ नक्षत्रभेदेन हविर्मंत्रबलिधूपादिभेदस्तिथिवार
देवतामंत्रादिभेदइत्यादि विस्तारो द्रष्टव्यः कर्मविपाके जातवेदस इत्यृचोयुतलक्षं वा जपो रुद्रनमकानुवाकैः सहस्रकलशस्नानं वा विष्णोः सहस्रा
ष्टत्पुरुषसूक्तेन सहस्रघटस्नानं वा ज्वरनाशकं यद्वा श्रीभागवतस्थज्वरस्तोत्रजपः अथ सर्वरोगनाशकानि रोगानुसारेण लघुरुद्रमहारुद्रातिरुद्राणां
जपो भिषेको वा विष्णुसहस्रनामस्तोत्रस्य शतं सहस्रमयुतं वा जपः सौरजपः सूर्यनमस्कारार्घ्यदानानि मुंचामीति सूक्तजपोऽच्युतानंतगोविंदेति नामत्र-

यजपोमृत्युंजयजपश्चरोगानुसारेणेतिसर्वरोगहराणि ज्येष्ठामूलश्रुतिस्वातीमृदुक्षिप्रपुनर्वसौ गुरुशुक्रेंदुवारेषुशस्तंभेषजभक्षणं रिक्तार्यांचरलग्ने
मिश्रक्षिप्रैंद्रमूलपूर्वासु चित्राभरणीश्रवणात्रयभैरविकुजबुधार्कजेस्नायात् वैधृतौचव्यतीपातेभद्रायांसंक्रमेतथा रोगमुक्तःस्नानमत्रचंद्रतारावलं
नवा अथाभ्यंगः भद्रासंक्रमपातवैधृतिसितेज्यार्कारषष्ठ्यादिषुश्राद्धाहेप्रतिपद्द्वयेपरिहरेद्धेतुंविनाभ्यंजनं मांगल्येविजयोत्सवोद्भवदनंदी
पावलीहेतवोभ्यंगस्याथबुधानुपर्क्षपित्भाभ्यंगात्पतिम्र्यंगना अथापवादः सार्षपंगंधतैलंचयत्तैलंपुष्पवासितं द्रव्यांतरयुतंतैलंपक्वतैलंनदु
ष्यति किंचिद्गोघृतयुक्तंवाविप्रपादरजोन्वितं नित्याभ्यंगेचनोदुष्टंतैलंनित्यंन्हिसर्वदा रवौपुष्पंगुरौदूर्वांभौमवारेचमृत्तिकां भार्गवेगोमयंक्षिप्त्वा
तैलस्नानंसुखावहं अथवास्तुप्रकरणं वैशाखेफाल्गुनेपौषेश्रावणेमार्गशीर्षके गृहारंभप्रवेशौस्तःस्तंभोच्छ्रायश्चशस्यते ज्येष्ठकार्त्तिक
माघांश्चशुभदान्प्राहनारदः तृणगेहंसर्वमासेपौषेसुखव्ययगृहंनहि हस्तत्रयध्रुवमृदुधनिष्ठाद्वयपुष्यभे रिक्ताअर्ककुजौत्यक्त्वागृहंकुर्याद्विशेद
पि शिलान्यासंत्वरवातंचश्रुत्यश्विक्रूरमित्रभैः आश्लेषामूलपुष्यार्कमृगांत्यध्रुवभैरपि केंद्राष्टमेपापहीनेवेश्मकृत्यंस्थिरोदये धनिष्ठापंचकेव
र्ज्यःस्तंभोच्छ्रायःसदाबुधैः नेष्टानिसप्तसूर्यर्क्षादिष्टान्येकादशाष्टमात् दशाशिष्टानिनेष्टानिचक्रेस्युर्वृषवास्तुनि यद्धातुर्यात्यंचदशात्त्रयो
विंशतिसंख्यकात् वेदाब्धिपंचमेष्टानिगृहारंभप्रवेशयोः स्नानंपाकस्वापवस्त्रभुंजीनांपशुकोशयोः देवानांचगृहान्कुर्यात्पूर्वादौसुखव्यवेश्मनः
उदग्दिशंध्रुवसुखाद्दक्षाखामाचींप्रसाधयेत् कोणाध्वक्रमकूपद्वाःपंकस्तंभद्रुमामरैः विद्धादुष्टाद्द्वारंदोषोगृहोच्चाद्द्विगुणांतरे सूत्रंभित्तिशि
लान्यासंस्तंभस्यारोपणंतथा आग्नेयींदिशमारभ्यकुर्यादित्याहकश्यपः अन्यवेश्मस्थितंदारुनान्यवेश्मनियोजयेत् नूतनेनूतनंकाष्ठंजी

र्णेजीर्णेप्रशस्यते द्वात्रिंशाधिकहस्तेचतृणागारेचतुर्मुखे नतत्रचिंतयेद्धीमान्गुणानायव्ययादिकान् अथगृहप्रवेशः वास्तुपूजाविधिःकार्यःपू
र्वमेवप्रवेशतः मैत्रध्रुवक्षिप्रचरमूलभैर्धनपुत्रकृत् वास्तुशांतिर्दिवेचोक्ताप्रवेशस्तुनिशिक्वचित् गृहप्रवेशःप्रारंभोदितमासादिकैःशुभः कुंभि
न्मार्गोर्जशुक्रेषुकेश्विदुक्तोमृदुध्रुवे श्रेष्ठःक्षिप्रेश्चरैर्मध्योनिंद्यस्तीक्ष्णोग्रमिश्रभैः त्रिषडायेखलैःषड्भिःषडष्टव्ययवर्जितैः शुद्धेंबुरंध्रेचतनौ
विजन्तुर्लग्नभाष्टमे ऋक्षाणिपंचसूर्यर्क्षान्नेष्टान्यष्टचतुर्दशात् शेषभानिशुभान्येवंप्रवेशोघटचक्रकं इतिवास्तुप्रकरणं अथधनाद्यर्थंग
मनं श्रुतिद्वयाश्विपुष्यांत्यानुराधामृगहस्तभे पुनर्वसौगोचरेष्टप्रदवारेव्रजेन्नरः अभिजिद्गमेश्रेष्ठंदक्षिणाशांविनाक्षणः मघाचित्रात्र-
याश्लेषाभरण्यार्द्राःसकृत्तिकाः पूर्वाभाद्राचनेष्टाःस्युःप्रयाणेजन्मभंतथा त्यजेद्रिक्तापर्वषष्ठ्यष्टमीद्वादशिकास्तिथीः कृत्तिकाभरणीपूर्वामघा
नांघटिकाःक्रमात् एकविंशतिसप्ताथषोडशैकादशत्यजेत् ज्येष्ठाश्लेषाविशाखास्वात्यांचापिचतुर्दश मृगोर्मतेसंकटेपिसर्वास्तासांमघांत्य
जेत् भरण्याःपूर्वमर्धंचचित्राश्लेषांतकोत्तरं वारशूलःसोमशनीप्राच्यामीज्यस्तुदक्षिणे रविशुक्रौप्रतीच्यांस्यादुदीच्यांबुधमंगलौ पूर्वादिदि
क्षुमेषाद्याःक्रमात्त्रिश्चंद्रराशयः संमुखोदक्षिणेज्ञःसन्पृष्ठेवामेनिनिंदितः दिशियत्रोदेतिशुक्रस्तांदिशंनव्रजेन्नरः नव्रजेत्संमुखेज्ञेपिशुभं
पृष्ठोपिवामतः रेवतीमेषभेचंद्रेशुक्रांध्यात्संमुखंव्रजेत् प्रयाणेशुभाःकेंद्र १।४।७।१० कोणेषु ५।९ शस्ताःखलास्त्र्यायषट्केष्वनिष्टः ३।११।६ श-
निःखे १० कविःसप्तमे ७ग्लौःषडष्टांत्यलग्ने ६।८।१२।१ विलग्नेश्वरोप्यस्तषष्ठाष्टमांत्ये ७।६।८।१२ केंद्रेवक्रीवक्रिवर्गोलग्नेवारश्चवक्रिणः कुं-
भः कुंभनवांशश्चलग्नेत्याज्यःप्रयत्नतः मीनलग्नेतदंशेवायातुर्मार्गोऽतिदुःखदः शत्रुलग्नभतःषष्ठंतत्पतिर्वामृतिप्रदः शत्रुक्षेत्रेतदंशेवान

दृष्टेगमनंनसत् लग्नेस्वंगतराशिश्चजन्मराशिश्चनोशुभः शशीवर्गोत्तमेलग्नेवर्गोत्तमयुतेजयः शुक्लादितिथिवारर्क्षयोगोश्वैरष्टभिस्त्रिभिः
त्रिस्थश्चाष्टौवशिष्टश्चेत्सर्वांकःसार्वकामिकः भिन्नुक्रमान्नुवेच्छून्यंतुःखवाग्निर्मृत्युदं यद्येकस्मिन्नेवदिनेपुराद्गच्छेत्पुरांतरं प्रावेशिकीका
लशुद्धिस्तदाह्नेयानयात्रिकी प्रवेशान्निर्गमोनेष्टः प्रवेशोनिर्गमादपि जिष्णोःकदापिनवमेधिष्ण्येवारेतिथौतथा याम्यदिग्गमनंशय्यावितानंछाद
नंगृहे नकुंभमीनगेचंद्रेतृणकाष्ठस्यसंग्रहः सर्पिताग्निस्तृहद्दिग्भार्यादिस्त्रीभिर्मान्व्रजेत् स्वकीयांपरकीयांवास्त्रियंपुरुषमेववा ताडयित्वातुयोग
च्छेद्ब्राह्मणानवमान्यच व्याधितःक्षुधितश्चापितद्वत्तस्यजीवितं क्रोधंक्षौरंतथावांतिंतैलाभ्यंगाश्रुमोचनं मद्यंमांसंगुडंतैलंसितान्यतिलकंतथा
श्वेतभिन्नंचवसनंप्रयाणेपरिवर्जयेत् क्षौरंपंचदिनंदुग्धंत्रिदिनंसप्तरात्रकं मैथुनंचापरंतैलंमध्वाज्यंतद्दिनेत्यजेत् स्त्र्यार्तवंबीजदानांतंतथाकुशकुनं-
स्त्यजेत् सुमुहूर्तेस्वयंगमनासंभवेप्रस्थानंकार्यं प्रस्थानंनामाभीष्टवस्तुचालनं यज्ञोपवीतकंशस्त्रंमधुचस्थापयेत्फलं विप्रादिःक्रमतःसर्वेस्वर्णधा
न्यांबरादिकं राजादशाहंपंचाहमन्योनप्रस्थितोवसेत् स्वयंगमनाद्धस्तस्थापनाख्यप्रस्थानेऽर्धफलं प्रस्थानदेशावधिः गेहाद्गेहांतरंगर्गः सीम्नः
सीमांतरंभृगुः बाणक्षेपंभरद्वाजोवसिष्ठोनगराद्बहिः प्रस्थानेपिकृतेनेयान्महादोषान्वितेदिने प्रस्थानदिनेपिक्रोधादिकंवर्जयेत् शकुनापश-
कुनप्रपंचोन्यत्र इतियात्राप्रकरणं अथगोचरप्रकरणं जन्मराशौक्रूरचंद्रास्त्रिषट्दशमगाःशुभाः सप्ताद्यगश्चापिचंद्रःशुक्लेद्विनव
पंचस्थः बुधोव्ययसमे २।४।६।८।१० जीवोद्विपंचनवसप्तस्थः जन्मादिपंचस्थस्तथानवाष्टद्वादशोभृगुः एकादशेसर्वखेटाःशुभाःस्फुरिति
संग्रहः जन्मसंपद्विपत्क्षेमप्रत्यरिःसाधिकावधः मैत्रातिमैत्राःस्युस्तारास्त्रिराहृत्यास्वजन्मभात् क्रमतःसूर्यादिबलंनृपदर्शनसर्वकार्येषुदृष्टेषु

शास्त्रकरग्रहयात्रादीक्षासूक्ष्मंविशेषेण अनिष्टसूर्यादीनांदानानिद्वितीयपरिच्छेदांते दक्षांगोदरनाभिहृत्स्तनपतितापल्लीवरांगेहन्तुंमृत्युकान्तुःशु
भदाःस्त्रियाःफलमिदंवामेतरव्यत्ययात् इत्याहुःसरठप्ररोहणफलंपातेन्यथैकेद्वयापल्यारोहणेकपिवस्त्रसहितंस्नात्वाचरेच्छांतिकं अथ
पल्लीसरठशांतिः तयोःस्पर्शमात्रेस्नानंकृत्वापंचगव्यंप्राश्याज्यमवलोक्याशुभनाशार्थंशुभवृद्ध्यर्थंवाशांतिःकार्या पल्याःसरठस्यवाहेम्नाप्र
तिमांकृत्वा रक्तवस्त्रेणसंवेष्ट्यसंपूज्यकलशेरुद्रंसंपूज्यमृत्युंजयमंत्रेणखादिरसमिद्भिरष्टोत्तरशतंतिलैर्व्याहृतिभिरष्टोत्तरसहस्रंशतंवाहुत्वाऽस्वि
ष्टकृदाद्यभिषेकांतेस्वर्णवस्त्रतिलदानं अथकपोतप्रवेशमधुवल्मीकोत्पत्तिपिंगलास्वरकाकवैकृतग्राम्यारण्यादिमृगपक्षिविकारेशांतिः देवाःक
पोतइतिपंचर्चस्यसूक्तस्यसहस्रंशतंवा यतइंद्रभयामहेस्वस्तिदाविशस्त्र्यंबकमितिमंत्रैर्हुत्वाव्याहृतिभिरष्टोत्तरशतंतिलहोमंकुर्यात्. अथवापंच
विप्रैःक्रमेणदेवाःकपोतइतिसूक्तंसुदेवोअसीत्यृचंकनिक्रदादितिशाकुंतसूक्तंनमोब्रह्मणेनमोइतिमंत्रंचसहस्रादिसंख्ययाजप्त्वोपनिषदश्चपठि-
त्वाव्याहृतिभिस्तिलहोमंकुर्यात् अथकाकस्पर्शमैथुनादिदर्शनशांतिः संकल्पाद्यग्निप्रतिष्ठापनांतेकुंभेसौवर्णमिंद्रंलोकपालांश्चसंपूज्याग्नौ
चरुंश्रपयित्वापलाशसमिच्चर्वाज्यव्रीहिभिःप्रत्येकमष्टोत्तरंसहस्रंशतंवायतइंद्रेतिमंत्रेणहुत्वालोकपालेभ्यस्तैरेवदशकृत्वःसकृद्धाहुत्वा लोकपाल
बलिंकुंभाग्रेवायसेभ्योबलिमैंद्रवारुणेतिमंत्रेणदत्त्वायजमानोभिषेकांतेशतंदशवाविप्रान्भोजयेत् घरट्टोलूखलमुसलदृषदासनमंचकादेरक
स्मात्स्फुटनेघृताक्तमधुसुताश्वत्थसमिधःप्रजापतयेहुत्वागायत्र्याष्टोत्तरसहस्रेणाभिमंत्रयेत् नानाविधदिव्यभौमांतरिक्षोत्पातेषुशांतिः सं
कल्पादिकृत्वाकुंभेइंद्र रुद्रौसंपूज्य यतइंद्रस्वस्तिदाविशस्पतिःअघोरेभ्यइतिमंत्रैःसमिदाज्यचरुव्रीहितिलान्प्रतिद्रव्यमष्टोत्तरशतंहुत्वाव्या

ह्निभिः कोटिहोमंलक्षहोममयुतहोमंतत्पादहोमंवातिलैर्वित्तानुसारेणनिमित्तानुसारेणचसप्तरात्रंत्रिरात्रमेकरात्रंवाकृत्वा सूर्यगणेशक्षेत्रपाल
दुर्गामंत्राणांजपंकृत्वा पायसादिनाब्राह्मणभोजनंकार्यं यद्वाचंडीसप्तशतीजपः अथवारुद्रैर्जपोभिषेकोवा अश्वत्थप्रदक्षिणाशिवपूजा
गोविप्रपूजादिवेतिमानोत्पातसामान्यशांतयः अथगायत्रीपुरश्चरणप्रयोगः देशकालौसंकीर्त्य करिष्यमाणगायत्रीपुरश्चरणेधिकारसि-
द्ध्यर्थंकृच्छ्रत्रयममुकप्रत्याम्नायेनाहमाचरिष्ये इतिसंकल्प्यहोमादिप्रत्याम्नायविधिनाकृच्छ्राण्यनुष्ठायामुकशर्मणोममगायत्रीपुरश्चरणेनेनकृ
च्छ्रत्रयानुष्ठानेनाधिकारसिद्धिरस्त्वितिविप्रान्वदेत् विप्राअधिकारसिद्धिरस्त्वितिब्रूयुः ततःकरिष्यमाणपुरश्चरणांगत्वेनविहितंगायत्रीजपा
दिकरिष्यइतिसंकल्प्य स्वयंविप्रद्वारावाकुर्यात् तद्यथा सप्रणवव्याहृतिकगायत्र्याअयुतंजप्त्वा आपोहिष्ठेतिसूक्तं एतोन्विंद्रमितिचतस्रः
ऋतंचेतिसूक्तंस्वस्तिनइत्याद्याःस्वस्तिमतीःस्वादिष्ठयेत्याद्याःपावमानीश्चसर्वाःप्रत्येकंदशावारंस्वयमन्यद्वारावाजपंकृत्वा तत्सवितुरित्य-
स्याचार्यमृषिंविश्वामित्रंतर्पयामि गायत्रीच्छंदस्त॰ सवितारंदेवतांत॰ इतितर्पणंकृत्वा रुद्रंनमस्कृत्य कद्रुद्रायेत्यादीनिरुद्रसूक्तानि
जपेत् ततोदिनांतरेदेशकालौसंकीर्त्यममसकलपापक्षयद्वाराश्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थंचतुर्विंशतिलक्षात्मकगायत्रीपुरश्चरणंस्वयंविप्रद्वारावाक
रिष्ये तदंगत्वेनस्वस्तिवाचनंमातृकापूजनंनांदीश्राद्धंविप्रद्वाराजपंजपकर्तृवरणंचकरिष्ये इतिसंकल्पः संकल्पस्यापिऋत्विकृकर्तृकत्वेऽमुकश
र्मणोयजमानस्यसकलपापक्षयेत्यादियजमानानुज्ञयाकरिष्ये एवंपूर्वत्रापिसंकल्पऊह्यः नांदीश्राद्धांतेसविताप्रीयतामिति गायत्रीपुरश्चर
णेजपकर्तारंत्वांवृणेइतिविप्रंवृणुयात् वस्त्रादिभिःपूजयेत् अथनित्यकर्मण्येकोविप्रःस्वयंवाकुशाद्यासनोपविष्टः पवित्रपाणिराचम्यप्राणा

नामस्य देवताः प्रार्थयेत् सूर्यः सोमो यमः कालः संध्ये भूतान्यहः क्षपा पवमानो दिक्पतिर्भूराकाशं खेचरामराः ब्रह्मशासनमास्थाय कल्पध्वमि
हसन्निधिमिति ततो देशकालौ संकीर्त्य प्रत्याह्निकजपं संकल्प्य गुरवे० गणपतये० दुर्गायै० मातृभ्यो० इति नत्वा त्रिः प्राणानायम्य तत्सवितुरि
ति गायत्र्या विश्वामित्रऋषिः सविता देवता गायत्री छंदः जपे वि० विश्वामित्रऋषये नमः शिरसि गायत्रीछंदसे नमो मुखे सवितृदेवतायै नमो हृ
दि इति न्यस्य तत्सवितुरंगुष्ठाभ्यां० वरेण्यं तर्जनीभ्यां० भर्गो देवस्य मध्यमा० धीमहि अनामिका० धियो यो नः कनिष्ठिकाभ्यां० प्रचोदयात् करत
लकरपृष्ठाभ्यां० इति करन्यासं कृत्वैवं हृदयादिषडंगन्यासं कुर्यात् पूर्वोक्तरीत्या संस्कृतां जपमालां पात्रे निधाय संप्रोक्ष्य ॐ महामाये महामा
ले सर्वशक्तिस्वरूपिणि चतुर्वर्गस्त्वयि न्यस्तस्तस्मान्मां सिद्धिदा भवेति प्रार्थ्य ॐ अविघ्नं कुरु माले त्वमिति तामादाय मंत्रदेवतां सवितारं ध्यायन् हृदये
मालां धारयन् मंत्रार्थं स्मरन् मध्यंदिनावधि जपेत् अतित्वरायां सार्धत्रयप्रहरावधि जपांते पुनः प्रणवमुक्त्वा त्वं माले सर्वदेवानां प्रीतिदा शुभदा भव
शिवं कुरुष्व मे भद्रे यशो वीर्यं च सर्वदेति मालां शिरसि निधाय त्रिः प्राणानायम्य न्यासत्रयं कृत्वा जपमीश्वरार्पणं कुर्यात् प्रत्यहं समानसंख्य एव ज
पो न तु न्यूनाधिकः एवं पुरश्चरणजपसमाप्तौ होमः पुरश्चरणसांगतासिद्ध्यर्थं होमविधिं करिष्ये इति संकल्प्याग्निं प्रतिष्ठाप्य पीठे सूर्यादिनवग्रह
पूजनादि कलशस्थापनांतेन्वादध्यात् चक्षुषी आज्येनेत्यंते ग्रहपीठदेवतान्वाधानं अर्कादिसमिच्चर्वाज्याहुतिभिः कृत्वा प्रधानदेवतां सवितारं च
तुर्विंशतिसहस्रतिलाहुतिभिस्त्रिसहस्रसंख्याकाभिः पायसाहुतिभिर्घृतमिश्रतिलाहुतिभिर्दूर्वाहुतिभिः क्षीरद्रुमसमिधाहुतिभिश्च शेषेण स्विष्ट
कृतमित्यादि चरुपायसतिलैः सहाज्यस्य पर्यग्निकरणादि आज्यभागांते इदं हवनीयद्रव्यमन्वाधानोक्तदेवताभ्योस्तु न ममेति यजमानस्त्यागं कुर्यात्

होमेसप्रणवव्याहृतिरहितास्वाहांतागायत्री दूर्वात्रयस्यैकाहुतिः दूर्वासमिधांदधिमध्वाज्यांजनंस्विष्टकृदादिबलिदानांतेसमुद्रज्येष्ठाइत्यादिभि-
र्यजमानाभिषेकः प्रतिलक्षंतुसुवर्णनिष्कत्रयंतदर्धंवाशक्त्यावादक्षिणा होमांतेजलेदेवंसवितारंसंपूज्य होमसंख्यादशांशेन २४०० गायत्र्यंते-
सवितारंतर्पयामीत्युक्त्वातर्पणंकार्यं तर्पणदशांशेन २४० गायत्र्यंतेआत्मानमभिषिंचामिनमइतिस्वमूर्ध्न्यभिषेकः होमतर्पणाभिषेकाणांमध्ये
यदेकंनसंभवतितत्स्थानेतत्तद्द्विगुणोजपःकार्यः अभिषेकसंख्यादशांशंवाधिकंवाविप्रभोजनं पुरश्चरणंपूर्णमस्त्वितिविप्रान्वाचयित्वा ईश्वरार्पणं
कार्यं प्रत्यहंयज्जाग्रतइतिशिवसंकल्पमंत्रस्यत्रिःपाठः कर्ताब्राह्मणैःसहहविष्याशीसत्यवागधःशायीपरिगृहीतभूप्रदेशानतिचारीचभवेत्
इत्यनंतदेवीयानुसारेणचतुर्विंशतिलक्षपुरश्चरणप्रयोगः ऋग्विधानेतु मध्यान्हेमितभुङ्मौनीत्रिःस्नानार्चनतत्परः लक्षत्रयंजपेद्धीमानि-
तित्रिलक्षंपुरश्चरणमुक्तं जपशतांशास्त्रिसहस्रंहोमः कलौचतुर्गुणंप्रोक्तमितिपक्षेद्वादशलक्षजपोद्वादशसहस्रहोमइत्याद्यूह्यं विष्णुशयन-
मासेषुपुरश्चरणंनकार्यं तीर्थादौशीघ्रंसिद्धिः बिल्ववृक्षाश्रयेणजपेएकाहात्सिद्धिरितिसर्वमंत्रप्रक्रिया इतिगायत्रीपुरश्चरणंज्ञेयं अथपूर्त-
कमलाकरेऽश्वत्थोपनयनं तच्चवर्णैःक्रमेणवृक्षस्थापनादष्टमैकादशद्वादशवर्षेउपनयनोक्तमुहूर्तेपूर्वाण्हेकार्यं शूद्रस्यापिताद्ववस्थैपौराणिक-
मंत्रैरारामप्रतिष्ठामात्रंकार्यंनोपनयनं अथप्रयोगः कर्तादेशकालौसंकीर्त्य सर्वपापक्षयकुलकोटिसमुद्धरणपूर्वकविष्णुसायुज्यप्राप्तिका-
मोऽश्वत्थोपनयनंकरिष्येइतिसंकल्प्य नांदीश्राद्धांतेआचार्यंवृणुयात् आचार्यःपंचामृतैःशुद्धोदकैःसर्वौषधिजलैश्चाश्वत्थमभिषिंच्य पि-
ष्टातकेनालंकृत्य तत्पूर्वस्यांस्थंडिलेऽग्निंप्रतिष्ठाप्यान्वाधानेऽग्निंवायुंसूर्यंत्रिरग्निंपवमानंप्रजापतिंद्विरोषधीवनस्पतिंपिप्पलंप्रजापतिंचपलाशं

समिच्चर्वाज्यैः प्रत्येकमेकैकयाहुत्या शेषेणेत्यादि अष्टचत्वारिंशान्युष्टीनांतूष्णींनिर्वापप्रोक्षणेश्रपणाद्याज्यभागांते युवंवस्त्राणीत्यश्वत्थंवस्त्रयुग्मेनावे
ष्ट्य यज्ञोपवीतमितियज्ञोपवीतंदत्वा प्रावेपामेतिमेखलांत्रिरावेष्ट्याजिनंदंडंचतूष्णींदत्वा अश्वत्थेवइत्यृचागंधपुष्पैः संपूज्य देवस्यत्वेतिमंत्रांतेह
स्तेगृण्हाम्यश्वत्थेतिस्पृष्ट्वासप्रणवव्याहृतिकांगायत्रींत्रिर्जपित्वा अश्वत्थेवोनिषदनमितिसूक्तेनव्याहृतिभिश्चाश्वत्थंस्थापयामीतिस्वर्णशलाकया
स्पृष्ट्वाज्यपलाशसमिच्चरुभिः प्रत्येकंद्वादशमंत्रैर्द्वादशाहुतीर्जुहुयात् मंत्रास्तु भूःस्वाहा अग्नयइदं भुवः॰ वायवइ॰ स्वःस्वा॰ सूर्याय॰ भूर्भुवःस्वः
स्वा॰ प्रजापतयइ॰ अग्नआयूंषिपवसआसुवोर्जमिषंचनः आरे॰ अग्निर्ऋषिःप॰ अग्नेपवस्वेतित्रिभिरग्नयेपवमानायेदं॰ प्रजापतेनत्वदं॰ प्रजा
पतय॰ ओषधयःसंवदंते॰ अश्वत्थे॰ ओषधीभ्यइ॰ वनस्पतेशतव॰ वनस्पत॰ हृत्सुपर्णा॰ पिप्पलाय॰ समस्तव्याहृतिभिः प्रजापतय॰ स्विष्टकृदा
दिहोमशेषंसमाप्याश्वत्थेवइतिगंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यफलतांबूलाद्यैः संपूज्याश्वत्थंस्पृष्ट्वाचार्यायगामन्येभ्योदक्षिणांदत्वाश्वत्थवस्त्रादिकमाचा
र्यायदत्वाष्टौविप्रान्भोजयेदिति अपुत्रेणपुंसास्त्रियावावटप्लक्षाम्रादेः पुत्रत्वेनप्रतिग्रहः कार्यः देशकालौसंकीर्त्य ममममहापापक्षयकुलत्रय
समुद्धरणप्रजापतिपुरगमननिरयस्थपितृद्धारणमधुधारातृप्तिसिद्ध्यर्थंसत्पुत्रत्वसिद्ध्यर्थममुकवृक्षंप्रतिगृहीष्ये इतिसंकल्प्योपवासंकृत्वारात्राव
ष्टविप्रानाहूयचंद्रंसंपूज्यजागरंभूशयनंवाकृत्वा प्रातर्वृक्षंसंपूज्य तच्छायायांविप्रान्संभोज्यपुण्याहंवाचयित्वाप्रार्थयेत् अपुत्रोभगवंतो
त्रपुत्रप्रतिकृतिंतरुं गृहीष्यामिममानुज्ञांकर्तुमर्हथसत्तमाः ताम्रपात्रेपंचसौवर्णफलानिर्बीजपंचरत्नयुतान्यधिवास्यलोकपालबलीन्दद्यात् प
रेद्युस्तिलाज्यचरुभिरष्टशतंवनस्पतिमंत्रेणहुत्वा जातकर्मादिविवाहांतसंस्कारान्कृत्वाभिषिक्तः कर्तापुष्पांजलिमादायप्रार्थयेत् येशाखिनः

शिखरिणांशिरसांविभूषायेनंदनादिषुवनेषुकृतप्रतिष्ठाः येकामदाःसुरनरोरगकिन्नराणांतेमेनतस्यदुरितार्तिहराभवंतु एतेद्विजाविधिवदत्र
हुतोहुताशःपश्यत्यसौचहिमदीधितिरंतरस्थः त्वंवृक्षपुत्रपरिकल्पनयाहृतोसिकार्यंसदैवभवतामममपुत्रकार्यं अंगारदंगादितिस्पृष्ट्वाविप्रेभ्योदक्षि
णांदत्वाविसृजेत् इतिवशादितरुपुत्रविधिः अथसकलकर्मसाधारणपरिभाषा सर्वेषुपाकयज्ञेषुभवेद्रक्षाकृताकृतः पात्रासादनमिच्छा
तआज्यादिश्रपणानिच स्रुवादिमार्जनंचेध्मरज्जुप्रहरणंतथा पूर्णपात्रंभवेन्नित्यमाज्यस्योत्पवनंतथा व्रीहीणामवघातश्चतंडुलेषुकृताकृ
तः द्रवीभूतघृतस्यापिविलापनविधिस्तथा प्रतिपदोक्ताज्यहोमेपरिस्तरणंविकल्पितं अनादिष्टाज्यहोमेतुनित्यं आज्यभागसहिततद्रहितक
र्मणोस्तंत्रप्रयोगेआज्यभागाननुष्ठानमेवयुक्तं सर्वत्राज्यभागयोर्विकल्पितत्वात् अनेकपाकयज्ञानामेककालानुष्ठानेसमानतंत्रता तेनस्विष्टकृ
ताद्येकमेव यत्रद्रव्यंनोक्तंतत्राज्यंग्राह्यं मंत्रांतेकर्मकर्तव्यंमंत्रस्यकरणत्वतः कर्मावृत्तौतुमंत्रस्याप्यावृत्तिर्गृह्यकर्मणि समंत्रकहोमेतूष्णींनि
र्वापः नाम्नाहोमेनाम्नैवनिर्वापादियत्रमंत्रेणनाम्नावाहोमोनोक्तस्तत्रनाम्नैवहोमः समंत्रकहोमेसहैवानेकदैवत्यचरुपाकेपिनविभागोनाभिमर्श-
श्च अनुक्तोदक्षिणःकरः दिशामनुक्तौप्राच्युदीचीशान्यः तिष्ठन्नासीनइत्याद्यनुक्तावासीनतैव अनादेशोस्वयंकर्ता अविज्ञातस्वरोमंत्रःसौत्र
एकश्रुतिर्भवेत् होमेषुमंत्रंस्वाहांतंप्रणवाद्यंचकारयेत् विप्रादीनांद्विदर्भस्यात्पवित्रंग्रंथितंनवा आहुतिप्रमाणं कर्षप्रमाणमाज्यादिलाजास्तु
ष्टिमितामताः अन्नंग्राससमंग्राह्यंकंदानामष्टमांशकः तिलसक्तुकणादीनांमृगीमुद्राप्रमाणतः ताम्रपात्रेणापिहितेताम्रपात्रादिकेशुभे अग्नि
प्रणयनंकार्यंमृन्मयेराजतादिकं उत्तमःश्रोत्रियागारान्मध्यमःस्वगृहादितः नाप्रोक्षितमिंधनमग्नावादध्यात् सदोपवीतिनाभाव्यंसदाबद्ध-

शिखेनच सदेतिकर्मांगतापुरुषार्थताच तेनकर्मकालेशिखाबंधनाद्यभावेप्रायश्चित्तद्वयमन्यदेकमेव दशाविधादर्भाउक्ताः वटप्लक्षबिल्ववै
कंकतचंदनदेवदारुसरलवृक्षजा अपिक्वचित्समिधः प्रभुःप्रथमकल्पस्ययोनुकल्पेनवर्तते समाप्नोतिफलंतस्यपरत्रेपिश्रुतिःस्मृतिः बह्व
ल्पंवास्वगृह्योक्तंयस्ययत्कर्मचोदितं तस्यतावतिशास्त्रार्थेकृतेसर्वःकृतोभवेत् अथकर्मविशेषेग्निनामानि अग्निस्तुमरुतोनामगर्भा
धानेविधीयते पवमानःपुंसवनेसीमंतेमंगलाभिधः प्रबलोजातसंस्कारेपार्थिवोनामकर्मणि अन्नाशनेशुचिःप्रोक्तःसभ्यःस्याच्चौलकर्मणि व्रता
देशेसमुद्भवः गोदानादौसूर्यः विवाहयोजकः आवसथ्येद्विजनामा प्रायश्चित्तेविटःपाकयज्ञेषुपावकः पित्र्येकव्यवाहनः दैवेहव्यवाहनः शां-
तिकेवरदःप्रोक्तःपौष्टिकेबलवर्धनः मृतदाहेक्रव्यादः ज्ञात्वैवमग्निनामानिगृह्यकर्मसमारभेत् पलाशेनजुहूःकार्याखदिरेणस्रुवःस्रुचः त
दभावेयथालाभयज्ञियवृक्षजाः तदभावेपलाशमध्यपर्णैर्वापिप्पलपर्णैर्वाहोमः एवंचप्रसाद्योपिखदिरादियज्ञियवृक्षजाः काम्येप्रतिनि
धिर्नास्तिनित्यनैमित्तिकेहिसः काम्येष्युपक्रमादूर्ध्वमन्येप्रतिनिधिंविदुः नस्यात्प्रतिनिधिर्मंत्रकर्मदेवाग्निकर्तृषु नदेशारणिकालेषुत्रिषुप्रति-
निधिर्मतः नातिप्रतिनिधातव्यंनिषिद्धंवस्तुकुत्रचित् स्वकालादुत्तरोगौणःकालःसर्वस्यकर्मणः तर्पणेप्यासनेश्राद्धेभुक्तौमूत्रपुरीषयोः ष
ट्सुनिर्माल्यकादर्भादर्व्याद्याअभिचारके मंत्रोपियश्चशूद्रार्थेब्राह्मणःप्रेतभोजने अथकर्मांगदेवताः विवाहस्याग्निर्देवता तेनविवा
हांगभूतस्वस्तिवाचनाद्यंतकर्मांगदेवताऽग्निःप्रीयतामितिवदेत् औपासनेग्निःसूर्यप्रजापतयः स्थालीपाकेऽग्निः गर्भाधानेब्रह्मा पुंस-
वनेप्रजापति सीमंतेधाता जातकर्मणिमृत्युः नामनिष्क्रमणान्नप्राशनेषुसविता चौलेकेशिनः उपनयनेइंद्रश्रद्धामेधाः अंतेसुश्रवाः पुन

रुपनयनेऽग्निः समावर्तनस्येंद्रः उपाकर्मणिव्रतेषुचसविता वास्तुहोमेवास्तोष्पतिरंतेप्रजापतिः आग्रयणेआग्रयणदेवताः सर्पबलैःसर्पाः
तडागादीनांवरुणः ग्रहयज्ञेआदित्यादिनवग्रहाः कूष्मांडहोमेचांद्रायणे अग्न्याधानेचाग्न्यादयः अग्निष्टोमसाग्निः अन्येष्विष्टकर्मसुप्र-
जापतिरिति कलियुगेकार्याकार्यविवेकः गीतागंगातथाविष्णुः कपिलाश्वत्थसेवनं एकादशीव्रतंचैवसप्तमंनकलौयुगे विष्णुंशिवंवाभ-
जतांगुरोःपित्रोःप्रसादिनां गोवैष्णवमहाशैवतुलसीसेविनामपि नस्यात्कलिकृतोदोषःकाश्यांनिवसतामपि कलौगुरूणांभजनमीशभक्त्य-
धिकंस्मृतं जपादीयप्रयासंख्याकलौसास्याच्चतुर्गुणा कलौदानंमहाश्रेष्ठंशिवविष्णोश्चकीर्तनं कृतेयद्दशभिर्वर्षैस्त्रेतायांहायनेनतु द्वा-
परेतन्तुमासेन अहोरात्रेणतत्कलौ प्रथमस्कंधे कुशलान्याशुसिद्ध्यंतिनेतराणिकृतानियदितिकलौपुण्यकर्मणांसंकल्पेपिसिद्धिः पापा-
नांत्वाचरणादेवेत्युक्तं स्मृत्यंतरविरोधेतुकलौपाराशरस्मृतिः ध्यायन्कृतेयजन्यज्ञैस्त्रेतायांद्वापरेऽर्चयन् यदाप्नोतितदाप्नोतिकलौसंकी-
र्त्यकेशवमितिहेमाद्रौव्यासवचनं अत्रकृतयुगाद्यधिकरणकध्यानादिफलार्थकल्याधिकरणककीर्तनंविधीयतइतिवाक्यार्थः कौस्तुभकर्तृ-
कपिलभट्टैर्भक्तिनिर्णयेविस्तरेणनिरूपितः हेमाद्रौ कलिंसभाजयंत्यार्यागुणज्ञाःसारभागिनः यत्रसंकीर्तनेनैवसर्वस्वार्थोऽभिलभ्यतइ-
तिश्रीभागवतवचनमुदाहृत्यासंकीर्तनेनहरिसंकीर्तनेनेत्यर्थइतिहेमाद्रावेवव्याख्यातं कृष्णवर्णंत्विषाकृष्णंसांगोपांगास्त्रपार्षदं यज्ञैः
संकीर्तनप्रायैर्यजंतीहसुमेधसः यज्ञादिस्वस्वाचारमाचरद्भिरपिकलिषुसंकीर्तननिष्ठैर्भाव्यमित्याशयइतिकौस्तुभे अनेनचतुर्वर्गफलंना-
रायणाश्रयणमात्रेणभवतीतिसिद्धं यावत्साधनसंपत्तिःपुरुषार्थचतुष्टये तयाविनातदाप्नोतिनरोनारायणाश्रयइतिभारतोक्तेः श्रीभागवतेपि

धर्मार्थकाममोक्षाख्यंयइच्छेच्छ्रेयआत्मनः एकंह्येवहरेस्तत्रकारणंपादसेवनमिति अत्रैकपदावधारणादिपदैरन्यसाधनानपेक्षत्वंभक्तियोगस्यो-
च्यते ज्ञानयोगादेश्चहरिपदसेवनसाक्षेपत्वंध्वन्यते तथाचस्कंधेएकादशादौ तस्मान्मद्भक्तियुक्तस्ययोगिनोवैमदात्मनः नज्ञानंनचवैराग्यंप्रायः
श्रेयोभवेदिह यत्कर्मभिर्यत्तपसाज्ञानवैराग्यतश्चयत् योगेनदानधर्मेणश्रेयोभिरितरैरपि सर्वंमद्भक्तियोगेनमद्भक्तोलभतेंजसा स्वर्गापवर्गम
द्धामकथंचिद्यदिवांछति इति श्रेयःस्रुतिंभक्तिमुदस्यतेविभोक्लिश्यंतियेकेवलबोधलब्धये तेषामसौक्लेशलवोविशिष्यतेनान्यद्यथास्थूलतुषाव
घातिनां इत्यादिपरसहस्रवचनानि ज्ञानयोगस्यभगवदाराधनंतत्प्रसादंचविनैवसिद्धिरितिक्वापिकेनाप्यनुक्तेश्च सर्वापेक्षाचयज्ञादिश्रुतेरश्ववव
दित्यधिकरणेज्ञानोत्पत्तौयज्ञादिसर्वसाधनापेक्षोक्तेश्च किंच भक्तियोगेदुराचारिणोपिदृढवैराग्यरहितस्याप्यधिकारोगम्यते अपिचेत्सुदुरा
चारोभजतेमामनन्यभाक् साधुरेवसमंतव्यःसम्यग्व्यवहितोहिसः क्षिप्रंभवतिधर्मात्माशश्वच्छांतिंनिगच्छति कौंतेयप्रतिजानीहिनमेभक्तः
प्रणश्यति ननिर्विण्णोनातिसक्तोभक्तियोगोस्यसिद्धिदइत्यादिवचनेभ्यः नैवंदुराचारिणोपिदृढवैराग्यादिसाधनचतुष्टयसंपत्यभावेपिवेदां
तश्रवणाद्यनुष्ठितेज्ञानोत्पत्तिर्भवतीतिक्वाप्युपलभ्यते नचयथोक्ताधिकारसंपन्नंविनानुष्ठितंसाधनंकिमपिफलायकल्पते तस्मात्सर्वथासर्वैः
कलौश्रीहरिपादसेवनादिभक्तियोगाश्रयणमेवकर्तव्यमितिसिद्धं अथकलौनिषिद्धानि समुद्रयात्रास्वीकारः कमंडलुविधारणं द्विजानामस
वर्णासुकन्यासूपयमस्तथा देवराच्चसुतोत्पत्तिमधुपर्केपशोर्वधः मांसदानंतथाश्राद्धेवानप्रस्थाश्रमस्तथा दत्ताक्षतायाःकन्यायाःपुनर्दानं-
परस्यच दीर्घकालंब्रह्मचर्यंनरमेधाश्वमेधकौ महाप्रस्थानगमनंगोमेधश्चतथामखः इमान्धर्मान्कलियुगेवर्ज्यानाहुर्मनीषिणः मद्यंवर्ज्यं

रुपनयनेऽग्निः समावर्तनेस्येंद्रः उपाकर्मणिव्रतेषुचसविता वास्तुहोमेवास्तोष्पतिरंतेप्रजापतिः आग्रयणेआग्रयणदेवताः सर्पबलेःसर्पाः
तडागादीनांवरुणः ग्रहयज्ञेआदित्यादिनवग्रहाः कूष्मांडहोमेचांद्रायणे अग्न्याधानेचाग्न्यादयः अग्निष्टोमसाग्निः अन्येष्विष्टकर्मसु प्र-
जापतिरिति कलियुगेकार्याकार्यविवेकः गीतागंगागौस्तथाविष्णुः कपिलाश्वत्थसेवनं एकादशीव्रतंचैवसप्तमंनकलौयुगे विष्णुंशिवंवाप्र
जतांगुरोःपित्रोःप्रसादिनां गोवैष्णवमहाशैवतुलसीसेविनामपि नस्यात्कलिकृतोदोषःकाश्यांनिवसतामपि कलौगुरूणांभजनमीशभक्त्य
धिकंस्मृतं जपादीयभ्यासंख्याकलौसास्याच्चतुर्गुणा कलौदानंमहाश्रेष्ठंशिवविष्णोश्चकीर्तनं कृतेयद्दशभिर्वर्षैस्त्रेतायांहायनेनतु द्वा
परेतत्तुमासेन अहोरात्रेणतत्कलौ प्रथमस्कंधे कुशलान्याशुसिद्ध्यंतिनेतराणिकृतानियत् इतिकलौपुण्यकर्मणांसंकल्पेपिसिद्धिः पापा
नांत्वाचरणादेवेत्युक्तं स्मृत्यंतरविरोधेतुकलौपाराशरस्मृतिः ध्यायन्कृतेयजन्यज्ञैस्त्रेतायांद्वापरेऽर्चयन् यदाप्नोतितदाप्नोतिकलौसंकी-
र्त्यकेशवमितिहेमाद्रौव्यासवचनं अत्रकृतयुगाद्यधिकरणकध्यानादिफलार्थकल्पाधिकरणककीर्तनंविधीयतइतिवाक्यार्थः कौस्तुभकर्तृ
कपिलाभट्टैर्भक्तिनिर्णयेविस्तरेणनिरूपितः हेमाद्रौ कलिंसभाजयंत्यार्यागुणज्ञाःसारभागिनः यत्रसंकीर्तनेनैवसर्वस्वार्थोभिलभ्यतइ
तिश्रीभागवतवचनमुदाहृत्यासंकीर्तनेनहरिसंकीर्तनेनेत्यर्थइतिहेमाद्रावेवव्याख्यातं कृष्णवर्णंत्विषाकृष्णंसांगोपांगास्त्रपार्षदं यज्ञैः
संकीर्तनप्रायैर्यजंतीहसुमेधसः यज्ञादिस्वस्वाचारमाचरद्भिरपिकलिषुसंकीर्तननिष्ठैर्भाव्यमित्याशयइतिकौस्तुभे अनेनचतुर्वर्गफलंना
रायणाश्रवणमात्रेणभवतीतिसिद्धं यावैसाधनसंपत्तिःपुरुषार्थचतुष्टये तयाविनातदाप्नोतिनरोनारायणाश्रयइतिभारतोक्तेः श्रीभागवतेपि

धर्मार्थकाममोक्षाख्यंयइच्छेच्छ्रेयआत्मनः एकंह्येवहरेस्तत्रकारणंपादसेवनमिति अत्रैकपदावधारणादिपदैरन्यसाधनानपेक्षत्वंभक्तियोगस्यो-
च्यते ज्ञानयोगादेश्चहरिपदसेवनसापेक्षत्वंध्वन्यते तथाचस्पष्टमेकादशादौ तस्मान्मद्भक्तियुक्तस्ययोगिनोवैमदात्मनः नज्ञानंनचवैराग्यंप्रायः
श्रेयोभवेदिह यत्कर्मभिर्यत्तपसाज्ञानवैराग्यतश्चयत् योगेनदानधर्मेणश्रेयोभिरितरैरपि सर्वंमद्भक्तियोगेनमद्भक्तोलभतेंजसा स्वर्गापवर्गंम
द्धामकथंचिद्यदिवांछति इति श्रेयःस्रुतिंभक्तिमुदस्यतेविभोक्लिश्यंतियेकेवलबोधलब्धये तेषामसौक्लेशलएवशिष्यतेनान्यद्यथास्थूलतुषाव
घातिनां इत्यादिपरसहस्रवचनानि ज्ञानयोगस्यभगवदाराधनंतत्प्रसादंचविनैवसिद्धिरितिक्वापिकेनाप्यनुक्तेश्च सर्वापेक्षाचयज्ञादिश्रुतेरश्वव
दित्यधिकरणेज्ञानोत्पत्तौयज्ञादिसर्वसाधनापेक्षोक्तेश्च किंच भक्तियोगेदुराचारिणोपिदृढवैराग्यरहितस्याप्यधिकारोगम्यते अपिचेत्सुदुरा
चारोभजतेमामनन्यभाक् साधुरेवसमंतव्यःसम्यग्व्यवहितोहिसः क्षिप्रंभवतिधर्मात्माशश्वच्छांतिंनिगच्छति कौंतेयप्रतिजानीहिनमेभक्तः
प्रणश्यति ननिर्विण्णोनातिसक्तोभक्तियोगोस्यसिद्धिदइत्यादिवचनेभ्यः नैवंदुराचारिणोपिदृढवैराग्यादिसाधनचतुष्टयसंपत्त्यभावेपिवेदां
तश्रवणाद्यनुष्ठितैर्ज्ञानोत्पत्तिर्भवतीतिक्वाप्युपलभ्यते नचयथोक्ताधिकारसंपत्तिंविनानुष्ठितंसाधनंकिमपिफलायकल्पते तस्मात्सर्वथासर्वैः
कलौश्रीहरिपादसेवनादिभक्तियोगाश्रयणमेवकर्तव्यमितिसिद्धं अथकलौनिषिद्धानि समुद्रयात्रास्वीकारः कमंडलुविधारणं द्विजानामस
वर्णासुकन्यासूपयमस्तथा देवराद्यैःसुतोत्पत्तिर्मधुपर्केपशोर्वधः मांसदानंतथाश्राद्धेवानप्रस्थाश्रमस्तथा दत्ताक्षतायाःकन्यायाःपुनर्दानं-
वरस्यच दीर्घकालंब्रह्मचर्यंनरमेधाश्वमेधकौ महाप्रस्थानगमनंगोमेधश्चतथामखः इमान्धर्मान्कलियुगेवर्ज्यानाहुर्मनीषिणः मद्यंवर्ज्यं

महापापेमरणांतविशोधनं सौत्रामण्यादियज्ञेपिसुरापात्रगृहस्तथा मद्यभक्षाद्यवामाद्यागमस्यतुनमानता मीमांसाहितयेसर्वेशिष्टैश्चनंदनादरात्
औरसोदत्तकश्चैतौपुत्रौकलियुगेस्मृतौ अन्यान्दशविधान्पुत्रान्क्रीतादीन्वर्जयेत्कलौ कौस्तुभेतुस्वयंदत्तस्तृतीयोपिकलौविहितइति नवैव
कलौनिषिद्धाइत्युक्तं कलियुगेब्रह्महंत्रादेरेवव्यवहार्यत्वादिरूपंपातित्यं तत्संसर्गिणस्तुनरकहेतुदोषसत्वेपिपातित्यंनास्ति संसर्गदोषः
पापेष्विति कलिवर्ज्येषुवचनात् कृतेसंभाष्यपतनित्रेतायांस्पर्शनेनतु द्वापरेत्वन्नमादायकलौपतनिकर्मणेतिवचनाच्च ब्रह्महननादिकर्म
णैवपातित्यंनसंसर्गमात्रेणेतितदर्थात् इदंचलोकेष्वबहिष्कृतपातकिषुलोकविद्विष्टत्वेनापरिहार्यसंसर्गेपातित्याभावपरं नहिलोकेष्वब
हिष्कृतानांप्रच्छन्नाभक्ष्यभक्षणापेयपानागम्यागमनादिपातकवतांतज्ज्ञानवतातिशिष्टेनापिसंभाषणादिसंसर्गोनरकहेतुरपिपरिहर्तुंशक्य
ते लोकविद्विष्टपापातात् लोकबहिष्कृतपापिनांसंसर्गस्तुपातित्यहेतुरेव तयैवशिष्टाचारादिनिमित्तानि अतएवत्यजेद्देशंकृतयुगेत्रेतायांग्रा
ममुत्सृजेत् द्वापरेकुलमेकंतुकर्तारंतुकलौयुगइतिवाक्येकर्तृत्यागोविधीयते त्यागोहिसंसर्गपरिहारएव किंचानेनवाक्येनयत्रकुलादेर्ब्र
ह्महत्यादिपातकीनिष्पद्यते तत्कुलादिकंद्वापरादावेवबहिष्कार्यं नतुकलौकुलादेर्बहिष्कारः किंतु कर्तुरेवकलौबहिष्कारइतिप्रतिपाद्यते न
वैतद्वाक्यविरोधिवाक्यांतरंपतितसगोत्रसपिंडादीनांकर्मानर्हत्वासंव्यवहार्यत्वप्रतिपादकंक्वापिग्रंथेउपलभ्यते यत्तुनिर्णयसिंधौघटस्फोट
प्रकरणेगृहेपुत्रेरमापद्येरन्निनिवसिष्ठवचनसामर्थ्यात्त्यात्रनिनयनात्प्राक्पतितज्ञातीनांधर्मकार्येष्वधिकारोनास्तीत्यपरार्कव्याख्यानमुपन्यस्तं त
त्सर्वपतितविषयम् किंतु घटस्फोटार्हप्रायश्चित्तानीच्छुपतितविषयं अन्यथापात्रनिनयनात्प्रागितिनवदेत् प्रायश्चित्तात्प्रागित्येवव

देत् कर्तारं तु कलौ युगे इत्यादि प्रत्यक्ष वचनेन विरोधे र्थापत्तिमूलकस्य सर्वपतितविषयक कुलबहिष्कारवर्णनस्य पुरुषव्याख्यानरूपस्याप्रा
माण्यापातान्नेति भाति नचैवं घटस्फोटविधिर्व्यर्थ इति वाच्यं तस्य पारलौकिकदोषपरिहारार्थत्वात् लोकबहिष्कृतपातकिविषये संभाष-
णादिसंसर्गस्य पातित्यहेतुत्वाभावेपि परत्र नरकजनकदोषहेतुत्ववत्पातिनेन सहैककुलत्वसंसर्गस्यापीह पातित्यादिदोषहेतुत्वाभावेपि पारत्रिक
दोषहेतुत्वात् अत्र च घटस्फोटविधेरर्थापत्तिविधेयामानत्वात्तयाच पारत्रिकदोषपरिहारार्थं घटस्फोटविधिरिति न तद्विधिबलेन पतितमात्रस्य
कुले बहिष्कार इति भातीति संक्षेपः सत्राख्ययज्ञः कलौ वर्ज्यः ब्रह्महत्यादिमहापातकेषु प्रायश्चित्तेन नरकनिवृत्तिर्न भवति किंतु इहलोके व्यवहा
र्यतामात्रं कलौ भवति स्वर्णस्तेयादिषु तु प्रायश्चित्तेन नरकनिवृत्तिर्व्यवहार्यता च केचित्तु रहस्यकृतेषु महापापेषु रहस्यप्रायश्चित्तं कलौ नोपदेष्टव्यमि
त्याहुः विप्रादिस्त्रीसंभोगेन भ्रष्टानां शूद्रादीनां प्रायश्चित्तेपि संसर्गो निषिद्धः यज्ञे पशुमारणं शूद्रहस्तेन कार्यं न तु विप्रेण स्वयं कार्यमित्यर्थः सोमविक्र
यश्च विप्राणां कलौ वर्ज्यः ज्येष्ठादि सर्व भ्रातॄणां समभागः कलौ स्मृतः आततायि द्विजानां नो धर्मयुद्धेपि हिंसनं अब्धौ नौयातुर्द्विजस्य प्रायश्चित्ते
पि संसर्गो न गवार्थं ब्राह्मणार्थं च प्राणत्यागः कलौ न हि द्विजानां गोपशूद्रादौ भोज्यान्नत्वं कलौ न हि शिष्यस्य गुरुपत्नीषु नचिरं वासशीलता
आपदि क्षत्रवैश्यादिवृत्तिर्विप्रः कलौ त्यजेत् कलौ द्विजो न हि भवेद्दश्ववस्त्रनिर्विकजीविकः द्वादशाब्दगुरोर्वासं मुखाग्निधमनक्रियां यतेर्भिक्षां स
र्ववर्णे कलौ त्रीणि विवर्जयेत् नवोदकनिषेधं च दक्षिणां गुरुवांछितां वृद्धरुग्णादि मरणं जलाग्निपतनादिभिः गोतृप्तिमात्रे भूमिष्ठे पयस्याचम
नक्रियां पितृवादे साक्षिदंडं कलौ पंच विवर्जयेत् घृतदुग्धादिभिः पक्कमन्नं शूद्रात्कलौ त्यजेत् भिक्षामटन्यतीरात्रौ न वसेद्गृहिणां गृहे विधूमसन्नमु

सलेकालेभिक्षांकलौत्यजेत् चत्वार्यब्दसहस्राणिचत्वार्यब्दशतानिच कलेर्यदागमिष्यंतितदात्रेतापरिग्रहः सन्यासश्चनकर्तव्योब्राह्मणेनविजानता
त्रेतापरिग्रहःसर्वाधानं अर्धाधानंस्मृतंश्रौतस्मार्ताग्न्योस्तुपृथक्कृतिः सर्वाधानंतयोरैक्यकृतिःपूर्वयुगाश्रया अस्यापवादः यावद्वर्णविभागोस्ति
यावद्वेदःप्रवर्तते संन्यासंचाग्निहोत्रंचतावत्कुर्यात्कलौयुगेइति शपथाःशकुनाःस्वप्नाःसामुद्रिकमुपश्रुतिः देवपूजोपहारादेःसंकल्पःकार्यसि
द्धये प्रश्नोत्तरंकालविदासंभवंतिकलौक्वचित् इतिकलौकार्याकार्यनिर्णयः अथस्वप्नविचारः स्वप्नोद्विविधः इष्टफलोनिष्टफलश्चेति त
त्रसामान्यतइष्टफलोयथा नदीसमुद्रतरणमाकाशगमनंतथा गृहनक्षत्रमार्तंडचंद्रमंडलदर्शनं हर्म्यस्यारोहणंचैवप्रासादशिरसोपिवा स्व-
प्नेचमदिरापानंवसामांसस्यभक्षणं कृमिविष्ठानुलेपश्चरुधिरेणाभिषेचनं भोजनंदधिभक्तस्यश्वेतवस्त्रानुलेपनं रत्नान्याभरणादीनिस्वप्नेदृ-
ष्ट्वाप्रसिद्ध्यति देवताविप्रपृथ्वीशान्प्रशस्ताभरणांगनाः वृषभेपर्वतक्षीरिफलिवृक्षाधिरोहणं दर्पणामिषमाल्याग्निःशुक्लपुष्पांबराश्रितान् द्र
ष्टुःस्वप्नेर्थलाभःस्याद्व्याधिमोक्षश्चजायते अथानिष्टफलः दुष्टंकिंशुकवल्मीकपारिभद्रादिरोहणं तैलकार्पासपिण्याकलोहप्राप्तिर्विपन्न
ये विवाहकरणंस्वप्नेरक्तस्रग्वस्त्रधारणं स्रोतसोहरणंनेष्टंपक्वमांसस्यभोजनं आदित्यस्याथचंद्रस्यनिष्प्रभस्यावलोकनं नक्षत्रादेश्च
पातश्चस्वप्नेमरणशोककृत् अशोककरवीरपलाशानांपुष्पितांस्वप्नेदर्शनेशोकः नौकारोहणेप्रवासः रक्तवस्त्रगंधधारिण्यास्त्रियालिंगनेमृत्युः
घृततैलादिनाभ्यंगेव्याधिः केशदंतपातेधननाशः पुत्रशोकोवा खरोष्ट्रमहिषैर्यानेतद्युक्तरथारोहणेवामृत्युः कर्णनासाकरादिच्छेदेपंकमज्जने
तैलाभ्यंगेविषभक्षणेप्रेतालिंगनेनलदमालिनोदिगंबरस्ययानेकृष्णपुरुषदर्शनेमृत्युः अथजागृतावनिष्टानि अरुंधतींध्रुवंचैवनभोमंदाकि

नींतथा स्वनासाग्रंचचंद्राकमायुर्हीनोनपश्यति पांसुपंकादिषुन्यस्तंचरणंखंडितंयदि स्नानांबुलिप्तगात्रस्ययस्यास्यंप्राक्प्रशुष्यति गात्रेष्वार्द्रे
षुसर्वेषुस्सूर्यादिद्वयदर्शनं स्वर्णप्रतीतिर्दृष्टेषुस्वपदानामदर्शनं पिहितेकर्णयुगुलेयस्यघोषानुपश्रुतिः अदर्शनंस्वशिरसः प्रतिबिंबेजलादि
षु छिद्रप्रतीतिश्छायायांसचिरंनैवजीवति अथविशेषइष्टफलाःस्वप्नाः यस्तुपश्यतिवेस्वप्नेराजानंकुंजरंहयं स्वर्णंवृषभंगांवाकु
टुंबंतस्यवर्धते वृषंवृक्षंवारुह्यतत्रस्थस्यजागरेधनाप्तिः श्वेतसर्पेणदक्षिणभुजदंशेदशदिनेसहस्रधनलाभः जलस्थस्यवृश्चिकोरगंग्रासेज
यपुत्रधनानि प्रासादशैलारोहणेसमुद्रतरणेराज्यं तडागमध्येपद्मपत्रेषुघृतपायसभोजनेराज्यं बलाकाकुक्कुटीक्रौंचीदर्शनेभार्याप्राप्तिः
निगडैर्बंधेबहुपाशबंधेवापुत्रधनादि आसनेशयनेयानेशरीरेवाहनेगृहे ज्वलमानेविबुध्येततस्यश्रीःसर्वतोमुखी सूर्यचंद्रमंडलदर्शने
रोगिणोरोगनाशोन्यस्यधनं स्वरारुधिरयोःपानेविप्रस्यविद्याशूद्रादेर्धनं शुक्लांबरगंधधारिण्यास्वप्नगस्त्रियालिंगनेसंपत्तिः छत्रपादुको
पानहखङ्गलाभेधनं वृषभयुक्तरथारोहणेधनं दधिलाभेवेदाप्तिः दधिपयःपानेघृतलाभेचयशः घृतभक्षणेक्लेशः आंत्रैर्वेष्टनेराज्यं मनुष्य-
स्यचरणमांसभक्षणेशतंलाभः बाहुभक्षणेसहस्रं शीर्षमांसभक्षणेराज्यंसहस्रधनंवा सफेनक्षीरपानेसोमपानं गोधूमदर्शनेधनलाभः
यवदर्शनेयज्ञः गौरसर्षपदर्शनेलाभः नागपत्रंलभेत्स्वप्नेकर्पूरागमनंतथा चंदनंपांडुरंपुष्पंतस्यश्रीःसर्वतोमुखी सर्वाणिशुक्लान्यति-
शोभनानिकार्पासभस्मौदनतक्रवर्ज्यं सर्वाणिकृष्णान्यतिनिंदितानिगोहस्तिदेवद्विजवाजिवर्ज्यं स्वप्नस्तुप्रथमेयामेवत्सरांतेफलप्रदः द्वि-
तीयेऽष्टमासैः तृतीयेत्रिमासांते चतुर्थेयामेमासांते अरुणोदयेदशाहांते सूर्योदयेसद्यःफलं अथदुःस्वप्नदर्शनेकृत्यं योमेराज

न्नित्यृचासूर्योपस्थानेदुःस्वप्ननाशः अधःस्वप्नस्येतिजपाद्वा कचिद्दर्शवच्छाद्धेनदुःस्वप्ननाशः चंडीसप्तशतीपाठेनवा यद्वा श्रीविष्णुसह
स्रनामस्तोत्रजपःकार्यः अथवाश्रीभारतस्थस्यश्रीमद्भागवतस्थस्यवागजेंद्रमोक्षस्यश्रवणंपाठोवाइतिदुःस्वप्ननाशकविधिः इत्थंगर्भा
धानादुद्वाहांताःसमस्तसंस्काराः सपरिकरानिर्णीताअस्मिंस्तार्तीयपूर्वार्धे १ ततआन्हिकआचारस्ततआधानादिकाःप्रकीर्णार्याः शांतिक
पौष्टिकमुख्यानित्यानैमित्तिकाश्चोक्ताः २ पूर्वपरिच्छेदकयोःकालःसामान्यतोविशेषाच्च निर्णीतःसहकृत्यैस्तिथिमासाद्येषुविध्यक्तैः
३ नानापापप्रायश्चित्तंव्यवहारविस्तरश्चापि उपदानमहादानादिविधिश्चोक्तोमयूखादौ ४ श्राद्धविधिःसांगोप्याशौचेनिर्णीतिरंत्यसंस्कारः
तार्तीयीकस्योत्तरखंडेग्रेसंप्रवक्ष्यंते ५ मूलभूतानिपद्यानिविकृतानिकचित्कचित् निर्विकाराण्यपिनवान्यप्युक्तान्यत्रकानिचित् ६ मीमांसा
धर्मशास्त्रज्ञाःसुधियोनलसाबुधाः कृतकार्याःप्राङ्गिबंधैस्तदर्थनायमुद्यमः ७ येपुनर्मंदमतयोऽलसाअज्ञाश्चनिर्णयं धर्मेवेदितुमिच्छं
तिरचितस्तदपेक्षया ८ निबंधोयंधर्मसिंधुसारनामासुबोधनः अमुनाप्रीयतांश्रीमद्विठ्ठलोभक्तवत्सलः ९ प्रेम्णासद्भिर्ग्रंथःसेव्यःशब्दार्थ
तःसदोषोपि संशोध्यवापिहरिणासुदामसुनिसतुषपृथुकमुष्टिरिव १० श्रीकाश्युपाध्यायवरोमहात्माबभूवविद्वद्द्विजसार्वभौमः तस्मादुपा
ध्यायकुलावतंसोयज्ञेश्वरोनंतइत्युभावभूतां ११ यज्ञेश्वरोयज्ञविधानदक्षोदैवज्ञवेदांगसुशास्त्रशिक्षः भक्त्योत्तमोनंतगुणैकधामानंताह्वयोनंत
कलावतारः १२ एषोऽत्यजज्जन्मभुवंस्वकीयांतांकोंकणाख्यांसुविरक्तिशाली श्रीपांडुरंगेवसतिंविधायप्रीमातटेमुक्तिमगात्सुभक्त्या १३ त
स्यानंताभिधानस्योपाध्यायस्यसुतःकृती काशीनाथाभिधोधर्मसिंधुसारंसमातनोत् १४ इतिश्रीमत्काश्युपाध्यायानुजानंतोपा-

ध्यायज्ञूरिस्कृतकाशीनाथोपाध्यायविरचितेधर्मसिंधुसारेतृतीयपरिच्छेदेपूर्वार्धंसमाप्तं श्रीमत्पांडुरंगचरणारविंदार्पितमस्तु ॥ ॥

इतिश्रीधर्मसिंधुसारेतृतीयपरिच्छेदेपूर्वार्धंसमाप्तं

[OrderDescription]
,CREATED=20.03.20 10:31
,TRANSFERRED=2020/03/20 at 11:00:07
,PAGES=219
,TYPE=STD
,NAME=S0002993
,Book Name=M-2943-DHARMSINDHU SAR TRITIYE PARICHHED
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF

FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF

FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF

FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF

FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF

FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF
,FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF

FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF
,FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF

FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF
,FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF

FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF
,FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF

FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF
,FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,FILE144=00000144.TIF
,FILE145=00000145.TIF
,FILE146=00000146.TIF
,FILE147=00000147.TIF
,FILE148=00000148.TIF
,FILE149=00000149.TIF
,FILE150=00000150.TIF
,FILE151=00000151.TIF

FILE152=00000152.TIF
,FILE153=00000153.TIF
,FILE154=00000154.TIF
,FILE155=00000155.TIF
,FILE156=00000156.TIF
,FILE157=00000157.TIF
,FILE158=00000158.TIF
,FILE159=00000159.TIF
,FILE160=00000160.TIF
,FILE161=00000161.TIF
,FILE162=00000162.TIF
,FILE163=00000163.TIF
,FILE164=00000164.TIF
,FILE165=00000165.TIF
,FILE166=00000166.TIF
,FILE167=00000167.TIF

FILE168=00000168.TIF
,FILE169=00000169.TIF
,FILE170=00000170.TIF
,FILE171=00000171.TIF
,FILE172=00000172.TIF
,FILE173=00000173.TIF
,FILE174=00000174.TIF
,FILE175=00000175.TIF
,FILE176=00000176.TIF
,FILE177=00000177.TIF
,FILE178=00000178.TIF
,FILE179=00000179.TIF
,FILE180=00000180.TIF
,FILE181=00000181.TIF
,FILE182=00000182.TIF
,FILE183=00000183.TIF

FILE184=00000184.TIF
,FILE185=00000185.TIF
,FILE186=00000186.TIF
,FILE187=00000187.TIF
,FILE188=00000188.TIF
,FILE189=00000189.TIF
,FILE190=00000190.TIF
,FILE191=00000191.TIF
,FILE192=00000192.TIF
,FILE193=00000193.TIF
,FILE194=00000194.TIF
,FILE195=00000195.TIF
,FILE196=00000196.TIF
,FILE197=00000197.TIF
,FILE198=00000198.TIF
,FILE199=00000199.TIF

FILE200=00000200.TIF
,FILE201=00000201.TIF
,FILE202=00000202.TIF
,FILE203=00000203.TIF
,FILE204=00000204.TIF
,FILE205=00000205.TIF
,FILE206=00000206.TIF
,FILE207=00000207.TIF
,FILE208=00000208.TIF
,FILE209=00000209.TIF
,FILE210=00000210.TIF
,FILE211=00000211.TIF
,FILE212=00000212.TIF
,FILE213=00000213.TIF
,FILE214=00000214.TIF
,FILE215=00000215.TIF

FILE216=00000216.TIF
,FILE217=00000217.TIF
,FILE218=00000218.TIF
,FILE219=00000219.TIF
,